

บทที่ 3

ประเพณีชีวิตในชุมชน

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ประเพณีการเกิดของชาวบ้านหนองกงชนสารนั้น มีปฏิบัติกันมาช้านาน เป็นการปฏิบัติที่ได้รับ การถ่ายทอดมาจากยุคหนึ่ง ไปสู่อีกยุคหนึ่ง ด้วยการบอกเล่าเป็นลักษณะของมุขปาฐะ คือ การบอกสอน ด้วยปากเปล่าไม่มีตำราสำหรับเรียน หรือบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

การเกิดเป็นเรื่องที่น่ายินดีสำหรับมนุษย์ แต่จะเป็นศึกที่หนักสำหรับผู้หญิง เพราะการเกิดใน สมัยก่อนนั้น ก่อนข้างที่มีอัตราเสี่ยงสูง เนื่องจากการเกิดอาจนำมาซึ่งการสูญเสียมาสู่ผู้ที่ให้เกิด หรือผู้ที่ ได้ชื่อว่าแม่ก็ได้ รวมทั้งการที่คลอดออกมาแล้ว สิ่งแม่ต้องได้รับคือการปฏิบัติที่แปลกจากชาวบ้าน คือมีข้อห้ามสำหรับแม่มากมาย และตัวของเด็กเองยังได้รับการปฏิบัติในทางที่ผิดแผกแตกต่างจาก ปัจจุบันเป็นอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ตาม การเกิดเป็นเรื่องที่เป็นปกติของสัตว์โลก ดังนั้นแม่ทุกคนจึงต้องยอมรับ ข้อปฏิบัติที่ได้รับถ่ายทอดมา ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อความอยู่รอดของผู้เป็นแม่ และตัวของทารกเอง บ้านหนองกงชนสาร ก็หนีไม่พ้นเรื่องดังกล่าว คือวงวนของการเกิด ดังนั้น การปฏิบัติเกี่ยวกับ หญิงท้อง หรือที่เรียกว่า "แม่มาน" จนกระทั่งถึงคลอดลูก มีวิธีปฏิบัติตามความเชื่อ ดังนี้

ความเชื่อของหญิงแม่มาน

ชาวบ้านหนองกงชนสาร มีลักษณะของความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีลักษณะที่ คล้ายคลึงกับชาวอีสานโดยทั่วไป มีระเบียบการปฏิบัติต่อแม่มาน คือตั้งแต่การตั้งครรภ์ไปจนถึง การคลอด โดยเฉพาะการตั้งครรภ์นั้น มีความเชื่อว่าลูกที่อยู่ในท้องนั้น จะเป็นคนดีหรือคนที่ไม่ดี จะขึ้นอยู่กับผู้ที่ เป็นพ่อแม่ หากพ่อแม่เป็นคนดี ลูกก็จะเป็นคนดีตาม หากพ่อแม่เป็นคนที่ไม่ดีลูกก็จะ เป็นคนที่ไม่ดีด้วย ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าการสร้างสิ่งที่เป็นมงคล จะทำให้ลูกเกิดมามีลักษณะที่ดี ดังนั้น ในช่วงที่มีท้องนั้นจึงนิยมไม่ทำบาป เพราะกลัวว่าจะติดตัวลูก แต่ในทางตรงกันข้าม คือพยายามสั่งสมบุญไม่ทำบาป เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ การประพฤตินอกศีลธรรม เป็นต้น

ในสมัยโบราณเชื่อว่า

- การสร้างพระพุทธรูป จะได้ลูกที่เป็นคนดีมีศีลธรรม
- การสร้างหิ้งพระสำหรับกราบไหว้ที่บ้านเวลาไหว้อริษฐานทุกวัน จะได้ลูกเป็นคนดี
- การสร้างภาพ หรือรูป ของปูชนียบุคคล เช่น พระที่เคารพนับถือ เป็นต้น จะได้ลูกเหมือน คนนั้น และลูกจะต้องเป็นคนดีเหมือนคนนั้น

โดยสรุปแล้ว คือชาวบ้านที่มีท้อง หรือแม่มาน จะเว้นการทำบาปโดยประการทั้งปวงและ จะทำดีสร้างกุศล ไว้ได้มากที่สุดเพราะกลัวว่าลูกตัวเองที่เกิดมานั้นจะไม่ดี หากตัวเองไม่ทำความดี ไว้เป็นตัวอย่างแก่ลูก

ความเชื่อเกี่ยวกับชาติกำเนิดของลูกที่อยู่ในท้อง

ในขณะที่ตั้งท้อง หญิงที่ตั้งท้องในหมู่บ้าน จะมีความเชื่อเกี่ยวกับผู้ที่เกิดกับตัวเอง โดยที่จะสามารถรู้ได้ว่า คนที่มากเกิดในท้องของตัวเองนั้นจะเป็นคนที่ดีหรือไม่ดีนั้นจะดูที่การแพ้ท้อง ปรี๊ดญาโณภิกขุ กล่าวว่

1. หากมีอาการอยากกินของที่เปรี้ยวเชื่อว่า ทารกมีกำเนิดมาจากนรก
2. หากมีอาการแพ้ท้องอยากกินของที่หวานเชื่อว่า ทารกมีชาติกำเนิดมาจากสวรรค์
3. หากมีอาการแพ้ท้องอยากกินผลไม้เชื่อว่า ทารกมีชาติกำเนิดมาจากป่าหิมพานต์
4. หากมีอาการแพ้ท้องอยากกินผักเชื่อว่า ทารกนั้นมีชาติกำเนิดมาจาก สัตว์เดรัจฉาน
5. หากไม่มีอาการแพ้ท้องเชื่อว่า เด็กทารกมีชาติกำเนิดมาจากมนุษย์

นอกจากนั้น ยังเชื่อในเรื่องของความฝัน เช่น ในกรณีที่ฝันว่า ได้เครื่องประดับตกแต่งร่างกาย บุตรที่อยู่ในท้องจะเป็นผู้หญิง หากได้อาหารต่าง ๆ บุตรที่อยู่ในท้องจะเป็นผู้ชาย

ข้อละล้าหรือจะล้าสำหรับแม่มา

ในขณะที่ตั้งท้องนั้น จะมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติสำหรับหญิงที่เป็นแม่มา คือ

1. ห้ามทำงานหนัก แต่จะให้ทำงานเบาๆ ไม่ให้อยู่เฉย
2. ห้ามทานของที่มีรสจัด เช่น เปรี้ยวจัด หวานจัด เพราะมีผลต่อทารก
3. ให้ทำแต่บุญกุศล ห้ามทำความชั่ว เผื่อจะทำให้ลูกเป็นคนดี
4. ห้ามนั่งขวางประตู
5. ห้ามพูดคำที่ติดขัด ที่มีความหมายว่า ติดขัด หรือขัดข้อง เพราะเชื่อว่า จะคลอดลูกยาก
6. ห้ามนั่งขวางบันไดบ้าน
7. ห้ามไปเยี่ยมคนไข้หนัก
8. ห้ามพูดคำหยาบ เพ้อเจ้อ
9. ห้ามหยิบของในที่สูง
10. ห้ามไปงานศพ
11. ห้ามสยายผม
12. ห้ามลูบตัวและอาบน้ำในตอนกลางคืน
13. ห้ามกินของที่มีมันทุกชนิด

ข้อห้ามเหล่านี้ เนื่องจากต้องการความปลอดภัย ในชีวิตมารดา และทารก หรือแม่มา เพราะหากทำงานหนัก อาจจะแท้งลูกได้ หากไม่ทำอะไรเลยอาจจะทำให้คลอดยาก ตามความเชื่อของชาวบ้าน

วิไลวงศ์ กฤษณะภักดี ได้ให้ความหมายของข้อห้ามเหล่านี้ ไว้ดังนี้

- ที่ห้ามไม่ให้ทานของรสจัด เพราะกลัวว่าสารอาหารเหล่านั้น จะทำอันตรายแก่เด็กในครรภ์ได้ หากนั่งขวางบันไดและประตู อันเป็นสถานที่คนพลุกพล่านอาจจะทำอันตรายที่เกิดจากการเดินสะดุดกันได้

- ห้ามทำงานหนัก เพราะการทำงานหนักอาจจะทำให้แท้งลูกได้

- ห้ามทำบาปให้ทำบุญ เพราะเป็นการสร้างกำลังใจให้หญิงมีครรภ์
- ห้ามไปงานศพ และไปเยี่ยมคนที่ป่วยไข้หนัก เพราะกรรมดาหหญิงมีครรภ์ เป็นคนที่ค่อนข้างคิดมากอาจเป็นเหตุให้เสียชีวิต เพื่อเป็นการป้องกันเหตุนี้จึงห้าม
 - ห้ามอาบน้ำลูบตัว และอาบน้ำในเวลากลางคืนนั้น เพราะในสมัยโบราณ อันตรายที่เกิดจากสัตว์ร้ายนั้นมีมาก อีกประการหนึ่งพระยาอนุมาราชชนได้ให้ความหมายไว้ว่า “การอาบน้ำของชาวอีสานนั้นไม่ใช่การอาบน้ำทั้งตัว แต่เป็นการอาบครึ่งตัว คือการ โกง โด้ง ถลกผ้าขึ้นเหนือหัวเข้าแล้วเทน้ำลาดตัว การที่ห้ามเพราะสมัยก่อนต้องอาบน้ำมาจากที่ไกล และผ้าก็ไม่ค่อยมีมาก ดังนั้นเพื่อเป็นการไม่สิ้นเปลือง และเป็นการป้องกันอันตรายจึงห้าม” (การอาบน้ำครึ่งตัวนี้ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “การส่วยคิง” คือการล้างเฉพาะท่อนบน)
 - ห้ามกินของมัน เพราะกลัวไขมันติดเด็ก เป็นการป้องกันอันตรายที่เกิดกับเด็ก

การฝากครรภ์

เมื่อตั้งท้องหรือตั้งครรภ์ ชาวบ้านหนองสูงนครสวรรค์ จะนิยมไปฝากครรภ์กับหมอที่อนามัย และโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ส่วนมากจะฝากกับแม่ตบหมอบหรือหมอดำแยประจำหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันมีหมอดำแยอยู่หลายคน แต่ที่ชาวบ้านนิยมคือ นางคำสี ศรีดาธรรม บ้านอยู่หมู่ที่ 2 นางคำสี บอกว่า เกือบทุกหลังคาเรือนจะผ่านการทำคลอดจากนางคำสี เพราะนางเป็นหมอดำแยที่ผ่านการอบรมการทำคลอดแผนปัจจุบันจากกรมอนามัย และมีเครื่องมือทำคลอดที่ทางโรงพยาบาลมอบให้

การฝากครรภ์นั้นหญิงแม่บ้านจะต้องไปติดต่อกับหมอ หรือแม่ตบหมอบเอง ส่วนการตรวจเช็คก็แล้วแต่หมอหรือหมอดำแยจะเป็นคนนัด มีความเชื่ออย่างหนึ่งที่แม่ตบหมอบเล่าให้ฟังว่า คนอีสานโดยทั่วไปนั้นเชื่อว่า การที่ถูกคลื่นแรงทางด้านขวา เชื่อว่าลูกคนนั้นจะเป็นผู้ชาย หากคลื่นแรงด้านซ้ายจะเป็นหญิง ซึ่งตรงกับคติความเชื่อของชาวเหนือ (ศรีเลา เกษรพรหม (2538 : 4) การฝากครรภ์กับแม่ตบหมอบนั้น ผู้ที่ฝากครรภ์จะไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ส่วนกับการฝากที่อนามัยหรือที่โรงพยาบาลนั้น จะต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กับโรงพยาบาล หรืออนามัย ตามที่หมอเรียก

การคลอดท้องช้าง

ความเชื่อเกี่ยวกับการคลอดท้องช้างนั้น ชาวอีสานถือว่า การที่แม่บ้านคลอดได้ท้องช้าง กลับไปกลับมากจะทำให้คลอดลูกออกมาง่าย เพราะช้างเป็นสัตว์ใหญ่ มีเรื่องเกี่ยวพันถึงตอนที่พระพุทธองค์ ตอนที่เข้าชายลัทธิตถะในตอนที่ประสูติพระโอรสในคราวที่จะมาจุติที่ท้องของพระนางสิริมหามายา พระนางทรงสุบินเห็นช้างเผือกซึ่งเป็นนิมิตหมายว่า จะมีคนดีมาเกิดหรือจุติที่ครรภ์ของพระนาง ชาวอีสานก็เลยถือคติข้อนี้ว่า การที่แม่บ้านคลอดท้องช้างนั้นจะทำให้คลอดลูกง่าย ส่วนการรอดนั้นจะเริ่มจากด้านใดก่อนก็ได้

แต่ปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ยังมีอยู่ในหมู่บ้าน แต่เพราะไม่มีช้างจะให้รอด ดังนั้นการรอดได้ท้องช้างจึงเป็นเพียงแค่ความเชื่อของชาวบ้านเท่านั้น อีกประการหนึ่งเพราะช้างเป็นสัตว์ใหญ่

และเป็นสัตว์ที่ค่อนข้างจะหายาก ดังนั้นการรอดท้องช้าง จึงถือว่าเป็นมงคล รวมทั้งช้างเป็นสัตว์ที่นิยมนำมาประกอบในพิธีกรรมต่างๆที่เป็นมงคลด้วย ดังนั้นการรอดท้องช้าง จึงเชื่อว่าเป็นมงคลด้วย

แนวกิน ของกิน (อาหาร) ของแม่มาน

อาหารเป็นสิ่งสำคัญต่อร่างกาย ดังนั้นคนที่ท้องที่มักกินอาหารผิดๆ อาจจะก่อให้เกิดโทษหรือเด็กที่อยู่ในท้องอาจจะได้รับอันตรายได้เช่นกัน ตามความเชื่อของชาวอีสานโดยทั่วไปแล้ว การกินอาหารที่ผิดจะทำให้คลอดลูกยาก ซึ่งข้อห้ามเหล่านี้ยังได้ปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าในปัจจุบันการแพทย์ที่หมู่บ้านค่อนข้างที่จะสะดวกสบายในเรื่องของการแพทย์สมัยใหม่ การที่ชาวบ้านยังปฏิบัติอยู่เช่นนั้นเพราะเป็นข้อค้ำ

แม่มาน โดยปกติแล้ว คนอีสานโดยทั่วไปเขาจะไม่ให้กินของร้อนของเผ็ด เพราะกลัวว่าเด็กที่อยู่ในท้องจะได้รับอันตราย เช่น การกินของเผ็ดจะทำให้เด็กร้อนเนื้อร้อนตัวเป็นคัน นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามอื่นเช่น

- ห้ามกินปลีกกล้วย เพราะเชื่อว่าจะทำให้การคลอดลูกเป็นเรื่องที่ยาก เพราะจะเปลี่ยนรกเด็กให้เหมือนปลีกกล้วย เวลาคลอดจะทำให้รกขึ้นไปปิดลิ้นหัวใจได้

- ห้ามกินเนื้อวัว เนื้อควาย เพราะกลัวมีขของแสลง เนื่องจากวัวควายเป็นสัตว์แสลงแก่โรคหลายอย่าง และเนื้อสัตว์เหล่านี้ เมื่อกินเข้าไปแล้วจะทำให้เกิดมัน ทารกที่อยู่ในท้องอาจมีไขมันติดตัว และเวลาคลอดออกมาจะทำให้ทำความสะอาดยากขึ้น

- อาหารประเภทไข่ เช่น ไข่ไก่ ไข่ต่อ ไข่แดง เพราะจะทำให้คลอดยาก ในกรณีที่ชอบกินไข่ต่อ ไข่แดง มีความเชื่อว่าเด็กที่เกิดมาจะชอบต่อยชอบดี หากชอบกินไข่ฮ้างฮัง หรือไข่दान (ไข่ที่ไม่สามารถฟักเป็นตัวได้) เพราะเชื่อว่าจะทำให้ลูกของตัวเองคือด้านเหมือนไข่

การเตรียมตัวออกลูก

เมื่ออุ้มท้องจนครบกำหนดที่จะคลอด ซึ่งเป็นเรื่องที่ธรรมดาสำหรับคนที่ท้องจะต้องผ่านขั้นตอนของวิธีการคลอด คนอีสานเชื่อว่า ผู้สาวมานเก่า ผู้เฒ่ามาน 10 คือหมายถึง หญิงสาวที่มีครรภ์ครั้งแรกจะต้องอุ้มท้อง 9 เดือน และคนที่เคยผ่านการคลอดแล้ว จะอุ้มท้องที่ 2 และต่อไปราว 10 เดือนถึงจะคลอด เวลาใกล้คลอดแม่มานจะปวดท้อง และจะให้คนไปตามแม่คอบหมอบ หรือหมอดำแยแม่คอบหมอบมาถึงก็จะตรวจดูครรภ์ หากสมัยก่อนที่การแพทย์ยังไม่เจริญ แม่คอบหมอบจะเป็นคนสั่งให้ทำทุกอย่างเป็นการเตรียมเพื่อทำคลอด

ในปัจจุบัน คนที่จะคลอดมักได้รับการตรวจจากแม่คอบหมอบ เมื่อเห็นว่าการคลอดจะมีความยุ่งยาก ก็จะให้คนส่งแม่มานไปที่อนามัย หรือที่โรงพยาบาล เพราะไม่กล้าเสี่ยงเหมือนแต่ก่อน การตรวจสอบนั้นจะรู้หรือไม่รู้ว่าคลอดได้หรือไม่ได้นั้น โดยการคลำคูที่ท้องหากว่าเด็กเลื่อนมาอยู่ในตำแหน่งที่คลอดออกมาได้ก็จะทำการคลอดให้ทันที ปัจจุบันที่บ้านหนองกุงธนาสนานั้น จะทำที่

1. ที่บ้านของผู้ที่จะคลอดลูกเอง
2. ที่โรงพยาบาลและที่อนามัย

ในกรณีที่คลอดที่บ้าน แม่ตอบหมอบจะเป็นคนที่สั่งให้สามีของแม่มานั้นเตรียมสิ่งดังต่อไปนี้

- สถานที่คลอด ในสมัยก่อนจะมีการโยงสายสิญจน์รอบบ้าน รวมทั้งพระปิตทวารก็จะนำออกนอกบ้านเพราะถือว่าเป็นการปิดช่องคลอดของผู้ที่จะคลอด แต่เมื่อคลอดเสร็จแล้วก็จะเชิญมาไว้ที่เดิม ในกรณีที่บ้านสูงในสมัยก่อน จะต้องไปตัดหนามมาวางไว้ใต้บริเวณที่คลอดที่ทำการคลอด เพราะกลัวว่าภูติผีจะมากินแม่และเด็กโดยการมาตามกลิ่นเลือด ผีที่ชาวบ้านเชื่อในสมัยก่อนก็คือ ผีปอบ ซึ่งเกิดจากการเรียนเวทย์มนต์วิชา

- จะต้องมีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในโบราณจะต้องไว้ขอขมาเจ้าที่ เพื่อให้ผู้ที่คลอดและเด็กนั้นให้ปลอดภัย ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างกำลังใจให้แก่ผู้คลอด เพราะการคลอดมีความเจ็บปวด ดังนั้นกำลังใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

- เมื่อเวลาคลอดจะต้องเลือกทิศทางที่ถูกต้อง ประเพณีโบราณถือว่า ต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เพราะถือว่าเป็นการดี เพราะเป็นทิศที่ดีถือว่าเป็นมงคลลูกจะออกมาได้อย่างสะดวก

การคลอดนั้นเมื่อแม่ตอบหมอบมาถึงบ้านสิ่งที่ต้องทำต่อไปคือ

1. ปลงคาย คือการบูชาคุณของแม่ตอบหมอบ ปัจจุบันจะนิยมทำหลังจากที่คลอดเสร็จแล้ว จะทำการสมนาคุณของแม่ตอบหมอบไปในตัว โดยการปลงคายจะมี หมาก พลุ บุหรี่ และเงินตอบแทน พร้อมทั้งเครื่องบูชาอย่างอื่น ซึ่งแม่ตอบหมอบจะเป็นคนบอกว่า สิ่งที่ใช้ปลงคายมีอะไรบ้าง เงินที่เป็นการสมนาคุณนั้นแม่ตอบหมอบจะไม่มีสิทธิ์เรียกร้องจากการทำคลอด แต่จะเป็นหน้าที่ของผู้ที่คลอดเองว่าจะให้อย่างไร

สิ่งที่ต้องคำนึงในขณะที่ทำการคลอดนั้นก็คือ

- ห้ามไมไครนั่งหรือยืนขวางประตูและบันได
- ห้ามกล่าวคำ ที่มีความหมายว่าติดขัด หรือขัดข้องเพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก
- หญิงแม่มานคนอื่นห้ามมาดูการทำคลอด หรือมาใกล้บริเวณนั้นเพราะกลัวว่าเด็กจะอายกัน ไม่กล้าออกมา

ที่บูชาหรือปลงคายของแม่ตอบหมอบ เพราะเป็นการบูชาคุณของท่าน คุณของครูบาอาจารย์ที่สอนการทำคลอดให้แม่ตอบหมอบมา ดังนั้นก่อนที่จะทำอะไรการนี้ถึงครูบาอาจารย์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

ส่วนที่เป็นข้อห้ามเพราะหากนั่งขวางที่บันได หรือที่ประตูจะทำให้คลอดยากนั้นเพราะเป็นการป้องกันอันตราย เพราะที่เหล่านั้นเป็นสถานที่ที่คนต้องเข้าออกหรือเดินไปมาเป็นประจำ อาจเป็นอันตรายได้

ข้อที่หญิงแม่มานคนอื่น ห้ามเข้าบริเวณนั้นก็เพราะเป็นการป้องกันไม่ให้แม่มานั้นเห็นการคลอดที่มีความเจ็บปวด หากเห็นแล้วอาจจะทำให้กำลังใจถดถอยเมื่อถึงคราวที่ตัวเองคลอดอาจจะมี ความกังวลก็เป็นได้ ดังนั้นจึงห้ามเพราะไม่ต้องการให้เห็นนั่นเอง

ในขณะที่คลอดนั้น สมัยก่อนจะมีการห้ามผู้ชายเข้าไปยังบริเวณที่คลอด มีเรื่องเล่าว่า “มีชายคนหนึ่ง ในสมัยก่อนเมื่อเข้าไปดูเมียตัวเองคลอด เกิดทำใจไม่ได้ เพราะเห็นเมียที่กำลังคลอดนั้นเกิดช่องคลอดเปิดกว้าง จึงตกใจวิ่งหนี คิดในใจว่า ยังไงก็ไม่เอาอีกแล้วเมียคนเดิม เพราะช่องคลอดมันจะหลวมก็เลยทิ้งเมียไป พอล่วงเรือไป ไปถึงแม่น้ำเลยกระ โจนลงน้ำเพื่อที่จะฆ่าตัวตายจอกที่อยู่ใต้น้ำมันก็กระพือออก แยกขึ้นแช่อยู่ในน้ำพอสักกระยะหนึ่งจอกที่กระพือออกนั้นก็กลับเข้าที่เดิม แกลยคิดว่า อ้อ

ของที่มันแตกแยกได้ก็สามารถที่จะเข้าที่เดิมได้ เหมือนดอกไม้บางชนิดที่หุบแล้วก็บานพอดิบได้ เช่นนั้นก็วิ่งกลับไปหาเมียเหมือนเดิม คงเป็นเพราะกลัวว่าผู้ชายจะทิ้งเมื่อก็ดูเหมือนจะไม่ให้ผู้ชายไปดูเมียของตัวเองตลอดลูก"

แต่ในสมัยปัจจุบันไม่มีการห้ามผู้ชายเข้าไปดู แต่ว่าส่วนมากผู้ชายก็ไม่เข้าไปดูอยู่แล้วส่วนเหตุผลที่ไม่เข้าไปดู ในปัจจุบันไม่เป็นเพราะอะไร ไม่มีใครที่สามารถรู้เรื่องนี้ได้ หรือไม่มีนิทานเป็นเรื่องเล่าเหมือนแต่ก่อน

ในบางหมู่บ้าน เช่น ที่หมู่บ้านใกล้เคียงบ้านหนองกงธนสารไม่มีการห้าม เพราะบางที่ผู้ชายก็เป็นผู้ที่ทำคลอดเสียเอง การคลอดของแม่มาน ในช่วงที่ยังไม่เจริญด้านการแพทย์นั้น การคลอดจะนั่งคุกเข่า เอาเหมือนจับที่เชือกหรือผ้าขาวม้าที่ผูกไว้ที่ข้อของบ้าน แล้วผู้ที่เป็นแม่ตอบหมอบ ก็จะเป็นคนคอยดูแล คอยจับเด็กพลิกให้ถูกทาง คอยประคองหัวเด็กให้หันหัวมาทางช่องคลอด เพื่อที่จะให้เด็กนั้นคลอดออกมาโดยปลอดภัย รวมทั้งความปลอดภัยของแม่ด้วย แต่การนั่งคลอดที่อันตรายมากๆคือ การที่แม่ต้องใช้แรงเบ่งเด็กออกมาอาจทำให้เด็กตกลงที่พื้นอย่างรวดเร็วซึ่งเสี่ยงต่ออันตรายสูง ดังนั้นการคลอดในปัจจุบันจึงใช้วิธีการนอนหงายซึ่งอาจจะทำให้การคลอดยากกว่าเดิม เพราะเราไม่มีแรงส่ง หรือแรงเบ่งเด็กนั้นออกมา เหมือนกับการนั่งคุกเข่า

ขณะที่เด็กคลอดออกมานั้น เวลาที่เด็กหลุดออกมาจากช่องคลอด หรือจากท้องของมารดา เรียกว่าเวลาเด็กตกฟาก โบราณเขาจะเอามือจับที่อวัยวะเพศของเด็ก ทั้งที่เป็นชายและหญิง นัยว่าเด็กที่โตขึ้นนั้นจะไม่พิการ

ข้อปฏิบัติในกรณีที่หญิงแม่มานคลอดยาก

ที่บ้านหนองกงธนสารหากเป็นสมัยปัจจุบันหญิงที่คลอดยากนั้นญาติจะนำส่งที่โรงพยาบาล เพราะไม่ต้องเสี่ยงอันตรายที่จะเกิดจากการคลอดโดยที่แพทย์ทำคลอดที่โรงพยาบาลนั้นจะเป็นผู้ที่ทำคลอดให้ จะโดยวิธีธรรมชาติ หรือวิธีการผ่าก็แล้วแต่หมอบจะเป็นผู้ที่กำหนดแต่โบราณนั้น ท่านมีวิธีปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. จะต้องมีคนคอยช่วยแม่ตอบหมอบ
2. ให้นำน้ำมันคัมภีร์และลูบตัวให้
3. ให้เอาของขลังมาแช่น้ำให้กิน
4. เอาน้ำลาดหัวแม่เท้าของผัวแล้วเอาน้ำนั้นมาสะเดาะหัว
5. สาคน้ำจั้นบนหลังคาแล้วรองเอาน้ำนั้นมาสะเดาะหัว
6. ให้คนที่มีคาถาอาคมเสกน้ำพุทธคุณให้กิน

ในกรณีที่อยากให้หญิงนั้นคลอดง่าย จะต้องปฏิบัติคือ (สัมภษณ์ มัคคทายก) การที่จะให้แม่มานั้นคลอดง่ายจะต้องเอาดอกหงอนไก่ (คนละชนิดกับหงอนไก่สีแดง)ซึ่งดอกหงอนไก่นี้มีสีเหลือง ลักษณะของลำต้นจะมีเมือกและเลื้อน ถ้านำมาให้แม่มานกินบ่อยๆ จะทำให้คลอดง่าย

ในกรณีที่เด็กตกฟากมาแล้วความเชื่ออย่างหนึ่ง จ.เปรียญ (2520:7) กล่าวว่า คนที่เป็นผู้ช่วยที่กอดผู้หญิงแม่มานด้านหลังจะต้องกอด อยู่อย่างนั้นระยะหนึ่งเพราะกลัวว่าเด็กนั้นจะกลับเข้าไปอีก จากนั้นจึงปล่อยเด็ก เป็นการป้องกันไม่ให้เด็กกลับเข้าสู่ที่เดิม ปัจจุบันคนที่เชื่ออย่างนี้ที่ชุมชน

บ้านหนองกงชนสารนั้น ไม่มีเพราะส่วนมากจะคลอดแบบสมัยใหม่ ส่วนคนที่คลอดกับแม่ตอหมอบก็มีลักษณะเดียวกัน เพราะแม่ตอหมอบได้ผ่านการอบรมการคลอดแบบแผนปัจจุบัน

หลังจากที่เด็กนั้นตกฟากออกมาแล้ว สิ่งที่พ่อแม่ต้องทำในสมัยก่อนคือการจดจำ วันเวลาที่เกิดของเด็ก หรือช่วงที่เด็กนั้นตกฟากออกมา เพราะจะต้องนำไปปรึกษาพระให้ตั้งชื่อให้ถูกต้อง หลังจากเด็กตกฟากแล้ว แม่ตอหมอบจะอุ้มเด็กให้ค้ำหน้าลง เขามือล้วงน้ำคร่ำที่อยู่ในปากของเด็กออกมา (น้ำที่เลี้ยงทารกที่อยู่ในครรภ์ คือน้ำคร่ำ) ในกรณีที่เด็กไม่ร้อง จะจับเด็กที่ขาทั้งสอง เอาหัวห้อยลงแล้วใช้มือตีที่ก้นของเด็ก ถ้าหากเด็กไม่ร้อง ให้รอสายแสบ (รก) ของเด็กออกมาก่อนแล้วเอาเหล็กเผาไฟนาบที่สายแสบของเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดการเสาร้อนแล้วจะร้องออกมา เสร็จจากนั้นก็ให้เอาผ้าห่อเด็กไว้เพื่อเป็นการให้เด็กปรับอุณหภูมิ เพราะเด็กที่อยู่ในท้องแม่จะมีอุณหภูมิที่ร้อนกว่าด้านนอก เพราะบางทีอาจจะทำให้เด็กไม่สบายได้

การตัดสายแสบ (รก)

สายแสบ หมายถึงรกที่ติดตัวเด็กมาตอนที่เด็กคลอดออกมาใหม่ๆ ส่วนที่ชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือสายปือ (สะดือ) ในสมัยโบราณการตัดสะดือของเด็กนั้นจะต้อง หาเปลือกไม้ไผ่ที่คมๆ เหมือนใบมีดโกนที่ใช้โกนหนวด ก่อนจะตัดจะต้องมัดเป็นปล้องๆ เหมือนดินอ้อยหรือ เหมือนไส้กอก ส่วนมากจะทำแค่สองปล้องคือที่ระหว่างสะดือ ที่ต้องใช้ไม้ไผ่ตัดก็เพราะว่า หากใช้ของมีคมที่เป็นเหล็กจะทำให้เกิดอันตรายได้เพราะมันอาจจะมีสนิมเกาะที่เหล็ก ดังนั้นจึงนิยมใช้ไม้ไผ่ นายบุญดำ โทห้ำ ซึ่งเป็นผู้ที่เคยตัดสะดือของเด็กเล่าให้ฟังว่า จะต้องใช้ตัวไผ่ (เปลือกนอกของไม้ไผ่ ที่สีเขียวๆบางๆ) ซึ่งส่วนมากจะเป็นไม้ซวก (ไม้รวก) ก่อนจะตัดต้องใช้ถ่านไฟรองที่เสียบก่อนจากนั้นนำรกของเด็กมาวางที่ถ่านไฟแล้วก็ใช้ตัวไผ่ที่ตัดที่สายของรกเด็ก จ.เปรียญ (2520:8) กล่าวว่า ส่วนผู้ที่ตัดนั้นจะเป็นใครก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมให้คนที่เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กนั้นเป็นคนดีตามไปด้วย

ในปัจจุบันการตัดสะดือของเด็กนั้นจะไม่มีขั้นตอนการทำยุ่งยาก เพราะแม่ตอหมอบจะเป็นคนทำเสียหมดทุกอย่าง การใช้ไม้ไผ่ตัดนั้นปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป เพราะเครื่องมือของแพทย์สมัยใหม่นั้นมีความปลอดภัยสูงกว่า แม้แต่แม่ตอหมอบเองยังใช้เครื่องมือของแพทย์ปัจจุบัน เพราะได้รับจากทางราชการที่ส่งมาให้ เป็นเครื่องมือในการทำคลอด ซึ่งชุดหนึ่งจะใช้สำหรับทำคลอดคนเดียวเท่านั้น ส่วนหากมีอีกคนก็ใช้ชุดใหม่ ส่วนหลังจากที่ตัดเสร็จแล้ว สมัยก่อนนั้นจะใช้ขมิ้นทาเป็นยาสมานแผลของเด็ก ปัจจุบันภายในชุดเครื่องมือของแม่ตอหมอบนั้นจะมียาสมานแผลสำหรับทาเมื่อตัดรกของเด็กนั้นเสร็จ แต่พิธีกรรมที่ทำหลังจากนั้นก็ยังคงมีเหมือนเดิม

การเช็ดความสะอาดเด็กน้อย

เมื่อตัดสะดือแล้ว สิ่งที่ต้องทำเป็นลำดับต่อมา ก็คือการทำความสะอาดให้เด็ก แม่ตอหมอบจะเอาน้ำอุ่นๆมาอาบน้ำให้เด็ก หรือในกรณีที่เด็กที่มีไขมันติดตัวเยอะ จ.เปรียญ (2520: 9) กล่าวว่า โบราณท่านจะเอาน้ำมันมะพร้าวทาที่ตัวของเด็ก การอาบน้ำ ให้เด็กนั้นจะต้องนั่งลงยื่นขาเรียงกัน ไปด้านหน้า ที่ภาษาชาวบ้านเรียกว่า "การนั่งเหยียดขอย" แล้วเอาเด็กวางที่ตรงกลางขาทั้งสอง แต่ถ้าเป็นการคลอดที่โรงพยาบาลเขาจะจับเด็กอาบน้ำในอ่างเล็กๆ เมื่อเอาเด็กนอนลงที่ระหว่างขาทั้งสองแล้วก็ค่อยๆเอา

นำลูกตัวให้เด็ก เด็กนั้นจะต้องหันหัวไปที่ปลายเท้า จากนั้นจะใช้ผ้าอ้อมที่เจาะตรงรูสะดือที่ยังไม่หลุด มาห่มให้เด็ก สมัยก่อนการเอาดินสอพองมาพอกที่สะดือ ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้สะดือของเด็กนั้น หลุดเร็ว ปัจจุบันก็ใช้ยาของโรงพยาบาล จากนั้นก็เอาหัวแม่เท้าของเด็กนั้นแตะที่พื้น สามครั้งเป็นการเอาเคล็ดว่าเด็กจะมีความมั่นคงเหยียบแผ่นดินไม่คิด บางคนไม่ให้เอาเด็กนั้นออกจากที่ท่าคลอด เพราะกลัวว่า ผี ตามความเชื่อจะมาเอาเด็กนั้นไป จนกว่าจะครบ 7 วัน จากนั้นญาติผู้ใหญ่ก็จะหาฝ้าย มาผูกแขนให้แม่และเด็ก ปัจจุบันการอาบน้ำ แม่คอบหมอบจะสวมถุงมืออย่างดี เพื่อเป็นการป้องกันอันตราย เพราะกลัวว่าเชื้อ โรคจะติดต่อกับเด็ก ซึ่งเครื่องมือแบบนี้แม่คอบหมอบจะได้จากทางอนามัย

ภาพที่ 3 แสดงการอาบน้ำให้เด็ก

การฮอนกะดั่ง (การร่อนกระดั่ง)

เมื่ออาบน้ำทำความสะอาดให้เด็กเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำเด็กทารกไปวางที่กระดั่ง หรือ กะจ่อ (กระดั่งที่ชาวบ้านเลี้ยงไหม) กระดั่งที่วางเด็กลงนั้นจะต้องคว่ำลงเอาด้านหลัง เพราะมีความยืดหยุ่นกว่าด้านหน้า เมื่อวางเด็กลงก็จะรู้สึกว่ามันนุ่ม โดยจะใช้เบาะรองที่ทำไว้ ข้างในเบาะนั้นจะขัดด้วยขนุน หรือสำลี ทำหลวมๆ เพื่อให้มีความอ่อนตัวมาก ขณะที่วางเด็กลงนั้นหากเด็กเป็นผู้หญิง ก็จะใส่เครื่องเย็บปักถักร้อยลงไปเพราะ มีความเชื่อว่า จะเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีเมื่อเด็กโตขึ้นมา จะรู้หน้าที่ของผู้หญิง ถ้าเป็นผู้ชายก็จะใส่หนังสือลงไป พร้อมกับ มีด พร้า เป็นต้น เพราะมีความเชื่อว่า เด็กที่โตขึ้นมาจะเป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงาน และที่ใส่หนังสือ เพราะเชื่อว่า เด็กโตขึ้นมาจะได้เรียนเก่งๆ เป็นนักปราชญ์เป็นเจ้าคนนายคน จากนั้นจะเอาเด็กไปที่ประตู แล้วก็เอากระดั่งเคาะที่ประตูแล้วก็จะกล่าวว่า กูทุก กูทุก แม่ลูกสุมาเอามือนี้ กายมือนี่ (ผ่านวันนี้)มือนี่แมนลูกกู การกล่าวเช่นนั้นนัยว่า เป็นการหลอกผีไม่ให้มาเอาเด็ก เหมือนกับการทำพิธีพ้อชื่อแม่ชื่อของภาคกลาง จะต้องกล่าวประโยคนั้น 3 ครั้งเพราะเชื่อว่า 3 วันลูกผี 4 วัน

ลูกคน จากนั้นก็จะนำเด็กไปวางไว้ใกล้ๆแม่ของเด็ก เพราะถือว่าเด็กถูกส่งมาเกิด โดยผีแค้นซึ่งเป็น ผีผู้ดีไม่ใช่ตัวร้าย

เด็กที่คลอดออกมาใหม่ๆ เขาจะไม่ให้กินอะไรเลย นอกจากบางแห่งอาจใช้น้ำผึ้งผสมกับ กล้วยที่ชอยเป็นชิ้นเล็กๆ และบางที่ก็เอาน้ำผสมกับน้ำผึ้งให้เด็กกิน โดยใช้สำลีในการหยอดน้ำให้ เข้าปากของเด็ก หรือบางที่ ก็พันสำลีที่เศษผ้า แล้วให้เด็กนั้นดูดข้างหนึ่งอีกข้างหนึ่งก็ เอาพาด ไว้ที่ปากขวดหรือชามเด็กนั้นก็ดูดกินนมจากนั้น ที่ทำอย่างนั้นเพราะต้องการให้เด็กถ่ายขี้เทา ออกมา ถ้าไม่ให้กินเด็กก็ไม่ระบายออกมา จะให้เด็กกินอย่างนี้นั้น 3 วัน ซึ่งการทำอย่างนี้เป็น ประเพณีโบราณ ปัจจุบันมีวิธีที่แตกต่าง ส่วนมากจะทำตามคำแนะนำของหมอ เพราะถ้าทำอย่าง เดิมไม่ถูกต้องตามหลักสุขศึกษาสมัยใหม่ สำหรับการนอนกระดิ่ง เป็นวิธีที่ทำกันมากในอดีตแต่ ปัจจุบัน การนอนกระดิ่งเริ่มที่จะหายไป เพราะเด็กที่คลอดออกมานั้นส่วนมากเขาซื้อที่นอนสำเร็จรูป ซึ่งมีความนุ่มนวล และสะอาดมากกว่าการใช้กระดิ่ง และชาวบ้านก็เห็นว่าดี เพราะเก็บง่ายกว่า กระดิ่งเพราะเป็นที่พับเก็บได้

การฝังสายแธ

เมื่อแม่ตอบหมอบัตร์รกของเด็กแล้ว จะเอาใบตองมาห่อนำไปฝังที่ชานเรือน จากนั้นจะเอา ไฟมาสุบสามวันสามคืน (สาร สารทัศน์, 2537 : 123) บางแห่งก็ใส่เกลือแล้วนำไปฝัง เพราะต้องการป้องกันการเน่าเปื่อย การถือไปฝังจะเปลี่ยนมือซ้ายขวาเพื่อให้เด็กเป็นคนถนัด ทั้งซ้ายขวา แต่บ้านหนองกงฐนสาร นอกจากนิยมทำตามแบบนี้ การฝังสายแธ หรือที่เรียกว่ารกของ เด็กนั้น พิธีการทำไม่มีมากมายเหมือนแต่ก่อน ผู้ที่คลอดตามโรงพยาบาล ทางโรงพยาบาลจะเป็นผู้ ตัดสายแธ และเป็นผู้ที่นำไปทิ้งเอง ส่วนผู้ที่ให้แม่ตอบหมอบเป็นคนทำการคลอดให้ การฝังสายแธ ก็ ยังมีพิธีในการฝัง จากคำสัมภาษณ์ แม่ตอบหมอบบอกว่า การฝังสายแธนั้น จะเอาใบตองห่อแล้วนำ ไปฝังที่กลางถนน เพราะเชื่อว่าการฝังที่กลางถนนนั้นจะทำให้ไม่มีลูกมาก การฝังจะขุดหลุมไม่ลึก จะเอาไม้หรือเสียมขุดขึ้นมาชนิดหนึ่งแล้วก็ นำรกเด็กที่ห่อแล้วไปฝัง แล้วก็หาพินมากองสุบบนที่ฝังร กะประมาณว่าแม่ของเด็กนั้นออกจากกรรมมา รกของเด็กนั้นก็แห้งพอดี ที่บ้านหนองกงฐนสารนั้น เมื่อก่อนนิยมทำแบบนี้ เพราะเชื่อว่า การนำรกของเด็ก ไปฝังที่ได้บันไดอย่างอื่นทำ จะทำให้เด็กคือ และไม่เชื่อคำของผู้ใหญ่

มีความเชื่ออย่างหนึ่งที่ตอบหมอบเล่าให้ฟัง ว่า พินที่ใส่เสารกของเด็กนั้น ถ้าหากจะให้เด็ก เป็นคนดี จะต้องเป็นพินไม้แดง ไม้มะขามป้อม เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กดีไปด้วย คติของ ภาคเหนือที่ตรงกับภาคอีสานในเรื่องของการฝังรกเด็ก คือการฝังรกของเด็กไว้ที่ได้บันได (ศรีเลา เกษรพรหม, 2538 : 20) เพราะเชื่อว่า จะได้คุ้นเคยกับบ้าน ไม่เป็นคนทีเที่ยวเก่ง

ส่วนรกที่ติดอยู่กับสะดือของเด็ก ส่วนมากจะเก็บไว้ใช้ประโยชน์คือ (มณจิรา เขียวยิ่ง และคณะ, 2537 : 85) คือจะเก็บไว้ให้เด็กกิน เมื่อเด็กมีอาการหอบและหายใจไม่สะดวก ก็จะเอา แขน้ำให้เด็กกิน อาการหอบก็จะหายไป แต่มีเกร็ดว่า ถ้าเป็นเด็กชายหอบ ให้เอาแขนน้ำให้กินเด็กก็ จะหายจากการหอบ หากเด็กเกิดสะดืออักเสบก็เอาดินใส่เสื้อที่ปูมาโรยสะดือของเด็ก

อาการอักเสบก็จะหาย นี่เป็นวิธีที่ชาวบ้านปฏิบัติกันมา ปัจจุบันการที่เด็กเกิดอาการอักเสบที่สะดือ จะได้รับการดูแลตามหลักการแพทย์สมัยใหม่ เพราะที่บ้านหนองกรุงนสารสะดวกในการเข้าหา แพทย์สมัยใหม่มาก

จากการศึกษาพบว่าแม้ปัจจุบันความเชื่อแบบนี้ยังมีอยู่และยังปฏิบัติเป็นบางครั้งเรื่อย ถึงแม้ปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องเทคโนโลยีการแพทย์ไปมาก ในสมัยโบราณการฝังสายสะดือของเด็ก จะทำตามความเชื่อแบบโบราณ คือ การที่นำเอา วัน เดือน ปีเกิด ของเด็กมาคำนวณแล้วก็จะฝังรูดตามวัน ตามสถานที่ที่ได้มานั้น คณะกรรมการการศึกษาวัฒนธรรมแห่งชาติได้ศึกษาเกี่ยวกับการเกิด พบว่า การฝังรูดของชาวอีสานนั้น จะทำตามทิศที่คำนวณมาดังนี้

1. เด็กที่เกิดเดือนอ้าย	ให้ฝังทางทิศอาคเนย์	ลึก 1 คืบ 9 นิ้ว
2. เด็กที่เกิดเดือนยี่	ให้ฝังทางทิศอาคเนย์	ลึก 1 คืบ 4 นิ้ว
3. เด็กที่เกิดเดือนสาม	ให้ฝังทางทิศอาคเนย์	ลึก 1 คืบ 8 นิ้ว
4. เด็กที่เกิดเดือนสี่	ให้ฝังทางทิศอุดร	ลึก 1 คืบ 3 นิ้ว
5. เด็กที่เกิดเดือนห้า	ให้ฝังทางทิศหริ	ลึก 1 คืบ 6 นิ้ว
6. เด็กที่เกิดเดือนหก	ให้ฝังทางทิศหริ	ลึก 1 คืบ 11 นิ้ว
7. เด็กที่เกิดเดือนเจ็ด	ให้ฝังทางทิศอุดร	ลึก 2 คืบ 2 นิ้ว
8. เด็กที่เกิดเดือนแปด	ให้ฝังทางทิศอุดร	ลึก 1 คืบ 5 นิ้ว
9. เด็กที่เกิดเดือนเก้า	ให้ฝังไปทางทิศอุดร ,บูรพา	ลึก 1 คืบ 1 นิ้ว
10. เด็กที่เกิดเดือนสิบ	ให้ฝังทางทิศ หริ อีสาน	ลึก 1 คืบ 1 นิ้ว
11. เด็กที่เกิดเดือนสิบเอ็ด	ให้ฝังไปทางทิศหริ อีสาน	ลึก 1 คืบ 1 นิ้ว
12. เด็กที่เกิดเดือนสิบเอ็ด	ให้ฝังไปทางทิศหริ อีสาน	ลึก 1 คืบ 2 นิ้ว
13. เด็กที่เกิดเดือนสิบสอง	ให้ฝังไปทางทิศหริ อีสาน	ลึก 1 ศอก

ในบ้านหนองกรุงนสารถึงแม้การทำ หรือการฝังสายสะดือ หรือรูด จะไม่ทำตามความเชื่อดั้งเดิมเพราะ บางคนที่คลอดที่โรงพยาบาลสาขารกจะไม่นำติดมาที่บ้าน หมอที่โรงพยาบาล เป็นผู้จัดการทำทุกอย่าง ส่วนในรายที่คลอดที่บ้าน ยังทำตามคติแบบเดิมๆบ้างก็มี เช่น การนำรกของเด็กไปฝังที่กลางถนนเพราะเชื่อว่า จะไม่ทำให้มีลูกมาก

การเอาลูกกินนม

การเอาลูกกินนม หรือการให้นมเด็ก ที่เกิดมาใหม่นั้น แม่ลูกอ่อนบางคนไม่มีนมให้ลูกกิน เมื่อน้ำนมไม่มา ชาวบ้านก็มีวิธีในการทำน้ำนมให้มี คือหาสมุนไพรที่ทำให้เกิดน้ำนม ซึ่งตอนแรกน้ำนมโดยทั่วไปจะมีสีเหลือง แม่จะบีบทิ้งเลย เพราะเป็นน้ำนมที่ไม่ให้ประโยชน์แก่เด็ก แต่ที่บ้านหนองกรุงนสารเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างสะดวกในการเข้าหาหมอสมัยใหม่ ดังนั้นแม่แต่แม่คอบหมอบเอง ยังแนะนำชาวบ้านตามหลักการแพทย์ หรือหลักสูตรศึกษาสมัยใหม่ เช่น การทำให้นมที่น้ำนม นั้น จะต้องพยายามให้ลูกของตัวเองดูดที่หัวนมบ่อยๆ แล้วน้ำนมเมื่อได้รับ

การกระตุ้นก็จะเกิดเอง ในขณะที่การปฏิบัติแบบชาวบ้านทั่วไปยังมีอยู่ คือชาวบ้านส่วนมากที่คลอดลูก เมื่อตัวเองไม่มีน้ำนม เมื่อทำตามวิธีดังกี่กล่าวแล้ว น้ำนมก็ยังไม่มาหากกินเวลาหลายวัน เด็กอาจขาดนม จึงมีวิธีปฏิบัติคือ การที่อุ้มเด็กไปหาคนที่คลอดในเวลาไล่เรี่ยกัน แล้วก็เอาเด็กนั้นไปกินนมของคนนั้นก่อน จนกว่าน้ำนมแม่จะมา การที่ทำอย่างนี้ ชาวบ้านเชื่อว่า เด็กที่ได้กินนมร่วมกันจะมีความรักกันเหมือนพี่น้อง เพราะความเอื้อเฟื้อของแม่ที่ให้ดื่มนม

แม่ลูกอ่อนสมัยใหม่นั้น เมื่อจะให้เด็กกินนมมักจะทำความสะอาดก่อน เพราะกลัวว่าลูกของตัวเองจะติดเชื้อได้ พ่อแม่สมัยใหม่บางคน เมื่อลูกโตมาได้ระยะหนึ่งก็จะให้ลูกของตัวเองกินนมผงแทน ดังนั้นชาวบ้านเมื่อคำเด็กที่คือมักจะบอกว่า มันคือเพราะมันไม่ได้กินนมแม่ เพราะมันกินนมสัตว์มันถึงบอกยากพูดยากเหมือนสัตว์ เป็นต้น ที่แม่สมัยใหม่ทำอย่างนี้เพราะต้องการรักษารูปทรงของตัวเอง

จากการศึกษาของ ศรีเลา เกษรพรหม (2537:21) พบว่า การที่คนโบราณทำให้มีน้ำมนั้นโบราณเขาให้ทำโดยวิธีธรรมชาติคือ

1. ให้เอาหัวปลีกล้วยมาต้มกิน
2. ให้เอาขี้ (ขี้) ของหมา (ขุน) มาต้มกิน
3. ให้เอาใบกระออม หรือผักบุ้งมาต้มกิน หรือล่อมนมแล้วขัด

โดยการทำวิธีแบบนี้ก็จะทำให้น้ำนมเกิด หรือแม่ลูกอ่อนมีน้ำนมได้ ส่วนอาหารของเด็กทารก ในสมัยก่อนหลังจากที่คลอดได้ 6-7 วัน จะทำการป้อนข้าวเด็ก โดยนำกล้วยที่ชาวบ้านเรียกว่ากล้วยดิบ หรือกล้วยน้ำหว่า มาฉีกเป็นชิ้นแล้วนำไปตากให้แห้ง แล้วนำกล้วยนั้นมาหุง (เคี้ยว) ผสมกับข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วคายออกมาใส่ใบตองกล้วย หรือใบตองงุง (ต้นงุง) แล้วนำไปค้ำงที่ขี้เถ้าที่ยังร้อนอยู่ หรือย่างไฟที่อ่อนๆ พอสุกแล้วจะมีกลิ่นที่หอมและมีรสหวาน แล้วนำมาป้อนให้เด็ก การป้อนเด็กนั้นในระยะแรกหากแม่ลูกอ่อนเป็นแม่แรก ก็จะให้ยายของเด็ก หรือคนที่เคยมีลูกป้อนให้ การป้อนจะต้องนั่งเหยียดขาไปด้านหน้า แล้วเอาเด็กวางที่ขาหันหัวของเด็กมาหาตัวเอง แล้วค่อยเอามือป้ายที่ข้าวแล้วมาป้ายที่เด็ก จากนั้นก็จะใช้มือพายน้ำหยอดลงไปที่ปากของเด็กด้วย น้ำนั้นจะต้องเป็นน้ำที่อุ่นๆ

ในสมัยปัจจุบันการป้อนข้าวแบบนั้นยังมีอยู่ แต่จะเปลี่ยนจากข้าวที่ต้องทำเอง มาเป็นอาหารเสริมแทน ซึ่งมีขายตามท้องตลาด ที่ชาวบ้านเรียกว่า ข้าวโอ๊ต โดยจะใช้ผสมกับน้ำอุ่น พอสุกแล้วก็ป้อนเด็ก และการป้อนจะเปลี่ยนจากการใช้มือป้อน มาเป็นใช้ช้อนเล็ก (ช้อนชาแทน) ส่วนน้ำก็ใช้ช้อนตักมาป้อน เมื่อได้ระยะหนึ่งก็ซื้อขวดนมมาให้ ดูคแทนการเอาช้อนตักให้ดื่ม

ภาพที่ 4 แสดงการให้นมลูก

การดูแลโต (ตัว) ของแม่ลูกอ่อนหลังออกลูก

การคลอดลูกแต่ละครั้ง เป็นสิ่งที่น่ายินดีสำหรับญาติพี่น้อง เพราะมีสมาชิกเพิ่มขึ้นมาอีกคน แต่ผู้ที่คลอดนั้นเป็นสิ่งที่น่ายินดีก็จริง แต่ว่าการคลอดแต่ละครั้งนั้น จะสร้างความเจ็บปวดให้แก่ผู้ที่เป็นแม่ พร้อมทั้งผู้ที่เป็นแม่นั้น จะมีรอยจารึกไว้ นั่นก็คือความเจ็บปวดที่เกิดจากการให้กำเนิดลูก รวมทั้งการที่แม่นั้นต้องเสียเลือดไปกับการคลอด ดังนั้นวิธีดูแลตัวเองหลังที่คลอดลูก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าการออกลูกนั้น ชาวอีสานโดยทั่วไป มีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปเป็นท้องที่ แต่ทุกที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพราะมีลักษณะของความเชื่อที่คล้ายกัน

สำหรับที่บ้านหนองกุงชนสารนั้น มีการปฏิบัติตัวหลังจากที่คลอดลูกแล้ว มีหลายวิธีดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

- การอยู่ไฟหรือการอยู่กรรม เป็นวิธีการรักษาตัวอย่างหนึ่งของชาวบ้าน การอยู่ไฟหรือที่เรียกตามภาษาของชาวบ้านว่า การอยู่กรรม หมายถึงการที่หญิงที่คลอดแล้วเข้าอยู่ไฟเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง หรือตามความเชื่อของชาวบ้านก็คือ การทำให้มดลูกแห้งเร็ว หรือเข้าอุ้งเร็ว ประเพณีการอยู่ไฟที่บ้านหนองกุงชนสารนั้น เป็นสิ่งที่ยังปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน เพราะชาวบ้านที่นี่เชื่อว่า การอยู่ไฟนั้นจะสามารถทำให้ร่างกายแข็งแรงและทำงานหนักได้ดีกว่า คนที่ไม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม มีขั้นตอนของการปฏิบัติคือ

1. **ขั้นเตรียมการอยู่กรรม** การเตรียมการเพื่ออยู่ไฟนั้น ในสมัยก่อนผู้ที่มีหน้าที่ในการเตรียมการอยู่กรรม เป็นหน้าที่ของฝ่ายสามี บางทีก็เป็นพ่อแม่ของฝ่ายหญิงเป็นผู้เตรียมการเตรียมการนั้น จะเริ่มจากรู้ว่าภรรยาของตัวเองจะคลอดวันไหน หรือจะคลอดในเดือนไหน ส่วนมากจะนิยมจัดสถานที่สำหรับอยู่กรรมไว้ก่อน โดยจะจัดหาสิ่งเหล่านี้คือ

- 1.1 ไม้แม่สะแนน (ไม้ที่ใช้สำหรับให้ผู้ที่คลอดนอน)
- 1.2 เตาไฟที่ต้มน้ำร้อน
- 1.3 กาดต้มน้ำร้อนและสมุนไพร
- 1.4 ปิ๊บต้มน้ำร้อนสำหรับอาบ
- 1.5 ที่สูมไฟ (รางคินสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ทำไว้สำหรับก่อไฟอนผิง)
- 1.6 ผืนที่ใช้สูมไฟ
- 1.7 พายคิน (ไม้สำหรับเขี่ยไฟของผู้อยู่กรรม และใช้เคาะปลุกสามีเมื่อต้องการอะไรขึ้นมาที่ไม่สามารถเอาด้วยตัวเองได้)
- 1.8 ไม้สำหรับทำข้าวจี้ (ข้าวเหนียวปิ้ง)

อุปกรณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่เตรียมไว้ก่อนเท่านั้น ส่วนไม้ที่ใช้ทำฟืนนั้นจะต้องเป็นไม้ที่แห้ง เพราะหากเป็นไม้ที่เปียกจะทำให้มีควันไฟมาก จะทำให้ผู้ที่อยู่กรรมนั้นแสบตาได้ พร้อมทั้งกลิ่นของไม้ก็ไม่ดี ไม้จะเป็นชนิดใดก็ได้ขอให้แห้ง

2. **ขั้นตอนการอยู่กรรม** การอยู่ไฟที่บ้านหนองกุงชนสารนั้น มีอยู่ 2 แบบ ซึ่งแม่ตอหมอบประจำหมู่บ้านได้บอกถึงวิธีการอยู่ไฟ 2 แบบ คือ

2.1 **การนอนขางไฟ (ผิงไฟ)** คือการเข้าอยู่กรรมโดยใช้วิธีนอนผิงไฟด้านข้าง ซึ่งอุปกรณ์การอยู่ไฟลักษณะนี้จะประกอบไปด้วย

- คั่นกล้วยสำหรับรองไม้แม่สะแนน
- กระดาน ไม้แม่สะแนน กว้างประมาณ 2 ฟุต
- ปิ๊บสำหรับต้มน้ำอาบ
- กาดสำหรับต้มน้ำกิน

- กรอบไม้สี่เหลี่ยมสำหรับทำที่สุมพินคัมน้ำ
- หิน 3 ก้อนที่ชาวบ้านเรียกว่าหินก้อนเส้าตั้งเป็น 3 มุมแล้วสุมไฟตรงกลาง
- ไม้พาย สำหรับเขี่ยไฟ
- ไม้ปิ้งข้าวจ้ (ข้าวเหนียวปิ้ง)
- ยาสมุนไพรที่ใช้คัม
- ไม้ไผ่สำหรับให้แม่ลูกอ่อนนั่งพิง (โดยการยกแขนทั้งสองข้างวางแล้วหันหน้าเข้าไฟที่สุมไว้สำหรับอยู่กรรม)
- อาหารที่แม่ลูกอ่อนทานได้
- พินสำหรับสุมไฟ
- โบหนาคสำหรับคัมอาบ

ภาพที่ 5 แสดงการนอนข้างไฟ (ผิงไฟ)

2.2 การอยู่แบบข้างไฟ คือการเข้าอยู่กรรมแบบการนอนข้างไฟเหมือนกับ ลักษณะที่เรา ปิ้งปลา คือคนที่อยู่กรรมนั้นจะต้องนอนบนเตียงแล้ว เอาเตาไฟ หรือก่อไฟไว้ได้เคียง การเตรียม สถานที่ส่วนมากจะเป็นบ้านของผู้ที่คลอดเอง และมักจะใช้เรือนครัวเป็นที่อยู่กรรม บางทีก็ทำที่ขึ้น มาใหม่โดยเฉพาะ สำหรับอุปกรณ์ที่จัดเตรียมการอยู่ไฟคือ

- แม่แคร่สำหรับนอนอยู่ไฟ
- เตาไฟ 2 เตา สำหรับคัมน้ำกิน และน้ำอาบ และอีกเตาสำหรับก่อไฟไว้ได้แม่แคร่

- กัดมน้ำและสมุนไพร
- บีบคั้นน้ำอาบ
- ตะเกียงสำหรับจุดไฟ
- สังกะสีสำหรับรองจี๊ด้าที่วางไว้ได้แคร์
- ตะเกียงสำหรับจุดในเวลากลางคืน (ปัจจุบันใช้หลอดไฟแทน)
- อาหารสำหรับแม่ลูกอ่อน

การเข้าอยู่กรรมทั้งสองแบบนี้ การเข้าอยู่ไฟจะต้อง ผ่านวิธีการดับพิษไฟ ซึ่งผู้ที่ทำให้บางทีก็เป็นแม่ตอหมอบประจำหมู่บ้านเพราะเป็นผู้ที่ทำการคลอดให้ และเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความนับถือ หรือหากเป็นผู้ชายนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีอาคม และเป็นผู้ที่เคยทำการดับพิษไฟให้คนอื่นมาก่อน

การอยู่กรรมแบบนี้ผู้อยู่กรรมจะต้อง นั้งและนอนบริเวณที่ใกล้ไฟ และจะต้องอาบน้ำร้อนเป็นประจำวันหนึ่งหลายครั้ง การนอนอยู่ไฟนั้นจะต้องพลิกตัวเองให้โดนความร้อนทุกด้าน จะสลับด้านเข้าหาไฟอยู่ตลอดเวลา ตามความเชื่อของชาวบ้านแล้ว เป็นการทำให้มดลูกแห้งเร็ว ที่คั่นกลางระหว่างไฟและที่คนนั่งนอนจะต้องกั้นด้วยไม้ไผ่ เพราะเวลาจะหันหน้าเข้าไฟนั้นจะต้องเอาแขนพาดที่ราวไม้ไผ่นั้น แล้วเอาผ้าคลุมหน้า หันเข้าหาไฟ บางทีก็ต้มน้ำร้อนมาเอาไอร้อนอังที่หน้า ส่วนลูกที่คลอดมาในช่วงที่อยู่ไฟจะมีญาติเป็นผู้ที่ดูแลแทน

ส่วนการอยู่ไฟแบบนอนบนแคร่นั้น ไม่ต้องทำราวเหมือนแบบแรก เพราะผู้ที่อยู่ไฟอยู่ข้างบนของไฟ โดยที่นอนอยู่บนแม่แคร่ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติที่พบมากในบ้านหนองกุงชนสาร ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลไฟ ซึ่งจะคอยเติมน้ำ และตักน้ำมาเมื่อพร่อง ตอนกลางคืนก็จะดูแลไฟให้ลูกอยู่เสมอ ผู้ที่เป็นสามีจะดูแลทุกอย่างภายในครัวเรือน ในช่วงที่ภรรยาผู้นั้นอยู่ไฟ

ส่วนระยะเวลาในการอยู่ไฟนั้น มัคคทายกของวัดกล่าวไว้ว่า การอยู่ไฟในช่วงของท้องแรกนั้น มักจะอยู่ประมาณ 11 วัน อย่างน้อยก็ 9 วัน จึงจะออกจากการอยู่กรรม ปัจจุบันการอยู่ไฟนั้นเปลี่ยนแปลงไป ในสมัยก่อนนั้นผู้ที่เป็นหมอตำแย หรือที่เรียกตามชาวบ้านว่าแม่ตอหมอบนั้นจะเป็นผู้ที่กำหนดระยะเวลาของการอยู่กรรมให้กับคนที่อยู่กรรม ส่วนปัจจุบันผู้ที่อยู่กรรมนั้นเป็นผู้ที่กำหนดเองว่าจะสามารถอยู่ได้กี่คืนกี่วัน ส่วนมาการอยู่กรรมนั้นจะเป็นเลขคี่ แต่ไม่เกินกำหนดเวลาที่อยู่ 7 วัน เป็นอย่างมาก

ระเบียบปฏิบัติก่อนเข้าอยู่กรรม

ในการที่จะเข้าอยู่กรรมนั้น ผู้ที่จะเข้าอยู่กรรมต้องมีหลักปฏิบัติก่อนที่จะเข้าอยู่กรรมในระดับแรกสิ่งที่จะต้องทำก่อนคือการดับพิษไฟ ที่ชาวบ้านเรียกว่า การเสียบพิษไฟซึ่งส่วนมากการดับพิษไฟนั้นจะทำโดยหมอตำแย หรือแม่ตอหมอบ หมอยา คนเฒ่า คนแก่ ของหมู่บ้านหรือพ่อแม่ของผู้ที่อยู่ไฟก็ได้ การดับพิษไฟนั้นจะต้องมีอุปกรณ์คือ

1. ชั้น 5 (ประกอบด้วยคอกไม้ 5 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ และรูป 3 คอก) เพื่อเป็นการบอกกล่าวแม่ธรณี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบูชาแม่คิงไฟ (ภาษาเหนือใช้คำว่า แม่ซีไฟ) คำว่า คิง ในภาษาอีสานหมายถึง สิ่งที่มีตัวตน จับต้องได้ เช่น คำศุทธขวัณที่เรียกขวัณมาอยู่กับตัวคนว่า "...มาเด้อขวัณเอช มาอยู่กับเนี้ยกับคิงเด้อ..." ซึ่งคำว่า คิง ในคำนี้ หมายถึงตัวเรานั่นเอง

2. เกลือสำหรับหว่านลงในไฟ หลังจากที่ทำพิธีบอกแม่ธรณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์และแม่คิงไฟ

การบอกกล่าวแม่ธรณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์และแม่คิงไฟนั้น จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวคุณของครูบาอาจารย์ก่อน โดยการกล่าวนั้นแล้วแต่ใครจะมีคำกล่าวแบบไหน สำหรับที่ชุมชนบ้านหนองกุงธนาสนานั้น แม่ตอบหมอบประจำหมู่บ้านนั้น จะกล่าวดังนี้ “ สาธุเด้อ ... คุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ แม่ธรณี เจ้าที เจ้าทาง ลูกเต้า ลีได้ยูฝืน ยูไฟ ยูเทิง หัวพอก่อนเส้า แมกก่อนเส้า อย่าให้มีเวรซึ่งกันและกันเด้อ พอก่อนเส้า แมกก่อนเส้า ลูกลีได้ ยูเทิงหัวเด้อบัดนี้” การกล่าวจะเป็นการบอกด้วยวาจาเท่านั้น เป็นการขออนุญาตเพื่อการเข้าอยู่กรรม หลังจากทีกล่าวขอภัยเสร็จแล้ว ก็เอาเกลือหว่านไปที่เตาไฟ 3 ครั้ง การหว่านเกลือนั้นจะต้องหันหลังให้เตาไฟ ก้มตัวลงไป แล้วก็หว่านเกลือไปที่เตาไฟ แล้วก็กล่าวอีกว่า “ พอก่อนเส้า แมกก่อนเส้า แม่ธรณีเจ้าทีเจ้าทาง อย่าให้ลูกได้มีเวรมิกรรมเด้อ อย่าสุให้ออกฮ้อนออกฮอน ...” เป็นการบอกกล่าวเพื่อไม่ให้มีความร้อนของไฟ ให้สามารถอยู่กรรมได้ตลอด เพราะตามความเชื่อของชาวบ้าน ที่มีต่อสิ่งเหล่านี้เหมือนกับเป็นสิ่งที่มีชีวิต และเป็นสิ่งที่มีคุณจะอยู่กรรมโดยการไม่บอกกล่าวก็ดูเหมือนจะเป็นการลบหลู่หลังจากที่บอกกล่าวเสร็จอีกครั้ง ก็เอาน้ำพรมลงที่ไฟ ก็เป็นอันเสร็จพิธีดับพิษไฟ

การดับพิษไฟนั้นอาจจะมีแตกต่างกัน แล้วแต่คนที่เป็นคนที่ดับพิษไฟให้ เพราะจะขึ้นอยู่กับครูบาอาจารย์ของท่านเหล่านั้นว่าจะกำหนดให้ทำแบบไหน ไม่มีรูปแบบที่ตายตัว บางแห่งก็มีการชิงด้ายสายสิญจน์ รอบบ้านของตัวเอง (มณฑิรา เขียวยิ่ง และคณะ, 2537 : 4) กล่าวไว้ว่า รวมทั้งการชิงรอบบริเวณที่อยู่กรรม บางแห่งก็หว่านหินรอบใต้ถุนบ้าน เพื่อเป็นการป้องกันภูติ ผี ปีศาจ ที่จะมารบกวน ผู้ที่อยู่กรรมนั้นจะต้องผูกสายสิญจน์ที่แขนและที่ขา รวมทั้งที่คอ และจะต้องนุ่งกระโจมกอกอย่างเดีวมีผ้าถุงคอยผลัดเปลี่ยนเวลาอาบน้ำ บางคนก็นุ่งสั้นแค่อว

การอาบน้ำฮ้อนของแม่อยู่กรรม

การที่แม่ลูกอ่อนอยู่กรรมนั้นจะต้องอาบน้ำหลายครั้งต่อวัน ดังนั้น ผู้ที่เป็นสามีจะต้องคอยดูแลต้มน้ำ ผสมน้ำให้อาบ บางทีก็แม่อยู่กรรมนั้นแหละเป็นผู้ที่ทำเอง การผสมน้ำจะต้องทำให้อุ่นตามความต้องการของแม่อยู่กรรม การอาบน้ำนั้นจะต้องลาดตั้งแต่ศรีษะลงมา การอาบน้ำจะต้องไม่ก้มหน้าจะต้องเงยหน้าขึ้น การอาบน้ำจะต้องนั่งตัวตรงเพราะถ้านั่งไม่ตรงจะทำให้หลังค่อมและห้ามเอามือลูบตัวเพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กเกิดผดผื่นคัน จากนั้นก็จะนั่งผิงไฟต่อไปอีกจนครบกำหนดวันที่ออก

การกินน้ำร้อนของแม่อยู่กรรม

การกินน้ำร้อน หรือน้ำร้อนของแม่อยู่กรรมนั้นเป็นการรักษามวลของแม่อยู่กรรม เพราะน้ำร้อนที่กินนั้นจะต้องมียาสมุนไพร ส่วนมากจะเป็นยาหอมสำหรับบำรุงเลือด เนื่องจากเสียเลือดในตอนคลอดลูก โบราณจึงนำร้อน สำหรับกินและอาบนั้นจะดีรวมกัน แต่ปัจจุบันจะแยกดื่มออกต่างหาก ปัจจุบันที่หมอน้ำสำหรับอาบนั้นจะมีสมุนไพรที่ใช้กินไม่ได้เช่น

- ใบหนาด มีกลิ่นที่หอมจะช่วยให้เลือดลมเดินสะดวก และแก้ฟกช้ำได้ตีรวมทั้งชาวบ้านมีความเชื่อว่าใบหนาดสามารถป้องกันภูติผีได้

- ใบตะไคร้

- ไม้แก่นขาม

บางแห่งการอาบน้ำอาจไม่ใช้สมุนไพรเลยก็มี ส่วนสมุนไพรที่ใช้จะต้องมีคุณสมบัติรักษาบาดแผลได้ดี เพราะแผลที่เกิดจากการคลอดลูกนั่นเอง

ภาพที่ 6 แสดงการกินน้ำร้อนของแม่อยู่กรรม

การเยี่ยมแม่อยู่กรรม

ธรรมเนียมของคนคลอดลูกใหม่ ช่วยสร้างความยินดีให้แก่ญาติของตัวเอง ดังนั้นจึงจำเป็นมากสำหรับการเยี่ยมเยือน ธรรมเนียมการไปเยี่ยมของชาวบ้านนั้นเป็นการให้กำลังใจ บางทีก็มีของฝากติดมือไปด้วย รวมทั้งมีการถามสารทุกข์สุกดิบ ถามข่าวคราวของแม่อยู่กรรม แต่โบราณมา การถามนั้นจะต้องถามในสิ่งที่ไม่เป็น ข้อคละล่า หรือชะล่า แล้วแต่จะออกเสียง ข้อคละล่าก็คือ การถามนั้นจะต้องถามในสิ่งที่ไม่ขัดต่อการอยู่กรรม เช่น ห้ามถามว่า อยู่กรรมร้อนไหม ? หรือห้ามถามว่า คั้นไหม ? เป็นต้น

เพราะกลัวว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นจริง ต้องถามคำถามที่เป็นไปในแนวทางที่แตกต่างจากนี้ ดังนั้นผู้ที่ไปเยี่ยมจะต้องระวังคำพูดของตัวเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลต่อแม่อยู่กรรม

ส่วนแม่อยู่กรรมเอง ธรรมชาติที่มาเยี่ยม นั้นคนเห็นแล้วจะต้องดีใจ แต่ก็ห้ามเปลวเดินหนีจากคิงไฟ หรือเตาไฟที่อยู่กรรมของตัวเอง หรือลูกออกไปต้อนรับญาติที่มาเยี่ยมเหล่านั้น สิ่งที่เกิดกรงกลัวก็คือ หากออกจากที่นั่นแล้วผีจะทำร้ายเอาได้ ดังนั้นใครจะมา ก็ตามจะต้องให้ญาติเป็นฝ่ายที่เข้ามาหาเราเอง

ในกรณีที่ไม่รู้ ในบ้านนั้นมีแม่อยู่กรรม สิ่งที่ชาวบ้านทำไว้เป็นสัญลักษณ์เพื่อให้คนรู้ คือชาวบ้านจะทำตาแหลว หรือเฉลวปักไว้ที่หน้าบ้าน เพื่อเตือนให้คนรู้ว่าบ้านนี้มีแม่อยู่กรรม ดังนั้นการพูดอะไรต้องระวังเป็นอย่างมาก อย่าพูดในสิ่งที่เป็นอย่างของกะลา จากการสัมผัสสัมผัสแม่ตอบหมอบ และมัดคทาขของวัด ทราบว่าการที่ชาวบ้านติดตาแหลวไว้ที่ด้านหน้าบ้านก็เพื่อเป็นการให้คนรู้ด้วย เป็นการป้องกันผีร้ายที่จะมากล้ากลายได้ด้วย (ตาแหลวก็คือ ไม้ไผ่ที่สานเป็นสี่เหลี่ยม หรือที่เขาทำมีลักษณะที่คล้ายใบเมฆมูม บางแห่งก็ทำเป็นรูปธงหน้าวัว)

ส่วนของผู้ที่มาเยี่ยมนำมาฝากนั้น ส่วนมากจะเป็นของที่ไม่วางกับแม่ลูกอ่อน โดยปกติจะเป็นอาหารที่มักจะนำมาฝากกัน ซึ่งเป็นอาหารที่แห้งเป็นส่วนมาก เช่น ประเภทปลาแห้ง ดินสอพอง กุ้ง ขมิ้นสำหรับทาตัว และยาสำหรับบรรเทาหรือโบหน้า เป็นการป้องกันผีที่จะเกิด (จ.เปรียญ 2520:18) ส่วนอาหารที่เขาไม่ให้กิน จะเป็นอาหารที่เป็นประเภทมีน้ำเป็นส่วนผสมรวมทั้งไข่ เพราะกลัวว่ามดลูกของแม่อยู่กรรมนั้นจะแห้งช้า บางทีอาหารที่เป็นประเภทสด เช่น ประเภทเนื้อ เป็นต้น

อาหารการกินของแม่ลูกอ่อน

สิ่งที่แม่ลูกอ่อนต้องระวังเป็นอย่างมากก็คือเรื่องอาหารการกิน เพราะมีข้อเคลือบมากมาย ส่วนในช่วงที่อยู่กรรมนั้น โบราณท่านให้กินข้าวกับของแห้ง บางทีก็กินข้าวเหนียวจิ้มกับเกลือ ต่อจากนั้นก็กินอาหารประเภทปลา แต่ต้องเป็นปลิงปลา ไม้ให้ทอด เพราะเป็นของมีมัน ต่อมาก็เป็นประเภทเนื้อหมูปิ้ง แต่ส่วนมากที่พบก็ไม่ค่อยจะกินหมูเพราะมีมันมาก กลัวว่าแผลจะหายช้า บางแห่งห้ามไม่ให้กินเนื้อวัวความเพราะกลัวว่าจะเป็นของกะลา โดยเฉพาะเนื้อควายค้อน (ควายเผือกจะไม่ให้แม่ลูกอ่อนนั้นกินเป็นอันขาด เพราะเป็นของแสลงที่ร้ายแรงอย่างหนึ่ง บางคนก็ห้ามกินเนื้อไก่ เพราะกลัวว่ามันจะไปเซี่ยแผลและทำให้แผลนั้นหายช้า

ในขณะที่อยู่กรรมนั้น ชาวบ้านบางคนจะหาเปลือกไม้มาตำให้แม่อยู่กรรมกิน จากการบอกเล่าของ นายทองสา โทหลับบอกว่า เปลือกไม้ที่นิยมนำมาตำให้ภรรยากินในช่วงเป็นแม่อยู่กรรมนั้น ส่วนมากจะมีรสที่ฝาด เช่น เปลือกแดง เปลือกมะขาม เป็นต้น โดยนำมาตำให้ละเอียดแล้วคลุกกับเกลือ กินกับข้าว ส่วนจากการบอกเล่าของแม่ตอบหมอบในเรื่องของอาหาร บอกว่า ปลาบางชนิดก็ห้ามกิน เช่น ปลาเซ็ง (ปลาหมอ) และอีกหลายอย่าง ห้ามกิน เพราะเชื่อว่า การกินปลานั้นจะทำให้

มดลูกดี ไม่เข้าที่เร็ว ประเภทผัก บางคนก็ห้ามกิน เช่นผักขง (ชะอม) กินไม่ได้เพราะเป็นของแสลง รวมทั้งผักค้ำคิงด้วย

ปัจจุบันแม่ลูกอ่อนนั้นจะไม่ค่อยคะลำ มีเป็นบางท่านที่ถือปฏิบัติ นางคำสี ศรีดาธรรม แม่คอบหมอบประจำหมู่บ้าน บอกว่า ปัจจุบันนี้หมอเขาแนะนำให้กินทุกอย่าง รวมทั้งอาหารเสริม อาหารบำรุง ไข่ไก่ ที่เชื่อว่า กินแล้วแผลจะหายช้า ปัจจุบันเป็นสิ่งที่ทางแพทย์ปัจจุบัน บอกให้ชาวบ้านกิน กติความเชื่อในเรื่องของคะลำ เกี่ยวกับอาหารของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการแนะนำของแพทย์ และแม่คอบหมอบเอง แต่จากการสอบถามชาวบ้าน หลายท่านยังมีข้อคะลำ เพราะเมื่อกินเข้าไปตามที่หมอบอกแล้วเกิดอาการไม่ปรกติ เช่นกินผักชะอมแล้วทำให้หน้ามีดตุลาช หรือแม้กระทั่งถูกคลื่นบางคนยังหน้ามีดเวียนศรีษะได้ ดังนั้น แม่หมอบจะแนะนำแต่บางคนก็ยังเว้นอาหารเป็นบางประเภท

ข้อห้ามอย่างหนึ่งของชาวบ้าน ในขณะที่ตั้งท้องนั้นจะห้ามเด็ดขาด คืออย่าจับ นก เขียด มาปิ้งกิน เพราะเวลาที่คลอคลุกจะทำให้ตุคอกออกมาด้วย

มฉจิรา เขียวยิ่ง (2537:9) ได้พูดถึงทัศนคติของชาวอีสานในเรื่องของอาหารว่า ที่ชาวบ้านต้องกินอาหารแห้ง เช่น หมูบึ่ง ข้าวจี่ (ข้าวเหนียวบึ่ง) และเกลือ เพราะมีความเชื่อว่า ทำมดลูกให้เข้าอยู่เร็ว ที่คะลำอาหารที่เป็นน้ำเพราะกลัวว่า น้ำจะทำให้แผลแห้งช้า ส่วนน้ำที่จะกินนั้นจะต้องเป็นน้ำที่ต้มไว้ตลอด และจะเอาพวกสมุนไพรใส่ไปด้วย เช่น แก่นมะขาม รากนมสาว รากน้ำเต้า เป็นต้น เพราะเชื่อว่าจะบำรุงน้ำนม

ปัจจุบัน แม่อยู่กรรมนั้น จะกินยาแผนโบราณด้วย ยาพวกนี้มีจำหน่ายตามท้องตลาด เช่น ยาสตรีสิงเห ยาสตรีเพ็ญภาคตราพญานาค ยาสตรีแก่นนคร ยาแสงสว่างตราค้างคาว บางรายก็กินยาฝุ่นที่เขาทำมาขาย เพราะเชื่อว่า จะทำให้มดลูกนั้นเข้าอยู่เร็ว และเป็นการป้องกันของแสลงทั้งหลายเป็นที่สังเกตว่า ในปัจจุบันเนื่องจากการเจริญด้านเทคโนโลยีการแพทย์ และข่าวสารการแพทย์ แม่ในปัจจุบันจะมีน้ำนมมากกว่าแต่ก่อน เพราะได้รับสารอาหารครบ โดยที่ไม่ต้องคะลำอะไรมาก

การออกกรรม

เมื่อแม่อยู่กรรม อยู่ครบเวลาที่กำหนดของตัวเองแล้ว ซึ่งหากเป็นลูกคนแรกนั้นจะต้องอยู่นานหน่อยนานถึง 11-15 วัน หากเป็นลูกคนที่สองจะลดลงมาตามลำดับ แต่การอยู่กรรมนั้นจะต้องเป็นเลขคี่ ปัจจุบันผู้ที่อยู่กรรมเองจะเป็นที่เลือกระยะเวลาในการอยู่กรรม เพราะส่วนมากชาวบ้านต้องทำมาหากิน ดังนั้นการอยู่กรรมเมื่อได้เลือกเองจึงเลือกระยะเวลาที่สั้นๆ เพราะต้องรีบออกไปช่วยกันทำมาหากิน ส่วนมากแม่อยู่กรรมสมัยใหม่จะอยู่ไม่เกิน 7 วัน เพราะความเจริญด้านการแพทย์สมัยใหม่เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง บงคนอยู่เพราะต้องการรักษาประเพณีเท่านั้นส่วนพวกที่อยู่เพราะต้องการรักษาด้านร่างกายนั้น ความเชื่อนี้ไม่ค่อยมีให้พบ แต่ก็ยังมีเป็นบางคนที่อยู่เพราะเชื่อว่า การอยู่กรรมนั้นจะทำงานหนักได้ดีกว่าพวกที่ไม่อยู่กรรม

เมื่อครบตามกำหนดเวลาของการอยู่กรรมแล้ว การออกจากกรรมนั้นก็ต้องมีวิธีในการออก เพราะตอนเข้ากรรมก็ยังมีกรบอกกล่าว และการดับพิษไฟ การออกจากกรรมก็เช่นกันจะต้องมีการบอกกล่าวถึงศักดิ์สิทธิ์ และแม่ธรณี แม่คิงไฟ จากนั้นก็จะทำพิธีในการดับพิษไฟอีกครั้ง อุปกรณ์ในการดับพิษไฟนั้นมี

1. ขันธ 5 (ดอกไม้ เทียน รูป อย่างละ 5 คู่)
2. น้ำสำหรับดับพิษไฟ

เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่มาทำหน้าที่ในการออกจากการอยู่กรรมนั้น จะต้องเป็นคนเดียวกันกับคนที่ทำพิธีให้ตอนเข้าอยู่กรรม แม่คอบหมอบ หรือผู้ที่ทำพิธีนั้น จะจุดเทียน แล้วบอกกล่าวว่ “สาธุ เตอ คุณพระพุทธุ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ เจ้าแม่ธรณีเจ้าที่ เจ้าทาง ลูกหลานขอขบบุญ ขอขม พ้อก่อนเส้า แม่ก่อนเส้า ที่ได้อยู่เทิงหัว แล้วบ่อให้เป็นอิหยัง บ่ให้มีอันตราย จนสอดมื่อนี้ มื่อนี้ลูกหลานสิได้ออกจากพ้อคิงไฟ แม่คิงไฟขอโทษกรรมให้แนเค้อ”

ลักษณะของการประกอบพิธีนั้นเป็นการกล่าวขอขมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่นับถือ และขอขมที่ไม่ทำให้เกิดโรคภัยต่างๆ ในช่วงที่อยู่กรรม พอเสร็จจากการบอกกล่าวแล้วก็จะเป่าไปที่ไฟ 3 ครั้ง จากนั้นก็จะใช้น้ำดับไฟ เสร็จจากนั้นก็จะอาบน้ำมนต์ให้กับผู้ที่ออกกรรม จากนั้นผู้เป็นสามีก็จะเก็บอุปกรณ์ที่ใช้ในการอยู่กรรม และทำความสะอาดสถานที่ เป็นอันเสร็จพิธีการออกกรรม

ข้อปฏิบัติต่อเด็กและแม่เมื่อแม่ออกกรรม

หลังจากที่ทุกข์ทรมาน เพราะความร้อนที่เกิด จากการอยู่กรรมแล้วเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อผ่านพิธีเหล่านั้นแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อของแม่ลูกอ่อนคือการปฏิบัติหลังจากการออกกรรม ในช่วงที่อยู่กรรมอยู่นั้น สะดือของเด็กที่ติดอยู่ที่ตัวเด็ก จะหดหายไปราว 3-4 วัน ถ้าหลุดแล้วแม่ก็จะเอาใบพลูสดไปรมควันไฟ หรือถ่าน ให้ใบพลูนั้นร้อนแล้วก็เอามือแตะดู ว่าร้อนขนาดไหน แล้วก็นำใบพลูนั้นไปนาบที่ห้องของเด็ก ที่ทำอย่างนี้เพราะเชื่อว่า จะช่วยให้เด็กไม่ป่วยเป็นโรคท้องได้ง่าย

เมื่อแม่ออกกรรมมาระยะหนึ่ง ญาติก็จะทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ หรือสูตรขวัญให้กับแม่ออกกรรม ซึ่งเป็นประเพณี ที่ญาติจะทำเพื่อเป็นการต้อนรับแม่ลูกอ่อนที่ออกกรรมมาใหม่ๆ เป็นการต้อนรับเพื่อความอบอุ่นแสดงความยินดีกับแม่ลูกอ่อนนั้น

จากการสัมภาษณ์ นายทองสา โทหกล้า ซึ่งเป็นหมอขวัญประจำหมู่บ้าน ได้บอกว่สิ่งที่จะต้องเตรียมก่อนทำพิธีสู่ขวัญนั้น ดังต่อไปนี้

1. สถานที่สำหรับสู่ขวัญ ส่วนมากจะเป็นบริเวณบ้านของผู้ออกกรรมเองและเป็นห้องโถงใหญ่ เป็นส่วนมากเพราะรองรับแขกที่มาร่วมงานได้มาก
2. เจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมสิ่งของเหล่านี้
 - 2.1 พาชขวัญ ในพานขวัญนั้นหากเป็นพานขวัญใหญ่ จะมีบายศรีปากชาม ขันธ 5 (รูป เทียน ดอกไม้ อย่างละ 5 คู่) ฝ้ายสำหรับผูกแขน
 - 2.2 อาหารสำหรับเลี้ยงญาติพี่น้อง
 - 2.3 ของสมนาคุณหมอขวัญ

เมื่อถึงเวลาหมอปราหมณ์ มาที่บ้านของแม่ลูกอ่อน เมื่อสิ่งของต่างๆเตรียมเสร็จแล้ว พราหมณ์ ที่แต่งด้วยชุดขาว จะเรียกญาติพี่น้อง และตัวเจ้าภาพมานั่ง ถ่อมสิ่งของที่เตรียมไว้ จากนั้น ก็มีการโยงสายสิญจน์รอบบ้านและคนที่มานั่ง จากนั้นก็เป็นการร่ายคาถา พราหมณ์ก็จะกล่าวสັกเศ เจริญเทวดามาเป็นพยานในการสู่ขวัญ โดยพราหมณ์จะกล่าวเต็มบทว่า

สັกเศ กามะ จะรูเป คิริสิจะระฎะเต จันตะลิกเข วิมานะ
 ทีเป รัฎฐะ จะ กามะ ตะระวะนะคะหะเน เกหะวัตตุมหิ เขตเต
 ฎุมมา จาขันตุ เทวา จะละละละวิสะเม ยักจะคันธัพพะนาคา
 คิฏฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระวะจะนัง สาระโว เม สุนันตุ
 รัมมัสสะวะนะกาโล อะชัมภะทันตา รัมมัสสะวะนะกาโล
 อะชัมภะทันตา รัมมัสสะวะนะกาโล อะชัมภะทันตาฯ

เมื่อกกล่าวเสร็จแล้ว หมอขวัญจะเรียกขวัญ ซึ่งคำกล่าวเรียกจะเรียกเป็นทำนองสารถีญูะ ดังตัวอย่างบทสู่ขวัญดังนี้

ศรี ศรี สิทธิ ภวันตุเม เอหิสิกา ภวันณา ชัยตุ ภวัง
 ชัยมังคลา ปุนปินติ วันนีเป็นวันประเสริฐ พร้อมลือชา เฒ่าขุน
 มุลมาพรั่งพร้อม มาช่วยน้อมรับขวัญมารดา แลกุมารอ่อนน้อย
 หน้าชื่อ ช้อยโสภา บัดนี้จักได้พรรณนาแต่เจ้า เอากำเนิด เกิดใน
 ท้องแม่มารดา นับอ่านได้เข้าเขตสิบเดือน แม่เจ้าเลขสะเทือน
 ปวดท้อง พี่น้องขึ้นมาหา ตานายขึ้นมาค้า เจ้าปวดท้องอยู่
 อ่อนชอน แม่เจ้านอนแล้วจึงลุกนั่ง มือแม่เจ้าจับท้องตื้นซึ่งซุกซึ่งซึ
 นอนกลิ้งไปมา ใจมาคาเหมือนจักหลุดล้ม เจ้าจึงม้มจากท้องแม่
 มา เป็นผู้หญิงตกหงาย เป็นผู้ชายตกคว่ำ แม่เจ้าเป็นบ่าปวงอยู่งม
 จัว มือตัวเดียวตัดสายเฮแล้ว แม่จึงล้างน้ำคอบสมศี แพร่ผืนดีผืน
 งามเอามาคุ้มหม แม่เจ้าจึงไปบอกผีพลอย และผีโพง ผีโงง และ
 ผีเป่า ผีนกเค้านันฮ้อง กุกกุ กุกกุ...ว่ามาเยื่อขวัญเฮย...ฯ

การผูกแขน

หลังจากที่การสู่ขวัญ ซึ่งทำพิธีโดยหมอขวัญ หรือที่ชาวบ้านเรียกพราหมณ์ เสร็จลงแล้ว ต่อจากนั้นก็เป็นการผูกแขน ซึ่งคนแรกที่ผูกแขนนั้นจะต้องเป็น พราหมณ์ที่มาทำการสู่ขวัญให้ โดยจะนำด้ายที่ติดอยู่กับบายศรี ที่ชาวบ้านเรียก ผ้ายผูกแขน ส่วนมากจะเป็นด้ายดิบ 3 เส้น 7 เส้น 9 เส้น แต่ที่เป็นที่นิยมคือ 9 เส้น ขณะที่ผูกแขนนั้นพ่อพราหมณ์ ก็จะกล่าวคาถา และคำผูกแขน เป็นภาษาไทยลาว เช่น

“พุทโธสิทธิเดช รัมโมสิทธิเดช สั้งโหมสิทธิเดช ผ้ายเส้น
 นี้แมนผ้ายศักดิ์สิทธิ์ องค์พระพุทธรผู้มีฤทธิ์ประทานมาให้ ผู้ข้า
 จึงได้นำมาผูกแขน ผีมอญในดินแดนหลุมฟ้าหันมาเห็นแล้วกลัว
 หูตามัวบ่อแข็ง สองมืออยู่ในจักรวาล บ่นาแนวบังเบียด เส้นผ้าย

เสียดคาผี ให้มันหนีฮ้อยโยชนโคโคโหดหาญเข้ามาให้มันมรณา
เท่านั้น トラบกว่ามันสียอมทำตามธรรม พระเจ้าข่อยว่าแล้วใส่
กระแจะธรรม อี สะ วา สุ สุ สะ วา อี นะ โมพุททายะ สาธุ" ๑

ในกรณีที่ให้แม่ตอบหมอบประจำหมู่บ้านทำให้ นางคำสี ศรีคาธรรม ซึ่งเป็นแม่ตอบหมอบ
ประจำหมู่บ้าน กล่าวว่า การทำนั้นจะทำโดยวิธีรวบรัด จะไม่ทำกินเวลานานเหมือนก่อนๆ ไม่มี
การจัดพาขวัญ จะมีแค่ การแต่งขันธ 5 (การจัดขันธ5) แล้วนำมาวางไว้ จากนั้นก็จตุรุษเทียบแล้วก็
กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นก็จะกล่าวว่า "ฮ้ายกวคหนี ดิกกวคเข้า" 3 ครั้ง จากนั้นก็จะกล่าวอวย
พรแล้วก็ผูกแขนเลข เป็นอันเสร็จพิธี ในกรณีของพ่อบุญคำ โทหกล้า ซึ่งเป็นหมอบขวัญอาวุโสประจำ
หมู่บ้านก็จะกล่าวคำสู่ขวัญก่อน จากนั้นก็จะกล่าวคำผูกแขนว่าดังนี้

“ ศรี ศรี สิทธิพระพร บวรวิเศษ ขวัญปากแห่นให้ลอง
จา ขวัญกับเขียนและบ่าไหล่ ขวัญใหม่ และขวัญหู ขวัญคังคุด
คมกลั่น ขวัญมีนๆและหัวใจ ขวัญในและขวัญนอก ขวัญชอก
(นม) และขวัญกลาง ขวัญคิงบ่าและแอกิ้ว ขวัญสองหัวและ
รวานม ขวัญผมคำดูสะอาด กูจะเชิญมาฝากห้องหิ้วเอาขวัญ
มาเด้อขวัญเอย มาทางไฮ้เจ้าอย่าได้ขึ้นป่าหญ้าคา มาทางนาอย่า
ได้เหยียบกอข้าว มาฮอดแล้วเจ้าอย่าได้แดงหัวนอน มาตอนๆเจ้า
อย่าดำได้สะพาน มาฮอดบ้านให้ไปสู่เขียนคนเขียนโต อม อู อะ
มุ มะ มูล มั่ง มาเด้อขวัญเอย มาอยู่กับเนื้อกับโต ความเจ็บอย่าได้
ความไข้อย่ามี ให้มีอายุยืน กุมลูกคุ้มหลาน อายุ วัฒน ไฉ สุขัง
พะลัง สาธุ" ๑

จากนั้นก็ทำการผูกแขนของแม่ลูกอ่อนที่เพิ่งออกกรรมมา เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จ ก็จะเป็น
ญาติและแขกที่มาร่วมงานช่วยกันผูกแขน ส่วนคำอวยพรนั้นแล้วแต่ใครจะกล่าวแบบไหน แต่ต้อง
เป็นคำกล่าวคำที่เป็นไปในทางที่ดี จากนั้นก็จะผูกแขนพ่อหมอบพราหมณ์ คล้ายข้าวต้มมัด และเงิน
บางแห่งก็ผูกก่อนทำพิธีในการสู่ขวัญจะเริ่ม เสร็จจากนั้นก็เป็นการเลี้ยงข้าวปลาอาหารแขกและ
ญาติๆที่มาร่วมงาน

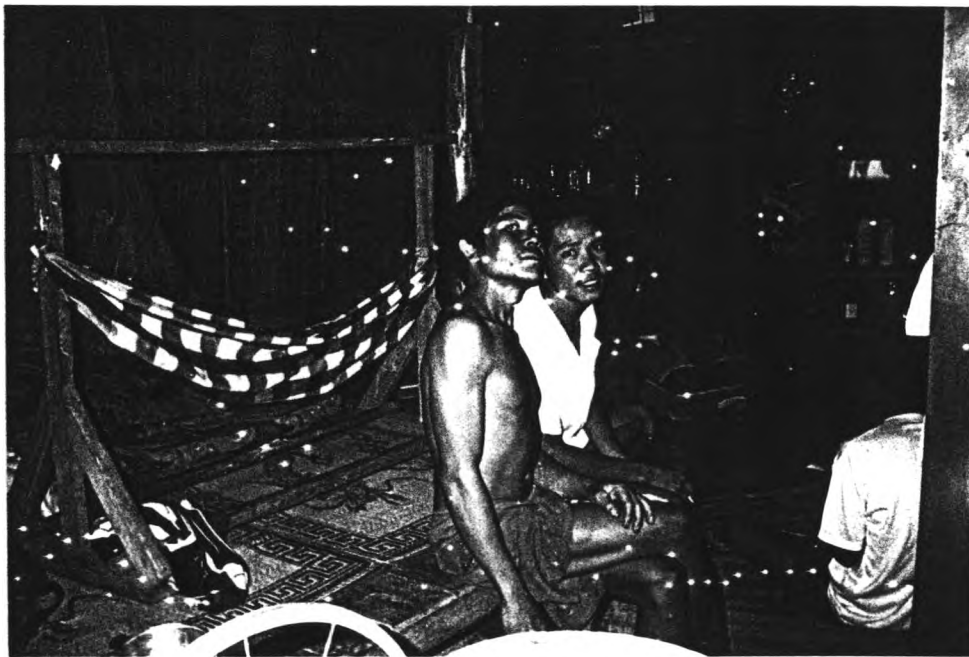
ข้อปฏิบัติในกรณีที่ถูกร้อง

เมื่อเด็กเกิดมา 3 วัน ในช่วงแรกนั้นแม่จะเอาลูกนอนที่เบาะที่ทำไว้ ซึ่งปัจจุบันเป็นเบาะ
หรือที่นอนสำหรับลูกที่เกิดใหม่ จะหาซื้อได้จากตลาด เมื่อครบ 3 วัน ก็จะทำพิธีเอาลูกน้อยลงอยู่
(เปลนอน) ซึ่งอยู่ทางอีสานจะมี 2 ลักษณะ คือ

1. อุที่ทำจากไม้ไผ่ คือ จะได้จากการจักรสานเอง มีลักษณะที่คล้ายรางไม้สี่เหลี่ยม แต่ด้าน
ข้างจะทำจากไม้ไผ่ หรือหวาย สานให้ห่างกัน เพื่อให้ลมพัดผ่านได้สะดวก การใช้สมัยก่อนจะ
แขวนที่ชื่อของบ้าน แล้วใช้ไกวไปมา ก่อนจะเอาเด็กนอนต้องหาผ้าหนานๆนิ่มมาปูรอง ปัจจุบันใช้

เบาะนอนลงปูก่อน อยู่ลักษณะนี้ชาวบ้านเรียกว่า เพลนอน ปัจจุบันจะไม่ผูกกับข้อและไม่ได้ทำเองจะหาซื้อจากตลาด และทำชาดั่ง

2. อุ้งผ้า คือจะใช้ผ้าขาวม้า ผูกติดกับหลักที่ทำไว้ หรือจะผูกติดกับเสาบ้านสองเสา โดยใช้เชือกมัดที่ชายผ้าขาวม้าทั้งสองด้านส่วนที่ทำหลักขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อสะดวกในการย้ายโบราณการที่จะเอาลูกกลนอนในอุ้งนั้น จะต้องมีการทำพิธีเป็นอย่างดี แต่จะทำหลังจากที่ตัดผมไฟของเด็กแล้ว การตัดผมไฟนั้น ชาวบ้านมักจะเอาเด็กไปหาผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ของหมู่บ้านเพื่อให้ท่านเหล่านั้นทำพิธีตัดให้บางทีก็นำไปหาพระคุณเจ้าที่วัด เป็นผู้ที่ทำให้ การตัดผมไฟนั้นจะไม่นิยมตัดในวันอังคารเพราะถือว่าเป็นวันแข็ง จากนั้นก็จะทำพิธีเอาลงอยู่

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะอุ้งผ้า

เมื่อเด็กน้อยร้องไห้

ในกรณีที่เด็กร้องกระจองอแงไม่ยอมหยุด ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เด็กมันร้องไห้พะโล” หรือเด็กร้องผิดปกติ หาสาเหตุไม่ได้ บางทีทุกวันสิด(วันพระ) เด็กจะร้องไม่หยุด ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านมีพิธีปฏิบัติ คือจะต้องนำเด็กไปฝากกับผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ของหมู่บ้าน หรือหมอยา ประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ท่านเหล่านั้นทำพิธีผูกข้อต่อแขน และเป่ากระหม่อมให้ เพื่อให้เด็กหยุดร้อง การเตรียมพิธีไม่มีอะไรมาก นอกจากนำขันซ์ 5 ขันซ์ 8 และอุ้มเด็กไปหาท่านเหล่านั้นเมื่อวันพระมาถึง ส่วนมากจะนิยมไปตอนเย็นเพราะสะดวกในการไปหา และตอนเย็นท่านเหล่านั้นก็กลับมาจากทำงาน จึงเป็นเวลาที่เหมาะสมในการเข้าไปหา เมื่อไปถึง ท่านก็รับขันซ์ดอกไม้ เสร็จแล้วก็กล่าวคาถาบ้างนิหน้อย จากนั้นบางท่านก็ใช้การเคียวหมากพลู เป่าไปที่ศรีษะของเด็ก 3 ครั้ง ก็ขณะที่ท่านเคียวมากนั้นท่านก็จะกำกับคาถาไปด้วย และเมื่อกล่าวจบจึงลงมือเป่ากระหม่อม และผูกแขนเด็ก บางทีในกรณีของเด็กที่เลี้ยงยากมีแต่กระจองอแง เป็นโน่นเป็นนี่

อยู่เรื่อย การแก้เคล็ดของชาวบ้านคือ การนำไปฝากเป็นลูกของพระให้พระท่านเปลี่ยนชื่อเรียก (เปลี่ยนเฉพาะชื่อเรียกเท่านั้น ส่วนในบัตรแจ้งเกิดยังเป็นชื่อเดิม) เป็นการเอาเคล็ด เพื่อให้เด็กเลี้ยงง่ายและมีความสุข

การเอ็นชื่อเด็ก

ในสมัยก่อนการตั้งชื่อของเด็ก ชาวอีสานส่วนมากจะเรียกชื่อของเด็ก ตามลักษณะของวันที่เกิดบ้างเช่น ทองจันทร์ ก็หมายถึงเด็กที่เกิดวันจันทร์ หรือ อาทิตย์ หรือ เสาร์ เป็นต้น เพื่อให้รู้ว่าเด็กนั้นเกิดวันไหน บางทีก็ตั้งชื่อตามลักษณะของงานวันบุญ หรืองานประเพณีประจำเดือน เช่น นายบุญเพ็ง ก็หมายถึงเด็กที่เกิดในข้างขึ้น ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ หรือนายบุญโฮม หมายถึงเด็กที่เกิดวันโฮม คือวันที่ชาวบ้านจะจัดงานบุญขึ้น วันก่อนวันบุญ 1 วัน เรียกว่า วันโฮม บางคนก็เอางานเทศกาลใหญ่ๆเช่น งานวันสงกรานต์ มาตั้งชื่อลูกก็มี ในกรณีที่พ่อแม่บางคนอยากให้ลูกมีบุญวาสนามากก็จะตั้งชื่อของลูกว่า บุญหลาย บุญทัน หมายถึงบุญตามทัน หรือตั้งชื่อเพื่อให้เด็กเป็นคนดี เป็นคนน่ารัก เช่น คำสู หมายถึง เด็กเป็นคนสู้ คือเป็นคนรู้จักประสีประสา เป็นต้น

อีกอย่างหนึ่งชาวบ้านมักจะเรียกชื่อของลูกตัวเอง ตามลักษณะของเด็ก เช่น เรียกเด็กที่น่ารักผู้ชายว่า บักห้า เรียกเด็กที่เป็นผู้หญิงที่น่ารักว่า อีนางน้อย เป็นต้น บางคนก็นำชื่อของสัตว์ที่น่ารักมาเป็นชื่อของลูก เช่น กระแต กระต่าย กระรอก เป็นต้น แม้แต่ชื่อหมาขี้เฒ่าเป็นชื่อเช่น ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น มีผู้ช่วยผู้ใหญ่ชื่อ นาย คำหมา เป็นต้น

การตั้งชื่อในยุคค้ำๆชาวบ้านจะไม่ค่อยหาฤกษ์ยาม แต่จะให้ผู้ใหญ่ที่ตัวเองนับถือตั้งให้ แต่พอต่อมาชาวบ้านจะหาฤกษ์ยาม ให้คนที่มีความรู้ด้านนี้เป็นผู้หาให้และจะตั้งชื่อตามฤกษ์ยามนั้น ปัจจุบันการตั้งชื่อตามลักษณะเดิมของชาวบ้านนั้นไม่ค่อยมีให้เห็นในเด็กยุคปัจจุบัน เพราะเด็กเห็นว่าเซย ดังนั้นการตั้งชื่อสมัยใหม่ จะตั้งชื่อลูก ด้วยภาษาที่สละสลวย เช่น วีรพงศ์ ธัญลักษณ์ วิชาภรณ์ ยุพา เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อที่ค่อนข้างทันสมัยและไม่เซยในความคิดของเด็กปัจจุบัน

การป้อนข้าวเด็กน้อย

การป้อนข้าว ป้อนน้ำให้แก่เด็กทารกที่เกิดใหม่นั้น ชาวบ้านที่เป็นยุคก่อน ราวคนที่อายุ 30 ขึ้นไป จะได้รับการป้อนข้าว น้ำจาก แม่ ซึ่งยังเป็นแบบเดิม การป้อนข้าวน้ำในช่วงที่เด็กเกิดใหม่นั้นได้เขียนไปบ้างแล้ว คือชาวอีสาน โคนส่วนใหญ่ นั้น มีวิธีการป้อนข้าวเด็ก เป็นช่วงๆดังนี้

ในช่วงแรกที่เกิดมา อายุประมาณ 1 สัปดาห์ ผู้ที่เป็นคนป้อนให้จะเป็นญาติผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิง ซึ่งส่วนมากจะเป็นแม่ของฝ่ายหญิง เป็นคนที่ดูแลแทน ซึ่งอาหารที่ให้เด็กทารกในช่วงนี้ จะเป็นอาหารอ่อนๆ กลืนง่าย ชาวบ้านสมัยก่อนมีวิธีทำคือ จะใช้กล้วยน้ำว้า หรือกล้วยที่ชาวบ้านเรียกว่า กล้วยดิบ โดยกรรมวิธีการทำนั้น คือ เริ่มจากการฉีกกล้วยเป็นชิ้นๆ แล้วนำไปเปาะที่กระดัง หรือถาดแบบใดก็ได้ แล้วนำไป ตากให้แห้ง จากนั้นก็นำมาเก็บไว้ จากนั้นก็เอาข้าวเหนียวที่นึ่งแล้ว มาเคี้ยวให้ละเอียดผสมกับกล้วยนั้น แล้วก็คลาเยออกมาใส่ใบตอง ซึ่งอาจเป็นใบตองกล้วย หรือใบตองกุงเท่านั้น เพื่อให้มีรสหอม จากนั้นก็จะทำเป็นหมกคล้ายกับห่อหมกแล้วนำไปตั้งที่ไฟอ่อนๆ หรือวางบนขี้เถ้าที่ร้อนๆ พลิกไปมา ระยะเวลาหนึ่งแล้วก็นำออกมาวางไว้ให้เย็นลงบ้าง เมื่อเปิดออกจะมีรสหอมหวาน

เมื่ออายุเด็กได้ประมาณ 9 เดือน ถึง 1 ขวบครึ่ง อาหารที่จะให้เด็กนั้นจะเปลี่ยนเป็นอาหารแบบผู้ใหญ่ แต่จะไม่ใส่เครื่องปรุงมาก ส่วนมากจะเป็นอาหารที่มีรสจืด หรือเป็นอาหารประเภทอาหารแห้ง การทำอาหารประเภทนี้ ทำเหมือนให้ผู้ใหญ่ แต่เวลาป้อนเด็กนั้น เขาจะเคี้ยว ข้าวเหนียวกับอาหารชนิดนั้น เช่น เนื้อปิ้ง อาหารในวัยนี้เขาเรียกว่า อาหารหญา (อาหารที่แม่เคี้ยวให้) เมื่อเคี้ยวพอประมาณไม่ต้องละเอียดมาก ก็คลายออกมาใส่มือ ลักษณะทำเป็นคำข้าวเล็กๆ แล้วนำไปป้อนเด็ก ดังนั้นเมื่อคราวที่เด็กนั้นโตขึ้นทำอะไรไม่ถูกใจ มักจะคำเด็กว่า “เสียแสงภูหญาเขาให้มึงกิน” หลังจากที่ หญาอาหารให้แล้ว ขึ้นค่อมาก็เป็นอาหารหญา เหมือนกัน คือจะเคี้ยวเฉพาะอาหาร แล้วมาคลายใส่คำข้าว วางไว้ที่ฝา กระติบข้าวบ้าง ถือบ้าง อาหารเช่นนี้ จะทำเมื่อเด็กเริ่มหยิบคำข้าวใส่ปากตัวเองได้ จากนั้นก็จะเริ่มให้อาหารมีรสจืดขึ้น

เมื่อเด็กอายุประมาณ 2 ขวบในช่วงนี้จะเริ่มให้ลูกน้อยขอดนม หรืออย่างจากนมแม่ ชาวบ้านจะมีวิธีทำคือ หางของที่มีรสขม มาทาที่หัวนมของแม่ เช่น เครื่องขอสอ (บรเพ็ด) หมากแข้งขม (มะเขือพวงที่มีรสขม) พอลูกเอาปากคาบที่นมแม่จะมีรสขม ทำให้ลูก เข้าใจว่า นมมีรสขมแล้วก็จะเลิกกินไปเอง

ปัจจุบันการป้อนอาหารลูกนั้นได้รับการพัฒนาขึ้น เพราะมีโครงการต่างๆเกี่ยวกับการเลี้ยงเด็กออกไปเผยแพร่ที่บ้านพร้อมทั้งการ แนะนำการป้อนข้าวลูกให้ถูกสุขลักษณะจากหมอ ข้าวหมกที่เด็กกินในระยะแรก แม่บ้านก็เปลี่ยนเป็นใช้อาหารเสริมที่เป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปแทน ระยะการป้อนข้าวหญา ก็เปลี่ยนมาเป็นข้าวต้มแทน หรือ โจ๊กแทนการทำแบบเดิม เพราะกลัวว่าจะเกิดโรคติดต่อแก่เด็กได้ง่าย เพราะบางที่ผู้ที่เคี้ยวอาหารให้อาจมีเชื้ออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ส่วนการให้นมเด็กก็คงยังมีตามปกติ แต่พอระยะเวลาหนึ่งก็นำนมผงมาชงให้เด็กแทน การให้ลูกขอดนมจึงไม่จำเป็นต้องหาหางของที่มีรสขมมาทาที่หัวนมของแม่ดังแต่ก่อน และเมื่อโตขึ้นระยะหนึ่งพ่อแม่ก็คอยระวังเรื่องอาหารสุกดิบ เพราะส่วนมากชาวอีสานจะนิยมกินของสุกดิบ แต่พ่อแม่และแม่ จะไม่ให้ลูกกินจนได้เวลาที่สมควร

สรุปการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเกิด

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดนั้น ในบ้านหนองงูจรนสารได้ปฏิบัติกันมาช้านาน จนในปัจจุบัน เพราะเป็นวัฏจักรหนึ่งของชีวิต ในประเพณีเกี่ยวกับการเกิดนั้น มีขั้นตอนใหญ่ๆ คือ

1. ขั้นตอนของการตั้งท้อง ซึ่งลักษณะของชาวบ้านในสมัยก่อนมีความเชื่อว่า ลูกดีไม่ดีขึ้นอยู่กับพ่อแม่ จะต้องขยันสร้างความคิด ไม่ทำบาป ลูกในท้องจะเป็นหญิงหรือชายขึ้นอยู่กับการฝัน เช่น ฝันว่าได้ตักเย็บเสื้อผ้า ลูกจะเป็นหญิง เป็นต้น

2. ขั้นตอนของการคลอด เนื่องจากความไม่เจริญในด้านการแพทย์ ในสมัยก่อนชาวบ้านจึงนิยมทำพิธีต่างๆ เพื่อให้แม่และเด็กปลอดภัย เช่น การรดน้ำมนต์ในขณะที่คลอดยาก การทำพิธีต่างๆ เมื่อเด็กคลอดออกมา เพื่อป้องกันไม่ให้ผีสงมาเอาชีวิตเด็ก เช่น การฮ้อนกระดิ่ง เป็นต้น

3. ขั้นตอนการรักษาตัวของผู้คลอด เป็นเรื่องของพิธีกรรมเพื่อทำให้ร่างกายพักผ่อน มีพิธีกรรมที่ทำคือ การอยู่ไฟ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ร่างกายแข็งแรง และทำงานหนักได้เร็ว เป็นต้น และพิธีปฏิบัติต่อเด็กเล็ก เช่น การอาบน้ำเด็ก การเรียกชื่อ การโกนผมไฟ เป็นต้น

ขั้นตอนทั้ง 3 ดังที่กล่าวแล้ว ในปัจจุบัน ได้ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ อันเป็นผลมาจากเครื่องมือวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์เจริญมากขึ้น ความเชื่อในเรื่องต่างๆ จึงลดหายไป บทบาทของพิธีกรรมได้ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยี ผลเป็นเพราะในหมู่บ้านมีสถานอนามัย และมีโรงพยาบาลที่คอยบริการในอำเภอ มีหมอคอยแนะนำในเรื่องของการผดุงครรภ์ คอยแนะนำให้ความรู้แก่ผู้ที่ตั้งท้องหรือหญิงมีครรภ์เป็นอย่างดี ทำให้ลดล้างความเชื่อเก่าๆ ออกไป สมัยก่อนหญิงมีครรภ์จะถูกห้ามไม่ให้กินมาก แต่ปัจจุบันสนับสนุนให้มีการบำรุงครรภ์ การคลอดก็ไปคลอดที่อนามัยและโรงพยาบาลแทน รวมทั้งการรักษาตัวหลังการคลอด ก็ไม่ต้องอยู่ไฟ เพราะการแพทย์เจริญมากขึ้นให้ความปลอดภัยมากขึ้น จึงทำให้บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดลดความสำคัญลงโดยปริยาย และมีแนวโน้มจะลดลงเรื่อยๆ

ประเพณีการบวชของบ้านหนองกงธนสาร

ขั้นตอนการดำรงชีวิตที่สำคัญของชาวพุทธ คือการที่ได้เห็นชายผ้าเหลืองของลูกชายของตัวเอง ความเชื่อ หรือค่านิยมของชาวพุทธ คือการได้ผ่านขั้นตอนของการบวช เพื่อเป็นการศึกษาพระธรรมตามหลักของศาสนาที่ตัวเองนับถือ

คนไทยสมัยก่อนทั่วไป เชื่อว่าการบวชนั้นเป็นการเรียนรู้ความเป็นผู้นำ การบวชนั้นเป็นการทำคนให้เป็นคนสุก คือ การบวชนั้นเป็นการศึกษาอบรมมารยาทต่างๆ พร้อมกันนั้นก็เป็นการศึกษา วิถีทางการดำเนินชีวิต การบวชนั้นเป็นพิธีกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา เป็น พิธีกรรมที่พระพุทธองค์ ทรงอนุญาตไว้ ให้กุลบุตรผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวช เพื่อเป็นการสืบทอดพระศาสนา ดังนั้นการบวชจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชาวพุทธ มีนักปราชญ์หลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบวชไว้ดังนี้ พระโสภณคณาภรณ์ (เจริญ สุขวัฒน์) (การบวช, 4-5) กล่าวว่า “การบวชเป็นการเปิดโอกาสให้บำเพ็ญกุศลเป็นอย่างสูง เพื่อความบริสุทธิ์ ความสุข ความสงบอย่างประณีต เมื่อยังไม่ได้บวช ก็ไม่มีโอกาส หรือช่องทางที่จะประพฤติกุศลอันเช่นนั้น บุตรภรรยา การงานต่างๆ จะประพฤติได้แต่กุศลอย่างผู้ที่ครองเรือน ผู้ที่ประสงค์กุศลที่สูงขึ้นไป จึงได้ออกจากบ้านเรือน ทำตัวเป็นอนาคาริยะ แปลว่า ผู้ไม่มีเรือน ประพฤติตนเป็นผู้ที่มักน้อยสันโดษ กินอยู่ นุ่งห่มอย่างง่าย ๆ กล่าวย่อๆว่า การบวช นั่นเอง”

พระวิสุทธาธิปติ (2525:6) ได้กล่าวถึงการบวชว่า “การบวชทำให้คนมีโอกาสศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามธรรมวินัย เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบทอดพระศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ ที่เป็นศาสนบุคคล ที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม”

พระครูสาครสังวรกิจ (2526:17) วัดยกกระบัตร จังหวัดสมุทรสงคราม กล่าวว่า “การบวชเป็นการสืบทอดอายุพระศาสนา ผู้บวชจะได้เข้าศึกษาธรรมวินัย เป็นแนวทางชีวิต ผู้บวชสามารถออกจากทุกข์ทั้งปวงได้ ผู้บวชสามารถยังตนให้เป็นประโยชน์ตน และประโยชน์ต่อสังคม ทุกชีวิตในผู้นับถือพระพุทธศาสนาจึงรู้แก่ใจว่า การบวชเป็นความดี ..”

ท่านพุทธทาส ได้กล่าวถึงการบวชว่า (คำสอนผู้บวช ภาค ๑ หน้า ๔) “การบวช เป็นการเว้นจากการทำชั่ว เว้นจากการดำเนินชีวิตแบบฆราวาสอย่างสิ้นเชิง คือการออกจากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือผู้ที่ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง คือ การละวิสัยของชาวโลก”

ในสารานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้พูดถึงการบวชว่า “การบวชแปลตามศัพท์ว่า เว้นชั่ว หมายถึง การเว้นเมถุนธรรม เว้นอาหารกลางคืน ๒ ข้อเป็นสำคัญของการบวช แปลโดยอรรถว่า ถึงความประเสริฐเป็นพรหมจรรย์”

เมื่อพิจารณาคำกล่าวของนักปราชญ์ทางศาสนาหลายๆท่าน การบวชนั้น มีจุดประสงค์ คือ

๑. การเรียนรู้และปฏิบัติตามธรรมวินัยของ พระพุทธองค์
๒. การบวชเป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง คือ เป็นการทดแทนคุณของ บิดามารดา ได้มากกว่าการทำอย่างอื่น

๓. เป็นการสืบต่ออายุพระศาสนา

๔. เป็นหนทางแห่งการฟื้นฟูของผู้ที่ต้องการพระนิพพานตามทัศนของ
พระพุทธศาสนา

การบวชในพระพุทธศาสนา มี ๒ ลักษณะ คือ

๑. การบรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณร

๒. การอุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

คำว่า “บรรพชา” ท่านเจ้าคุณ ประยูร ปยุตโต (พระราชวรมุนี ปัจจุบันเป็นพระธรรมปิฎก) ได้กล่าวว่า บรรพชา การบวช แปลว่า การเว้นทุกอย่าง หมายถึง การบวชทั่วไป การบวชอันเป็นนุรพทแห่งการอุปสมบท การบวชเป็นสามเณร (เดิมทีเดียว คำว่า บรรพชา หมายความว่า การบวชเป็นภิกษุ เช่น การเสด็จออกบรรพชา เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน คำว่า บรรพชา หมายถึงการบวชเป็นสามเณร ถ้าเป็นภิกษุใช้คำว่า การอุปสมบท)

วิธีบรรพชาอุปสมบท

การบวชนั้นมีใช้อยู่หลายวิธีในพุทธศาสนา โดยเฉพาะการอุปสมบทสามารถแยกวิธี คือ

1. เอหิภิกขุอุปสมบท คือ การบวชด้วยการเปล่งพระวาจาว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมที่เรากล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์เถิดวิธีที่พระพุทธองค์ท่านนั้นเป็นผู้บวชให้ภิกษุ
2. ศิขณคมอุปสมบท คือ การบวชด้วยการเปล่งวาจารับเอาไตรสรณคมน์ แต่ภายหลังพิธีการบวชแบบนี้จะใช้บวชสามเณร
3. โอวาทปฎิคคหอุปสมบท คือ การให้ผู้ขอบวชรับโอวาท ในประวัติพระพุทธศาสนาปรากฏว่าใช้กับพระมหากัสสปะเพียงองค์เดียวเท่านั้น
4. ปัญหาพยากรอุปสมบท คือ การบวชด้วยการประทานปัญหาให้ตอบ ประทานแก่สามเณร
5. ครุฑมปฎิคคหอุปสมบท คือ การให้ผู้ขออุปสมบทรับธรรม 8 ประการ ในประวัติมีพระราชทานแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี กับพวกท่านนั้น
6. ทูเตนุปสัมบท คือ การรับบวช โดยการส่งทูตไปขอบวช เช่น การประทานแก่นางคณิกา อัจฉการี คนเดียวท่านนั้น
7. อัญญาจาริกอุปสัมบท คือ การบวชด้วยการรับการบวช 2 ฝ่ายคือ บวชในสำนักภิกษุ และภิกษุณีก่อนแล้ว มาขอบวชในฝ่ายสงฆ์ อีกครั้ง ใช้สำหรับการบวชเป็นภิกษุณี
8. ญัตติจตุตถกัมมวาจา คือ การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ท่านพระสารีบุตร เป็นอุปัชฌาย์ พระอุบาลีเป็นพระกรรมวาจา พระอานนท์เป็นอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทแก่ราหะภิกษุเป็นองค์แรก (ส.ธรรมกถึก พระไตรปิฎก มหาวิดดารกนัย 5000 ภัณฑ (พระวินัยปิฎกฉบับที่ 1 คัมภีร์ ภิกขุวิภังค์ หน้า 81 - 82)

การบวชมี 2 อย่าง ตามลักษณะของการบวชมีชื่อเรียก คือ

1. การบรรพชา ใช้สำหรับเรียก สามเณร หมายถึง ผู้ที่เป็นเหล่ากอเป็นรากเหง้าของสมณะ
2. ผู้อุปสมบท ใช้สำหรับเรียก ภิกษุ หมายถึง ผู้มีปกติชอบ หรือผู้ที่มีปกติเห็นภัยในวัฏฏะ หรือ ผู้ทำลายกิเลส

การบวชมี 2 แบบในเมืองไทย

ในสมัยก่อนพิธีการบรรพชาอุปสมบทจะเป็นลักษณะอยู่ในแนวทางหรือการทำพิธีเป็นแบบเดียวกัน แต่พอช่วงที่สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงที่ทรงผนวชอยู่นั้น เมืองไทยเป็น 2 เหล่าเรียกว่า นิกาย คือ

1. มหานิกาย หมายถึง คณะสงฆ์ดั้งเดิม
 2. ธรรมยุตินิกาย หมายถึง นิกายที่ทรงตั้งขึ้นมาใหม่
- ดังนั้นเพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างพิธีกรรมการบวชจึงทรงกำหนดพิธีการและรูปแบบขั้นตอนใหม่ขึ้น

ดังนั้นในเมืองไทยจึงมีลักษณะการบวช 2 แบบ คือ

1. แบบดั้งเดิมที่มหานิกายใช้เป็นส่วนมากเรียกว่า การบวชแบบอุกาสะ
2. การบวชตามแนวของธรรมยุตินิกายเรียกว่า การบวชแบบเอสาหัง

ผู้ที่เข้าบรรพชาอุปสมบท

ผู้ที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนานั้น จะต้องผ่านการคัดเลือกเป็นอย่างดี โดยจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติ คือ

1. ผู้ที่จะเข้ามาบวชนั้นจะต้องเป็นมนุษย์ เพศชายเท่านั้น ที่ทรงบัญญัติ เพราะในสมัยพุทธกาล มีมนุษย์คือพญานาคออกมาบวช พระพุทธองค์ทรงเข้าจึงทรงคิดเห็นว่าสัตว์ดิรัจฉาน อมนุษย์จะบวชไม่ได้ นาคที่ออกมาบวชเสียใจจึงขอร้องว่า นาคบวชไม่ได้ก็ขอให้ใช้ชื่อนำหน้าของผู้ที่มาบวชว่า “นาค” ซึ่งถือปฏิบัติสืบมาว่า ผู้ที่จะเข้ามาบวชต้องมาเข้านาค คือ การเตรียมตัวเพื่ออุปสมบท
2. ผู้ที่จะบวชนั้นมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ เพราะผู้ที่เป็นวัยรุ่นที่อายุต่ำกว่า 20 ปี ยังไม่รู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ดีเท่าที่ควร
3. ผู้ที่จะบวชเป็นภิกษุจะต้องไม่เป็นอกัปปบุคคล คือ คนที่ต้องห้ามไม่สมควรบวชนั้นคือ
 - 3.1 บัณเฑาะค์ (หมายถึง กะเทย คนส่วนมากเป็นเพศชาย/หญิง ได้แก่ กะเทยโดยกำเนิด ชายถูกตอนหรือในที่ชายมีระเคมาก มีความประพฤติอันกริดในการเสพกาม และช่วยวนชายอื่นให้เป็นแบบนั้น
 - 3.2 ต้องไม่เป็นอุกโตพยัญชนกะ คือ คนมี 2 เพศในร่างเดียวกัน

3.3 ต้องเป็นคนไม่ทำผิดต่อศาสนา เช่น ฆ่าพระสงฆ์ ฆ่าภิกษุณี ทำสังฆเภท (บุสงฆ์ให้แตกกัน) ทำร้ายพระพุทธรองค์แม่แต่ทำพระโลหิตให้ห้อ เป็นคนลักเพศ คนเข้ารีต คือคนปลอมบวช และที่ไปเข้าลัทธิอื่น

3.4 ต้องไม่ทำการประทุษร้ายบิดามารดาของตนเอง

4. จะต้องเป็นคนไม่มีโรคติดต่ออย่างร้ายแรงรักษาไม่หาย มีพุทธบัญญัติไว้

5 ประเภท คือ

- โรคเรื้อน
- โรคมอกร๋อ (วัณโรค)
- โรคกลาก
- โรคฝี
- โรคลมบ้าหมู

5. จะต้องได้รับอนุญาตจากพ่อแม่ หรือเจ้านายให้บวช

6. บุคคลผู้ต้องคดีทางโลก หรือ ถูกลงอาญาหลวง

7. จะต้องไม่เป็นคนทำลายความสุข เช่น โจรต่าง ๆ เป็นต้น

8. จะต้องมิบริวาร 8 ครบ ซึ่งได้แก่

8.1 ไตรจีวร หมายถึง ผ้าที่ใช้นุ่งห่มของพระภิกษุ มี 3 ผืน คือ

- อุตราสงค์ ผ้าสำหรับห่ม หรือ จีวรในภาษาชาวบ้าน
- อินตราวาสก ผ้านุ่งหรือ สบง
- สังฆาฏิ (ผ้าสำหรับทาบ คือห่มซ้อนในฤดูหนาว)

8.2 บาตร ทรงอนุญาตไว้ 2 อย่างคือ

- บาตร เหล็ก
- บาตรที่ทำด้วยดินเหนียว

8.3 มีดโกน รวมทั้งมีดสำหรับตัดเล็บ

8.4 เข็ม จะรวมทั้งกล่องใส่เข็มและด้ายสำหรับเย็บ

8.5 ประคตเอนคือผ้าที่ใช้คาดเอว หรือผ้าคาดอก ทางอนุญาตไว้

2 ประเภทคือ

8.5.1 ประคตแผ่นผ้า

8.5.2 ประคตกลมเหมือน ใส่หนู

8.6 ธรรมกรก หรือ เครื่องกรองน้ำดื่ม

9. คนที่บวชเป็นพระภิกษุ จะต้องมีอุปนิสัยคอยดูแลอบรมสั่งสอนเรื่องต่าง ๆ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว คณะสงฆ์ยังได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะบวชดังต่อไปนี้

1. จะต้องเป็นคนที่มีความรู้พื้นฐานมีอาชีพที่แน่นอน ไม่จรจัด
2. จะต้องเป็นสุภาพชน มีความประพฤติที่ดี ไม่เป็นนักเลงเที่ยวเตร่ ไม่มีความเสียหายหลาย ๆ อย่าง
3. มีร่างกายที่สมบูรณ์ไม่พิการ บำ ใ้ บอด หนวก
4. ไม่เป็นคนที่ย่ำแย่เพราะชรา
5. ต้องเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ ในการเขียนการอ่านได้
6. ต้องสามารถกล่าวคำบรรพชาอุปสมบทได้

ขั้นตอนของการบรรพชาอุปสมบท

ในที่นี้หมายถึงขั้นตอนตั้งแต่การนำนาคเข้าสู่อุโบสถเป็นต้นไป ซึ่งการบวชในเมืองไทย นั้นมีอยู่ ๒ วิธี

1. วิธีบวชแบบดั้งเดิมที่เป็นของมหานิกาย ที่เรียกว่า แบบอุกกาสะนั้น มีระเบียบปฏิบัติคือ
 - 1.1 เมื่อนาคเข้ามาสู่อุโบสถเรียบร้อยแล้ว นาคจะต้องไหว้พระสมาทานเบญจศีล โดยจะต้องมี ทายกอาราธนา หรือ ขอศีล ดังนี้

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขัตตถาเย ดิสรณณะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจา มะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขัตตถาเย ดิสะระณณะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจา มะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขัตตถาเย ดิสะระณณะ สะหะ ปัญจะสีลานิ ยาจา มะ ฯ

จากนั้นพระอุปัชฌาย์ที่จะทำการอุปสมบทให้ จะเป็นผู้ให้ศีล โดยจะว่านาคให้นาคว่าตามดังนี้

นะ โม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ จบ)

พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

พุทฺธัมปิ พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

พุทฺธัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

พุทฺธัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ตะติยัมปิ พุทฺธัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระพุทฺธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระธรรมเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าถึงพระสงฆ์เจ้าว่าเป็นที่พึ่ง

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทว่าด้วยการเว้นการฆ่าสัตว์

อทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทว่า ด้วยการ ไม่ลักขโมย

กามศูมิจณาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทว่าด้วยการ ไม่ประพฤตติศิลูกเมียของคนอื่น
 มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทว่าด้วยการ ไม่กล่าวเท็จ
 สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
 ข้าพเจ้าขอสมาทาน สิกขาบทว่าด้วย การดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งของความประมาท ฯ
 จากนั้น นาคจะรับไตรจีวรจากพ่อ-แม่ และผู้ใหญ่ แล้วนำเข้าไปหาอุปัชฌาย์ จะต้องเปล่งวาจา
 ของบรรพชา โดยยืนกล่าว ว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อปรารัง ขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง
 สามินา อนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อนุโมทามิ ฯ

อุกาสะ การุญญัง กัตวา ปัพพัชชัง เทละ เม ภันเต ฯ

จากนั้นจะต้องนั่งลงแล้ว ประนมมือกล่าวขอบรรพชาเป็นสามเณร ว่า

อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

ทุคิยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

ตะคิยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพัชชัง ยาจามิ

สัพพะทุกขะ นิสสระณะะนิพพานะสังฆิกะระนัตถายะ อิมัง กาสาวัง กะเหตวา
 ปัพพาเซต มัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ (ว่า 3 จบ)

จากนั้นนาคจะต้องยื่นผ้าที่รับมาในอุปัชฌาย์ แล้วก็กล่าวต่อไปว่า

สัพพะทุกขะ นิสสระณะะนิพพานะสังฆิกะระนัตถายะ เอตัง กาสาวัง ทัตถวา

ปัพพาเซต มัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะ ฯ (ว่า 3 จบ)

จะต้องนั่งลงฟังคำสั่งสอนจากอุปัชฌาย์ เสร็จแล้วอุปัชฌาย์จะให้เรียนกัมมัฏฐานโดยย่อ
 โดยใช้ ส่วนของร่างกายพิจารณา ให้เห็นเป็นหลักไม่เที่ยงแท้แน่นอนโดยใช้อวัยวะเหล่านี้คือ ผม,
 ขน, เล็บ, ฟัน, กระดูก, หนัง พิจารณาเป็นของไม่เที่ยง แต่อุปัชฌาย์จะนำกล่าวเป็นภาษาบาลี ว่า

เกสา โลมา นขา ทันตา ตะโจ กราบอีกรั้งหนึ่ง ว่า ตะโจ ทันตา นขา โลมา เกสา

เสร็จแล้วอุปัชฌาย์ จะมอบผ้าให้แล้วก็นำออกไปครองหรือนุ่งห่มแบบพระเสร็จแล้วก็มานั่ง
 ตรงบริเวณข้างหน้าสงฆ์ สมาทานศีล 10 เพื่อเป็นสามเณรโดยสมบูรณ์ โดยจะว่า

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อปรารัง ขะมะละ เม ภันเต มะยา กะตัง ปุญญัง
 สามินา อนุโมทิตัพพัง สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อนุโมทามิ ฯ
 (จากนั้นก็จจะว่า)

อุกาสะ การุญญัง กัตวา ติสสระณะะ สะหะ สีลานิ เทละ เม ภันเต อะหัง ภันเต
 สสระณะะสีลัง ยาจามิ ฯ (ว่า 3 จบ)

จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์ หรือพระคู่สวดก็จะว่านำให้สามเณรว่าตามดังนี้

กรรมวาจาจารย์ " นะ โม คัสสะ ณะคะวะ โค อะระหะ โค สัมมาสัมพุทฺธัสสะ" (ว่า ๓ จบ)

ผู้ที่ขอบวช " นะ โม คัสสะ ณะคะวะ โค อะระหะ โค สัมมาสัมพุทฺธัสสะ" (ว่า ๓ จบ)

จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์ ก็จะบอกให้สามเณร เตรียมรับสรณะ ๓ โดยจะบอกเป็นภาษาบาลี ดังนี้

ยะมะหัง ะทามิ คัง ะเทหิฯ (ข้าพเจ้าว่าอย่างใดขอให้ท่านว่าตาม)

ผู้ที่ขอบวชเป็นสามเณรจะต้องรับเป็น ภาษาบาลีว่า อามะ ภันเต (ท่านผู้เจริญขอรับ กระผมจะว่าตาม)

พระกรรมวาจาจารย์ จะให้ผู้ที่บวชเป็นสามเณรนั้นว่าดาวทีละประโยค เป็นการรับสรณะ ๓ โดยว่าดังนี้

พุทฺธัง ะระระณัง คังฉามิ

ธัมมัง ะระระณัง คังฉามิ

สังฆัง ะระระ ะระระณัง คังฉามิ

พุทฺธิขัมปิ พุทฺธัง ะระระณัง คังฉามิ

พุทฺธิขัมปิ ธัมมัง ะระระณัง คังฉามิ

พุทฺธิขัมปิ สังฆัง ะระระณัง คังฉามิ

ตะติขัมปิ พุทฺธัง ะระระณัง คังฉามิ

ตะติขัมปิ ธัมมัง ะระระณัง คังฉามิ

ตะติขัมปิ สังฆัง ะระระณัง คังฉามิ

จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์จะบอกว่า การรับสรณะของท่านเสร็จแล้วโดยจะบอกเป็นภาษาบาลี ว่า ดิสะระณะคะมะนัง นิฏฺฐิตัง ผู้ที่บวชเป็นสามเณรจะต้องรับว่า อามะ ภันเต

จากนั้นพระกรรมวาจาจารย์ก็จะให้สามเณรสมาทานศีล ๑๐ ดังนี้

1. ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

2. อทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

3. อพรัหมจะรียา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

4. มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

5. สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

6. วิกาละ โภชนา เวระมะณี สิกขา ปะทัง สะมาทิยามิ สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

7. นัจจะติตะวาทีตะวิสุกทัสสะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ

8. มาลาตันระวิเลปะนะธารณะมณฑณะนะวิภูสะนัฏฐานา เวะระมะณี สิกขาปะทัง
สะมาทียามิ

9. อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวะระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

10. ชาตะรุปะระชะต ปฏิกคะหะณา เวะระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทียามิ

จากนั้นก็ให้สามเณรว่า อิมานิ ทะสะ สิกขาปะทานิ สะมาทียามิ (ว่า ๓ ครั้ง)
สิกขาบททั้ง 10 นั้น มีความหมาย ดังนี้

1. เว้นการทำชีวิตสัตว์ให้ตกไป คือฆ่า
2. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้
3. เว้นจากการประพฤตสิ่งไม่ใช่พรหมจรรย์
4. เว้นจากการพูดโกหกพูดเท็จ
5. เว้นจากการดื่มสุราเมรัย อันเป็นเหตุให้ประมาท ขาดสติ
6. เว้นการฉันทในเวลาวิกาล
7. เว้นจากการ ฟ้อนรำ การร้อง การประ โคมดนตรี และดูการเล่นที่เป็นข้าศึก
8. เว้นจากการตกแต่งประดับร่างกายด้วยของหอม และเครื่องค้องทุกอย่าง
9. เว้นจากการนั่งนอนในที่นอนสูงที่นอนนุ่ม
10. เว้นจากการรับเงินทอง

เมื่อบวชเป็นสามเณรเรียบร้อย ในตอนนั้นจะเรียกสามเณรว่า สัททวิหาริก คือ ผู้ที่ต้องอยู่
อาศัยอุปัชฌาย์ จะต้องเป็นคนที่อุปัชฌาย์แนะนำให้ จากนั้นจะต้องรับบาตรจากพ่อ-แม่ แล้วกลับเข้า
มาหาอุปัชฌาย์ การรับบาตรนั้นจะต้องใช้ผ้ารับ เพราะเป็นสามเณร โดยสมบูรณ์แล้ว จากนั้นก็ถวาย
บาตรแก่อุปัชฌาย์ แล้วยืนกล่าวคำขอนิสัย ดังนี้

อุกาสะ วันทามิ ภันเต สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะเม ภันเต มะยากะตัง ปุญญัง
สามินา อนุโมทิตัพพัง สามินากัตัง ปุญญัง มัยหัง ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อนุโมทามิฯ

อุกาสะ การุญญัง กัตวา นิสสะยัง เทถะ เม ภันเตฯ

จากนั้นก็นั่งลงคุกเข่า แล้วเปล่งวาจาว่า

อะหัง ภันเต นิสสะยัง ยาจามิ

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต นิสสะยัง ยาจามิ

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต นิสสะยัง ยาจามิ

อุปัชฌาโย เม ภันเต โหหิ

อุปัชฌาโย เม ภันเต โหหิ

อุปัชฌาโย เม ภันเต โหหิ

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอนิสัยกะท่าน”

แม้ครั้งที่ 2 “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอนิสัยกะท่าน”

แม้ครั้งที่ 3 “ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอนิสัยของท่าน”

ขอท่านจงเป็นอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้า

พระอุปัชฌาย์ “ ประภีรุป ”

สามเณร “ อุกาสะ สัมปะภูจฉามิ ”

พระอุปัชฌาย์ “ โอปายิกัง ”

สามเณร “ สัมปะภูจฉามิ ”

พระอุปัชฌาย์ “ ปาสาทิเกนะ สัมปาเทหิ ”

สามเณร “ สัมปะภูจฉามิ ”

จากนั้นสามเณรก็เปล่งวาจากล่าวต่อไปว่า

อัสสะ ตัคเคทานิ เถโร มัยหัง ภาโร อะหัมปิ เถรัสสะ ภาโร.

อัสสะ ตัคเคทานิ เถโร มัยหัง ภาโร อะหัมปิ เถรัสสะ ภาโร.

อัสสะ ตัคเคทานิ เถโร มัยหัง ภาโร อะหัมปิ เถรัสสะ ภาโร.

ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปท่านพระเถระเป็นผู้สั่งสอน ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติตาม หลังจากที สามเณรกล่าวจบแล้วก็กราบลง 3 ครั้ง จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็จะให้โอวาท และจะสอนให้เข้าใจ ความหมาย ในการขอนิสัย ก็เป็นอันจบการบรรพชา ค่อยไปเป็นการขออุปสมบท ซึ่งการบวชเป็น พระภิกษุ นั้น ต้องมีการสวดอุทิศกุศลกรรมวาจา ออกชื่ออุปัชฌาย์และอุปสัมปทาเปกข์ (ผู้ที่จะเข้า อุปสมบท) เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี ขั้นตอนนี้ต้องมีการเปลี่ยนชื่อเดิมที่เป็นภาษาไทย เป็นภาษามคธ เพราะชื่อเดิมไม่สามารถที่จะสวดเป็นกรรมวาจาได้ จึงจำเป็นต้องตั้งชื่อให้ใหม่ ที่เรียกว่าเป็น ฉายา ตามแต่พระอุปัชฌาย์จะตั้งให้ และท่านจะแนะนำให้เข้าใจว่า เมื่อคู่สวดถามถึง ชื่อของสามเณร เป็นภาษามคธว่า กิณนาโมสิ (ท่านชื่ออะไร) สามเณรจะต้องตอบว่า อะหัง กันเต ... (ใส่ชื่อของสามเณรที่อุปัชฌาย์ตั้งให้ เช่น จินะวังโส) จากนั้นคู่สวดจะถามถึงชื่อของอุปัชฌาย์ว่า โโก นามะ เต อุปัชฌาโย (อุปัชฌาย์ท่านชื่ออะไร) อุปัชฌาย์จะให้สามเณรนั้นตอบว่า อุปัชฌาโย เม กันเต อายัสมา ... (ใส่ชื่อของพระอุปัชฌาย์เช่น ถาวะโร เป็นต้น)

เมื่อแนะนำสามเณรเช่นนี้แล้วต่อจากนั้นพระอุปัชฌาย์ ก็จะบอกชื่อสมณบริจารแก่สามเณรว่า

ปะฐะมัง อุปัชฌัง คาหาเปตัพโพ อุปัชฌายัง คาหาเปตวา ปัตตะจีวรัง อาจิกขิตัพพันติ
 หิ อุปสัมปะทายะ ปุริมะกัจจิง ณะคะวะตา วุตตัง ตันทานิ มะยา เต อุปัชฌาเยนะ สะตา
 ตะทาจิกกะเณนะ อนุญัตตัพพัง โหติ กันเต ตักกัจจิง โสตัพพัง สามเณรรับว่า อามะ กันเตฯ

จากนั้นพระอุปัชฌาย์ถามว่า อัยนเต ปัตโต นี่บาตรของเธอ

สามเณรรับว่า อามะ กันเต ขอรับท่าน

พระอุปัชฌาย์ อะยัง สังฆาญี นี่ผ้าสังฆาญี

สามเณรรับว่า อามะ กันเต ขอรับท่าน

พระอุปัชฌาย์ อะยัง อุตตราสังโก นี่ผ้าอุตตราสังค

สามเณรรับว่า	อามะ ภันเต	ขอรับท่าน
พระอุปัชฌาย์	อะยัง อันตะราวาสโก	นี่ผ้าอันตราวาสก
สามเณรรับว่า	อามะภันเต	ขอรับท่าน

จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็จะบอก ให้สามเณรไปยืนที่หน้าอุโบสถ ว่า คัจฉะ อามุหิ โอกาเส ตัญญาหิ. (ท่าน ไปยืนที่มุม โนนเกิด)

เสร็จจากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็จะยกบาตรคล้องให้สามเณรที่บ่า สามเณรก็รับศีระลงรับแล้ว โดยการคล้องให้เฉวียงซ้าย จากนั้นสามเณรก็เดินไปยืนที่ประตูอุโบสถ หรือที่ที่เขาจัดไว้ หันหน้ามาทางพระประธานในอุโบสถ หากมีเสื้อที่เขาปูไว้สำหรับพระคู่สวดก็ห้ามสามเณรเหยียบที่เสื้อผืนนั้น ต้องเดินอ้อมเสื้อผืนนั้นด้วย

ในขณะนั้นพระคู่สวดก็จะสมมติตนในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อเป็นผู้ชักซ้อม และถามอันตราสิกขธรรม (สิ่งที่ป็นอันตราขของผู้ที่จะบวช) ขึ้นตอนนี้เรียกว่า อุปสัมปะทาเปกขะ คือ ผู้มุ่งที่จะอุปสมบท การสมมติตนเป็นผู้ชักซ้อมนั้น จะต้องกล่าวเป็นภาษาบาลีว่า

สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ อะยัง..(ใส่ชื่อของสามเณรที่เป็นภาษาบาลีที่อุปัชฌาย์ตั้งให้) อายัสมะโค...(ใส่ชื่อบาลีของพระอุปัชฌาย์) อุปสัมปะทาเปกโข ยทิ สังฆัสสะ ปิตตะกัลลัง อะหัง...(ใส่ชื่อของผู้ที่เข้ามาบวช เป็นภาษาบาลี) อันตราสิก รัมเมปฺเจยยัง (ท่านเจ้าข้า ของสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปะทาเปกขะ ของพระอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ถ้าสงฆ์มีความพร้อมแล้ว ข้าพเจ้าจะฟังถามอันตราสิกขธรรมกับท่านผู้มีชื่อนี้)

เมื่อกล่าวจบแล้ว อาจารย์จะลุกจากที่เดินไปยังที่สามเณรยืนอยู่ แล้วสวดซ้อมอุปสัมปะทาเปกขะ เพื่อเป็นการซ้อมอันตราสิกขธรรมดังนี้

สุณาสี, (ใส่ชื่อบาลีของสามเณรเช่น อนุตตโร เป็นต้น) อยันเต สังฆะกาโล ภูตะกาโล ยัง ชาตัง,คัง สังฆมัชฌเม ปุณณินเต สันตัง อัถถิติ วัตตัพพัง อะสันตัง นัตถิติ วัตตัพพัง มา โข วิตถาสี มาโข มังกุ อะโหสิ เอวันตัง ปุณณิสสันติ สันตี เตเอวรูปา อาพาธาฯ (ท่านทั้งหลายจงฟัง ท่าน (ใส่ชื่อของสามเณรที่เป็นบาลี) เวลานี้เป็นเวลาที่จะต้องพูดความจริง เป็นเวลาที่ควรกล่าวสิ่งที่มีอยู่จริง เมื่อถามถึงสิ่งที่มีอยู่ ท่านควรบอกว่ามี ถามสิ่งที่ไม่มีความจริง ไม่มี อาหารทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นรูปคือ)

	พระอาจารย์	อุปสัมปะทาเปกขะ
ถามว่า	ภุจฺจํ ท่านเป็นโรคเรื้อนหรือไม่	ตอบว่า นัตถิ ภันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	คัณโฆ ท่านเป็นโรคฝีหรือไม่	" นัตถิ ภันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	กิลาสิ ท่านเป็นโรคกลากหรือไม่	" นัตถิ ภันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	โสโส ท่านเป็นโรคมอครอ(วัณโรค)หรือไม่	" นัตถิ ภันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	อะปะมาโร ท่านเป็นโรคลมบ้าหมูหรือไม่	" นัตถิ ภันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	มนุสโสสิ ท่านเป็นมนุษย์หรือไม่	" อามะ ภันเต ขอรับท่าน

"	ปุริโสติ ท่านเป็นเพศชายหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	ภุชิสโสติ ท่านเป็นไทหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	อะนะ โนติ ท่านเป็นผู้ไม่มีหนี้สินหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	นะติ ราชะกะ โค ท่านไม่ได้เป็นราชกัญหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	อะนุญญาโตติ มาตาปิตุหิ มารดา บิดาอนุญาติแล้วหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	ปรีปนุณณะวีสะติวัตสโสติ มีอายุครบ 20 บริบูรณ์แล้วหรือ	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	ปรีปนุณณะนเด ปิตตะจิวรัง บาดระจิวระครบหรือไม่	"	อามะ กันเด	ขอรับท่าน
"	กินนาโมติ ท่านชื่ออะไร	"	อะหัง กันเด ...นามะ(ใส่ชื่อที่
อุปัชฌาย์ตั้งให้)	
"	โก นามะ เต อุปัชฌาโย พระอุปัชฌาย์ท่านชื่ออะไร	"	อุปัชฌาโย เม กันเด อาขัสมะ...
นามะ (ใส่ ชื่อ พระของพระ
อุปัชฌาย์ที่เป็นบาลี)	

จากนั้นพระอาจารย์หรือพระคู่สวดก็กลับไปประชุมสงฆ์ สวดเรียกอุปะสัมปะทาเปกขะเข้ามา โดยเรียกเป็นบาลีว่า สุณาตุ เม กันเด สังโฆ อะยัง...(ชื่อผู้บวช) อาขัสมะโต...(ชื่อพระอุปัชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข ยะทิ สังฆัสสะ ปิตตะกัลลัง อะยัง...(ชื่อผู้บวช) อาคังเฆยยะ. อาคังจาคาหิ. (ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปะสัมปะทาเปกขะของท่านอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ถ้าสงฆ์มีความพร้อมแล้ว ท่านผู้นี้พึงเข้ามา ท่านจงมาเถิด)

เมื่ออุปะสัมปะทาเปกขะเข้ามาแล้ว ต้องนั่งลงกราบ 3 ครั้ง ประนมมือเปล่งวาจาขออุปสมบท ดังนี้

สังฆัมกันเด อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะคัมมัง กันเด สังโฆ อนุกัมปังง อุปาทายะ
 ทุติขัมปิ กันเด สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะคัมมัง กันเด สังโฆ อนุกัมปังง อุปาทายะ
 ตะติขัมปิ กันเด สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจามิ อุลลุมปะคัมมัง กันเด สังโฆ อนุกัมปังง อุปาทายะฯ
 (ท่านผู้เจริญข้าพเจ้าขออุปสมบทกับสงฆ์ขอสงฆ์จงยกข้าพเจ้า ขึ้นเป็นภิกษุเถิด)

จากนั้นพระอาจารย์หรือพระคู่สวดก็ จะซักถามอันตราสิกขธรรมต่อหน้าประชุม สงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ว่า สุณาตุ เม กันเด สังโฆ อะยัง...(ใส่ชื่อของสามเณรที่เป็นภาษาบาลีที่ อุปัชฌาย์ตั้งให้) อาขัสมะโต...(ใส่ชื่อบาลีของพระอุปัชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข ยทิ สังฆัสสะ ปิตตะกัลลัง อะหัง...(ใส่ชื่อของผู้ที่เข้ามาบวช เป็นภาษาบาลี) อันตรายิเก รัมเม ปุจเฆยยัง (ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปะสัมปะทาเปกขะ ของ พระอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ถ้าสงฆ์มีความพร้อมแล้ว ข้าพเจ้าจะพึงถามอันตราสิกขธรรมกับท่าน ผู้มีชื่อนี้) สุณาตี, ...(ใส่ชื่อบาลีของสามเณรเช่น อนุตตโร เป็นต้น) อัยนเด สัจจะกาโล ภูตะกาโล ยัง ชาตัง ตัง สังฆัมขเฆ ปุจฉันเด สันตัง อัดถิติ วัตตัพพัง อะสันตัง นัตถิติ

วัดศพ พัง มา โข วิตถาลี มา โข มังกุ อะโหสิ เอวันตัง ปุณณิสสันติ สันตี เต เอวรูปา
 อาพาราฯ (ท่านทั้งหลายจงฟัง ท่าน (ใส่ชื่อของสามเณรที่เป็นบาลี) เวลานี้เป็นเวลาที่จะต้อง
 พุคความจริง เป็นเวลาที่ควรกล่าวสิ่งที่มืออยู่จริง เมื่อถามถึงสิ่งที่มืออยู่ ท่านควรบอกว่ามี
 งามสิ่งที่ไม่มีความจริงว่ามี อาพาราทั้งหลายมีอย่างนี้เป็นรูปคือ)

	พระอาจารย์	อุปสัมปะทาเปกขะ
ถามว่า	กุกุจัน ท่านเป็นโรคเรื้อนหรือไม่	ตอบว่า นัตถิ กันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	คัณโท ท่านเป็นโรคฝีหรือไม่	นัตถิ กันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	กิลาสโ ท่านเป็นโรคกลากหรือไม่	นัตถิ กันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	โสโส ท่านเป็นโรคมองคร้อ(วัณโรค)หรือไม่	นัตถิ กันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	อะปะมาโร ท่านเป็นโรคลมบ้าหมูหรือไม่	นัตถิ กันเต ไม่ได้เป็นขอรับ
"	มนุสโสสิ ท่านเป็นมนุษย์หรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	ปุริโสสิ ท่านเป็นเพศชายหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	ภุชิสโสสิ ท่านเป็นไทหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	อะนะโณสิ ท่านเป็นผู้ไม่มีหนี้สินหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	นะสิ ราชะกะโธ ท่านไม่ได้เป็นราชกัญหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	อะนุญญาโธสิ มาคาปิคูหิ มารคา บิคาอนุญาตแล้วหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	ปริปัญณะวิสะตวิสะตโสสิ มีอายุครบ 20 บริบูรณ์แล้วหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	ปริปัญณะนเต ปิตตะจิวรัง บาตรจิวรครบแล้วหรือไม่	อามะ กันเต ขอรับท่าน
"	กินนาโมสิ ท่านชื่ออะไร	อะหัง กันเต.. นามะ (ใส่ชื่อที่ อุปชฌาย์ตั้งให้)
"	โกนามะ เต อุปชฌาโย พระอุปชฌาย์ท่านชื่ออะไร	อุปชฌาโย เม กันเต อายัสมา.. นามะ(ใส่ชื่อพระของพระ อุปชฌาย์ที่เป็นบาลี)

เมื่อถามอันตรายกกรรมกับท่านผู้เข้ามาบวชเสร็จแล้ว พระคู่สวดก็จะทำการสวดผู้เข้ามา
 บวชนั้น เพื่อยกฐานะเป็นพระภิกษุ ดังนี้

สุณาคู เม กันเต สังโฆ อะยัง... (ชื่อผู้บวช) อายัสมะโธ...(ชื่ออุปชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข
 ปริสุทโธ อันตรายิกเกหิ รัมเมหิ ปริปัญณะสสะ ปิตตะจิวรัง ...(ชื่อผู้บวช) สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ
 อายัสมะตา (ชื่ออุปชฌาย์) อุปชฌาเยนะ ยะทิ สังฆัสสะ ปิตตะกัลลัง สังโฆ...(ชื่อผู้บวช)
 อุปะสัมปะทาเยยะ อายัสมะตา...(ชื่ออุปชฌาย์) อุปชฌาเยนะ เอสา ญัตติฯ (ท่านเจ้าข้าขอสงฆ์จงฟัง
 ข้าพเจ้า ท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปะทาเปกข์ ของท่านผู้เป็นอุปชฌาย์ชื่อนี้ เป็นผู้ทีปริสุทธีจาก
 อันตรายกกรรมทั้งหลาย มีบาตร จิวร ครบบริบูรณ์ มาขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้นี้เป็นพระอุปชฌาย์
 ถ้าหากสงฆ์มีความพร้อมแล้ว ฟังยังท่านผู้นี้ให้อุปสมบทเถิด นี้เป็นญัตติ)

สุมาตุ เม ภันเต สังโฆ อะยัง ... (ชื่อผู้บวช) อายัสมะโค... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข
 ปริสุทโธ อันตรายิกเกหิ รัมเมหิ ปริปุณณัสสะ ปัตตะจิวรัง... (ชื่อผู้บวช) สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ
 อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ สังโฆ ... (ชื่อผู้บวช เช่น อุคคะรัง) อุปะสัมปะทาเทติ
 อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์ เช่น ดิสเสนะ) อุปัชฌายะนะ ยัสสาอัสมะโค จะมะติ ... (ชื่อผู้บวช เช่น อุค
 ครัสสะ) อุปลัมปะทา อายัสมะคา ... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ โส คุณหัสสะ ยัสสะ นะ จะมะติ
 โส ภาเสยยะฯ

ทุติยัมปิ เอคัมถัง วะทามิ, สุมาตุ เม ภันเต สังโฆ อะยัง ... (ชื่อผู้บวช) อายัสมะโค...
 (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข ปริสุทโธ อันตรายิกเกหิ รัมเมหิ ปริปุณณัสสะ ปัตตะจิวรัง...
 (ชื่อผู้บวช) สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ สังโฆ ... (ชื่อผู้บวช
 เช่น อุคคะรัง) อุปะสัมปะทาเทติ อายัสมะคา ... (ชื่ออุปัชฌาย์ เช่น ดิสเสนะ) อุปัชฌายะนะ ยัสสาอัสมะโค
 จะมะติ ... (ชื่อผู้บวช เช่น อุคครัสสะ) อุปลัมปะทา อายัสมะคา ... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ
 โส คุณหัสสะ ยัสสะ นะ จะมะติ โส ภาเสยยะฯ

ตะติยัมปิ เอคัมถัง วะทามิ, สุมาตุ เม ภันเต สังโฆ อะยัง ... (ชื่อผู้บวช) อายัสมะโค...
 (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปะสัมปะทาเปกโข ปริสุทโธ อันตรายิกเกหิ รัมเมหิ ปริปุณณัสสะ ปัตตะจิวรัง...
 (ชื่อผู้บวช) สังฆัง อุปะสัมปะทัง ยาจะติ อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ สังโฆ ...
 (ชื่อผู้บวช เช่น อุคคะรัง) อุปะสัมปะทาเทติ อายัสมะคา ... (ชื่ออุปัชฌาย์ เช่น ดิสเสนะ) อุปัชฌายะนะ
 ยัสสาอัสมะโค จะมะติ... (ชื่อผู้บวช เช่น อุคครัสสะ) อุปลัมปะทา อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์)
 อุปัชฌายะนะ โส คุณหัสสะ ยัสสะ นะ จะมะติ โส ภาเสยยะฯ

อุปะสัมปันโน สังฆะนะ... (ชื่อของผู้บวช) อายัสมะคา... (ชื่ออุปัชฌาย์) อุปัชฌายะนะ
 จะมะติ สังฆัสสะ คัสมา คุณหิ เอวะเมตัง ธาระยามิฯ

ท่านเจ้าข้าท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมเปกขะของท่านอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ท่านเป็นผู้บริสุทธจาก
 อันตรายกรรมทั้งหลาย บาตร จิวร ของท่านครบแล้ว ท่านผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้
 นี้เป็นพระอุปัชฌาย์ สงฆ์พึงให้อุปสมบทท่านผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้นี้เป็นพระอุปัชฌาย์ ชอบแก่ท่านผู้ใด
 ท่านผู้นั้นจงนิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใดผู้นั้นพึงทักท้วงขึ้น

ข้าพเจ้าขอกล่าวเป็นครั้งที่ 2 ว่าท่านเจ้าข้าท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมเปกขะของท่านอุปัชฌาย์
 ชื่อนี้ ท่านเป็นผู้บริสุทธจากอันตรายกรรมทั้งหลาย บาตร จิวร ของท่านครบแล้ว ท่านผู้มีชื่อนี้ขอ
 อุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้นี้เป็นพระอุปัชฌาย์ สงฆ์พึงให้อุปสมบทท่านผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้นี้เป็นพระ
 อุปัชฌาย์ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นจงนิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใดผู้นั้นพึงทักท้วงขึ้น

ข้าพเจ้าขอกล่าวเป็นครั้งที่ 3 ว่า ท่านเจ้าข้าท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมเปกขะของท่านอุปัชฌาย์
 ชื่อนี้ ท่านเป็นผู้บริสุทธจากอันตรายกรรมทั้งหลาย บาตร จิวร ของท่านครบแล้ว ท่านผู้มีชื่อนี้ขอ
 อุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้นี้เป็นพระอุปัชฌาย์ สงฆ์พึงให้อุปสมบทท่านผู้มีชื่อนี้ มีท่านผู้เป็น
 พระอุปัชฌาย์ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นจงนิ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใดผู้นั้นพึงทักท้วงขึ้น

ท่านผู้นี้อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้นี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นชอบแล้ว ข้าพเจ้าจะทรงความนี้ไว้ ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าของพระอุปัชฌาย์ ที่ต้องบอกข้อปฏิบัติเบื้องต้น ที่เรียกว่า การบอกอนุศาสน์ 8 ประการ อันเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแบบใหม่แก่ท่านผู้ที่บวชใหม่ ซึ่งสรุปความเป็น ภาษาไทย ได้ดังนี้

1. สิ่งที่พระควรทำนั้นประกอบไปด้วย
 - 1.1 การบรรพชาต้องอาศัยข้าวน้ำ ในการเป็นอยู่
 - 1.2 การบรรพชาต้องอาศัยบังสกุลจีวร
 - 1.3 การบรรพชาต้องอาศัยโคนไม้เป็นที่อยู่อาศัย
 - 1.4 การบรรพชาต้องมีขาดองคฺยน้ำมูตรเน่าเป็นยา
2. สิ่งที่พระไม่ทำนั้นประกอบไปด้วย
 - 2.1 ไม่เสพเมถุน แม้กับสัตว์เครื่องาน
 - 2.2 ไม่ฆ่าสัตว์แม้แต่มดดำ มดแดง
 - 2.3 ไม่ขโมยแม้เส้นหญ้า ที่มีราคา 1 บาทขึ้นไป
 - 2.4 ไม่พึงอวดคุณธรรมพิเศษที่ไม่มีในตน

เมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์เสร็จเรียบร้อยแล้วพระสงฆ์ที่ลงนั่งอันดับในอุโบสถ อนุโมทนา ก็เป็นการเสร็จพิธีการบรรพชาอุปสมบท แบบอุกาสะ

การอุปสมบทแบบ ธรรมยุติกนิกาย (แบบเอสาหัง)

การบวชแบบธรรมยุติกนิกายนั้น ขั้นตอนในการปฏิบัติ ก็คล้ายๆกันกับการบวชแบบแรก แต่จะแตกต่างกันที่คำขอบรรพชาอุปสมบท ซึ่งขั้นตอนการบวชมีดังนี้

1. เมื่อเข้าสู่ อุโบสถ กราบพระรัตนตรัยเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ศีล 5 ส่วนการขอศีล คำสมาทาน ขอศีลก็เหมือนกับวิธีแรก
2. นาครับมอบผ้าไตรจากบิดามารดา แล้วเดินเข้าไปที่ท่ามกลางสงฆ์ นาคต้องกราบ 3 ครั้ง เป็นการแสดงความเคารพ
3. นาคถวายสักการะแก่พระอุปัชฌาย์ เอาผ้าไตรวางบนแขนที่ประนมมืออยู่ แล้วเปล่งวาจาขออุปสมบทดังนี้

เอสาหัง ภันเต สุจิระปรินิพพุตมปิ ตัง ะกะวันตัง ะระณัง คัจฉามิ รัมมังญะ ะภิกขุสังฆังญะ ะภายาหัง ภันเต ะตัสสะ ะกะวะโต รัมมะวินะเย ปัพพัชัง ะภายัง ะอุปะสัมปะทังฯ

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานมาแล้ว พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ท่านเจ้าข้า ขอข้าพเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบท ในธรรมวินัยของ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ทุติยัมปาทัง ภันเต สุจิระปรินิพพุตัมปิ ตัง ภะคะวันตัง สะระณัง คัจฉามิ รัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญ
จะ ละเภยยาหัง ภันเต ตัสสะ ภะคะวะโต รัมมะวินะเย ปัพพชัง ละเภยยัง อุปะตัมปะทังฯ

แม้ครั้งที่ 2 ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานานมาแล้ว
พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ท่านเจ้าข้า ขอข้าพเจ้าพึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทในพระธรรม
วินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ตะติยัมปาทัง ภันเต สุจิระปรินิพพุตัมปิ ตัง ภะคะวันตัง สะระณัง คัจฉามิ รัมมัญจะ
ภิกขุสังฆัญจะ ละเภยยาหัง ภันเต ตัสสะ ภะคะวะโต รัมมะวินะเย ปัพพชัง ละเภยยัง อุปะตัมปะทังฯ

แม้ครั้งที่ 3 ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น แม้ปรินิพพานานมาแล้ว
พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ท่านเจ้าข้า ขอข้าพเจ้าพึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบท
ในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

หมายเหตุ : ตรงที่ขีดเส้นใต้ เมื่อต้องการบวชแค่สามเณร ต้องตัดออก

จากนั้นก็ให้บอกกล่าวคำขอบรรพชาต่อไปว่า

อะหัง ภันเต ปัพพชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คเหตวา ปัพพาเซถะ มัง ภันเต
อนุกัมปัง อุปาทายะฯ

ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าขอบรรพชา ท่านโปรดรับผ้ากาสาขะนี้ แล้วยังข้าพเจ้าให้บรรพชาเถิด

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คเหตวา ปัพพาเซถะ มัง
ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะฯ

แม้ครั้งที่ 2 ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าขอบรรพชา ท่านโปรดรับผ้ากาสาขะนี้ แล้วยังข้าพเจ้าให้
บรรพชาเถิด

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต ปัพพชัง ยาจามิ อิมานิ กาสายานิ วัตถานิ คเหตวา ปัพพาเซถะ
มัง ภันเต อนุกัมปัง อุปาทายะฯ

แม้ครั้งที่ 3 ท่านเจ้าข้า ข้าพเจ้าขอบรรพชา ท่านโปรดรับผ้ากาสาขะนี้ แล้วยังข้าพเจ้าให้
บรรพชาเถิด

4. พระอุปัชฌาย์รับผ้าไตรจากนาคแล้ว จะให้โอวาทเป็นการตั้งสคนนาค และจะแนะนำ
การเรียนกรรณฐานแบบย่อๆ ว่า เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ แล้วว่ากลับกันอีกครั้งว่า ตะโจ
ทันตา นะขา โลมา เกสา เสร็จแล้วก็แนะนำวิธีการเจริญกรรณฐาน จากนั้นให้ผ้านาคไปนุ่งห่ม แล้ว
กลับมาที่ท่ามกลางสงฆ์

5. นาคที่ห่มผ้าอย่างพระภิกษุเรียบร้อยแล้ว ก็กล่าวคำขอศีลและขอรับสรณะ 3 เพื่อเป็น
สามเณร คำขอศีลเหมือนกันกับการบวชวิธีแรก ต่างกันตรงที่ไม่ต้องขึ้นต้นด้วยอุกาสะเหมือนอย่าง
วิธีแรก โดยเปล่งวาจาขอศีลว่า

อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ

ทุติยัมปิ อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ

ตะติยัมปิ อะหัง ภันเต สะระณะสีลัง ยาจามิ

6. เมื่อ รัช คีต 10 เรียบร้อยแล้ว นาคก็เป็นสามเณร โดยสมบูรณ์ (คีต 10 นั้นเหมือนกับวิธีแรกต่างกันที่การบวชแบบเอสาหังจะไม่มีคำว่า สิกขาปะทัง สมาทียามิ เช่นการบวชแบบอุกาสะ ว่า ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปะทัง สมาทียามิ การบวชแบบเอสาหังจะว่า ปาณาติปาตา เวรมณี เท่านั้น)

7. จากนั้นสามเณรก็นำบาตรเข้าไปหาอุปัชฌาย์หลังจากที่รับมาจาก มารดาบิดา แล้วเปล่ง วาจาขอนิสสัย (คำขอนิสสัย เหมือนกันกับวิธีแรก ต่างกัน ที่แบบเอสาหัง ไม่มีอุกาสะขึ้นต้นเท่านั้น)

8. พระอุปัชฌาย์จะเปลี่ยนชื่อเป็นภาษาบาลีให้แก่สามเณรเพื่อง่ายต่อการสวดอุตติ จตุตถกรรมวาจา

9. พระอุปัชฌาย์ถามถึงสมณบริจารของสามเณรแล้วก็ประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ท่านผู้นี้ เป็นอุปัชฌปะทาเปกขะ ของท่านมาขออุปสมบทของท่าน แล้วบอกให้ถามอันตราสิกขธรรมกับ อุปัชฌปะทาเปกขะของท่าน

10. พระสงฆ์ที่เป็นคู่สวดก็จะสวดสมมติตนเป็นผู้ถามอันตราสิกขธรรม (คำสวดสมมติตนนั้น เหมือนกับการบวชแบบแรก) เสร็จแล้วพระสงฆ์ก็ถามถึงอันตราสิกขธรรมกับ อุปัชฌปะทาเปกขะ (ถามถึงข้อห้ามและโรคที่ขัดต่อการเป็นภิกษุ เช่น โรคเรื้อนเป็นต้น) การถามจะถาม 2 ครั้ง คือที่ หน้าประตูโบสถ์ ครั้งหนึ่ง จากนั้นก็เรียกมาถามที่ท่ามกลางคณะสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง

11. จากนั้นอุปัชฌปะทาเปกขะท่านนั้นจะถูกเรียกเข้ามาที่ท่ามกลางสงฆ์ เปล่งวาจาขอ อุปสมบท เป็นภาษาบาลี (คำขออุปสมบทนั้นเหมือนกันกับวิธีแรก)

12. พระคู่สวดจะสวดอุตติจตุตถกรรมวาจายกอุปัชฌปะทาเปกขะนั้นเป็นภิกษุใน พุทธศาสนา (คำสวดก็เหมือนกับวิธีแรก)

13. พระสงฆ์ที่นั่งอันดับ เปล่งเสียงสาธุ เมื่อสวดจบ จากนั้นพระอุปัชฌาย์ก็บอก อนุศาสน์ (หลักการดำเนินชีวิตแก่ภิกษุใหม่ ว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้)

14. พระสงฆ์ที่นั่งอันดับ อนุโมทนา ให้พร เป็นอันเสร็จพิธีกรรมการบวชแบบเอสาหัง

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการบวชของชาวบ้านหนองกงชนสาร

เป้าหมายของการบวช การเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมการบวชนั้น ตัวของพิธีกรรม หรือวิธีการนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นวิธีที่เป็นพระพุทธรูปบัญญัติ ดังนั้น ไม่มีใครที่กล้าเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมนั้น ยกเว้นการบวชในเมืองไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงของรัชกาลที่ 4 ที่ทรงผนวช พระองค์ได้แยกนิกาย ตั้งนิกายขึ้นมาใหม่ จากนิกายเดิม คือธรรมยุติกนิกาย ครั้งนั้นถือเป็นการเปลี่ยนแปลง พิธีการบวชในพระพุทธศาสนาในเมืองไทย ครั้งที่สำคัญ เพราะทำให้เกิด การบวชแบบใหม่ขึ้น ที่เรียกว่า "แบบเอส้าง" เป็นการบวชสำหรับนิกายใหม่ที่ทรงตั้งขึ้นในขณะนั้น แต่อย่างไรก็ตาม มีการเปลี่ยนแปลง ในขั้นตอนบางอย่างเท่านั้น ส่วนอย่างอื่นก็ยังถือแบบเดิมอยู่ เป็นอย่างมาก

ขั้นตอนที่ 2 ของชีวิต ที่รองจากการเกิด คือการบวช แสวงหาความรู้ ในทางพระศาสนา ในสมัยก่อนผู้ชายชาวอีสาน เมื่อมีอายุครบ พอที่จะบวชแล้ว ต้องบวช เพราะชาวอีสานมีความเชื่อว่าการที่คนผู้ผ่านการบวชเรียนแล้ว จะมีความรับผิดชอบ มีความเป็นผู้ใหญ่ มีความรู้ความสามารถ การบวชเป็นการยกฐานะของตัวเอง โดยเฉพาะผู้บวชนานๆ จะได้รับการยกย่อง และมีโอกาสเป็นผู้นำของหมู่บ้าน

อีกประการหนึ่ง คนอีสานโดยทั่วไป มักนิยมส่งลูกชายของตัวเองเข้ามาบวชเรียน เพื่อเป็นการยกฐานะ ทางการศึกษา อีกเหตุผลหนึ่งเพราะชาวอีสานโดยทั่วไปนั้นเป็นคนยากจน มีฐานะทางการเงินที่ไม่ค่อยดี จึงนิยมให้ลูกชายบวชเรียนตั้งแต่ยังเล็ก โดยจะไปเรียนตามที่ต่างๆ ตามวัดต่างๆ ที่เปิดเป็นสำนักเรียน ทั้งที่เป็นสายนักธรรม-บาลี และที่เป็นสายปริยัติสามัญ

โดยเฉพาะผู้ที่มีความสามารถสอบบาลีเป็นมหาได้ จะได้รับการยกย่องเป็นอย่างมาก เป็นคนที่เก่งในสายตาของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเดียวกัน มีความคาดหวังไปต่าง ๆ นานา ยิ่งถ้าได้เรียนสูงขึ้น ไปยังได้รับการยกย่องมากขึ้น รวมทั้งพ่อแม่ก็ได้รับการเชิดชูจากชาวบ้าน ว่า เป็น แม่มหาคนที่สอบบาลีได้หรือที่เรียกว่า มหา นั้น คนในหมู่บ้านจะฉลองให้อย่างเอิกเกริก และทำพิธี สดน้ำ (ออกเสียงว่า หคน้ำ) เปลี่ยนจิวรให้ รวมทั้งเป็นที่หมายตาของสาว ๆ ในหมู่บ้าน

อีกประการหนึ่ง การบวชลักษณะที่เห็นอยู่ทั่วทุกภาค คือการบวชตามประเพณี รวมทั้งที่อีสาน และที่บ้านหนองกงชนสาร จะมีการบวชบนพื้นฐานความเชื่อว่าการบวชนั้นทดแทนคุณของพ่อแม่ได้เป็นอย่างดี ดีกว่าการตอบแทนด้วยวิธีอื่นรวมทั้งเป็นการบวชเพื่อเตรียมตัวเป็น เจ้าบ่าวที่ดี เพราะการบวชทำให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่ดี เป็นการศึกษาให้รู้จัก บาป บุญคุณ โทษต่าง ๆ

อีกกรณีหนึ่ง ผู้ที่เข้ามาบวชนั้น เป็นคนที่อยู่ในวัยชรา คนเหล่านี้อาศัยการบวช เพื่อแสวงหาความสงบในบั้นปลายของชีวิต รวมทั้งคนที่บวชเพราะไม่มีทางไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจของแต่ละบุคคล

นักปราชญ์ในสมัยก่อนได้สรุปเป้าหมายของการบวชไว้ดังนี้ คือ

1. บวชเพื่อผู้อื่น เช่นการบวชทดแทนคุณของพ่อแม่ตามคติความเชื่อ
2. บวชเพื่อตนเอง คือการบวชที่มีโอกาสได้ศึกษา และเรียนรู้ตามหลักธรรมคำสอน
3. บวชเพื่อศาสนา คือบวชแล้วอุทิศตนเพื่อศาสนา ที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท

ในปัจจุบัน มีนักปราชญ์หลายท่านที่กล่าวถึง เป้าหมายของการบวชพอที่จะสรุปได้ดังนี้
 รัชนิกร เศรษฐ (189) ได้สรุปเป้าหมายของการบวชไว้ดังนี้

1. บวชเพราะทำผิด คือหนีบวชเพราะต้องโทษอาญา
2. บวชเพราะต้องการทราบความจริงของการบวช
3. บวชตามประเพณี
4. บวชเพราะเบื่อหน่าย

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน วาทแห่งวาสน์, 294) ทรงกล่าวถึงการบวชว่า

1. บวชเพื่อเลี้ยงชีพ
2. บวชเพราะต้องการหาของเล่นเพลิดเพลิน
3. บวชงมงายไม่ศึกษาหลักธรรมจนเข้าใจถ่องแท้
4. บวชเพื่อความหลุดพ้นคือนิพพาน

บรรพต วีรชัย (295-301) ได้กล่าวถึงการบวชว่า การบวชมีเป้าหมายคือ

1. เพราะบิดามารดาตายจน
2. เพราะมีหนี้สินมาก
3. เพราะต้องการเลี้ยงชีพ
4. เพราะต้องการให้หายป่วย
5. เพราะต้องการทดแทนคุณบิดามารดา
6. เพราะการแก้บน
7. เพราะเบื่อหน่ายชีวิตของฆราวาส
8. เพราะมีศรัทธา
9. บวชเพื่อเป็นการเรียนรู้

จากข้อสรุปของท่านผู้รู้เหล่านี้แสดงให้เห็นถึง พฤติกรรมการบวชของประชาชนในบ้านหนองกงจนसार มีจุดประสงค์ใหญ่ๆคือ

1. เพื่อเป็นการทดแทนคุณของบิดามารดา เพราะการเชื่อว่า การบวชนั้นจะทดแทนคุณของบิดามารดา ดังนั้นเมื่อมีลูกชายที่อายุครบ 20 ปี บริบูรณ์แล้วต้องให้บวช เพราะจะต้องการเห็นชายผ้าเหลืองของลูก ซึ่งสร้างความปีติยินดีให้แก่พ่อแม่เป็นอย่างยิ่ง แนวคิดนี้ได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วคน จนฝังแน่น ดังนั้นผู้ที่เข้ามาบวชในลักษณะนี้ จะทำตามจุดประสงค์ของ พ่อแม่

เป็นหลัก ส่วนการศึกษาธรรมวินัยเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ว่าใครจะตั้งใจศึกษาอย่างไรหรือไม่ ส่วนมากไม่มีความตั้งใจดังนั้นจึงอยู่ได้แค่ 1 เดือน 3 เดือน 15 วัน 9 วัน และ 7 วัน เท่านั้น

2. บวชบำ หรือแก่นบ เนื่องจากคนที่ผู้เข้ามาบวชนั้น มีความกลัวเป็นทุนเดิม เช่น กลัวว่า จะเกิดอุบัติเหตุจนเสียชีวิต จนไปบำ หรือบน กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ ดังนั้นเมื่อรอดมาได้จึงบวชแก่นบ อีกอย่างเพราะต้องการสิ่งของบางอย่าง จึงไปบน ที่ชาวบ้านเรียกว่า บำ เมื่อได้สิ่งนั้นแล้ว จึงต้อง แก่นบ ระยะการบวชของคนเหล่านี้จึงมีแค่ 3 วัน 7 วัน และ 9 วัน เท่านั้น ดังนั้นพวกนี้จึงบวชไม่ได้ อะไรเลย

3. บวชตามประเพณี เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมของหมู่บ้าน ส่วนมากการบวช ในลักษณะนี้ จะนิยมบวชในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา คนที่บวชตามประเพณีเหล่านี้ ส่วนมากจะใช้ เวลา 3 เดือน จึงมีโอกาสในการศึกษาธรรมวินัยและนำไปปฏิบัติจนกลายเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง และคนอื่นดังนั้นจึงได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป แต่ในปัจจุบันการบวชตามประเพณีบางส่วนได้ ลดระยะ ของเวลาที่บวชลงไป เพราะเกิดจากภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ และเพราะทัศนคติของชาวบ้าน เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งสภาพแวดล้อมของสังคมนอกหมู่บ้าน

4. บวชเพื่อการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งเป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในสังคมของชาวอีสานเพราะระบบ เศรษฐกิจของชาวอีสานไม่ค่อยดี ดังนั้นชาวบ้านยุคก่อนๆจึงนิยมส่งลูกบวชเรียน อีกประการหนึ่ง เพราะวัดเป็นสถานที่สำหรับการศึกษา เป็นที่รวมศิลปวิทยา ดังนั้นคนในสมัยก่อนจึงนิยมให้ลูกบวช เรียน การบวชเรียนนั้น ได้รับการสืบต่ออย่างจริงๆ ในสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ ดังความที่ ปรากฏว่า “น่าจะเข้าใจว่า ประเพณีเจ้านายทรงผนวช และลูกผู้ลากมากดีบวช ซึ่งพบว่าส่วนหนึ่งเป็น ผลของการศึกษา จึงเป็นธรรมเนียมเมืองที่สืบมาช้านาน ประเพณีการบวชเพื่อเรียนหนังสือนี้เห็นจะมี ขึ้นครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นปฐม”

ดังนั้นการบวชเรียนจึงเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และเป็นการยกฐานะของคนที่ยากจนอีก ด้วยในบ้านหนองกุงชนสารจากการศึกษาพบว่า จุดประสงค์ของการบวชนั้น จะอยู่ที่การบวชเพื่อ เป็นการทดแทนคุณของบิดามารดา และการบวชตามประเพณีเป็นหลัก ส่วนการบวชเรียนนั้นมี จำนวนที่น้อยมากของคนในหมู่บ้าน ส่วนการบวชแก่นบนั้น มีไม่มากเหมือนกัน เพราะส่วนมาก นิยมแก่นบ ด้วยวิธีการอย่างอื่น เช่นการถวายหัวหมู การถวายไก่ต้ม การถวายเหล้า เป็นต้น

การบวชตามประเพณี 3 เดือนนั้น ในช่วงที่ผู้ศึกษาอยู่ในสนามวิชัย มีพระที่เข้ามาบวชใหม่ ถึง 12-15 รูป แต่ที่ยังอยู่จนครบพรรษานั้นมีเพียง 5 รูปเท่านั้น นอกนั้นก็บวช 7 วัน-15 วัน เป็นส่วน มาก ผู้ที่บวชนาน 3 เดือนส่วนมากเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพทำนาที่บ้าน และมีระดับการศึกษา แค่นั้น ประถมปีที่ 6 และสูงสุดแค่มัธยม 3 เท่านั้น ที่มีการศึกษาสูงกว่านั้น จะมีเวลาบวชเพียง 7 วันเป็น อย่างมาก

ขั้นตอนการบวช

1. ขั้นตอนการตกลงใจ ในบ้านหนองกุญชรสนนนั้นคนที่บวชส่วนมาก จะเป็นคนตัดสินใจเองว่า จะบวชในช่วงไหน ทั้งนี้เพราะบางคนทำงานที่ กรุงเทพฯ ต้องลางานบวช การลา นั้นแล้วแต่ต้นสังกัดจะอนุญาตให้นานขนาดไหนก็ต้องสีกภายในเขตที่เขากำหนดให้ ดังนั้นเมื่อตัดสินใจแล้วจึงปรึกษาพ่อแม่ พ่อแม่เห็นดีก็จะเตรียมของต่าง ๆ ในรายการเอง

2. ขั้นตอนการบอกข่าว การบอกข่าวการบวชของชาวบ้านนั้นจะใช้วิธี ประกาศผ่านหอกระจายข่าวเป็นบางราย บางรายก็เดินบอกข่าวเองโดยผู้ที่เป็นพ่อแม่จะเดินบอกคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน รวมทั้งญาติของตัวเอง ในกรณีญาติอยู่ไกลจะใช้โทรศัพท์โทรเลขติดต่อบอกข่าวการบวชของบุตรเองจะไม่นิยมทำการเอง เหมือนในกรุงเทพฯ หรือส่วนกลาง

ขั้นตอนการติดต่อบทเป็นนาคกับเจ้าอาวาสของวัดเมื่อแจ้งข่าวเรียบร้อยแล้ว ผู้ที่เป็นพ่อแม่จะพาลูกหลานที่จะบวชไปหาเจ้าอาวาสเพื่อติดต่อเรื่องการบวช การไปนั้นจะต้องมีขันธ 5 ไปถวายเจ้าอาวาสเมื่อเจ้าอาวาสถามว่าจะบวชวันไหน บวชเพื่ออะไรทราบจุดประสงค์แล้วก็จะรับขันดอกไม้จากผู้ที่บวช ก็เป็นการมอบนาคการมอบนาคนั้นจะทำตอนไหนก็ได้แล้วแต่เวลาว่างในการไปติดต่อ การที่ต้องมอบนาคก็เพื่อเป็นการนำผู้ที่บวชมาอบรมมาฝึกซ้อมทำทานนาคมาเรียนรู้มารยาทบางอย่างของพระ เช่นการฉันข้าว การพูดคุยของพระ เป็นต้น

ในสมัยก่อนการมอบนาค อย่างน้อยนาคจะต้องอยู่วัดเป็นเดือนขึ้นไปจึงจะได้บวช แต่ปัจจุบันการมอบนาคเมื่อมอบเสร็จตอนเย็นจะบวชตอนเช้าเลยก็ได้อันเนื่องจากระยะเวลาการบวชจำกัด

เมื่อมอบนาคแล้ว นาคจะต้องอยู่ภายในการควบคุมของพระหรือท่านเจ้าอาวาสก็จะแนะนำสั่งสอนมารยาทต่างๆ รวมทั้งนาคจะต้องทำกิจกรรมของวัดร่วมสวนมนต์ทำวัตรเย็น-เช้ากับพระรวมฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐาน รวมทั้งคอยจัดที่ฉันสำหรับพระภิกษุ พระที่ต่างจังหวัดตามชนบทจะฉันรวมกันที่ศาลาหรือหอนั้น รวมทั้งรดน้ำต้นไม้และทำงานอื่น ๆ

3. ขั้นตอนการเตรียมสถานที่ เมื่อถึงวันกำหนดบวชก่อนหน้าวันบวชอีก 2-3 วัน พวกญาติ ๆ จะมารวมกันจัดประรำ ในสมัยก่อนเนื่องจากไม่มีเวทีจะใช้วิธีทำประรำโดยเอาไม้ไผ่มาทำเราและคนสำหรับเอาทางมะพร้าวหรือหญ้าหรือผ้าที่ย้อมมาจากวัดมามุงเรียกว่า “ผ้าโอโป้” คือผ้าที่เย็บติดกันหลาย ๆ ผืนสีขาว,ดำ,ลาย สถานที่นั้นแล้วแต่เจ้าภาพจะกำหนดส่วนมากจะเป็นบ้านของผู้ที่จะบวชเอง ปัจจุบันการทำประรำไม่ค่อยมีความสำคัญ เนื่องจากเปลี่ยนมาเป็นการใช้ผ้าใบแทน โดยเช่าจากวัดมาใช้ส่วนพื้นก็จะปรับเพื่อเอาเสื่อมาปูลาดไว้สำหรับแขกที่มาร่วมงาน

นอกจากเตรียมสถานที่แล้วยังต้องเตรียมข้าวปลา อาหารสำหรับเลี้ยงแขกส่วนมากจะเป็นการใช้เนื้อมากกว่าอย่างอื่นเนื้อที่ใช้ส่วนมากเป็นเนื้อวัวและปลารวมทั้งเนื้อไก่ ญาติ ๆ จะช่วยกันจัดหาไว้ให้เพียงพอส่วนสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ เหล้า ซึ่งเป็นที่นิยมมากเวลามีการงานฉลอง เหล้ามักเป็นปัจจัยของชาวบ้าน รวมทั้งเตรียมไว้ประกอบพิธีสู่ขวัญนาค อาหารที่ทำนั้นจะเป็นอาหาร

พื้นบ้านเป็นหลัก โดยเฉพาะลาบดิบ ลาบสุก ก้อย (เหมือนลาบดิบแต่จะไม่สับละเอียดเหมือนลาบดิบ) แกงต่าง ๆ รวมทั้งของหวาน แต่จะไม่นิยมซื้อผลไม้แห้ง

4. วันโฮมกองบวช เมื่อเตรียมสิ่งของเสร็จแล้วกองบวชเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องจัดไม่ได้เพราะถ้าไม่มีกองบวชนั้นก็บวชไม่ได้เพราะบริการทุกอย่างจะรวมอยู่ในกองบวช

การเตรียมกองบวชนั้นจะเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ และญาติ ๆ ของนาคในการนี้จะหามุมใดมุมหนึ่งของบ้านที่จะตั้งกองบวช

กองบวชนั้นจะรวมเอาบริการต่าง ๆ มีหมอนจิด (หมอนที่ชาวบ้านทำเองมีลักษณะ สีเหลือง ผืนผ้ายาวประมาณ 1 ฟุต หน้าประมาณ 5 นิ้ว) ซึ่งญาติจะรวมกันมาอนุโมทนากับนาค รวมทั้งบริการ 8 ที่จะเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้เพราะเป็นสิ่งที่คุณบวชจะต้องแสวงหาให้ครบ

บริการ 8 นั่นคือ

1. ผ้าสังฆาฏิ
2. ผ้าอุตราสงค์
3. อันตราวาสก
4. มืดโกน
5. เข็มและด้าย
6. ธรรมกรก
7. ประคตเอว
8. บาตร

เครื่องบริการเหล่านี้จะต้องวางไว้ในการบวชนั้นได้ชัดเจนเพื่อจะได้รวมอนุโมทนา

การวางจะไว้เป็นกองคือจะวางเครื่องบริการ 8 ตรงหน้าจากนั้นด้านหลังจะวางหมอนและอื่น ๆ การตกแต่งบริการไม่มีอะไรเด่นชัดนอกจาก บาตร จะได้รับการตกแต่งเป็นรูปของพญานาค โดยเอาผ้าขาวต่อเป็นค้วนาค ภายในนั้นจะใส่พวกกล่องเข็มมืดโกนธรรมกรก รวมทั้งพระเครื่องของญาติ ที่ใส่ลงในบาตรเพราะเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้จะเพิ่มพูนอานุภาพขึ้นไปอีก เพราะผ่านการสวดอุทิศของบวชพระ นอกจากนั้นจะต้องตั้งพานบายศรี 7 วันที่เรียบริบร้อยแล้วไว้สำหรับทำขวัญนาค บนปลายกรวยยอดพานบายศรีจะมีด้ายขาว ๆ แฉวนไว้สำหรับนำมาผูกแขน นาคในพานบายศรีจะต้องมีมะพร้าวอ่อนสำหรับเช่นอยู่ด้วย ส่วนในตอนบายศรีสูตรขวัญจะต้องมีสำหรับอาหารสำหรับเลี้ยงผีด้วย บริเวณใกล้จะต้องแขวนธูปด้วย สำหรับตีเวลาเรียกขวัญนาค

5. ขั้นตอนการสู่ขวัญนาค ในตอนเย็นก่อนจะถึงวันบวชนาคจะต้องปลงผมโดยญาติๆ จะเป็นผู้ตัดผมคนแรกคือพ่อแม่ ของนาค จะตัดผมของนาคออกก่อนใช้ใบตองวางบนพานรับผม จากนั้นจะใช้มืดโกน โกนหนวดโกนผมออกในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านที่มีความชำนาญจะใช้มืดโกน ที่ฝรั่งเรียก

มิดเดือนคอ คือ มิดมีคาบพับเก็บได้ หลังจากโกนผมเสร็จแล้ว บิดามารดาจะทำ ความสะอาดให้ จากนั้นจะทาด้วยขมิ้นให้ผิวเหลืองงาม จะแต่งตัวให้แปลกจากชาวบ้านคือ จะแต่งด้วยชุดนาคที่ ชาวบ้านหามาให้ คือนุ่ง ไส้กรอง เสื้อขาวคาดสะไบแล้วสวมเสื้อคลุมประดับไปด้วยดาวทอง

หลังจากนั้นพอดกเย็นประมาณบ่าย 3 โมงหรือบ่าย 4 โมง ชาวบ้านจะเริ่มมาที่บ้าน เจ้าภาพทุกคนแต่งตัวด้วยชุดพื้นบ้าน คือจะนิยมใส่ผ้าถุงซึ่งส่วนมากเป็นผ้าไหมและเสื้อสีขาว ส่วน คนหนุ่มสาวที่เป็นเพื่อนกันจะแต่งตัวด้วยชุดธรรมดาบางคนใส่กางเกงขาขาว เสื้อเชิ้ต ส่วนผู้เฒ่า ผู้แก่ที่เป็นผู้ชายบางคนจะใส่กางเกงดำเสื้อสีขาว บางคนจะนุ่ง ไส้กรอง เสื้อขาวใช้แพรหรือผ้าขาวม้า หาคเฉลี่ยง่า เดินมาที่บ้านของพ่อนาค เพื่อร่วมงานพิธีสูตรขวัญนาคหรือสูขวัญนาค

พอเวลาประมาณบ่าย 4 โมงครึ่ง พระที่นิมนต์ไว้จะเข้ามาที่บ้าน เพื่อเจริญพุทธมนต์ก่อน จะมีพิธีสูตรขวัญนาค เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่จะบวช การสูตรขวัญจะเริ่มหลังจากที่เสร็จพิธีทางพระ การเจริญพุทธมนต์ส่วนมากจะทำที่บ้านหรือประรำพิธี แล้วแต่ทางเจ้าภาพจะจัดไว้ ซึ่งบริเวณจะมีการ ตั้งโต๊ะหมู่บูชาทำจากของที่ทำได้เช่น โต๊ะ หรือบางคนจะยืมจากวัดมาก็มี เมื่อพระมาถึงจะขึ้นนั่ง บนอาสน์ที่เขาเตรียมไว้ ส่วนมากจะเป็นเสื่อ (ฟูก) ปูกับด้วยผ้าขาวหรือผ้าขาวม้าผืนยาว ๆ หลังจาก นั่งเรียบร้อยแล้วเจ้าภาพถวายหมากพลู บุหรี่และน้ำฉันแด่พระคุณเจ้า จากนั้นก็ให้นาคจุดธูปเทียน ไหว้พระ จากนั้นพระที่เป็นประธานสงฆ์จะพันด้ายสิญจน์รอบองค์พระพุทธรูป แล้วโยงมาที่ขันน้ำ มนต์แล้วนำไปวางไว้ที่ "พามุงคูล" (ถาดใส่เครื่องบูชาที่เขาจัดไว้) โดยพามุงคูลจะมีพารูปเทียนและ กรวยดอกไม้ จากนั้นเริ่มไหว้พระและสมทานศีล 5 แล้วอาราธนาให้พระเจริญ พระพุทธมนต์ คำอาราธนาต่าง ๆ ชาวบ้านส่วนมากจะใช้ทำนองสารภัญญะ พร้อมๆ กันไปไม่มีอาราธนาคนเดียว เหมือนภาคอื่น ๆ หลังจากพระเจริญพุทธมนต์เสร็จ ก็ถวายเครื่องไทยทานส่วนมากเป็นเงินเล็กน้อย ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ จากนั้นถวายน้ำปานะ (น้ำที่มีพระบรมพุทธานุญาตให้ภิกษุฉันได้ ในเวลาวิกาล) ฉ้น เสร็จพระสนทนากับญาติโยมชนิดหนึ่ง ก่อนให้พระแล้วลาโยมกลับวัด

เสร็จจากนั้นญาติ ๆ จะลงไปรวมกันที่ประรำพิธีเพื่อทำพิธีสูตรขวัญนาคโดยลงมาตรงที่ เขาจัดเครื่องไว้ ตรงที่วางพานบายศรีจะปูผ้าขาวก่อน จากนั้นจะวางพานบายศรีไว้ข้างบนญาติๆ และนาคจะมานั่งล้อมเป็นวงรอบพานบายศรีนั้น และมีพราหมณ์หรือพ่อพราหมณ์ผู้จัดทำพิธีบายศรี เป็นคนคอยแนะนำ และ โยงสายสิญจน์ จากพานบายศรีที่นาคและญาติ ๆ ก่อนจะเริ่มพิธีต้องให้นาค ของอโหสิกรรมจากพ่อแม่โดยถือกระทงใบดอง ใส่ดอกไม้รูปเทียนนำไปเคารพพ่อแม่ จากนั้นมา นั่งลง พราหมณ์จะจัดตั้งน้ำมนต์ไว้บริเวณใกล้พานบายศรี จากนั้นจะให้นาคจุดเทียนบนยอดพาน บายศรีพราหมณ์จะสวดบทอัญเชิญเทวดา หรือที่เรียกว่า บทเป่าสัคเค เริ่มพิธีบายศรีสูตรขวัญ พราหมณ์จะสวดเป็นภาษาบาลี ผสมกับถ้อยทำนองพื้นบ้านและภาษาง่าย ๆ พื้นบ้านเป็น การพรรณนาคุณของพ่อแม่ และอานิสงส์การได้บวชทดแทนคุณพ่อ-แม่ เดือนให้นาคระลึกถึง พระคุณพ่อแม่ อยู่ในท้องแม่ 9 เดือน แม่จะทรมาณขนาดไหนดังนั้นแล้วคุณของพ่อแม่ ไม่สามารถ กำหนดนับได้ ดังนั้นการได้บวชทดแทนคุณของพ่อแม่ก็นับว่าเป็นกุศลพิเศษอย่างยิ่ง

การบายศรีสูตรขวัญเป็นวิธีที่สร้างกำลังใจอย่างหนึ่งให้แก่คนผู้รับการสูตรขวัญ การสูตรขวัญจะได้เวลาราวหัวโมงเศษ ๆ เฉพาะการกล่าวเรียกขวัญขณะที่พราหมณ์เรียกขวัญจะมี ชาวบ้านเรียกตาม และตีฆ้องสลักกันไปเรื่อยๆ นาคและญาติ ๆ ก็ฟังไปตั้งแต่ต้นจนจบ ในที่ใกล้กับ พราหมณ์ถือเทียนปักเข้าไปที่บายศรี และจุดเทียนจุ่มเทียนขึ้น สายไปมา จากนั้นก็จะเจิมที่หน้าผาก ของนาคด้วยแป้งเจิม หรือขี้ผึ้ง ปอกไข่ต้มให้กิน และให้กินน้ำมะพร้าว จากนั้นก็จะหยิบด้ายสาย สติญจน์ รวมทั้งการเปล่งเสียงเรียกขวัญเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อขวัญเข้ากายนาคแล้ว ก็จะผูกแขนนาค

ตัวอย่างคำบายศรีสู่ขวัญ

ศรี ศรี สวมังคะละ สุภะสวัตติ อติเรกไชยศรี สวัตติ
 จงมีแก่ผู้ข้าทั้งหลาย ทั้งเทพานาคครุฑ เทวบุตร เทวดา
 อินทร์พรหม ยมราช ผู้องอาจกล้าหาญ จงได้บังการลงมาสู่
 ลงมาอยู่เป็นชัยมงคลอันวิเศษ มีอันพระเกตุเข้าสู่ราศรี เป็น
 วันดีสุดขนาคน อินททาสพร้อมตรียางค์ ทั้งนงศ์คาคคู่
 ตั้งเป็นหมู่สอนลอนพระอาทิตย์จรจันทรฤกษ์
 อังการถิกมหาชัย พุทธพฤษไปเป็น โยค สุกร์เสารได้อมุด โขค
 พร้อมลัคนา อันนี้ตามตำราว่าได้ฤกษ์ ถิกหน่วยว่าอุตมะ
 ราศรี วันนี้เป็นวันดีอันประเสริฐ ถือว่าเป็นเลิศเป็นมงคล
 นุนแปลงคิแต่งแล้วพาขวัญแก้วยกมา มีทั้งท้าวพระยา เสนา
 อำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์มวลงมา มีลุงตาพ่อแม่ มีเฒ่าแก่วงศา
 พร้อมกันมาไหลหลั่ง มาโสมนึ่งอยู่สอนลอน ตาสะออนบุญ
 หลากหลาก บ่พลัดพรากไปไกล มารวมใจชมชื่น ญาติบ้าน
 อื่นมาหา จังได้ลาบิคารมาศออกบวช หวังไปสวดบำเพ็ญ
 สิล ตั้งพระอินทร์ถวยาบาตร พรหมราชขอพาน ถวยาทาน
 พระศรีธาดู คราวพระบาทออกไปบรรพชา อยู่ฝั่งน้ำอโนมา
 พร้อมนายฉันทและม้ามิ่ง ลายอดแก้วบั้งสิ่งพิมพ์า ทั้งราหู
 ออกบวชไปผนวชเป็นคนดี เขามีใจในธรรมอันล้ำเลิศ...๔

หลังจากจบการบายศรีสูตรขวัญ พราหมณ์ผูกแขนของนาคเสร็จเรียบร้อยแล้วต่อจากนั้น ญาติ ๆ จะเอาด้ายสติญจน์ที่แขวนอยู่ที่ขอกบายศรีมาผูกแขนนาค บางคนก็จะใส่เงินลงในขันที่ เจ้าภาพเตรียมไว้ 10 บาท 20 บาท จนถึงโบสถ์แล้วแต่ใครจะใส่เล็กน้อย ไม่ได้บังคับเป็นการสละ เพื่อช่วยงานบวช ร่วมอนุโมทนาบุญกุศล จากนั้นจะมีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาเยี่ยมชมงาน การเลี้ยงอาหารจะไม่นิยมนั่งบนโต๊ะ แต่จะหาถาดใส่อาหาร 3-4 อย่าง ไปวางไว้กับพื้นจัดเป็นวง ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “พาข้าว” เสร็จจากนั้นบ้านเจ้าภาพที่มีฐานะดีหน่อย ก็จะจ้างหนังหรือหมอลำ จันหรือสมโภชให้กับนาค หนังฉายตลอดคืนก็ประมาณ 5,000 บาทขึ้นไป ส่วนหมอลำก็ประมาณ 30,000 ขึ้นไป แล้วแต่ละคณะใหญ่มีชื่อเสียงหรือไม่

บางเจ้าภาพก็จ้างคนตรีประจำหมู่บ้านมาเล่นดนตรีให้ชาวบ้านเล่นเองเป็นหมู่คณะของรางวัล มีการเล่นอย่างสนุกสนาน การละเล่นอยู่ตลอดคืนในหมู่คณะมีแต่การเป่าแคน เล่นการพนัน และเล่นเกมสันทนาการ

หลังจากที่ผ่านคืนการสุทรขวัญาค ในตอนเช้าเขาจะจัดคักบาตรที่บ้านเพื่อเลี้ยงเจ้าพระบนบ้านจะจัดอาสะไว้ รวมทั้งการเตรียมของในพิธี เช่น ตำหรับอาหารสำหรับเลี้ยงพระ พอถึงเวลาบ้านที่จัดงานจะส่งญาติหรือคนหนุ่มไปเอาบาตรมาจากพระตามจำนวนที่นิมนต์มา เจริญพุทธมนต์ตอนเย็น ส่วนมากการนิมนต์จะนิมนต์พระทั้งหมดวัด การนิมนต์พระจะต้องใช้ ขัน 5 (ดอกไม้ 5 คู่ รูปเทียน 5 คู่) ใส่ภาชนะ เช่นงานไปนิมนต์พระมาพร้อมบาตรมาจะจัดที่วางบาตร คือปูผ้าขาวม้าหรือผ้าขาวตรงหน้าอาสน์สงฆ์แล้ว ตั้งบาตรเรียงกันเพื่อสะดวกในการตักบาตร หลังจากพระมาถึงบ้านขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์แล้ว เจ้าภาพจุดรูปเทียนรับศีล 5 อีกครั้ง จากนั้นพระถวายพรคือสวดพาหุง ญาติโยมทยอยตักบาตรเสร็จแล้วทยอย จะเอากระหอย (ภาชนะสำหรับใส่ข้าวบูชาพระทำจากไม้ไผ่ มีรูปร่างคล้ายนาฬิกาทราย) มาบูชาพระเสร็จแล้วก็ถวายภัตตาหารเช้าเมื่อพระฉันเสร็จโยมถวายจุดปัจจัย พระให้พร และประพรมน้ำ พระพุทธมนต์ให้จากนั้นพระจะกลับ ไปรอที่วัดเมื่อรอขบวนแห่

หลังจากเลี้ยงพระเสร็จ จากนั้นก็เลี้ยงแขกที่มาในงาน ก็จะเลี้ยงพอได้เวลาที่นัดหมายกันไว้ ก็จะออกไปต้นขบวนแห่ สมัยก่อนนั้นจะใช้เฉลียงหามนาคหรือไม้ก็ให้นาคจี้คอของผู้ชายที่แข็งแรงเดิมเป็นขบวนมาที่วัด มีคณะกลองยาวตีประโคมมาตลอด พวกญาติ ๆ ก็ถือเครื่องบริวารต่าง ๆ ไม่มีการจัดสำหรับขบวนเหมือนกรุงเทพฯ ที่ต้องให้คนถือกรวยออกก่อนแล้วมาหมอน และผ้าก่อนนาคแต่ใครก็ยื่นตำแหน่งไหนแล้วแต่ความพอใจปัจจุบัน นาคที่มีฐานะดีก็จะจ้างรถมาให้นาคนั่งแทนการหามเพราะการหามไม่แน่นอนอาจพลั้งพลาดทำให้นาคพลัดตกลงไปได้ ดังนั้นรถจึงเข้ามามีบทบาทในขบวนแห่มากขึ้น ตามขบวนแห่มีการพ้อนรำอย่างสนุกสนาน

เมื่อเข้าสู่บริเวณวัดขบวนแห่จะตรงไปที่อุโบสถเพื่อเวียนรอบอุโบสถ 3 รอบ โดยเวียนขวา เพราะถือเป็นมงคล เมื่อครบ 3 รอบแล้วผู้ชายที่แข็งแรงหน่อยจะให้นาคจี้คองจากรถ เข้าประตูอุโบสถทางตะวันออกทุกคนจะยกนาคขึ้นและกรอบประตู ที่ตะเกีเพราะนัยว่าสมัยก่อน คนหามนาคเข้าประตูโบสถ์เพราะประตูมันต่ำหัวนาคเลยชนกับกรอบประตูเลย มีธรรมเนียมให้ตะกรอบประตูทางเข้า 3 ครั้ง เมื่อยเข้าไปในอุโบสถ หากได้เวลาพระที่นิมนต์ไว้จะมานั่งคอย จากนั้นนาคนั่งลงรออุปัชฌาย์เข้ามาอุโบสถ พออุปัชฌาย์เข้ามา จะจุดรูปเทียนที่โต๊ะหมู่ไหว้พระพร้อมกัน เสร็จแล้วนั่งลงพระสงฆ์กราบพระอุปัชฌาย์ จากนั้นพระอุปัชฌาย์จะให้นาคได้รับหรือสมาทานศีล 5 เพื่อทำใจให้หมัดจดก่อน

วิธีบวช

หลังจากที่นาครับศีลเสร็จแล้วขั้นตอนต่อมาคือการที่นาคจะกราบพ่อแม่เพื่อขอไตรจีวร การกราบจะกราบ 3 ครั้ง เหมือนกับการกราบพระ การรับผ้าจะต้องพนมมือแล้วยื่นแขนออกไปรับให้พ่อแม่ของนาควางผ้าไว้ที่แขน จากนั้น นาคจะคลานเข้าเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์

ในบ้านหนองกุงธนสารนั้น อุปัชฌาย์จะประจำอยู่ที่วัดในหมู่บ้านนั้นจึงง่ายต่อการติดต่อ เพราะท่านเป็นลูกหลานของคนในหมู่บ้าน หลังจากเข้าไปหาอุปัชฌาย์แล้วนาคจะต้องกล่าวคำขาน

นาค ในบ้านหนองงูชนสารนั้นนิยมให้การบวชแบบธรรมยุติ คือ แบบเปล่งวาจาว่า เอสาหัง เป็นต้น คั้งนั้น นาคที่จะเข้ามาบวชจะใช้แบบธรรมยุติ แต่สังกัดมหานิกาย

ค่อจากนั้นอุปัชฌาย์ให้นาคกล่าวขอคำบรรพชาเป็นสามเณรก่อนเพราะการอุปสมบทเป็นพระจะต้องผ่านการเป็นสามเณรมาก่อน ซึ่งคำบรรพชาแบบเอสาหังได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้น และระเบียบวิธีก็ได้พูดถึงแล้ว

หลังจากที่บรรพชาเสร็จสามเณรก็จะเข้ามาดัดนิสัยเป็นการยอมรับความเป็นลูกศิษย์ระหว่างอุปัชฌาย์และผู้จะอุปสมบท ที่จะยอมให้อุปัชฌาย์ว่ากล่าวตักเตือนได้ ต้องการดัดนิสัยแล้วอุปัชฌาย์จะให้คู่สวดสมมติการช้อมอัตรายกกรรมคือ การสอบถามนาคว่ามีโรคต้องห้ามหรือมีโทษต้องห้ามหรือไม่ มีลักษณะที่ครบตามที่กำหนดไว้หรือไม่ซึ่งได้แก่

1. เป็นมนุษย์ เพศชาย สมบูรณ์ร่างกายและจิตใจ
2. มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์
3. มารดา บิดา อนุญาต หรือไม่
4. มีจิวรครบหรืออัฐฐบริวารด้วย
5. ไม่เป็นคนต้องโทษทางราชการ
6. ไม่มีหนี้สิน
7. เป็นไท
8. ปราศจากโรค 5 ประการ คือ เรื้อน , ฝี , กลาก, มองคร่อ, ลมบ้าหมู

เมื่อถามอัตรายกกรรมเสร็จแล้ว จะเข้ามาถามอีกครั้งต่อหน้าของสงฆ์ก่อนที่จะสวดญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อยกฐานะเป็นภิกษุ จากนั้นอุปัชฌาย์ก็จะบอกอนุศาสน์ทั้ง 8 อย่างนั้นแก่พระภิกษุใหม่ เพื่อให้รู้ว่าสิ่งที่ควรทำนั้นมี

1. นุ่งห่มผ้าบังสกล
2. อยู่โคนไม้เป็นวัตร
3. ถิ่นบิณฑบาต เป็นวัตร
4. ถิ่นยาคองด้วยน้ำมูตรเนา

ละทิ้งต่อไปนี้ไม่ควรทำคือ

1. ไม่ให้ฆ่าสัตว์
2. ไม่ให้ลักขโมยของมีราคา 5 มาสก (1 บาท) ขึ้นไป
3. ไม่ใช่เสนเมกนธรรม
4. อย่างอวดคุณพิเศษที่ไม่มีในตน

จากนั้นถวายไทยทานแก่ภิกษุมานั่งอันดับเสร็จแล้วพระสงฆ์ให้พรพระเป็นอันเสร็จพิธีกรรมภายในอุโบสถ

บทสนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้วิจัยกับพระภิกษุใหม่

ผู้วิจัย

พระเชียง แพงคำ ปวช . อายุ 21 ปีระยะเวลาบวช 7 วัน

ท่านคิดว่าท่าน ได้อะไรกับการบวช (ท่านคิดว่าท่านได้อะไรจากการบวช)	ได้ความสงบใจ ครับ (ได้ความสงบใจ ครับ)
ท่านบวชเพราะเหตุใด (ท่านบวชเพราะเหตุอะไร)	บวชเพราะต้องการตอบบุญคุณพ่อกับแม่ (บวชเพราะต้องการตอบบุญคุณพ่อ-แม่)
ท่านคิดว่าพ่อกับแม่ท่านจะได้บุญกุศลอธิปไตย (ท่านคิดว่าพ่อกับแม่ท่านจะได้บุญกุศลจริงหรือ)	คิดว่าได้ครับเพราะพวกเขาถือปฏิบัติมาและได้เสียสละสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับพ่อแม่ (คิดว่าได้ คิดเพราะพวกเขาถือปฏิบัติมาและได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับพ่อแม่
ก่อนบวชท่านคิดว่า การบวชให้คนอื่นดีกว่า (ก่อนบวชท่านคิด การบวชทำให้คนอื่นดีกว่าหรือไม่)	บ่ครับ ผมว่า การบวชให้คนอื่นได้ศึกษาการเป็นผู้ใหญ่ และมีความรับผิดชอบมากขึ้นหลาย (ไม่ครับ ผมคิดว่าการบวชทำให้คนอื่นได้ศึกษาการเป็นผู้ใหญ่และมีความรับผิดชอบมากขึ้น)
ตอนท่านบวชท่านเตรียมตัวอย่างไร (ตอนท่านจะบวชท่านเตรียมตัวอย่างไรหรือไม่)	บ่ครับ เพราะผมทำงานอยู่กรุงเทพฯ ลามาบวชได้แค่ 15 มื้อเท่านั้น (ไม่นานครับ,เพราะผมทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ ลามาบวชได้แค่ 15 วัน เท่านั้น)
ระยะเวลาที่ท่านมีเวลาเล่าเรียนหลักธรรม อยู่ดี (ระยะเวลาแค่ไหนท่านมีเวลาเล่าเรียนหลัก ธรรมหรือ)	เวลาอาจสั้นแต่ผมจะได้ยินหลายอย่างเพราะตั้งใจ ปฏิบัติจริง (เวลาอาจจะสั้นแต่ผมก็ได้ยินหลายอย่างเพราะตั้งใจ ปฏิบัติจริง)
นอกเหนือจากการเล่าเรียนธรรมวินัย ในวัดมี งานอื่นให้เสียสละ (นอกเหนือจากการเล่าเรียนธรรมวินัย ในวัด มีงานอย่างอื่นให้ทำหรือไม่)	มีครับนอกจากทำวัตรกับเล่าเรียนพวกกระผมยังได้ก่อ สร้าง โรงเรียนปริยัติธรรม (มีครับ นอกจากทำวัตรและเล่าเรียนพวกกระผมยังได้ ก่อสร้าง โรงเรียนปริยัติธรรม)

- ก่อนบวชท่านคิดจ้งได้กับพระที่อยู่วัดซื่อๆ คิดว่า การบวชพระคงดีสบายเพราะบ่มีแนวเฮ็ด แต่ตอนนี้ความคิดเปลี่ยนไปเพราะมันตรงข้ามกันความคิดเทียบแรก
- (ก่อนบวชท่านคิดอย่างไรกับพระที่อยู่วัดเลข ๆ) (คิดว่า การบวชพระคงจะสบายเพราะไม่มีงานทำ แต่ตอนนี้ความคิดเปลี่ยนไปเพราะมันตรงข้ามกันความคิดเบื้องต้น)
- ท่านสิบวชนี้ท่านเตรียมโตบ่อโคนแล้วท่าน ค่ำอิด บ่อตั้งใจสิบวชแต่พ่อแม่ เพื่อนอยากสิให้บวชหลายคักหลายโพด ผมจ้งได้บวช (ท่านจะบวชนี้ท่านเตรียมตัวไม่นานแล้วท่าน (ตอนแรกไม่ตั้งใจจะบวชแต่เป็นความต้องการของพ่อแม่ มีความรู้สึกว่ามีควมพวงมากน้อยแค่ไหน) ผม
- ท่านบวชแล้วอิหยังอยากที่สุดสำหรับท่าน กะคือการปรับ โตเพราะบ่คุ้นเคยกับการนุ่งห่มและการเว้ากับโยมญาติ
- (ท่านบวชมาแล้วอะไรที่อยากที่สุดสำหรับท่าน) (ก็คือการปรับตัวเพราะไม่คุ้นเคยกับการนุ่งห่มและการพูดจากับญาติ โยม)
- ในตอนเตรียมโตบวชท่านเสียด่าใช้สอยไป ค่ำใช้จ่ายผมบ่ชู้หน้ากะเจ้าแต่ได้ยีนจากโยมแม่ว่าหลายซำได้กับการเฮ็ดงานงาน ประมาณ 3-4 หมื่นบาท นี้แหละ
- (ในตอนเตรียมตัวบวชท่านเสียด่าใช้จ่ายไปเท่าไรกับการจัดงาน) (ค่ำใช้จ่ายผมไม่รู้แต่ได้ยีนจากโยมแม่ 3-4 หมื่นบาท นี้แหละ)
- ท่านได้เงินมาจากไสหลายและ กะจากพ่อแม่ กับเงินผมเองที่เก็บได้ตอนเฮ็ดงานในกรุงเทพฯ
- (ท่านได้เงินมาจากไหนเยอะแยะ) (ก็จากพ่อแม่ กรุงเทพฯ)
- ท่าน นอกจากการบวชเฮ็ดจิตใจให้สงบ ได้ คงได้เรียนธรรมวินัย และหลักธรรมในการดำเนินชีวิต
- (ท่านได้ะไรจากการบวชนอกจากการทำจิตใจให้สงบ) (คงได้เรียนธรรมวินัย และหลักธรรมในการดำเนินชีวิต)
- ก่อนบวชท่านคิดอบายมุขอิหยังบ่อ ผมมักกินเหล้าและเที่ยวบ่ชู้ว่าเอ็นอบายมุขบ่
- (ก่อนบวชท่านคิดอบายมุขอะไรหรือไม่) (ผมชอบดื่มเหล้าและเที่ยวไม่รู้ว่าเป็นอบายมุขหรือไม่)

เป็นคับ แต่ถ้าท่านสึกไป ท่านคิดว่าสึกได้	คิดว่า น่าสึกได้ระดับ
บ่อ	
(เป็นคับ แต่ถ้าท่านสึกไป ท่านคิดว่าจะสึก	(คิดว่าน่าจะได้นะครับ)
ได้หรือไม่)	
ก่อนบวชท่านคิดว่า ศาสนาเป็นเรื่องอิหฺลึบ่อ	ผมคิดว่า ศาสนาเป็นเรื่องของผู้เฒ่าบ่แม่นเรื่องของคนหนุ่ม
(ก่อนบวชท่านคิดว่า ศาสนาเป็นเรื่องเท็จจริง	(ผมคิดว่าศาสนาเป็นเรื่องของคนแก่ ไม่ใช่เรื่องของคน
หรือไม่)	หนุ่ม)
ท่านคิดว่า การบวชเษัดคนเป็นคนอีตอาคบ	ผมคิดว่า บ่นาคับ เพราะว่าตามที่ผมบวชมายังบ่เห็นว่า
(ท่านคิดว่าการบวชทำให้คนเป็นคนเฉื่อย	การ บวชเษัดให้คนเฉื่อยเลย มีแต่สอนให้มัน
หรือไม่)	(ผมคิดว่าไม่ ครับเพราะว่าเท่าที่ผลบวชมายังไม่เห็นว่
	การบวชทำให้คนเฉื่อยเลย มีแต่สอนให้ขยัน)
กิจวัตรประจำทานเษัดอีหญ่งแน	กะมี ทำวัตรเช้ามี 7.30 น. ตอนแลงก็ 6.00 น. ไปรับ
	บิณฑบาตรกลับมาฉันข้าว 7.00 โมง แล้วก็ชอยเษัดงาน
	วัด 11.00 น. ฉันทเพล จากนั้นพักผ่อน ท่องทบสวคมนตรี
	กับอ่านหนังสือ 18.00 น. ทำวัตรแลงแล้วมา สวคมนตรี
	ที่ห้องนอน
(กิจวัตรประจำท่านทำอะไรบ้าง)	(ก็มี ทำวัตรเช้ามี 7.30 น. ตอนเย็นก็ 6.00 น. ไปรับ
	บิณฑบาตรกลับมาฉันข้าว 7.00 โมง แล้วก็ช่วยทำงาน
	วัด 11.00 น.ฉันทเพล จากนั้นพักผ่อน ท่องทบสวคมนตรี
	และอ่านหนังสือ 18.00 น. ทำวัตรเย็นเสร็จแล้วมา สวค
	มนตรีที่ห้องนอน)

ผู้วิจัย

ท่านบวชได้จกมือเหล่าดับ

(ท่านบวชมาก็วันแล้วครับ)

ก่อนบวชทานเห็ดอีหุ้ง

(ก่อนบวชท่านมีอาชีพอะไร)

ทานมาบวชข้อนีหยัง

(ท่านมาบวชเพราะเหตุอะไร)

ทานคิดว่ามันดีตอบแทนได้บ่อ

(ท่านคิดว่ามันจะตอบแทนได้หรือ)

พ่อ แม่ ท่านดีใจบ่อที่เห็นทานบวช

(พ่อ แม่

บวช)

บวชมา 5 มื้อแล้วได้อีหุ้งแฉ

(บวชมา 5 วันท่านได้อะไรบ้าง)

คิดว่า สิใจเวลาจกมือจั่งสิได้

(คิดว่าจะใช้เวลานานไหมจึงจะได้)

สิบวชโดนบ่

(ท่านจะบวชนานไหม)

สิสิมือไค่สัน

(ท่านจะลาสิกเมื่อใด)

มีความสุขบ่ที่ได้บวช

(ท่านมีความสุขหรือไม่ที่ได้บวช)

คิดว่าบวชเฮ็ดให้ท่านมีระเบียบขึ้นบ่อ

(คิดว่าการบวชทำให้ท่านมีระเบียบมาก

ขึ้นไหมครับ)

พระจรรยา จารุวัฒน์ โณ อายุ 21 การศึกษา ม.3

บวชได้ 5 มื้อเหล่าดับ

(บวชมา 5 วันแล้วครับ)

บางเทียบผมไปทำงานในกรุงเทพฯ บางเทียบกะเฮ็ดนา
ชอยพ่อแม่

(บางทีผมก็ไปทำงานกรุงเทพฯ บางทีในฤดูฝนก็ช่วย
พ่อแม่

บวชเพราะ พ่อแม่ เห็นให้บวชตามประเพณี อีกจั่งหนึ่ง
อยากตอบแทนคุณพ่

(บวชเพราะพ่อแม่

หนึ่งอยากตอบแทนคุณท่าน)

คิดว่า ได้นาคับ เพราะว่าชุนคนพ่กะเฮ็ดจั่งซี

(คิดว่าได้นะครับเพราะหลายคนก็มีความเชื่อแบบนี้)

ดีใจคับ ผมกะเห็นพ่ น้าตาไหลตอนที่ผมบวชแล้ว

(ดีใจครับเพราะตอนที่บวชเสร็จใหม่ๆผมเห็นน้าตา
ท่านไหล)

ผมว่า ยังบ่ทันได้อีหุ้งหลายดอกคับ เพราะว่า หอกี
สิบวชบ่อโดน

(ผมว่ายังไม่ได้อะไรหรอกครับเพราะบวชไม่นาน)

กะคิดว่าเป็นเดือนคับ

(ก็คิดว่า คงใช้เวลาเป็นเดือนครับ)

ยังบ่อแน่นอนคับ

(ยังไม่กำหนดแน่นอนครับ)

ยังบ่อแน่นอนคับ

(ยังไม่กำหนดแน่นอนครับ)

หมายถึงสุขใจคับ กะสบายใจดี บ่ไค่ฮวงอีหุ้ง

(หมายถึงสุขใจครับ ผมก็สบายใจดี ไม่ต้องห่วง
อะไร)

คิดว่ามีช่วนคับ

(คิดว่ามีส่วนมากครับ)

เป็นหญิงคือจิ้งสิติกเร็วแท้	ปัญหาทางบ้านมันหลายแรงครับ อีกอย่างผมจนอยากหาเงินให้แม่
(ทำไมท่านจึงต้องการจะสึกเร็วจริง)	(ปัญหาทางบ้านหลายอย่าง อีกอย่างต้องการหาเงินให้แม่)
กะชั้นทานบวชก็ใช้เงินหลายตัวชั้น	บ่อหลายคอกกลับ ประมาณ 5-6 พันบาท
(ยังงั้นตอนบวชท่านก็ใช้เงินเยอะนะสิท่าน)	(ไม่มากมายหรอกครับประมาณ 5-6 พันบาท)
ปกติบ้านนี้เขาสิจัดใหญ่บ่แม่นตี	แม่นคับ แต่ว่าผมบ่อจัดใหญ่
(ปกติบ้านนี้เขาจะจัดใหญ่ไม่ใช่หรือ)	(ใช่ครับ แต่
กอนสิบวชมีแฟนไป	มีคับมีแล้ว
(ก่อนบวชท่านมีแฟนหรือไม่)	(มีครับ ผมมีแล้ว)
ท่านบวช เขาว่าจั่งได้	บ่ว่าจั่งได้เด้อละคับ มีแต่
(ท่านมาบวชเขาคิดยังง)	(ไม่เห็นว่าจะไรมีแต่
เขาว่า อันตรายของพระใหม่คือ การมัก	ผมกะบ่มีอิหยังเด้อละคับนอกจากท่องสวดมนต์
พูหญิงทานคุมใจเจ้าของได้จั่งได้	
(เขาว่าอันตรายสำหรับภิกษุใหม่คือการรักผู้หญิงท่านควบคุมใจของตัวเองได้อย่างไร)	(ผมก็ไม่มีอะไรมากนอกจากการท่องบ่นสาธยายบทสวดมนต์ต่างๆ)
ก่อนสิบวชคิดว่าจะอยู่โคนบ่	บ่สิคิดว่า สิยูโคนคอกครับเพราะผมมีภาระ
(ก่อนบวชคิดว่าจะอยู่นานหรืไม่)	(ไม่คิดว่าจะอยู่นานครับเพราะผมมีภาระที่ต้องทำ)
เป็นพระกับโยมมันต่างกันบ่อนได้	ต่างกันหลายแรงครับ บ่ว่าสิเป็นการเว้า การใช้ชีวิต
(เป็นพระกับฆราวาสต่างกันตรงไหน)	(ต่างกันมากเลยครับทั้งการพูดจาและการดำเนินชีวิต)
คิดว่าสิประยุกต์หลักธรรมไซ้ในชีวิตประจำวันได้บ่	กะสิบ่เฮ็ดหญิงหลายคอกครับแต่เฮ็ดดีที่สุคกะพอแล้ว
(คิดว่าจะนำหลักธรรมไปประยุกต์ไซ้ในชีวิตประจำวันได้ไหม)	(คิดว่าคงไม่ทำอะไรมาก คิดว่าทำดีที่สุดเท่าที่พ้อ)
ถ้าสึกแล้วแต่งงานมีลูกชาย คิดว่าสิให้มันบวชบ่	เรียงจั่งซี่คิดว่าเป็นเรียงของเข่าว่าสิบวชบ่ ผมกะสิบ่บังคับ
(หากสึกแล้วแต่งงานมีลูกท่านคิดว่าจะให้มันบวชไหม)	(เรื่องอย่างนี้ขึ้นอยู่กับตัวเขาเองว่าเขาจะต้องการบวชหรือไม่)

ท่านคิดจิตใจที่เห็นพระทำผิดตามหน้า
หนังสือพิมพ์กับโทรทัศน์
(ท่านคิดยังไงที่เห็นพระทำผิดตามหน้า
หนังสือพิมพ์และทางโทรทัศน์)
ขอบคุณหลายฉบับที่นั่งเว้ากับผม
(ขอบคุณมากครับที่ให้เวลากับผม)

ผู้วิจัย

หวัคคีกับท่าน พอกันเป็นเทียที่สอง
ແ່ລ່ວເດີ
(สวัสดีครับท่านเจอกันเป็นครั้งที่สอง
แล้วนะท่าน)
มาขออดตอนเช้าเมื่อวานนี้ครับแล้วหลวง
พี่ยังบ่อยากสึกติ ครับ
(มาถึงตอนเช้าเมื่อวานนี้ แล้วหลวงพี่ยัง
ไม่ยอมสึกกริ ครับ)
หลวงพี่กะบวชตั้งเตียนกั้วๆแล้วเฝ้า
เป็นจั่งได้บวชมาโคนง
(หลวงพี่ก็บวชตั้งเดือนกว่าๆแล้วนี่ เป็น
โงบ้างครับบวชมานาน ๆ)
เป็นจั่งได้คือว่าอยากคับ
(เป็นยัง ใจถึงว่าอยาก)
อิหลิแล้วมีเหตุผลอิหยังที่อยากสึก
(จริงๆแล้วมีเหตุผลอะไรที่อยากสึก)
เหตุผลขำนี้ แม่นบ่ บ่แม่นหลายก่อนั้นยุ
คิคับ
(เหตุผลเท่านั้นจริงหรือไม่ใช่มีมากกว่า
นั้นหรือครับ)

ที่แรกผมกะคิดว่าพระบ่ดี ย่านศาสนาเลี่ยมพอดอน
หลังกะรู้หยังหลายขึ้นกะเลยคิดว่าเป็นเรื่องเฉพาะ โด
(ที่แรกก็คิดว่าพระไม่ดีแต่ตอนหลังรู้อะไรมากขึ้นก็เลย
คิดว่าเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล)
บ่เป็นหยังคับ
(ไม่เป็นไรครับ)

พระศรีชน จำปาศรี อายุ 21 วุฒิกการศึกษา ป.6

สวัสดีคับหลวงพี่มาแต่เทิงคับ

(สวัสดีครับหลวงพี่มาตั้งแต่เมื่อไร ครับ)

อยากสึกแล้วครับ อีกประมาณอาทิตย์หนึ่งกะสึกสิแล้ว
ครับ

(อยากจะสึกแล้วครับอีกประมาณอาทิตย์ผมก็จะสึก
แล้วครับ)

ธรรมคาคับ แต่กะรู้สึกว่ดีก็เ็นโยม แต่ทำใจอยากคับ

(ก็ธรรมคาครับ แต่ก็รู้สึกดีว่ตอนเป็นฆราวาส แต่ก็
ทำใจอยาก)

มันเฮ็ดใจอยากครับ อีค้อด อยากสิไปไสกะไปอยาก

(มันทำใจลำบากครับอยากทำอะไรตามใจก็ไม่ได้ ไป
ไหนก็ไปอยากลำบาก)

มันยังอยากมวนคับ เขาเฮแตกอยู่โง้นๆในบ้านเจ้าของ
นอนยูดมันแม่นบ่หือ

(มันยังอยากสนุกครับ เขาสนุกในบ้านแต่ตัวเองนอนที่
วัดมันไม่ใช่แล้ว)

กะนำแนคับ อย่างอื่นกะพอมิ

(ก็ยั้งนั้นแหละครับอย่างอื่นก็พอมิ)

ถ้าสิให้ผมเดา คงบ่พื้นเรียงของผู้หญิง	จั่งซ้นหละคับ
แม่นบ่	
(หากให้ผมเดาก็คงเป็นเรื่องผู้หญิงไซ่	(ยังจั้นแหละครับ)
หรือเปล่าครับ)	
ก่อนบวชมีแฟนแหลว่คับ	มีแล้วคับ
(ก่อนบวชมีแฟนแล้วไซ่ไหม)	(มีแล้ว ครับ)
ตอนบวชเขามาชอยงานบ่	มาคับ
(ตอนบวชเขามาชวยงานไหม ครับ)	(มาครับ)
จักงานใหญ่อยู่บ่คับ	บ่ใหญ่ครับ
(จักใหญ่โตไหม ครับ)	(ไม่ครับ)
มีแนวจันบ่คับ	บ่มีคับมันเปียง
(มีอะไรฉลองไหม)	(ไม่มีครับสิ้นเปลืองเปล่า ๆ)
จักกองบวชยูใสคับ	กะบ้านพี่สาวผมคับ
(ตั้งกองบวชที่ไหน ครับ)	(บ้านพี่สาวของผม ครับ)
แล้วพอกับแม่เพิ่นไปใส	ตายแต่ผมยังน้อย ครับ
(แล้วพอกับแม่	(ตายตั้งผมยังเล็ก ครับ)
เป็นการบวชอุทิศให้เพิ่นพร้อมดี	สิเป็นแนวนั้นหละคับ
(เป็นการบวชอุทิศให้กับท่านด้วยรี)	(ก็ทำนองนั้น ครับ)
หลวงพี่เรียนจบชั้นใดก่อนสิบวช	จบ ป.6 คับ
(หลวงพี่เรียนจบชั้นไหนก่อนที่จะมา	(จบ ป.6 ครับ)
บวช)	
แหลว่บ่คือสิบวชเรียนต่อบ่	บ่ไหวคับ มันด้าน หางานทำดีก่อ
(ไม่คิดจะบวชเรียนต่อรีใจ ครับ)	(ไม่ไหวครับมันจี้เกียด ผมอยากหางานทำดีกว่า)
ได้อีหยังจาการบวชแนคับ	กะสิบ่ได้หยังหลายดอกคับ แค่ดีซึ้นก่อนเก่าจักน้อย
(ได้อะไรจาการบวชบ้าง ครับท่าน)	(คงไม่ได้อะไรมากครับ อาจดีกว่าเดิมเล็กน้อย)
ดีจั่งใดคับ	ดีซึ้น คือเป็นผู้ใหญ่ซึ้นก่อนเก่าคับ
(ดียังไง ครับ)	(คือเป็นผู้ใหญ่ซึ้นมากกว่าเดิม ครับ)
ตอนบวชนี่ไซ่เงินหลายบ่คับ	ส่วนมากมันสิเหม็ดนำเลี้ยงคนหลายครับ เพราะมัน
	ต้องเลี้ยงเหล่า
(ตอนบวชไซ่เงินเยอะไหม ครับ)	(ส่วนมากก็หมดเพราะเลี้ยงแขกที่มางาน ครับ เพราะ
	มันต้องเลี้ยงเหล่า)

แล้วประมาณทอได้ครับ

(ประมาณเท่าไร ครับ)

คิดว่าการบวชมันได้บุญหลายอยู่ดี

(คิดว่าการบวชได้บุญมากไหม)

ได้เรียนธรรมแนบ

(ได้เรียนธรรมบ้างหรือยัง)

ชুমื่อเฮ็ดอิหยังแน

(ทุกวันท่านทำอะไรบ้าง)

แต่ละมือที่บวชนี้ หลวงพ่อไชเฮ็ดอิ
หยังบ่

(แต่ละวันนี้หลวงพ่อไชทำอะไรบ้างรี
เปล่าครับ)

หลวงพ่อก็สอนอิหยังแน

(หลวงพ่อก็สอนอะไรบ้าง)

ปีที่แล้วทำงานอยู่

(ปีที่แล้วทำงานที่ไหน ครับ)

มือคินได้ข่าวว่าไปเอากางเกงเสื้อฝามา
เตรียมแล้วบ่

(เมื่อคินนี้ได้ข่าวว่าท่านไปเอากางเกง
เสื้อฝามาแล้วหรือ)

เป็นหยัง ครับ

(เป็นเพราะอะไร ครับ)

ท่านเป็นญาติของหม่อมจ้อยแม่นบ่

(ท่านเป็นญาติของพระจ้อย(เรื่องเดช)
ไช้ไหม)

มือหน้าไปเที่ยวที่ท่านนำกันเนาะ

(วันหน้าเดี๋ยวลูกจะไปเที่ยวที่ท่านนะ)

คันจั้งชั้งเดี๋ยวมือหน้าคุยกันเด้อ

(ถ้าอย่างนั้นวันหน้าเราคุยกัน)

ประมาณ 2-3 หมื่นบาทครับ

(ประมาณ 2-3 หมื่นบาท ครับ)

มันกะสิได้ตัว คันจั้งชั้งเขาคือตีบ่บวชดอกผมว่า

(มันคงจะได้ ถ้ายังงั้นเขาคงไม่บวชไช้ไหม)

ยังคับ เขาเปิดสอนเฉพาะช่วงในพรรษา ผมเลยยังบ่ทัน
ได้เรียน

(ยังครับเพราะเขาเปิดเรียนในช่วงพรรษา ผมเลยไม่ได้
เรียน)

คืนตีสี่ เค็งกะทำวัตรเวลา 6 โมงเช้ากะ ไปบิณฑบาต 7
โมงสันเช้า จากนั้นกะลงมาเฮ็ดคันนี้เนาะเวลามันกะ
เหม็ดไปเอง

(คืนตี 4 ครั้งทำวัตร 6 โมงเช้าออกบิณฑบาต 7 โมงก็ฉัน
เช้า จากนั้นก็ลงมาทำโน่นทำนี่เวลาก็หมดเอง)

บางเที่ยงกะไช้ทำงานก่อสร้าง สร้างโรงเรียน ทำความ
สะอาด ทาสีกำแพงเนจั้งชั้งแหล่วแหละ

(บางทีก็ทำงานก่อสร้าง สร้างโรงเรียน ทำความสะอาด
ทาสีกำแพงวัด)

กะบ่ค้อยได้สอนหยังหลายคับ เพิ่นบ่ค้อยสบาย

(ก็ไม่ได้สอนอะไรมาก เพราะท่านไม่ค้อยสบาย)

กะชอยเพิ่นเฮ็ดคานำแน ไปทำงานในกรุงเทพฯแน

(ก็ช่วยพี่สาวทำนาบ้าง ไปทำงานที่กรุงเทพฯบ้าง)

จั้งชั้งแหละคับ แต่ว่ากะโดนเทศน์ เฮียเพิ่นบ่อยากไห้
สึก

(อย่างงั้นแหละครับ แต่ว่าโดนพี่สาวตำหนิเพราะเขา
ไม่อยากไห้ผมสึก)

บ่เป็นหยัง เขาว่าผมเว้ายากบ้อ

(ไม่เป็นอะไรมากครับเขาว่าผมหัวดีคือ ครับ)

แม่นคับลูกพี่ลูกน้อง

(ไช้ครับเป็นลูกพี่ลูกน้อง ครับ)

กะได้คับ บ่มีปัญหา

(ได้ครับ ไม่มีปัญหา)

คับ จั้งชั้งกะได้คับ

(ครับจะเอาอย่างนั้นก็ได้)

บทสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับพระภิกษุเก่า

ผู้วิจัย

หลวงตาติมมา อายุ 54 พรรษา 3

หวัดคึกคักหลวงตา

อ้าว งานมหา มาแต่โคนแล้วบ่

(สวัสดีครับหลวงตา)

(อ้าว ท่านมหา มานานแล้วหรือครับ)

มาถึงตอนเช้ามีคึกคัก หลวงตาเฮ็ดอีหยัง
คึก

บ่ได้เฮ็ดหยังหลายคอกมหา เฮ็ดจ็อกๆแจ๊กๆตามปะสา
ผู้เฒ่า

(มาถึงตอนเช้ามีคึกครับ หลวงตาทำอะไร
อยู่

(ไม่ทำอะไรมากหรือมหา ทำโน่นทำนี่ตามประสาคน
แก่)

เอ๊ะ หลวงตาบวชโคนแล้วบ่คึก

อันนี้กะ ถามเฮ็ดหยังมหา หลวงตาบวช 3 ปีแล้ว

(เอ..หลวงตาบวชมานานแล้วหรือครับ)

(มหาถามทำไมหรือ ผมบวช 3 ปีแล้วครับ)

บ่มีหยังหลายคอกครับ แห่หลวงตา
มีความสุขคึกบ่ครับ

กะมีความสุขคึกคัก บ่ลำบากหยังหลาย

(ไม่มีอะไรมาครับ แล้วหลวงตามี
ความสุขคึกหรือครับ)

(มีความสุขคึกครับ ไม่มีอะไรที่ทำให้ต้องคิดมาก)

หลวงตามีลูกมีเมียบ่คึกก่อนบวช

มีแล้วมหา ,ผมมีลูก 3 คนคึก

(หลวงตาก่อนที่มาบวชมีลูกเมียแล้ว
หรือครับ)

(มีแล้วท่านมหา ผมมีลูก 3 คน)

อ้าว..เป็นหยังหลวงตาบวชคึก

ผมบวชเพราะเบียดหน้ายชีวิตแบบ โยมคึกบ่มีแต่เรียงมา
วุ่นวาย

(อ้าว แล้วทำไมหลวงตาจึงมาบวชครับ)

(ผมบวชเพราะเบียดหน้ายชีวิตแบบฆราวาสคึกบ่มีแต่
เรื่องวุ่นวาย)

แห่หลวงตาบ่มีหยังหลวงตาดี

บ่เห็นว่าหยังดี๊ว ลองว่าเบ็งดี๊หละ

(แล้วเขาไม่ว่าอะไรหลวงตาหรือ)

(ไม่เห็นว่าจะไรครับ ก็ลองว่าดูสิ)

เขาดีใจบ่ที่หลวงตาบวช

กะดีใจ อันนี้เขาบอกเขาเองนะ

(เขาดีใจหรือเปล่าที่หลวงตาบวช)

(ก็ดีใจนะเพราะว่าเขาบอกเราเอง)

สงสัยเห็นสิเบียดหลวงตาบ่

คิดว่าเป็นจั่งจั้นหละมหา (หัวเราะ)

(สงสัยเขาคงเบียดหลวงตามั้ง)

(คิดว่าคงเป็นยังนั้นมัง)

แห่หลวงตาบ่มีหลวงตาบ่หยังลูกบ่คึก

กะมีเป็นบางเทียอยู่ดี๊วหละมหา

(แล้วหลวงตาไม่หยังลูกหรือครับ)

(ก็มีเป็นบางครั้งครับท่านมหา)

<p>กะแสดงว่าหลวงตายังสวงแม่นบ่คับ (แสดงว่าหลวงตาก็ยังห่วงอยู่ไซ้ใหม่ ครับ)</p> <p>ແ່ລ່ວທີ່หลวงตามายู่บ้านนี้บ่อย่าเขา นิทว่าหนีเมียมาบวชดีคับ (แล้วที่หลวงตามายู่ที่บ้านนี้ไม่กลัวว่า ใครเขาจะนิทว่าหนีเมียมาบวชรี ครับ)</p> <p>หลวงตาเรียนนักธรรมอยู่บ่คับ (หลวงตายังเรียนนักธรรมอยู่หรือครับ)</p> <p>หลวงตาได้อีหึงจากการเรียนบ่คับ (หลวงตาได้อะไรจากการเรียนหรือ เปล่าครับ)</p> <p>คำอิด หลวงตาคิดสิบวชโคนบ่ (ที่แรกหลวงตาคิดจะบวชนานหรือ เปล่าครับ)</p> <p>ก่อนสิบวชหลวงตามีอีหึงสิไซ้จ่ายอยู่ ดี เกี่ยวกับงานบวช กับเตียมโตโคนบ่ (ก่อนจะบวชหลวงตาจะต้องไซ้จ่ายเกี่ยว กับงานบวชเยอะไหม)</p> <p>มีอีหึงงันบ่คับ (มีอะไรฉลองไหมคับ)</p> <p>หลวงตาสีสิกบ่คับ (หลวงตาสีสิกหรือไม่ครับ)</p> <p>หลวงตาอยู่นี้มีรายได้หลายบ่ครับ (หลวงตาอยู่ที่นี่มีรายได้เยอะไหมครับ)</p> <p>กะหลายนี้คับ แล่หลวงตาเอาไปเฮ็ด หยั่ง (ก็เยอะนี้ครับแล้วหลวงตาเอาไปทำ อะไรครับ)</p>	<p>อันนี้กะยอมรับครับท่านมหาผมกะยังตัดบ่ขาด (ผมก็ยอมรับว่าห่วงนะ นี่แหละที่ผมตัดไม่ขาด)</p> <p>บ่อย่านคอกครับเพราะผมบ่ได้ปลอมบวช (ไม่กลัวเพราะผมไม่ได้ปลอมบวช)</p> <p>คับ ผมกำลังเรียนนักธรรมโท (ครับ ผมกำลังเรียนนักธรรมชั้นโท)</p> <p>กะพอได้อู่มหา อย่างน้อยๆกะได้ฮู้ฮึงหลายๆ อย่าง (ก็พอได้ทำนมหอยังน้อยๆก็ได้รู้อะไรหลายๆอย่าง) ตั้งใจเป็นจั้งชั้นอยู่ (คิดว่าจะให้เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว)</p> <p>กะบ่ได้เตียมโตโคนเด้หละมหา ผมบวชง่ายๆแบบ ประหยัดๆ (ผมก็ไม่ได้เตรียมตัวนานหรือทำนมหา ผมบวชง่ายๆ แบบประหยัดๆ)</p> <p>บ่มีคับ (ไม่มีครับ)</p> <p>คือว่าบ่નાคับ แต่กะบ่แน่นอนาคบ่แน่นอนมันเปลี่ยน ได้ (คิดว่าไม่ครับ แต่อันนี้บอกไม่ถูกนะเพราะมัน เปลี่ยนแปลงได้)</p> <p>มีแต่บ่หลายปีนึ่งกะได้แค่ หมิ่นเสชๆ (มีครับแต่ไม่เยอะปีหนึ่งก็ประมาณหมิ่นเสชๆ) ก็เก็บไว้ไซ้ยามป่วย กับให้บักหาน้อยไซ้ให้นาแน (ก็เก็บไว้ไซ้เวลาเจ็บป่วยและให้ลูกชายคนเล็ก)</p>
---	--

<p>หลวงตาคิดว่าการบวชชอยคนได้หลายบ่อคับ (หลวงตาคิดว่าการบวชช่วยคนได้เยอะไหม ครับ)</p> <p>ตอนที่หลวงตาเป็นหนุ่ม เป็นหญิงคือบ่อยากบวช (ตอนที่หลวงตาเป็นหนุ่มแล้วทำไมไม่อยากบวช)</p> <p>หลวงตาคิดว่าการบวชได้ประโยชน์อี่หญ่บ่ (หลวงตาคิดว่าการบวชได้ประโยชน์อะไรหรือเปล่า)</p>	<p>ได้หลายมหากะคือทีมหาบวชเรียนนั่นแหละ ผมกะอาศัยพักผ่อนยามแก่เฒ่า (ได้หลายมหากะคือทีมหาบวชเรียนนั่นแหละ ผมกะอาศัยพักผ่อนยามแก่ชรา)</p> <p>ผมกะเมาแต่เที่ยวเนไปทำงานนำเนที่สำคัญกะคือมีเมียแล้วเลขหมดโอกาส (ผมก็มีแต่เที่ยวไปทำงานที่นี้ที่โน้น และที่สำคัญคือผมมีเมียเลขหมดโอกาส)</p> <p>มีคับเช่น การชอยคนให้ได้เรียน กับชอยคนให้มีบ่อนพักพิง (มีครับเช่นการช่วยคนให้ได้ศึกษาเล่าเรียนและช่วยให้คนมีที่พักพิง)</p>
---	--

ผู้วิจัย

สวัสดิ์คับหลวงพี่ สบายดีคับ
(สวัสดิ์ครับหลวงพี่สบายดีหรือ ครับ)
ตอนนี้บ่ได้เฮ็ดอี่หญ่บ่คับ
(ตอนนี้ไม่ได้ทำอะไรหรือ ครับ)

กะอยู่ในช่วงเรียนคับแต่ว่าผมมาทำงาน
แล้วหลวงพี่บวชได้จักปีแล้วคับ
(ก็อยู่ในช่วงที่เรียนครับแต่ว่าผมมาทำงานแล้วหลวงพี่บวชได้กี่ปีแล้วครับ)

หลวงพี่เป็นคนบ้านนี้บ่คับ
(หลวงพี่เป็นคนบ้านนี้หรือ ครับ)
ก่อนบวชหลวงพี่เฮ็ดอี่หญ่อยู่คับ
(ก่อนบวชหลวงพี่ทำอาชีพอะไร ครับ)

ตอนที่อยู่วงหมอลำนวนบ่คับ
(ตอนที่อยู่ในวงหมอลำสนุกไหม ครับ)

พระธา ฐานะระโร อายุ 24 พรรษา 3 ป.6 นักรรรมโท

สวัสดิ์คับ กะเรือขาคับ
(สวัสดิ์ สบายดี ครับ)
กะบ่ได้เฮ็ดอี่หญ่ดอกคับ เอ้า แล้วหลวงพี่บ่ได้เรียน
ดึคับคือจ้งมาบ้านนี้
(ก็ไม่ได้ทำอะไร อ้าว...แล้วหลวงพี่ไม่ได้เรียนหรือคับถึงได้มาที่บ้านนี้)

ผมบวชได้ 3ปีแล้วคับ
(ผมบวชได้ 3 พรรษาแล้ว ครับ)

คับ ผมเป็นคนบ้านนี้
(ครับ เป็นคนที่นี่)
กะเฮ็ดนากับผมเล่นกีตาร์เบสให้วงหมอลำ บางเทียกะ
ไปรับจ้างในกรุงเทพฯคับ
(ก็ทำไรทำนา แต่เวลารว่างผมก็ไปเล่นกีตาร์เบสให้วงหมอลำ บางทีก็ไปทำงานที่กรุงเทพฯ)

กะนวนดีคับ
(ก็สนุกดี ครับ)

เข้ามาว่าเป็นหยิ่งหลวงพี่คือมาบวชดับ	กะอยากตอบแทนคุณพ่อแม่ อีกอย่างหนึ่งเพื่อนกะอยาก ให้บวชนำ
(อ้าว สนุกแล้วหลวงพี่มาบวชทำไม)	(ก็อยากตอบแทนคุณของพ่อแม่ อยากให้บวชด้วย)
ตอนนี้กะเลขบ่ อยากสึก สิบวชตลอด ชั้นบ่อ	บ่แม่นิ่งจั้นคับ มันอยู่ได้กะอยู่ไปเรื่อยๆ
(ตอนนี้ก็เลยไม่อยากจะสึกใช้ไหมครับ จะบวชตลอดไปหรือ ครับ)	(ไม่ใช่ออย่างนั้นครับ มันพออยู่ได้ก็อยู่ไป)
กิจวัตรประจำวันหลวงพี่เฮ็ดอีหยังคับ (กิจวัตรประจำวันหลวงพี่ทำอะไรบ้าง)	กะบ่ได้เฮ็ดอีหยังหลาย กะคือพระทั่วไป (ก็ไม่ได้ทำอะไรเหมือนพระทั่วไป)
หลวงพี่อยากสึกสิคับ	กะมีเป็นลึงเทีย
(หลวงพี่อยากจะลาสึกไหม ครับ)	(ก็มีเป็นบางครั้ง ครับ)
เข้า แห่วหลวงพี่อยู่ได้จั้งใดคับ	เพราะสามารถบังคับใจได้คับ
(อ้าว แล้วหลวงพี่อยู่ได้ยังไง ครับ)	(เพราะสามารถบังคับใจได้ ครับ)
บังคับจั้งใดคับ	กะบังคับใจเฮาเองนี่แหละคับ
(บังคับยังงัย ครับ)	(ก็บังคับใจเราเองนี่แหละ ครับ)
หลวงพี่ใช้วิธีจั้งใด	กะบ่มีหยังหลายคับกะอาศัยการเรียนเน การทำงาน ในวัดเน
(หลวงพี่ใช้วิธียังงัย ครับ)	(ก็ไม่มีอะไรมากครับก็อาศัยการเรียนบ้างการช่วย ทำงานในวัดบ้าง)
ตอนบวชหลวงพี่จั้งงานใหญ่คับ	กะบ่จัดใหญ่โตอีหยังดอกคับ
(ตอนบวชหลวงพี่จั้งงานใหญ่โตไหม ครับ)	(ก็ไม่จัดใหญ่โตอะไรหรอก ครับ)
ตอนสิบวชเตรียมโตหลายมีอบคับ	กะบ่นานครับ 3-4 มีอนี่แหละ
(ตอนจะบวชเตรียมตัวนานหรือเปล่า ครับ)	(ก็ไม่นานครับประมาณ 3 - 4 วันนี่แหละ ครับ)
ไผเป็นคนเตรียมงานบวชให้คับ	กะ พ่อแม่ กับญาติของผมนคับ
(ใครเป็นคนเตรียมงานบวชให้)	(ก็พ่อกับแม่
มีผู้ขัจฉนาคับ	มีคับ
(มีสูตรขัจฉนาหรือเปล่าครับ)	(มี ครับ)
มีแนวจั้นบ่คับ	บ่มีคับ มีแต่การเล่นธรรมดาเท่านั้น
(มีอะไรฉลองไหม ครับ)	(ไม่มี ครับ มีแต่การเล่นธรรมดาๆ เท่านั้น)

ใช้เงินเพียงบ่คับ

(ใช้เงินเยอะไหม ครับ)

เอ..บ่เพียง เพราะบ่มีการเลี้ยงแขกชั้นดี
(ไม่เยอะเพราะ ไม่มีการเลี้ยงแขกกริ่ง)

เขาว่าบ้านเฮามักสิจัดงานแข่งกันบ่แม่น
ดี

(เขาว่าบ้านเราชอบจัดงานแข่งขันกันมี
ไชรี)

มันกะบ่แม่นเรื่องที่ควร เป็นอิหญังวะดี
คือพระเฮาบ่มีอาชีพ การที่ลีไปชอยพ่อ
แม่ มันเป็นเรื่องบ่เหมาะ มันผิควินัย แต่
หากชอยอย่างอื่นวินัยกะอนุญาตไว้อยู่
มันเป็นสิ่งที่ชาวบ้านเขาติเตียนหัว เป็น
อิหญังคือถาม

(มันไม่ใช่เรื่องที่เราควรทำ เพราะพระ
เราไม่มีอาชีพ การที่ไปช่วยแม่
เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะ ผิควินัยสงฆ์ แต่
หากช่วยอย่างอื่นที่เป็นการตอบแทน
คุณท่าน พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตไว้
เรื่องของท่านมันเป็นโลกวัชชะ)

มันกะบ่ผิหญังหลายดอกคับ ในสายดา
ชาวบ้านคือเฮาผิผะ แต่ว่าวินัยกับ
มโนธรรมแล้วเฮาบ่ผิหลาย

(มันก็ ไม่ผิผะ ไรมากหรือครับ
ในสายดาของชาวบ้านเราก้ผิผะร้ายแรง
แต่วินัยและมโนธรรมก็ไม่วายร้ายแรงออก
ครับ)

เอ๊ะ..ที่เขียนหลวงพ่มีหลวงพ่คนเดียวบ่
คับ

(ที่บ้านหลวงพ่มีหลวงพ่คนเดียวไว้
ครับ)

กะบ่เพียงท่อได้คับ

(ก็ไม่เยอะเท่าไร ครับ)

มีคับ แต่ก็เลี้ยงตามมีตามได้คับ
(มีครับ แต่ก็เลี้ยงตามมีตามเกิด)

กะแม่นอยู่คับ แต่ว่าผมบ่แข่งกับเขาออก เออผมมีแนว
ถามหลวงพ่คือพระเฮาชอยพ่อ แม่ เฮ็ดนาได้คับ

(ก็ใช่ครับ แต่ผมไม่แข่งกับเขาหรือ เออ ผมมีเรื่อง
อยากถามท่าน พระเราช่วยแม่

คือผมไปชอยแม่เฮ็ดนาคับ คนเขาว่าผมคือเฮ็ดจ้งจ้ง
ผมมีความผิหลายนี้คับ

(คือผมไปช่วยแม่

เหมือนกับผมมีความผิผะอย่างร้ายแรง)

ขันหลวงพ่เว้าจ้งจ้งผมกะสบายใจหลายก่อนเก่าคับ

(หากหลวงพ่พูดอย่างนี้ผมก็สบายใจขึ้นมากกว่าเดิม)

มี 2 คนคับ มีผม กับน้องชายที่หัวกะสิกไปคับ

(มี 2 คนครับ ผมกับน้องชายที่ฟังจะสิกไป)

เป็นหญิงหลวงที่จ้งไปชอยเพื่อนเฮ็ดนา คับ	ผมเห็นเพื่อนเฮ็ดแล้วผมกะเหยียบโดยเพื่อนคับ เพราะอยู่ บ้านบ่มีไผคับ
(ทำไมหลวงพี่จ้งไปช่วยท่านทำนา ครับ)	(ผมเห็นท่านทำก็เลยไปช่วยทำครับ เพราะที่บ้านไม่มี ใคร)
เฮ้า แล่วหลวงพี่คือบ่สิกลงไปชอยเพื่อน ชะจั้น	พ่อ แม่ เพื่อนบ่ อยากให้ผมสิกลง
(เฮ้า แล้วทำไมหลวงพี่ไม่สิกลงไปช่วย ท่านชะ)	(พ่อ แม่
เป็นอีหยัง	มันกะบ่แม่นหญิงหลายดอกคับ แต่เพื่อนบอกว่าเพื่อนดี ใจที่เห็นผมบวช เพื่อนลำบากเพื่อนกะยอม
(เป็นเพราะอะไร)	(ก็ไม่มีอะไรมาก แต่ท่านนอยากให้เห็นผมบวชนานๆ ถึงท่านลำบากท่านก็ยอม)
หลวงพี่คิดว่าสิอยู่อีกโดนบ่คับ	กะอยู่เท่าที่อยู่ได้คับ
(หลวงพี่คิดว่าจะอยู่ได้อีกนานไหม ครับ)	(ก็อยู่เท่าที่จะอยู่ได้ ครับ)
เอ หลวงพี่ที่บ้านเฮา พระมีรายได้คับคับ ผมหมายถึงว่า มีนิมนต์สวดมนต์คู้บ่คับ	กะพอมีครับ มีเป็นบางช่วง จั้ง หน้าเทศกาลต่างๆนี่ หละคับ
(เอ หลวงพี่ที่บ้านเรานี้ มีกิจนิมนต์ บ่บ่อยไหม ครับ)	(มีเป็นบางช่วงคับ เช่นหน้าเทศกาลต่าง ๆ)
โยมเขาถวายเทียบละหหลายบ่คับ	กะแล้วแต่เขาคับ บางเทียบกะ ซาวบาท 50 บาท 100 บาท กะมีคับ
(ญาติโยมเขาถวายปัจจัยครั้งละเท่าไร ครับ)	(ก็แล้วแต่เจ้าภาพครับ บางทีก็ 20 บาท 50 บาท 100 บาทก็มี)
100 บาทกะมีบ่คับ เขาได้เงินมาแต่ไส หลายและ	กะถูกเขาส่วนมากกะไปทำงานที่กรุงเทพฯคับ
(100 ก็มีครับ เขาได้เงินมาจากไหน เยอะจั้ง)	(ก็ถูกเขาส่วนมากไปทำงานที่กรุงเทพฯแล้วก็ส่งมาให้)
แสดงว่า บ้านเฮาพระกะมีรายได้คับคับ (แสดงว่าบ้านเราพระก็มีรายได้ดี)	กะพอมีครับ ปีละประมาณหมื่นกั่วนี่หละ (ก็ปีละประมาณหมื่นเศษ ๆ ครับ)
แต่กะแปลกเนาะบ่มีพระอยากบวช โดนๆ มันเป็นหญิงฮีส่วนมากสิบวชกัน แคบ่จักมือ	ผมกะบ่ฮู้คือกันคับ เขาบวชบำแน บวชตามประเพณีแน มันกะเลยเป็นจั้งจั้ง
(แต่ก็แปลกคินะ ที่ไม่มีใครบวชนานๆ เป็นเพราะอะไรไม่ทราบ ส่วนมากก็จะ บวชกันแค่วันเอง)	(ผมก็ไม่รู้เหมือนกัน ส่วนมากก็บวชแค้นบั้ง บวช ตามประเพณีบั้งก็เลยเป็นอย่างนี้)

แห้วหลวงที่บวชแนวไค้คัับ (แห้วหลวงที่บวชแบบไหนแหละ) พรรษาที่แล้วมีพระหลายบ่คัับ (พรรษาที่ผ่านมามีพระเยอะไหม ครัับ) มีปัญหาค้างคัับอยู่หน้ากันหลายๆ (มีปัญหาค้างไรไหมครัับที่อยู่คัับกัน) ออกพรรษาแล้วกะพากันสึกหมดคัับ (ออกพรรษาก็พากันสึกจนหมดใช่ไหม ครัับ) พระใหม่หลายบ่คัับ (พระใหม่มีเยอะไหม ครัับ) แต่ละปีมีชานี่บ่คัับ (แต่ละปีมีเท่านี้หรือ ครัับ)	อี สี บวชตามประเพณีมั้งคัับ (บวชตามประเพณีมั้ง ครัับ) กะมีประมาณ 15-16 รูปนี้แหละคัับ (ก็มึประมาณ 15-16 รูปนี้แหละ ครัับ) กะธรรมคาคัับ บ่มีหญ้งหลาย (ก็ธรรมคาคัับอยู่คัับกันก็ไม่มีอะไรมาก) กะมีแต่พระใหม่คัับ พระเก่ากะยังเหลืออยู่ (มีแต่พระใหม่เท่านั้นที่สึกไปพระเก่าก็ยังมีเหลืออยู่) 3-4 รูปคัับ (3 - 4 รูป ครัับ) ทุกปีกะมีประมาณชานี่คัับ เกินหนึบ่หลาย เฉพาะช่วง ในพรรษาคัับ (ทุกปีก็ประมาณเท่านี้ครัับเกินนี้ไม่มาก เฉพาะช่วงใน พรรษาคัับ)
เออ..หลวงที่สมมติเข้าไปในบ้าน นัดโยม ไว้ เคียวสิเกินเวลานัด มีอหลังคัับกัน ใหม่ครัับ (เออ หลวงที่ครัับเคียวผมนัดโยมไว้ ผม จะคัับบงเข้าไปในบ้านหาเขา มันจะเลย เวลานัด)	บ่เป็นหญ้งหลวงที่นิมนต์ตามสบายคัับ (ไม่เป็นไร ครัับ นิมนต์ตามสบาย)
ผู้วิจัย หม่อมท่านบวชโค่นแล้วติ (ท่านบวชชานี่ยังหลวงที่) เคยเห็นผมบ่คัับ (เคยเห็นผมรีเปล่าครัับ) คัับอยู่บ่คัับ ผมเคยมานี่อยู่คัับ ตอนบวช ภาคฤดูฮ้อน (ผมเคยมาที่นึ้นะครัับตอนบวชภาคฤดู ร้อน)	พระเรืองเดช อารุณปัญญา อายุ 21 ม.3 ประมาณอาทิตย์กั้วๆคัับ (ประมาณอาทิตย์เศษๆครัับ) รู้สิกว่าสิคัับหน้าคัับ (ก็รู้สิกว่าคัับ ๑ หน้านะ ครัับ) กะหญอนผมคัับหน้า ผมเคยบวชภาคฤดูฮ้อนคัับ (มีนำผมคัับหน้า ผมก็เคยบวชภาคฤดูร้อน ครัับ)

มันกะสามสี่ปีแล้วเนาะ

(มันก็สามสี่ปีผ่านมาแล้วเนาะ)

มันกะเปลี่ยนแปลงเนาะ เด็กน้อยมักสิ

จำผู้ใหญ่ได้ แต่ว่าผู้ใหญ่จำเด็กมันยาก

คับ แล้วเป็นหญิงคือจิงบวช

(มันก็เปลี่ยนแปลงนะเด็กมักจะจำผู้

ใหญ่ได้แต่ผู้ใหญ่ก็จำเด็กได้ยากครับ)

เป็นการบวชก่อนเบียดคับ

(เป็นการบวชก่อนเบียดหรือใจ)

สิบวชเอาพรรษา

(จะบวชเอาพรรษาหรือไม่)

ธุระที่วานี้คืออีหญิง

(ธุระที่วานี้คืออะไร)

สิไปหาไสหละ

(จะไปที่ไหนหละ)

สิเอามาแต่งงานหลังจากสิกข์ันดี

(จะเอามาแต่งงานหลังจากที่สิกข์ันดี)

ก่อนสิมาบวชทำงานอยู่ไสคับ

(ก่อนที่จะบวชทำงานที่ไหน)

ชอยเฮ็ดอีหญิงหละ

(ช่วยทำอะไรหรือ)

เดี๋ยวมื้อหน้าเฮาหาโอกาสไปเที่ยวนา

หลวงพี่เนาะยังช่วงเห็นเอากกล้าเฮงดี

(เดี๋ยวมื้อหน้าเราไปเที่ยวนาของท่านนะ

ยังช่วงที่เขาตกกล้าเฮงดี)

นาอยู่ไกลคับ

(นา ท่านอยู่ไกลหรือไม่ ครับ)

ตอนสิบวชได้เตรียมโตอิยังหลายคับ

(ตอนจะบวชได้เตรียมตัวนานไหม

ครับ)

ผมจำพระอาจารย์ได้เกือบทุกคนคับ

(ผมจำพระวิทยากรได้ทุกคนนะ ครับ)

กะพ่อ แม่ เพื่อนให้บวชคับ อายุกะ 21 แล้วได้ เพื่อนสิ

อยากเห็นชายผ้าเหลืองตัวผมว่า

(พ่อแม่ อายุผมก็ 21 แล้ว ท่านอยากเห็นชายผ้าเหลือง

ถูก)

กะทรงสิทำอนันหละ

(ก็ทำอนันนั่นหละครับ)

บ่ดอกคับคงสิอยู่เอาพรรษา เพราะมีธุระ

(คงไม่หอรอกครับที่จะอยู่เอาพรรษา เพราะมีธุระ)

อยากหาเงินหาทองนั่นแล้วคับ

(ก็อยากหาเงินหาทองนั่นหละ ครับ)

กะไปรับจ้างในกรุงเทพฯ นามูเพื่อนพื้นหละครับ

(ก็ไปรับจ้างทำงานในกรุงเทพฯ กับเพื่อนเขาโน้นหละ

ครับ)

บ่แม่นังชันดอกคับ ยังบ่แต่งงายดอกคับ

(ไม่ใช่อย่างนั้นครับยังไม่แต่งงายหอรอก ครับ)

กะชอยพอกับแม่อยู่บ้านนี้หละครับ

(ก็ช่วยพ่อแม่อยู่บ้านนี้หละ ครับ)

กะชอยเห็นเฮ็ดน่านีแล้ว

(ก็ช่วยทำน่านีหละ ครับ)

แล้วแต่หลวงพี่คับ เดี๋ยวมื้อสิพาไป

(ก็แล้วแต่หลวงพี่สะดวก เดี๋ยวมื้อจะพาหลวงพี่ไปเอง)

กะไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านคับประมาณ 3 กิโลเมตร

(ไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านคับประมาณ 3 กิโลเมตร)

กะบ่โคนดอกคับ

(ก็ไม่มันนหอรอก ครับ)

ได้เส็ดอิหยังแนครับ	กะบมีหยังหลายคอกครับ เพิ่นกะบอกญาติพี่น้องแล้วกะหามือพามไปมอบนาคท่อนันคับ
(ได้ทำอะไรบ้างครับท่าน)	(ก็ไม่มีอะไรมาก เท่านั้น พ่อแม่ท่านหาวันแล้วก็บอกญาติ พามไปมอบนาคกับหลวงพ่ที่วัดเท่านั้นครับ)
มอบนาคได้ไซอิหยังหลายคับ	บ่เห็นมีอิหยังเค้หละคับ มีแต่ขันคอกไม้ เพิ่นเอ็นว่าขันธ 5 มีคอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ กะทอนันตัวที่หมงำได้
(มอบนาคได้ไซอะไรบางครับเยอะหรือเปล่า)	(ไม่เห็นมีอะไรมากนอกจากขันธ 5 มีคอกไม้ 5 คู่เทียน 5 คู่เท่านั้นที่หมงำได้)
มอบนาคโดนบ่คับจ้งได้บวช	กะบโดนนาคคับ 4-5 วัน
(มอบนาคนานไหมครับถึงได้บวช)	(ก็ไม่นานครับ 4 - 5 วันเท่านั้น)
ได้เส็ดหยังหลายคับตอนเข้ามอบนาค	กะมีแต่ท้องคองนาคท่อนันหละคับ
(ได้ทำอะไรบ้างครับตอนเข้ามอบนาคแล้ว)	(ก็มีแต่ท้องคองนาคเท่านั้นหละ ครับ)
แห่วบัตที่นี้บวชมา 7-8 มื้อนี้ได้อิหยังแน	กะบได้หยังหลายคอกคับ คิดว่ามีแต่ได้บุญให้พ่อแม่ ชำนี้กะจิตใจแล้วคับ
(แล้วที่บวชมา 7-8 วันนี่ท่านได้อะไรบ้างหรือเปล่าท่าน)	(คงไม่ได้อะไรมากหรอกครับ คิดว่าได้บุญให้พ่อกับแม่)
ตอนที่สิบวชจ้งงานใหญ่คับ	กะบจ้ใหญ่โตทอได้คับ ตามธรรมดาของหมู่บ้าน
(ตอนที่จะบวชจ้งงานใหญ่โตรีเปล่าครับ)	(ก็ไม่จ้ใหญ่โตทำไร ตามธรรมดาของหมู่บ้าน)
มีเหตุผลอิหยังที่บวชคับ	กะบมีเหตุผลอิหยังหลายคับ ตามประเพณีและตอบแทนคุณ พ่อกับแม่
(มีเหตุผลอะไรที่มาบวช ครับ)	(ก็ไม่มีเหตุผลอะไรมากครับ เป็นการบวชตามประเพณี และก็เป็นทดแทนคุณของพ่อกับแม่)
แล้วอีกจ้งมื่อจ้งสิสิคครับ	ประมาณ 2 - 3 อาทิตย์นี้หละคับ
(อีกกี่วันถึงจะสิค ครับ)	(ประมาณ 2 - 3 อาทิตย์นี้หละ ครับ)
แล้วได้อิหยังจาการบวชบ่	บ่รู้ว่าได้อิหยังคับ เพราะมันหัวกะบวชเข้ามาใหม่คับ
(แล้วได้อะไรจากการบวชใหม่)	(ก็ไม่รู้ว่าได้อะไรเพราะเพิ่งจะบวชใหม่ ครับ)
พ่อบ่อยากให้สิค คิดครับ	กะบ่อยากให้สิคครับ เพิ่นอยากให้บวชโดนๆ
(พ่อบ่ไม่อยากให้สิคหรือครับ)	(ก็ไม่อยากให้สิคครับอยากให้บวชนานๆ)

อาหารการกินเป็นจิ้งจอกดับบวชแล้วคือ
กันกับอยู่บ้าน

(อาหารการกินเป็นยังงีครับเหมือนกัน
กับตอนที่อยู่บ้านใหม่)

ผมกะถามมั่วเนาะ มันสิเหม็ดแนวถาม

(ผมก็โมเมเนาะ มันหมดคำถาม ครับ)

มันกะคือกันกับอยู่บ้านนั่นแหละคับ ต่างกันแคเวลากิน
เท่านั้น

(มันก็เหมือนกันกับตอนที่อยู่บ้านครับแต่มันจะต่าง
ตรงที่ฉันเป็นเวลา)

บ่เป็นหญิงครับมือใหม่มาถามอีกกะได้ เพราะอยู่
กันอีกหลายมือ

(ไม่เป็นไรครับวันใหม่มาถามอีกก็ได้ เพราะอยู่ด้วยกัน
อีกหลายวัน)

ผู้วิจัย

สวัสดีคับหลวงพี่ เจอกันอีกแล้วคับ

(สวัสดีครับท่านเจอกันอีกแล้วครับ)

กะตืออยู่โดนขุคับ เป็นเคียนพันหละ

(คงจะได้อู่บ้านครับเป็นเดือนขึ้นไป)

มาเฮ็ดอันแก่นั้นหละคับ

(มาทำอันเคียนนั้นหละครับท่าน)

ยังบ่แล้วคับเหลืออีกหลายแสง

(ยังไม่ทันเสร็จรับเหลืออีกเยอะเลย
ครับ)

เจอกันตั้งหลายเทีย ยังบ่รู้เลยว่าหลวงพี่
บวชจักปีแล้วคับ

(เจอกันตั้งหลายครั้งยังไม่รู้เลยว่าหลวง
พี่บวชจักปีแล้ว ครับ)

หลวงพี่อยู่บ้านนี้บ่คับ

(หลวงพี่เป็นคนในหมู่บ้านหรือครับ)

เข้าเหล่าหลวงพี่คือได้มาอยู่นี้คับ

(ฮ้าว หลวงพี่มาอยู่ที่นี่ได้ยังงี)

ตอนนี้เรียนอิหยังอยู่คับ

(ตอนนี้กำลังเรียนอะไร ครับ)

พระสมาน ญาณวิโร อายุ 27 พรรษา 4 นักรธรรมเอก

หวัดคีครับ มางวดนี้หลวงพี่ตืออยู่โดนบ่คับ

(สวัสดีครับ มาครั้งนี้หลวงพี่จะอยู่นานใหม่ ครับ)

หลวงพี่มาเฮ็ดอิหยังอีกคับ

(หลวงพี่มาทำอะไรอีก ครับ)

ยังบ่ทันแล้วดี

(ยังไม่ทันเสร็จจรึ ครับ)

ไย่ เลขมาเฮ็ดอีก

(อ้อ เลขมาทำอะไรอีก)

กะบวชมา 4 พรรษาแล้ว คับ

(ก็บวชมา 4 พรรษา ครับ)

บ่คับผมอยู่หนองกะแหล่ง ห่างจากนี้ 3 กิโลเมตร

(เปล่าครับ ผมเป็นคนบ้านหนองกะแหล่ง ห่างจากที่นี่
3 ก.ม.)

มาเพราะอยากสิเรียนต่อคับ

(มาเพราะอยากเรียนต่อ ครับ)

เรียน ม.6 กศน.คับ

(เรียน ม.6 การศึกษานอกโรงเรียน ครับ)

บ้านหลวงที่บ้านใหญ่บ่คับ (หมู่บ้านของหลวงที่เป็นหมู่บ้านใหญ่ ใหม่ครับ)	ใหญ่คับ ประมาณ 400 หลังคาเรือน (ใหญ่ครับประมาณ 400 หลังคาเรือน)
ไอ้ บ้านใหญ่ตัวนี้ อยู่หับมีวัดคับ (ไอ้โฮ บ้านใหญ่อยู่ที่นั่นไม่มีวัดหรือ ครับ)	มีแต่มันบ่มีพระคับเพราะเขาบาตร ไปถ่มบ่อนหันเหม็ด (มีครับ แต่พระที่ไปอยู่ที่นั่นมักจะสึกกันหมด)
มันเป็นอีหญ่คับ (มันเป็นเพราะอะไรครับ)	เขามักพระคับ เลขมักมาล่อพระสึก (เขาชอบพระครับเลขมาหลอกพระสึก)
มันแม่นอีหีบเหอ (มันเป็นอย่างนั้นจริง ๆ หรือครับ)	แม่นคับบ่เซี่ยกะถามหลวงพ่อเบ็งดี (ใช่จริงครับไม่เชื่อก็ถามหลวงพ่อคูตี)
ไอ้ย เขาเว้าเรื่องนี้ดีก่คับเคียวผมสิ อยากสึก	ผมกะว่าจ้งซ้นหละ
(โอยหยุดพูดดีกว่าครับเคียวผมจะอยาก สึก)	(ผมก็ว่าอย่างนั้นหละ)
บ้านหลวงที่ส่วนมากเขาเฮ็ดไฮที่เฮ็ดนา คับ	ส่วนมากมักสิเฮ็ดไฮอ้อยคับ
(บ้านหลวงที่ส่วนมากเขาทำไร่หรือทำ นาครับ)	(ส่วนมากจะทำไร่อ้อยครับ)
นาบ่ค้อยมีดีคับ (ไม่ค้อยมีนากันหรือ ครับ)	มีคับ แต่ฝนมันบ่ค้อยดีเขาเลย เปลี่ยนมาปลูกอ้อยนำ (มีครับ ส่วนมากฝนไม่ค้อยจะดีเลยเปลี่ยนมาปลูกอ้อย กันมาก)
เปลี่ยนมาจกปีแล้วคับ (เปลี่ยนมาปลูกอ้อยกันก็ปีแล้วครับ)	จกเด้อคับ ผมกะจำบ่ได้ ราว สิบกว่าปีแล้วมังครับ (ไม่รู้เหมือนกันครับผมก็จำไม่ได้ราวสิบกว่าปีแล้ว ครับ)
เป็นหญ่คือเปลี่ยนคับ (ทำไมถึงเปลี่ยน ครับ)	มันเฮ็ดนา มันกะแล้ง บ่ค้อยได้เงินคับ (ทำนาก็ไม่ได้ผล มันแล้งไม่ค้อยได้เงิน)
เหตุนี้บ่ที่หลวงที่บวช (หลวงที่บวชเพราะเหตุนี้หรือ)	บ่แม่นคับ ผมบวชตามประเพณี (ไม่ใช่ครับผมบวชตามประเพณี)
คอนแรกตั้งใจสิบวชโคนบ่คับ (คอนแรกตั้งใจจะบวชนานหรือเปล่า ครับ)	บ่คับตั้งใจสิบวชแค่พรรษาเดียว (ไม่ครับตั้งใจจะบวชแค่พรรษาเดียว)

คืออยู่ใต้โคนแกะค้ำ	กะอยู่มาเรื่อยๆค้ำ มันอยากเรียนต่อค้ำ
(ทำไมอยู่โคนาน ครับ)	(ก็อยู่มาเรื่อยๆค้ำ มันอยากเรียนต่อ ครับ)
ถ้าหลวงพี่จบ ม.6 ไปเรียนต่อวิทยาลัย	ผมคิดแบบนั้นคือกันค้ำ
สงฆ์กะได้ค้ำ	
(ถ้าหลวงพี่จบ ม.6 ไปเรียนต่อที่	(ผมก็คิดอย่างนั้นเหมือนกัน ครับ)
วิทยาลัยสงฆ์ก็ได้ ครับ)	
หากหลวงพี่เรียนจบสិสิกบค้ำ	มันยังอีก โคนค้ำ
(หากหลวงพี่เรียนจบจะลาสิกใหม่	(มันยังอีกยาวนาน ครับ)
ครับ)	
หลวงพี่อยู่บ้านนี้ สบายดีบค้ำ บ่มีเรื่อง	ก็สบายดีค้ำบ่มีเรื่องอียัง ชำบายมาก
อียอญังดี	
(หลวงพี่มาอยู่ที่บ้านนี้สบายดีไหมครับ	(ก็สบายดีครับ ไม่มีเรื่องอะไร สบายมาก)
มีเรื่องอะไรไหม ครับ)	
อยู่บ้านนี้สวดมนต์คู่บค้ำ	กะพอได้ค้ำ
(อยู่บ้านนี้สวดมนต์บ่อยไหมครับ)	(ก็พอได้ครับ)
ตอนที่หลวงพี่สวดข มีความตั้งใจอียลึบ	กะตั้งใจค้ำ ตั้งใจว่าสวดพรพรขานึง
ค้ำ	
(ตอนที่หลวงพี่จะบวขมีความตั้งใจจริงแ่	(ก็ตั้งใจจริงครับ ตั้งใจว่าจะบวขพรพรขเดียว)
ไหน)	
ແ່หลวงพี่คิดว่าสียเฮ็ดอญังต่อจาก	มันบ่คิดอญังหลายค้ำ ชำนั้นแหละ
นั้นครับ	
(ແ່หลวงพี่คิดว่าจะทำอะไรต่อจาก	(ไม่คิดอะไรมากครับก็เท่านั้นแหละ)
นั้นครับ)	
บ่แม่อยากสียแต่งงานบ่	อียบ่ครับ ผมยังบ่เคยมีผู้สาว
(ไม่ใช่อยากแต่งงานหรือครับ)	(อียบ่ครับ ผมยังไม่ีแฟน)
แม่บ่ บ่แม่ลักมืออญัง	บ่ค้ำ บ่อียลึ
(จริงหรือเปล้า ไม่ใช่แอบมีหรือครับ)	(ไม่ครับ ไม่จริง ๆ)
งานบวขของหลวงพี่จัดอญังค้ำ	จัดที่เฮียนของผม
(งานบวขของหลวงพี่จัดที่โน ครับ)	(จัดที่บ้านของผม)
มีการจันนาคบค้ำ	มีฉลองเล็กน่อยๆค้ำมีหนังสือ
(มีการฉลองนาคใหม่ ครับ)	(มีบ้างเป็นธรรมดาครับ มีหนังสือ)

- มีการเสนาอ้อมบ้านบับ
(มีการแห่มาครอบบ้านหรือเปล้า ครับ)
บวชใหม่ต้นบับ
(บวชใหม่ๆประหม่าไหม ครับ)
หลวงพี่เคยได้เทศน์จ๊กเทียบครับ
(หลวงพี่เคยเทศน์บ้างหรือยัง ครับ)
ผม หมายถึงว่า เทศน์มหาชาติ
เทศน์เสียงไปจ้งชั้น
(ผมหมายถึงว่าการเทศน์มหาชาติ
เทศน์เสียงอะไรอย่างนี้)
เป็นจ้งได้คับขี้
(รู้สึกยังงัยบ้างครับ)
หลวงพี่ว่างานบวชทั่วๆไปนี่มันเป็นจ้ง
ได้
(หลวงพี่คิดว่างานบวชทั่วๆไปนี่มันเป็น
ยังงัยบ้าง)
คนมันเป็นหยังคือบวชน้อยแท้หี
(คนทำไมมาบวชกันน้อยจ้ง)
ส่วนมากไปเฮ็ดงานอีหยัง ผมคือได้ข่าว
ว่าบ้านนี้ส่วนมากส่งลูกไปทำงานตาม
ห้องอาหาร คาเฟ่ จ้งชั้น มันแมนบับ
(ส่วนมากไปทำงานอะไรครับที่
กรุงเทพฯ ผมได้ข่าวว่า บ้านเรานี้มีส่ง
ลูกไปทำงานตามห้องอาหาร คาเฟ่ ก็มี
จริงไหมครับ)
ส่วนมากหมองได้คับ
(ส่วนมากที่ไหน ครับ)
- มีคับ ตอนที่แห่มาคบวชที่วัดหนองงู
(มีครับ ตอนที่แห่มาคบวชที่วัดหนองงู)
กะมีแนคับ มันเปลี่ยนเป็นแนวใหม่ได้
(มีครับเพราะมันเปลี่ยนรูปแบบที่เราเคยชิน)
ยังกับ ยังบัก้า
(ยังครับ ยังไม่กล้าทำอะไร)
กะเคยแนคับ แต่มันเป็นการอ่านนำไบลาน
(ก็เคยเหมือนกันครับแต่มันเป็นการอ่านตามไบลาน)
มันกะชั้นแนเทียบแรก
(ครั้งแรกมันก็ประหม่าเหมือนกัน)
มัน จ้งได้หละคับ คนบ่ค่อยมีเวลามาบวช ส่วนมากกะ
บวชแค่ 7-8 มื้อ คือที่หลวงพี่เห็นนี้หละ
(มันเป็นยังงัยผมก็ไม่รู้ คนทั่วไปไม่ค่อยมีเวลามาบวช
ส่วนมาก ที่มาบวช 7-8 วันก็สึกแล้วอย่างทีหลวงพี่เห็น
นี้แหละ)
ส่วนมากบ้านนี้เขาส่งลูกเรียนหลวงพี่ มันเลขบ่บวช
กับอีกอันหนึ่งคือ สาวนมากเขาจะไปทำงานใน
กรุงเทพฯเลขบ่มีเวลาหลาย
(ส่วนมากบ้านนี้เขานิยมส่งลูกเรียน มันเลขไม่บวช อีก
อย่างหนึ่ง ชาวบ้านส่วนมากนิยมส่งลูกไปทำงานใน
กรุงเทพฯเลขบ่มีเวลามาบวชกันนาน)
มันกะไปรับจ้งทั่วๆไปนี่หละคับ กะมีบางคนที่ไป
ทำงานห้องอาหาร ได้ผัวฝรั่งกับมากะมีคือกันคับ
(มันก็ไปรับจ้งทั่วๆไปนี่แหละครับ ก็มีเป็นบางคนที่ไป
ทำงานห้องอาหาร ได้สามีชาวต่างชาติก็มี)
ชอยควาบอยคับ
(ชอยควาบอย (สุขุมวิท 23))

ผมถามเรียงบวชออกเรียงนี้จนได้นอคับ (ผมถามเรื่องบวชออกเรื่องนี้จนได้นะ ครับ)	กะว่าคือกัน แต่มันตีบเป็นหญิงคอกดี (ผมก็ว่าอย่างนั้นแหละ แต่คงไม่เป็นไร)
อยากถามหลวงพี่เกี่ยวกับการสูขวัณ นาคเนาะ แต่ว่าเอาไว้ถามพ่อพรามณ์ เฟิ่นคือสิตีก่อ	ว่าจ้งชั้นหละคับ คันถามผม ผมกะบ่ค้อยสู (อย่างนั้นแหละครับผมก็ไม่ค้อยรู้เรื่อง)
(อยากถามหลวงหลวงพี่เกี่ยวกับการ สูตรขวัณนาคแต่ว่าเอาไว้ถามพรามณ์)	
แห่วหลวงพี่บ่ได้สูขวัณติครับ (แล้วหลวงพี่ไม่ได้สูตรขวัณหรือ ครับ) หลวงพี่ เป็นหญิงเขาจ้งจัดสูขวัณรู้บ่คับ (หลวงพี่คิดว่าทำไมเขาจ้งจัดพิธีสูขวัณ)	ได้สูอยู่คับ แต่ว่ามันกะบ่สูเรื่องคือกันตอนนั้น (ได้สูครับแต่ว่าตอนนั้นผมก็ไม่รู้เรื่องเหมือนกัน) ผมกะบ่สูคับ มันเป็นการเอิ้นขวัณมาให้เฮามีแสงบ่ ผม ว่าหลวงพี่ไปถามทายกคิกก่อเฟิ่นเป็นพ่อพรามณ์คับ (ผมไม่รู้เหมือนกันครับมันเป็นการเรียกขวัณมาให้เรา สบายใจ มึงครับผมว่าหลวงพี่ไปถามพ่อทายกจะคิกว่า เพราะท่านเป็นผู้ทำขวัณอยู่)
ผมกะว่าจ้งชั้นหละ ขอบคุณอิหลีเคื่อ ครับ เคี่ยวมือหน้าสิมารบกวใหม่ (ผมก็ว่าอย่างนั้นแหละขอบคุณมากครับ เคี่ยววันหน้าจะมาสนทนาด้วยใหม่)	ตามซาบายคับผมกะจะญี่ตลอดบ่ได้ไปใส มาคุยได้ ตลอดคับ (ตามสบายครับผมอยู่ที่นี่ตลอด นิมนต์มาคุยได้ตลอด เวลาครับ)

จากตัวอย่างการสนทนากับพระที่อยู่ในวัดหนองกรุงนสาร ทำให้ทราบถึงจุดประสงค์ของ
การบวชในปัจจุบันได้ดังนี้ คือ

1. การบวชส่วนมากมีจุดประสงค์เพื่อทดแทนคุณบิดามารดาเป็นส่วนใหญ่ และผู้ที่มีพระคุณ
ตามหลักความเชื่อที่ได้รับการปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน
2. บวชเพราะเบื่อหน่ายในการครองชีพแบบชาวบ้านทั่วไป
3. บวชเพราะต้องการศึกษาต่อ ต้องการศึกษารรมวินัย
4. บวชตามประเพณีของลูกผู้ชาย
5. บวชเพราะเป็นการแก้บน
6. บวชเพราะต้องการผ่านชั้นตอนชีวิตหนึ่งเท่านั้น

ระยะเวลาของการบวช

พิธีกรรมหรือวิธีในการบวชนั้นจากสมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงเป็นช่วง ซึ่งในตอนต้น ประกาศศาสนาใหม่นั้นพระองค์ ทรงใช้การบวชแบบใช้พระวาทา แปลงว่า ท่านจง เป็นภิกษุมาเถิดธรรมที่เรากล่าวดีแล้วท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์เถิด ที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมาทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นผู้ที่บวชให้ โดยวิธีการที่เรียกว่า การรับ สรรณะสาม หรือติสรณคมรูปสัมปทา และต่อมาก็ทรงอนุญาตให้ใช้ วิธีที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน คือ การสวดอุตติงคตุตถกรรมวาทา

ในวิธีการบรรพชาอุปสมบทนั้นระเบียบขั้นตอนต่างๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นวิธีที่เป็นพระพุทธานุญาต ดังนั้นจึงเป็นหลักที่แน่นอน ในการบรรพชาอุปสมบทในเมืองไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อ มีการตั้งนิกายใหม่ขึ้นคือธรรมยุติกนิกาย โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะที่ทรงผนวช ได้แยกนิกายใหม่ขึ้นมา ราวพุทธศักราช 2372 แต่ถึงเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นแบบสวดอุตติงคตุตถกรรมวาทาเหมือนเดิม ต่างกันที่คำขอบรรพชาอุปสมบทเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น มีนักปราชญ์หลายท่านให้ความเห็นต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามความที่คนไทยมีค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับวัดในทางที่ดีนั้นเพราะวัดในสมัยก่อนเป็นที่รวมศิลปวิทยาทุกแขนง ดังที่ท่านผู้รู้ได้เขียนไว้พอที่จะสรุปได้ดังนี้คือ

1. วัดเป็นสถานพยาบาล คือเป็นที่รักษาโรคต่างๆ ในสมัยก่อนพระท่านจะมีความรู้เรื่องสมุนไพรและเวทมนต์คาถาที่พบเห็นแม่
2. วัดเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ หรือผู้ที่ทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจ
3. วัดเป็นสถานที่ศึกษารวมวินัยของพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสทั่วไป
4. วัดเป็นศาลาพัก หรือเป็นที่ประชุมของคนที่อยู่ใกล้และอยู่ไกล
5. วัดเป็นที่ปรึกษาและเป็นที่แนะนำของฝ่ายอาณาจักร
6. วัดเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม (การเปลี่ยนแปลงการเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น, 2533:52)

ความสำคัญของวัดนั้นมีมากมาย ดังนั้นคนไทยในสมัยก่อนนั้น จึงมีค่านิยมให้ลูกบวช เพราะต้องการให้ลูกของตนนั้นได้บวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน เพราะการบวชนั้นทำให้คนเป็นคน ทำให้คนมีความรู้ การที่จะเรียนรู้อาจจะอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้นคนในสมัยก่อนเมื่อบวชจึงต้องอยู่ในผ้าเหลืองยาวนาน เพราะต้องการอาศัยเวลาในการเรียนรู้แต่ละอย่าง

แม้แต่ในบ้านหนองกุงชนสารเอง ในสมัยก่อนก็มีค่านิยมที่ให้ลูกหลานของตัวเองบวชเรียน เพื่อศึกษาศิลปด้านต่างๆ รวมทั้งเป็นการตอบแทนคุณของบิดา มารดา ปัจจุบันค่านิยมเกี่ยวกับการบวชเรียนนั้นเริ่มลดลงน้อย เพราะวัดได้ลดบทบาทของตัวเองลงมาเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากแผนพัฒนาของรัฐที่ประกาศใช้ เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศ รัฐได้แยกการศึกษาออกจากวัด รวมทั้งที่ประชุมต่างๆ ได้แยกออกจากวัด รวมทั้งมีการ

ขยายการศึกษาภาคบังคับออกไปเป็น 9 ปี ตามนโยบายของรัฐบาล ทำให้ประชาชนในหมู่บ้าน เห็นความสำคัญของการบวชศึกษาเล่าเรียนน้อยลง รวมทั้งการมีค่านิยมแบบใหม่คือการที่ชาวบ้าน ส่งลูกเข้าศึกษาในสถานที่ที่รัฐบาลจัดให้ เช่น โรงเรียนประจำหมู่บ้าน โรงเรียนประจำอำเภอและ โรงเรียนประจำจังหวัด เป็นต้น ความสำคัญของวัดในเรื่องของการศึกษา จึงลดบทบาทนี้ลงไป คงเหลือไว้แต่ใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรม พิธีสำคัญทางศาสนา และเป็นที่พักผ่อนเป็นบางครั้งคราว ของคนเท่านั้น

ภาวะเศรษฐกิจดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นตัวบังคับอีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ ของการบวชลดน้อยลง เพราะต้องมีการแข่งขันในเรื่องของการทำมาหากิน ชาวบ้านต่างก็มุ่งที่จะ สร้างฐานะของตัวเอง ให้ทันความนิยมของโลกดั่งนั้น ทักษะคติ ความเชื่อเรื่องการบวชเรียน การบวชเพื่อจุดประสงค์ใดก็ตามจึงลดลง และเพราะการแข่งขันของชาวบ้าน จึงจำเป็นที่ต้องมี แรงงานในการสร้างสิ่งที่เป็นรากฐาน จึงไม่นิยมให้ลูกหลานของตัวเองนั้นบวชนาน ๆ การบวช จึงต้องลดเวลาลงมาด้วย คงเหลือแต่การบวชตามประเพณีเท่านั้นเอง เพราะชาวบ้านแห่งนี้ยังยึดมั่น ในประเพณีอย่างเหนียวแน่น

นอกจากปัจจัยที่ทำให้ระยะเวลาการบวชสั้นลงดังที่กล่าวแล้ว โครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้ ชาวชนบท เริ่มที่จะเห็นความสำคัญของวัดน้อยลง ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งก็คือตัวของผู้นบวชเอง คือผู้ที่ บวชเห็นความสำคัญของการบวชน้อยลง บางรายมีทัศนคติว่า การที่ตอบแทนคุณของพ่อแม่ จำเป็นที่ต้องใช้การบวช ยังมีอีกหลายวิธีที่เป็นการตอบแทนคุณของบิดมารดาได้ เพราะมีทัศนคติ แบบนี้คนที่บวชจึงเริ่มลดน้อยลง

ความทันสมัยด้านเทคโนโลยี ก็มีส่วนสำคัญนับจากการเริ่มใช้เทคโนโลยีการเกษตร ทำให้ ชาวบ้านเริ่มทำนาได้เร็วขึ้นจึงนิยมให้ลูกหลานของตัวเองเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะชาวบ้าน มีการแข่งขัน คือการที่ชาวบ้านมีบ้านหลังโตๆ จึงจำเป็นที่ต้องให้แรงงานในครอบครัว หาปัจจัยใน การสร้างบ้าน นั่นคือหาเงินเพื่อที่จะซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ดังนั้นการบวชนานๆเป็นเรื่องที่ต้องเสียเวลา ชาวบ้านจึงนิยมไม่ให้ลูกหลานของตัวเองนั้นบวชนานๆ โดยเฉพาะในช่วงที่อยู่ในสนามวิจัยผู้ที่มา บวชนั้นใช้เวลาในการบวชเพียงแค่ 7-15 วันเป็นอย่างมาก ส่วนที่บวชเป็นเดือนนั้นมีจำนวนที่น้อย และที่บวช เป็นเวลา 3 เดือนในพรรษานั้น มีเพียง 5 รูปเท่านั้น ส่วนนอกนั้นต้องรีบสึกเพราะต้อง กลับเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ

การจัดพิธีบวช ความคิดและค่านิยม

การบวชในบ้านหนองกงรัตนสารนั้น มีลำดับขั้นตอนดังนี้

กองบวช

การจัดกองบวชเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของผู้ที่บวช เพราะจะเป็นการจัดให้พ่อนาคมีกำลังใจ และเป็นโอกาสให้คนทั่วไปมาร่วมอนุโมทนาในงานบวช ชาวอีสานโดยทั่วไปนั้น การจัดกองบวชถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการจัดกองบวชเป็นการรวมญาติทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ที่ทราบข่าวแล้วมาช่วยงาน

กองบวชนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นฐานะความเป็นอยู่ ฐานะทางการเงิน เพราะเหตุผลที่กล่าวมาแล้วการบวชจึงมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก เพราะมีการจ้างสิ่งๆเข้ามาเป็นองค์ประกอบจนกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติมา เช่น การจ้างแตรวง การจ้างมหรสพ ซึ่งเป็นพิธีที่ไม่ได้เป็นขั้นตอนของพิธีบวชแต่อย่างใด

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีความยุ่งยาก แต่ครั้งที่มีการบวชชาวบ้านถือว่าเป็นความภูมิใจ และเป็นความดีใจที่ตัวเองได้จัดงานบุญที่ยิ่งใหญ่ ได้บุญกุศลเพราะการได้เห็นชายผ้าเหลืองของลูกชายที่ครองไตรจีวร ถึงแม้ท่านเจ้าอาวาสได้เคยแนะนำพิธีบวชแบบประหยัดชาวบ้านก็ยังคงจัดตามประเพณีเดิมที่ตัวเองได้เคยปฏิบัติมา

ภาพที่ 8 แสดงการตั้งกองบวช

การงัน (การฉลอง)

การฉลองนั้นเป็นการที่ชาวบ้านที่มาร่วมงานได้แสดงความเปลือยเปลือยออกมา เป็นการร่วมกันเฮฮาเพื่อบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยที่เกิดจากการช่วยงาน ในความเห็นของชาวบ้านนั้น การฉลองเป็นพิธีการสร้างความสุขให้แก่ตัวเองและนาค การฉลองจะมีขึ้นหลังจากที่พราหมณ์ทำขวัญนาคเสร็จเรียบร้อยดีแล้ว ในการฉลองแต่ละครั้งสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ องค์กรประกอบของความเปลือยเปลือย คือ สิ่งที่เขาอาจงันในภาษาชาวบ้าน หรือมหรสพนั่นเอง โบราณหรือสมัยก่อนนั้น จะอาศัยการเล่นของผู้ที่มาร่วมงานเอง ต่อมาก็เป็นการจ้างคนมาเล่นเป็นคณะ เช่น หมอลำ ซึ่งเป็นการเล่นแบบโบราณของชาวอีสานทั่วไป

การจ้างมหรสพโดยเฉพาะหมอลำนั้น ค่าใช้จ่ายในปัจจุบันจะค่อยข้างสูงถึงกับเป็นแสน หากคณะที่ชาวบ้านนิยมหรือที่เป็นคณะใหญ่ๆ ราคาที่จ้างไม่ต่ำกว่า 40,000-50,000 บาท แต่หากเจ้าภาพที่ต้องการลดค่าใช้จ่ายลงมา ก็จะเปลี่ยนเป็นการจ้างภาพยนตร์หรือหนังมาแทน ประมาณ 5,000-10,000 บาท หรือใครที่ต้องการลดลงมา ก็เป็นการจ้างคนตรีมาเล่นให้คนที่มาร่วมงานได้ร้องเพลง ในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามวิจัยนั้น สิ่งที่นิยมของชาวบ้านจะเป็นสองอย่างหลังมากกว่า ส่วนหมอลำชาวบ้านจะนิยมจ้างมาในงานทำบุญอุทิศให้กับคนที่ตายแล้ว ที่เรียกตามภาษาของชาวบ้านว่า งานบุญแจกข้าว

อีกประการหนึ่งในการฉลองสิ่งที่ชาวบ้านขาดไม่ได้ก็คือ การดื่มฉลองซึ่งจะมีประจำทุกงาน ค่าใช้จ่ายที่เจ้าภาพต้องเสียไปในการจัดงานแต่ละครั้งราว สี่พันถึงห้าพันบาทเป็นอย่างน้อย รวมทั้งค่าอาหารที่ต้องเลี้ยงแขกที่มางานด้วย

การทำขวัญนาค

คนอีสานโดยทั่วไปเชื่อว่า คนทุกคนมีขวัญประจำกาย หรือขวัญประจำตัว คำว่าขวัญในความหมายของชาวอีสานหมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายวิญญาณ (สัมภษณ์ พ่อนุญดำ โทห้ำ ซึ่งเป็นมัจฉาทายกวัดและเป็นผู้ที่อาวุโสสูงสุดของหมู่บ้าน) มีลักษณะที่เป็นตัวตน เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีเช่น การเจ็บป่วยก็จะบอกว่าเป็นเพราะขวัญนั้นออกไปเที่ยวหรือหนีจากตัวไปต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับมา ในกรณีของผู้ที่เกิดอุบัติเหตุ ก็จะไปทำพิธีเรียกขวัญคืนมา โดยการไปทำพิธีช้อนขวัญกลับมาตรงที่เขาเกิดอุบัติเหตุที่นั่นแหละ

ในทางตรงกันข้าม ในลักษณะที่เป็นงานมงคล ก็จะทำพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเพิ่มกำลังใจ เช่น งานแต่งงาน งานบวช การทำขวัญข้าว เป็นต้น ในพิธีกรรมการบวชนั้น ขั้นตอนการทำขวัญเป็นขั้นตอนที่ต้องสอนนาคให้รู้จัก สิ่งที่เป็นมงคล ให้รู้จักสิ่งที่เป็นบาปบุญ คุณ โทษ และเป็น การแนะนำนาคให้รู้จักการตอบแทนคุณ มารดาบิดา

เนื่องจากความเชื่อเรื่องขวัญมีอยู่มาก ชาวบ้านจึงนิยมทำขวัญนาคก่อนเพราะเป็นโอกาส
สอนนาค และเป็นโอกาสที่นาคควรจะรู้บางอย่างก่อนบวช รวมทั้งเป็นการปฏิบัติตามประเพณี
อย่างเคร่งครัดของชาวบ้าน

ภาพที่ 9 แสดงพิธีบายศรีสู่ขวัญนาค

การแห่ นาค

การแห่ นาคเป็นขั้นตอนที่จะนำนาคเข้าสู่โบสถ์หรืออุโบสถ การแห่ นาคบางท้องถิ่นทำกัน
ใหญ่โตมากเช่น ที่บ้านหนองโก อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วม ขบวนแห่
เขาจะแห่ในตอนเย็นราว บ่ายสี่โมงเย็นรอบอำเภอ เสร็จแล้วก็มาทำขวัญนาคที่บ้าน ในขบวนแห่นั้น
มีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่จะถือขันรับบริจาคนำหน้า ตามด้วยขบวน
ของนาคและขบวนเพื่อนรำ

ส่วนที่บ้านหนองกุงธารา นี้ขบวนแห่ นาคในสมัยก่อน จะนิยมบวชพร้อมกันในช่วง
พรรษาดังนั้นการบวชจึงเป็นการอุปสมบทหมู่ ดังนั้นการแห่ นาคจะแห่รอบบ้านแล้วมารวมกันที่ใด
ที่หนึ่งที่กำหนดไว้ เพื่อทำขวัญนาค จากนั้นวันต่อมาก็จะมีการแห่ นาคเข้าสู่อุโบสถอีกรอบหนึ่ง
ปัจจุบันเนื่องจากการบวชนั้นชาวบ้านไม่มีโอกาสบวชพร้อมกัน เพราะใครว่างช่วงไหนก็จะเข้ามา
บวชช่วงนั้น เพราะหน้าที่การงานบังคับ ดังนั้นการแห่ นาคจึงมีแค่การแห่ นาคที่จะนำนาคไปที่
อุโบสถ นัยว่าการแห่ นาคนั้น เพื่อให้ นาคมีความสุขสนุกสนาน ไม่มีความกังวลก่อนเข้าบวชการแห่ นาค

นั้น จะมีการจ้างมโหรี หรือคณะกองยาวตีระโคมไปเรื่อยๆ ดังนั้นแม้การจ้างสิ่งเหล่านี้ จะไม่มีประโยชน์อันใดเกี่ยวกับการบวชก็ตาม ชาวบ้านยังต้องทำเพราะเป็นสิ่งที่เรียกว่าเป็นประเพณี

ค่าใช้จ่ายต่างๆในงานบวช

การจัดงานต่างๆของชาวบ้าน ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ค่าใช้จ่ายในการจัดงาน สิ่งที่สำคัญถึงนั้นคือ เงินที่ใช้จ่ายในการจัดงาน ไม่ว่าจะเป็นค่าอุปกรณ์ ค่าแรง ค่าอาหาร รวมทั้งค่าจ้างสิ่งที่มางันหรือฉลอง โดยเฉพาะในงานบวชแล้วค่าใช้จ่ายของชาวบ้านหนองกุงชนสารนั้น จะหมดไปพร้อมกับสิ่งเหล่านี้คือ

1. การซื้ออุปกรณ์หรือบริการในการบวช
2. การจัดเตรียมซื้ออาหารมาเลี้ยงแขก
3. ค่าดนตรี มหรสพ แตรวง
4. ค่าถวายพระอุปัชฌาย์ ค่าถวายพระอันดับ
5. ค่าหมอมขวัญทำขวัญนาค

ค่าใช้จ่ายเหล่านี้ แยกตามประเภทลักษณะส่วนตัวของนาค โดยแยกประเภทดังนี้

1. ค่าชุดนาค ชุดประมาณ 200 - 500 บาท บางกรณี ขอเช่าจากทางวัด หรือแต่งตามมีตามได้
2. ค่าอัฐบริวาร ประมาณ 2,000 - 3,000 บาท
3. ค่าอาหาร แล้วแต่แขกจะมามากน้อย บางทีบที่กำหนดไว้อาจจะบานปลาย เพราะเหล่าเป็นตัวแทนที่สำคัญ บางทีมีการซื้อวัวมาฆ่าเอาเนื้อตัวหนึ่งราว 4,000 - 5,000 บาท
4. ค่าถวายพระอุปัชฌาย์ โดยปกติจะขึ้นอยู่กับศรัทธาของเจ้าภาพที่จะถวาย แต่โดยมากจะตรกราว 400 - 500 บาท และถวายพระอันดับ ตั้งแต่ 50 - 100 บาท เป็นต้น
5. ค่ามหรสพ ถ้าเป็นหมอลำจะตรกราว 40,000 - 50,000 ถ้าเป็นหนัง ประมาณ 4,000- 5,000 ในกรณีที่หนังฉายจนถึงสว่างและเป็นหนังใหม่อาจถึง 10,000 บาท ต่อคืน ถ้าเป็นคนตรีที่ประมาณ 3,000 - 5,000 บาท เป็นต้น
6. ค่าทำขวัญนาค ในภาคอีสานการทำขวัญนาคนั้นไม่มีการเรียกร้อย แต่ที่ต้องจ่ายคือ ค่ายกครุ ค่าผูกแขนพ่อพราหมณ์ แล้วแต่เจ้าภาพบางทีก็ 100 - 500 บาทแล้ว แต่ผู้ที่เป็นเจ้าภาพ

จะเห็นว่าค่าใช้จ่ายในการจัดงานบวชแต่ละครั้งนั้นค่อนข้างสูง แต่ที่บ้านหนองกุงชนสารถึงแม้จะสูง แต่ชาวบ้านก็ยังเต็มใจที่จะทำเพราะต้องการเห็นลูกชายบวชเป็นพระในศาสนา เพื่อเป็นการตอบแทนคุณของพ่อแม่ เพราะเชื่อว่าลูกจะพาขึ้นสวรรค์เมื่อตายจากโลกไป รวมทั้งแรงบุญกุศลเป็นแรงหนุนให้ต้องทำ

สถานที่บวช

สถานที่บวชของกุลบุตรในสมัยก่อนนั้นเราเข้าใจว่า จะบวชที่ไหนก็ได้ เพราะขึ้นอยู่กับความเลื่อมใส หากมีความเลื่อมใสที่จะบวชตอนนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทให้ในทันที แต่ในปัจจุบันสถานที่บวชนั้นต้องเป็นที่อุโบสถ หรือที่เรียกว่า พัทธสีมา หมายถึงที่ได้รับพระราชทานจากพระราชามีการสมมติถูกชั้นตอนระเบียบที่ทรงวางไว้ ในสมัยก่อนเขตสีมานั้นจะเอาวัดอุทธรธรรมชาติเป็นเขต แต่ปัจจุบันสีมาจะได้รับการสร้างขึ้นอย่างสวยงาม เพราะป้องกันแดดฝนได้เป็นอย่างดี ไม่เหมือนสมัยก่อนที่ต้องตากแดดฝนเพราะไม่มีหลังคาสีมานั้นก็คือโบสถ์ แต่สีมาที่ใช้บวชกุลบุตรนั้น จะต้องผ่านการประกอบพิธีกรรมสวดถอนและสมมติจากคณะสงฆ์จึงจะเป็นสถานที่สำหรับทำพิธีกรรมที่เป็นพระพุทธานุญาตได้

เขตแดนที่กำหนดแน่นอนเช่นนี้ เรียกว่า พัทธสีมา หรือที่เรียกว่า วิสุตคามสีมา คือเขตที่แยกออกจากเขตชาวบ้าน ที่เรียกว่า คามสีมา เพื่อให้สังฆกรรมบริสุทธิ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อพัทธสีมา ส่วนที่เราทั้งหลายทราบกันดีว่าที่บวชกุลบุตรของชาวบ้าน คือ พระอุโบสถ

พระอุโบสถ นี้เองในภาษาอีสานเรียกว่า สิม ที่มาจากคำว่า สีมา อุโบสถ ในระยะเริ่มแรกหมายถึงที่ประชุมกันสำหรับทำ อุโบสถกรรม ที่เรียกว่า การลงอุโบสถ หมายถึงการลงทบทวนเรื่องศีลของพระ ในพุทธศาสนา โดยจะทำทุกวันขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำ หรือ แรม 14 ค่ำ พระอุโบสถนั้นจะต้องบรรจุสงฆ์ได้ 10 ขึ้นไป เขตที่กำหนดนั้นจะต้องมีเครื่องหมายที่ชัดเจน ที่เรียกว่า นิมิต (เครื่องหมายแสดงเขตสีมา) ตามทิศทั้ง 4

สิมของชาวอีสานนั้น ก็คืออุโบสถ ที่ชาวบ้านสร้างถวายเป็นสังฆมณเฑียร และสิมบก เพื่อให้ภิกษุทำสังฆกรรม สิมนั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้วัดสมบูรณ์ วัดที่ขาดสิม หรืออุโบสถ ก็เป็นเพียงสำนักสงฆ์ ในบ้านหนองกงุณสนานั้น แต่ก่อนก็ใช้ สิม คำว่าสิม นั้นส่วนมากจะเป็นเรือนไม้ มุงบังด้วยไม้ คล้ายเรือนของชาวบ้าน แต่จะมีขนาดบรรจุสงฆ์ได้ สิบ รูปขึ้นไปเพราะ พระที่จะทำสังฆกรรมได้ ในชนบทนั้นพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ สิบรูปขึ้นไป ต่อมาราว พ.ศ.2485 ก็ได้สร้างอุโบสถแทนสิมเดิม ปัจจุบันอุโบสถนั้น ใช้เป็นที่บวชกุลบุตรที่มาจากที่ต่างๆ ที่เข้ามาขอบวชที่บ้านหนองกงุณสนานั้น เนื่องจากท่านเจ้าอาวาสท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ดังนั้นหมู่บ้านที่ใกล้เคียงจึงนิยมมาบวช ที่บ้านนี้เป็นประจำ

หน้าที่ของโบสถ์หรือสิม

1. ใช้เป็นที่บรรพชาอุปสมบท
2. การรับกฐิน การกรานกฐิน
3. เป็นที่ทำปาฏิโมกข์ ของภิกษุ
4. ใช้เพื่อรองรับงานเข้าปริวาส

ในบ้านหนองกุรณสารนั้น สิม แต่เดิมนั้น จะตั้งเป็นสิมน้ำ ที่บริเวณหนองกุรณ ค่อมมาเมื่อราว พ.ศ. 2481 ท่านพระครูธรรมาโสภณ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้สร้างอุโบสถขึ้นแทนสิม หลังเดิมภายในบริเวณวัด ซึ่งใช้เป็นที่ทำการบรรพชาอุปสมบทในปัจจุบันอุโบสถหลังที่สร้างขึ้น แทนนั้น ก่ออิฐถือปูน หลังคาตัดเป็น 3 ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบ ซ่อฟ้า ไบระกา ประตูหน้าต่าง ทำด้วยไม้แกะสลัก กว้าง 6 เมตร ยาว 17.50 เมตร มีประตูทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ใช้กำลังแรงงานของคนสร้างหัวหน้าช่างในสมัยนั้นเป็นชาวญวน ที่ชาวบ้านเรียกว่า แจว ทำการก่อสร้าง 3 ปีถึงเสร็จสิ้นเงิน 3,332.18 บาท

ส่วนสิมหลังเก่านั้น สร้างเป็นสิมน้ำ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2472 ที่ฝั่งหนองกุรทางทิศตะวันตกของวัด หลังคามุงไม้กระดานเป็นเกสัด สูง 5 เมตร กว้าง 3 เมตร ยาว 5 เมตร ใช้เงินก่อสร้างในสมัยนั้น 80 บาทหรือ 1 ชั่ง ปัจจุบันสิมนั้นได้ทำการลื้อเรียบร้อยแล้ว

สรุปการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการบวช

บ้านหนองกุรณสาร การบวชถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน เพราะอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านได้ถือปฏิบัติกันมายาวนาน เพราะชาวบ้านในสมัยก่อน เมื่ออายุครบแต่งงานแล้วจะต้องบวชกันทุกคน รวมทั้งเป้าหมายในด้านอื่นๆ เช่น การศึกษา การบวชเพื่อรักษาประเพณี การบวชเพื่อแก้บน บวชเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดา

การบวชในอดีตนั้นค่อนข้างใช้เวลานานในการบวช อย่างน้อยๆ ใช้เวลา 3 เดือน เพราะจะได้ชื่อว่าเป็นคนสุก และเป็นทิดหรือบัณฑิตโดยสมบูรณ์ ดังนั้น จึงใช้เวลาบวชนาน

ในปัจจุบันเนื่องจาก เป้าหมายของการบวชได้เปลี่ยนไป เพียงแต่รักษาประเพณี บวชทดแทนคุณของผู้มีพระคุณ อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจที่ต้องริบเร่งแข่งขันกัน ดังนั้น เมื่อบวชไม่ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จึงใช้เวลาค่อนข้างน้อย 7 วัน 9 วัน แล้วแต่ที่ผู้บวชจะเลือก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการบวช จึงมีระยะเวลาที่สั้นลงจากเดิม ขณะเดียวกัน การบวชในบ้านหนองกุรณสารก็มีแนวโน้มการใช้ค่าใช้จ่ายมากขึ้น เพราะต้องแข่งขันกันเพื่อความมีหน้าตาในสังคม

เมื่อก้าวโดยทั่วไปแล้ว ขั้นตอนต่างๆ ของการบวชในหมู่บ้าน ยังมีปฏิบัติกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการปฏิบัติก่อนบวช ขั้นตอนการบวชและขั้นตอนหลังการบวช

แต่เนื่องจากการบวช ลดหน้าที่อย่างอื่นลงไป เช่น บวชเพื่อศึกษา บวชเพื่อชำระมลทิน เป็นต้น คงเหลือแต่หน้าที่ตอบสนองความต้องการของชาวบ้านด้านอื่นๆ เท่านั้น ดังนั้นจึงลดระยะเวลาของผู้บวชลงมาก

ส่วนในการประกอบพิธีกรรมการบวช ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะยังยึดหลักที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางไว้อย่างเคร่งครัด

ประเพณีกินดอง

ประเพณีการกินดอง หรือประเพณีการแต่งงาน เกิดเพราะพ่อแม่ต้องการให้มีลูกสืบสกุลของตัวเอง ในสมัยก่อน การแต่งงานผู้ที่เป็นพ่อแม่จะเป็นคนหาคนที่เหมาะสมมาเป็นลูกเขย หรือสะใภ้ของตัวเอง เพื่อจะได้มีคนสืบสกุลที่ดี

งามพิศ สัตย์สงวน(2538 : 87)กล่าวว่า ประเพณีการแต่งงานนั้นมีอยู่ทั่วประเทศ เพราะเป็นลักษณะหนึ่งของมนุษย์เพราะเป็นจารีตที่มนุษย์ยอมรับ เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ในภาคอีสานนั้นประเพณีการแต่งงานในถิ่นอีสานเหนือ เขาเรียกว่า ประเพณีการกินดอง เพราะการที่สองตระกูลมาเกี่ยวข้องกันนั้น เขาเรียกว่ามาเกี่ยวข้องดองดังนั้นจึงเรียกว่าประเพณีการกินดอง

ที่บ้านหนองกงชนสารนั้นไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงวัฏจักรนี้ไปได้ เพราะธรรมดาทุกสังคมย่อมมีการสืบพันธุ์ แต่การที่มนุษย์จะทำยังนั้นได้ก็ต้องมีกฎเกณฑ์ ดังนั้นการแต่งงานจึงเป็นกฎเกณฑ์หนึ่งที่จะทำให้คนในสังคมนั้นยอมรับ ที่บ้านหนองกงชนสารก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์เหล่านี้ไปได้ แต่ทุกที่จะมีกฎเกณฑ์การปฏิบัติในพิธีที่แตกต่างกัน มีลักษณะเป็นขั้นตอนที่แตกต่างกันแล้วแต่ท้องถิ่นนั้นๆ สำหรับที่บ้านหนองกงชนสารนั้นมีกระบวนการการแต่งงานนั้นดังต่อไปนี้

การเล่นสาว

การเล่นสาว หรือ ภาษาที่เป็นทางการว่า การเกี่ยวพาราสี หรือการจีบสาว นั้น ในสมัยก่อนนั้นการจีบสาว หรือการเล่นสาว จะเริ่มจากการที่หนุ่มสาวชอบพอกัน จากการเจอกันที่งานประเพณีต่างๆ รวมทั้งการไปได้กรอพบสาวในเวลาที่เขาไปตัดน้ำ หรือหาบน้ำจากบ่อมาใส่ตุ่มที่บ้าน แต่การที่จะไปจีบสาวที่บ้านนั้น คนหนุ่มจะรวมตัวกันไป เรียกว่าไปเป็นเพื่อนคนที่จะไปเล่นสาว ยิ่งถ้าหากเป็นหนุ่มน้อยที่ยังไม่เคยจีบสาวก็ต้องมีพี่เลี้ยงในการไปเล่นสาว ที่เรียกว่า การไปจิ้นสาว ให้กับหนุ่มช้าน้อย (หนุ่มวัยรุ่น) หรือเรียกตามชาวบ้านว่า บ่าวช้าน้อย และ สาวช้าน้อย ที่ต้องไปเป็นเพื่อนเพราะหนุ่มช้าน้อยไม่กล้าพอ บางทีไปเจอพ่อสาวเจ้าทำเสียงคุ ก็โกยแนบ ดังนั้นจึงมีการจิ้นสาว เป็นการเบิกทางให้กับหนุ่มช้าน้อยนั้น หลังจากที่เบิกทางแล้วก็อยู่ระยะหนึ่งก็จะกลับ

การเริ่มต้นจริงๆ เมื่อจะไปบ้านสาวใดก็ตามที่ตัวเองหมายตา จะรวมตัวกันที่บ้านของคนใดคนหนึ่ง เมื่อได้เวลาประมาณสัก 1 ทุ่มก็จะไปที่บ้านสาวเจ้า การไปในสมัยก่อนนั้นจะต้องมีเครื่องดนตรี คีตคีตี่เป่าไป เครื่องดนตรีที่นิยมในสมัยก่อนก็เป็น

- แคน
- ซอฮู้
- พิณ

ทั้ง 3 อย่างนี้เป็นที่นิยมในการเล่นไปตามทางเพื่อ ส่งสัญญาณให้สาวเจ้าได้รู้ว่า หนุ่มๆมาแล้วจะได้เตรียมของต้อนรับซึ่งของต้อนรับ จะเป็นนุหรี น้ำสำหรับดื่ม ที่ต้องเตรียมเพราะหนุ่มมักจะถามหาสาวยุบเป็นอันดับแรก ดังนั้นสาวเจ้าจึงต้องเรียนรู้การมวนนุหรี หรือยาสูบไว้ เป็นศิลปะมัดใจชายอย่างหนึ่ง บางทีในกรณีที่ไปบ้านของสาวเจ้าคนใด แล้วไม่ได้สูบนุหรี หนุ่มๆก็จะกลับมา

นินทาว่า “โอ๊ย ไปบ้านนี้ น้ำกะบได้กิน ยากะบได้สูบจักเทียบ บ่เป็นตาเอาดอก ” หมายถึงคนนี้ไม่มีน้ำใจ ไม่รู้จักการต้อนรับ ไม่น่าจะแต่งมาเป็นเมีย ดังนั้นสาวเจ้าต้องรู้จักการต้อนรับ ต้องรู้จักตักน้ำกิน น้ำดื่มมาตั้งไว้ และต้องรู้จักปูสื่อกไว้ต้อนรับ หากไปถึงบ้านสาวเจ้าแล้ว จะต้องเรียนรู้การมัดใจพ่อแม่สาวเจ้าด้วยเพื่อวันหลังจะสะดวกในการไปมาหาสู่ ซึ่งส่วนมากจะต้องรู้ว่าเขาชอบอะไรแล้วก็หาสิ่งนั้นไปฝากเป็นประจำ

การคุยสาว หรือเล่นสาวนั้น ถ้าไปที่บ้านของสาวเจ้า บางทีสาวเจ้าก็จัดที่ต้อนรับไว้บนบ้าน บางทีก็จัดไว้ที่ ลานหน้าบ้าน ขณะที่พูดคุยสาวเจ้าอาจจะเดินฝ้ายไปด้วย การทักทายสาวนั้นในสมัยประมาณคนแก่อายุ 60 ปีขึ้นไป จะใช้การเล่นสาวด้วยภาษาที่เป็นบทกลอนที่เรียกว่า “ผญา” หรือ ผะผญา ผะผญาเกี่ยวกับสาวนี้เขาจะเรียกว่า ผญาเครือ เป็นการตอบโต้ระหว่างชายหญิง การพูดผญานั้น เป็นลักษณะของการด้นกลอนสด เป็นการตอบโต้โดยอาศัยไหวพริบระหว่างผู้บ่าวกับผู้สาว เช่นตัวอย่างดังต่อไปนี้

- ชาย - พอแต่เหลียวเห็นหน้างามตาเหมิดทุกบ่อน อ้ายหลดคืออยากซ้อนซอนร่วมฮวมนาง
(พอได้พบหน้า ขวัญตาช่างงามเหลือ พี่อยากได้เข้ามาเป็นคู่ครองจริงๆ)
- หญิง - ย่านบ่จริงจังบักหว่าสีชมพู่จึงว่า ย่านคือดอกมัดคกล้าแล้วค่านาบ่เหยียบตม
(กลัวไม่จริง ไม่แน่นอน เหมือนดอกมัดคกล้าพอค่านาเสร็จก็ไม่อยากเหยียบโคลน)
- ชาย - ใจประสงค์แล้วเมืองแจวกะคั้นฮอด สายตาจ้องน่วยแก้วในถ้ำกะก่นหา
(ใจประสงค์แล้วที่ไหนก็ไปได้ จะให้ทำอะไรก็ได้ ไม่หวั่น เหมือนกับคนต้องการของมีค่าถึงอยู่ในถ้ำก็จะคั้นหาจนเจอ)
- หญิง - อย่ามาตีแกล้งเว้าเอาเลามาปลุก บ่แมนเชื้อชาติอ้อยกินได้กะบ่หวาน
(อย่ามาแกล้งพูดหวานเลย ไม่ใช่อ้อยกินยังงี้ก็ไม่หวานหรอก)
- ชาย - อ้ายบ่ใจลดเลี้ยวบ่เกี่ยวหลายคม หากแต่มีคมเดียวเกี่ยวกันกับน้อง
(พี่ไม่ใช่คนใจคด หลายใจ เหมือนเดียวที่มีคมเดียว เกี่ยวคองกับน้องเท่านั้น)
- หญิง - สัจจะผู้ชายนี้คือหางหมาแม ลอดฮั่วแล้วกะจอหางขึ้นคั้งเดิม
(สัจจะของผู้ชายนั่นไม่แน่นอนเหมือนหางหมาพอรุมคริ้วเสร็จก็ยกหางขึ้นเหมือนเดิม)

การเล่นสาวในสมัยก่อนนั้น จะอยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อ แม่ฝ่ายหญิง โดยท่านจะนอนฟังด้านในบ้าน ส่วนมากการเล่นสาวนั้น หนุ่มๆจะฉวยโอกาสไม่ได้ และหนุ่มในสมัยนั้นก็ไม่ค่อยจะทำอะไรที่เป็นการล่วงเกินฝ่ายหญิง

การเล่นสาวของคนอายุช่วง 50 ลงมาถึง 40 ปี ยุคนี้การเล่นสาวก็ยังเป็นไปในลักษณะเดิม แต่การเล่นสาวแบบใช้ผญานั้น เริ่มที่จะสูญหายไป สืบเนื่องจากการสัมพันธภาพ ชาวบ้านใน คนที่มีอายุ 50 ลงมานั้นจะไม่เก่งในเรื่องของผญาแต่ก็มีบ้างเป็นบางคน ส่วนมากจะเป็นลักษณะจากการจำมา ไม่เหมือนแต่ก่อนที่ด้นสดขึ้นมาเอง สื่อในการไปเล่นสาวก็ยังอยู่ในลักษณะเดิม

ช่วงอายุ 30 ลงมา จนถึงปัจจุบัน การเล่นสาวนั้นจะเริ่มเปลี่ยนแปลง คนในช่วง 30 ขึ้นไป อาจใช้ดนตรีพื้นบ้านเป็นสื่อ และมีการขึ้นสาว ให้กับบ่าวช้าน้อย การไปเล่นสาวก็ยังไปที่บ้านของเขาเป็นส่วนมาก แต่การพูดคุยกับสาวเจ้าในช่วงนี้ไม่มีผญาเข้ามาเลยจะเป็นการพูดคุยตามประสาหนุ่มสาว

ในยุคปัจจุบันการเล่นสาวนั้นรูปแบบก็ยังคงเดิม แต่มีเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการควบคุมพ่อแม่ เพราะเด็กส่วนมากเมื่อชอบพอกัน ก็จะนัดกันไปเที่ยวตามสถานที่ต่างๆบ้าง บางทีการเล่นสาวในช่วงวัยรุ่นก็อาศัยการไปเรียนด้วยกันพูดคุยกัน ดังนั้นทางที่เด็กวัยรุ่นจะใจแตกมีง่าย ซึ่งบางคนถึงกับเรียนไม่จบชั้นมัธยม มีการชิงสุกก่อนห่ามมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการที่เด็กเปลี่ยนแนวคิดในเรื่องความทันสมัย

เครื่องมือที่ช่วยในการจีบสาวปัจจุบัน นอกจากผู้ชายจะหล่อเหลาแล้ว เพราะเด็กปัจจุบันจะมองที่ความหล่อเป็นสำคัญ ผู้ชายก็มองที่ความสวย ไม่ได้มองตรงความขยันเหมือนแต่ก่อน หรือมองตรงเป็นคนเอาการเอางาน อีกประการหนึ่ง ในสมัยปัจจุบันสื่อที่วัยรุ่นใช้ในการจีบสาวนั้น จะเปลี่ยนรูปแบบจากที่ใช้ดนตรีพื้นบ้านเป็นสื่อ ก็หันมาใช้ดนตรีสากล และหันมาใช้พาหนะเป็นสื่อแทน หนุ่มๆที่รถจักรยานยนต์ จะได้รับการมองจากสาวเจ้ามาก เพราะเป็นการแสดงถึงฐานะด้านการเงิน และความเท่ เป็นสำคัญ ความเจริญด้านโทรคมนาคมก็เป็นอีกสื่อหนึ่ง ที่นิยมคือใช้โทรศัพท์ ในช่วงที่ผู้วิจัยอยู่ในสนามได้ไปใช้โทรศัพท์ ที่หมู่บ้านส่วนมากมีแค่เด็กวัยรุ่น ช่วง อายุ 20 ลงมา ใช้โทรศัพท์จากการลองถามดู ได้ความว่า โทรไปหาแฟนที่ต่างหมู่บ้าน ดังนั้นการเล่นสาวในปัจจุบัน เทคโนโลยีจึงมีความสำคัญมากในช่วงนี้

สถานที่เล่นสาว

เวลาที่หนุ่มสาวเจอกันเป็นครั้งแรกนั้น สถานที่นั้นว่า มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะหากไม่มีสถานที่ หรืองานพิธีต่างๆก็ยากแก่การที่จะรู้จักกันของหนุ่มสาวต่างบ้าน ดังนั้นงานประเพณีต่างๆ จึงมีส่วนสำคัญซึ่งสถานที่ที่ใช้เป็นเวทีแนะนำตัวเองของหนุ่มสาวนั้น ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันพอที่จะสรุปได้ดังนี้

ในอดีต หนุ่มสาวยุคนั้น จะใช้สถานที่เหล่านี้เป็นที่พบปะพูดคุยกัน คือ

1. ที่บ้านของฝ่ายสาวเจ้าเอง ซึ่งส่วนมากจะเป็นที่ ห้องโถงใหญ่ หรือชานบ้านหรือที่ลานบ้านของสาวเจ้าที่มานั่งรอที่หน้าบ้าน ส่วนมากจะอาศัยช่วงเย็นหลังจากที่กินข้าวปลาเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เป็นเวลาที่สาวเจ้าจะรอเสียดูญานจากหนุ่มๆหรือ ผู้บ่าว
2. ที่ลานวัด ซึ่งส่วนมากจะเป็นในช่วงที่ทางวัดมีงานเทศกาลต่างๆ เพราะธรรมชาติของชาวบ้านเมื่อมีงานที่วัดมักส่งลูกสาว ลูกชายของตนไปทำงานที่วัด เป็นการช่วยเหลือวัด อีกทางหนึ่งเป็นการเปิด โอกาส ให้หนุ่มสาวได้เจอกัน ซึ่งส่วนมากจะเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้นในวัด เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญต่างๆ เช่น บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษาออกพรรษา เป็นต้น

3. ที่บ้านของผู้ที่จัดงานบุญ เช่น ในหมู่บ้านมีบ้านที่จัดงานบุญแจกข้าว หมายถึงบุญอุทิศที่ให้กับคนที่ตายแล้ว มีการไปหาแรงงานมาช่วย ดังนั้นจึงทำให้พ่อแม่จะส่งลูกไปทำแทน เช่นในสมัยก่อนช่วยไปตักน้ำ ช่วยไปทำอาหาร ช่วยไปล้างถ้วยชาม เป็นต้น ทำให้หนุ่มสาวที่ไปทำงานร่วมกันมีโอกาสแนะนำตัวเอง

4. แหล่งน้ำใช้ น้ำดื่ม คนในสมัยก่อนนั้น เนื่องจากต้องใช้ น้ำดื่ม น้ำใช้จากที่เดียวกัน ที่ชาวบ้านเรียกว่า น้ำสำ (บ่อน้ำ) โดยบางที่ต้องเดินไปไกล เมื่อสาว ๆ ไปบางที่หนุ่ม ๆ ก็ไปช่วยในกรณีที่ดินไกลก็ไปเป็นเพื่อน ดังนั้นจึงเป็นสถานที่เรียกคะแนนนิยมได้เป็นอย่างดีสำหรับหนุ่มสาวสมัยนั้น หรือบางทีคนอีสาน หรือบ้านใดที่อยู่ใกล้ห้วย หรือมีบ้านอยู่ไม่ไกลจากหนองน้ำ มักจะนิยมไปอาบน้ำที่ห้วย หรือที่ลำธารก็เป็น โอกาสดีที่หนุ่มจะไปตักพบเป็นการแนะนำตัวเองได้อีกอย่างหนึ่ง

5. ครกมอญ ครกกระเดื่องที่ใช้ตำข้าว ก็เป็นสถานที่จะให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสได้พบกัน เพราะหากสาวเข้าในสมัยก่อนไปตำข้าวก็มักจะมีหนุ่มตามไปช่วยเหลือ โดยใช้ที่นั่นเป็นสื่อกันได้

6. งานพิธีเกี่ยวกับคนตาย เช่น งานงันเฮือนดี ซึ่งเป็นประเพณีการจัดการเกี่ยวกับงานศพของชาวอีสาน เมื่อพระสวดมนต์เสร็จแล้วก็เป็นเวลาทีหนุ่มสาวจะได้มีการละเล่นต่างๆ บางทีเล่นจนถึงสว่าง หนุ่มสาวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยได้เล่นร่วมกัน จึงเป็นที่มาของความสัมพันธ์ได้

7. งานบวช ซึ่งหากชาวบ้านมีลูกชายที่ครบจะบวช การเตรียมงานต้องอาศัยกำลังหนุ่มสาวสมัยก่อนมีการขอแรงงานมาช่วยงาน ดังนั้น เพื่อนฝูงที่มางานหรือคนที่มาช่วยงานจึงมีโอกาสได้แนะนำตัวเอง เป็น โอกาสที่ดีอย่างหนึ่ง

8. งานแต่งงาน ซึ่งเป็นงานนี้ยิ่งทำให้หนุ่มสาวมีโอกาสมาพบกันมา ยิ่งถ้าเป็นงานแต่งงานระหว่างคนต่างหมู่บ้าน ก็จะเป็นการนำหนุ่มสาวจากต่างหมู่บ้านมาเจอกัน เป็นโอกาสที่ปลูกไมตรีของหนุ่มสาวเป็นอย่างดี

9. โครงการพัฒนาถนนเข้าสู่หมู่บ้าน หรือถนนรอบบ้าน ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านพึ่งตัวเอง โดยการขอแรงงานจากบ้านทุกหลังคาเรือน แรงงานที่เป็นหนุ่มสาวมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกันเป็นที่ตั้งของความสัมพันธ์เบื้องต้นได้เหมือนกัน

10. งานลงแขก ไม่ว่าจะเป็นลงแขกเก็บเกี่ยวข้าว หรือลงแขกหาอาหาร ล้วนเป็นโอกาสที่ดีสำหรับหนุ่มสาวในสมัยก่อน ที่จะ ได้พบกัน

ในปัจจุบัน สถานที่ที่บ่าวสาวใช้เป็นทีพบปะกัน ในสมัยปัจจุบันนี้ เป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงวัยรุ่นปัจจุบันอาจใช้สถานที่ดังที่กล่าวมาแล้วข้างเป็นที่พบปะกัน แต่เนื่องจากความสะดวกในการไปมาหาสู่ดังนั้น สถานที่บางแห่งอาจเป็นที่ท่องเที่ยวบ้าง หรือสถานที่ศึกษาบ้าง สถานที่ทำงานบ้าง ดังนี้

1. โรงเรียน หมายถึงหนุ่มสาวที่เรียนหนังสือร่วมกัน ซึ่งปัจจุบันพบเห็นเป็นอย่างมากที่เด็กนักเรียนอาศัยสถานที่ศึกษาเป็นที่เริ่มต้นของความสัมพันธ์กัน เพราะการที่ได้เห็น ได้ร่วมกันทำงานกิจกรรมบ่อยๆ จึงทำให้เกิดความคุ้นเคยได้

2. ลานวัด ที่จัดงานประเพณีต่างๆ
3. งานแต่งงาน
4. งานวันเกิดของเพื่อนๆ
5. งานบวช
6. งานศพ
7. ที่แสดงดนตรี หรืองานคอนเสิร์ต หรือลานหมอลำ
8. ร้านค้า ร้านอาหาร (ซึ่งในหมู่บ้านจะมีร้านที่เด็กวัยรุ่นชอบไปชุมนุม)
9. ตู้โทรศัพท์

ส่วนการติดต่อกัน เนื่องในปัจจุบันเทคโนโลยีที่เจริญขึ้น เด็กวัยรุ่นส่วนมากนอกจากการติดต่อด้วยตัวเองแล้วยังใช้โทรศัพท์ และการเขียนจดหมายเป็นสื่อที่พบเห็นเป็นอย่างมากในหมู่บ้านยุคปัจจุบัน ส่วนในสมัยก่อนนั้นจะอาศัยการติดต่อด้วยตัวเองโดยบางกรณีบ้างว่าชาน้อยที่ไม่กล้าก็ให้แม่สื่อเป็นคนติดต่อให้ ผลสุดท้ายแม่สื่อเป็นผู้ที่เอาไปครองเองก็มี ในสมัยก่อนหนุ่มๆจะไปเป็นเพื่อนกันในการขึ้นสาว แย่งกันเล่นสาวก็มี แต่คนที่ได้ไปครองคือคนที่ไม่มีส่วนร่วม ดังนั้นภานิตโบราณ จึงบอกว่า “ถึงต่อถึงชิงกันขึ้นต้นไม้ บัดลิดได้แม่นักโกกนาโด” หมายความว่า ตัวเล็กตัวน้อยต่างแย่งกัน แต่ผู้ที่ได้กลับไม่ใช่คนเหล่านั้นกลับเป็นคนอื่นมาเอาไปครองเลย

การขอสาว

เมื่อถึงวัยที่สมควรที่จะมีสามีภรรยาแล้ว ในสมัยก่อนผู้ที่เ็นพ่อแม่ นั้น จะเป็นคนที่เลือกให้ลูก หรือหลานของตัวเอง ในหนังสือธรรมคาสอนโลก (อ้างใน สวง บุญเจิม) ได้พูดถึงการเลือกคู่ครองของชาวอีสานโบราณดังนี้

1. ชายหญิงที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ ควรเลือกเป็นคู่ครอง แล้วต้องทำความเคารพผี (คำ) ถ้าไม่ทำจะทำให้ไม่อยู่เย็นสบาย
2. หญิงชายที่พ่อแม่ตายแล้ว ไม่ควรเลือกหากจำเป็นต้องเลือก ให้ไปลูกปะร้านอกเรือน และสมมาโคตรวงษ์ที่นั้น จะอยู่เย็นเป็นสุขถ้าหากไม่ทำตามจะทำให้เกิดโทษ ไม่เป็นหม้ายก็อย่าร้าง
3. หญิงชายที่พ่อแม่ตายแล้ว ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครองถ้าเลือกจะทำให้เกิดโทษ บรรวารหาความสงบสุขไม่ได้
4. ฝ่ายชายพ่อแม่ตาย ฝ่ายหญิงแม่ตาย ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครอง เพราะจะทำให้เกิดโทษ
5. ฝ่ายหนึ่งทุกข์ยากอีกฝ่ายร่ำรวยควรเลือกเป็นคู่ครอง ถ้าทุกข์ยากทั้งสองฝ่ายไม่ควรเลือกเป็นคู่ครอง เพราะจักได้ยากลำบากแล
6. หญิงคนใช้ในเรือน หญิงที่ชอบเล่นหอก คาบ หลาว เป็นคัน ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครอง เพราะจะเป็นผู้ที่นำภัยพิบัติมาสู่ตน
7. ผู้ที่เอาคนใช้เป็นคู่ครองจักพบแต่ความฉิบหาย
8. หญิงที่เป็นลูกสาวของตัวเองห้ามเอาเป็นคู่ครอง
9. หญิงที่เป็นทาสของตัวเอง ห้ามเอาเป็นคู่ครอง

การเลือกคู่ครองที่เจริญนั้นจะต้องเลือกคู่ครอง ดังต่อไปนี้

1. มีความเคารพต่อปู่ย่า ตายาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์
2. รักใคร่นับถือญาติพี่น้อง
3. ต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามสามเณรและมีความนับถือ เป็นต้น
4. ให้ความเคารพญาติฝ่ายสามี

ส่วนลักษณะของคู่ครอง (หญิง) ที่เลื่อมนั้นมีลักษณะ ดังนี้คือ

1. เอาเสื้อผ้าเก่ามารองหนุนศรีษะ
2. เอาไม้แก่นหางครกมอง (ครกกระเดื่อง) ถูหัว
3. เอาชายผ้ากะเดี้ยว ที่นุ่งมาเช็ดหน้า
4. คนที่ชอบคุยค่างัน
5. คนที่กระเทียมเท้าก่อนที่ขึ้นบันได
6. คนที่เอาผ้าซิ่นปิดป้ายหลังผัว
7. กลางคืนชอบปิดกวาดเรือนเวลาปิดกวาดชอบเอามือผลักหลังผัว
8. คนที่ชอบฝน (ลับ) มีด พร้า ลีว ขวาน เป็นต้น ตอนกลางคืน

ส่วนลักษณะของชายที่ควรเลือกเป็นสามีนั้นมีลักษณะดังนี้

1. รูปร่างดี เป็นผู้ที่มิรูปร่างที่สมประกอบ
2. เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดี ประพฤติแต่สิ่งที่ดี
3. เป็นผู้มีสมบัติดี เช่น มีบ้านมีเรือนชาน เป็นต้น

ส่วนหญิงที่ดีนั้นจะต้องมีองค์ประกอบคือ

1. เป็นผู้ที่รู้จักเขื่อน 3 น้ำ 4 คือเขื่อน 3 ได้แก่เขื่อนผม เขื่อนไฟ เขื่อนนอน และน้ำสี่คือน้ำใจ น้ำกิน น้ำใช้ น้ำเต่าปูน
2. ต้องเป็นผู้ที่รักความสะอาด

ที่บ้านหนองกงชนสารนั้น การเลือกคู่ครองสมัยก่อนต้องได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ของตัวเอง บางทีท่านเหล่านั้นเป็นผู้เลือกให้ เช่น นางทอง สิงห์สี บ้านเลขที่ 1 หมู่ 12 บ้านหนองกงชนสารนั้น บอกว่า การแต่งงานของตัวเองผู้ใหญ่เป็นคนที่เลือกให้ ทั้งที่ตัวเอง กับสามีในช่วงที่เป็นบ่าว เป็นสาวนั้น ไม่เคยได้เล่นกันเลย (ไม่ได้จับกัน) ขึ้นอยู่กับความเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย

การเลือกคู่ครองให้ลูกนั้น ผู้แก่ผู้เฒ่าชาวอีสานนั้น มีหลักการดูสาวแบบกว้างๆว่า “เบิ่งจัว ให้เบิ่งหาง เบิ่งนางให้เบิ่งแม่ สิให้คิแท้ๆเบิ่งฮอดปู่ ย่า ตา ยาย มันพูน” (ควัวให้คิที่หางคูนางคิที่แม่ คิให้คิจริงคองคองถึง ปู่ ย่า ตา ยาย) ดังนั้นคนสมัยนั้นเมื่อแต่งงานแล้ว เป็นคนที่ซื่อสัตย์ต่อสามีภรรยา เพราะได้ผ่านการคัดเลือกเป็นอย่างดี ตามความเห็นของผู้ใหญ่ เรื่องรักไม่รักไม่สำคัญ เพราะเขาเชื่อว่า คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันก็จะรักกันไปเอง

การเลือกคู่ครองในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าผู้บ่าวสาวจะชอบกันอย่างไร ก็ยังต้องฟังการตัดสินใจของพ่อแม่ ซึ่งส่วนมากในบ้านหนองกงชนสารจะเป็นแบบนี้ ส่วนที่พ่อแม่ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลย คือพวกที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ที่เกิดชอบพอกันแล้วก็ตกลงใจอยู่ด้วยกัน

ซึ่งพ่อแม่ไม่โอกาสทราบ บางรายเป็นการให้เกียรติผู้หญิงก็นำดอกไม้ไปขอขมา บางรายก็จัดพิธีแต่งงานเพื่อเป็นหน้าเป็นตาแก่ฝ่ายหญิง ส่วนคนหนุ่มสาวที่อยู่บ้าน ไม่ได้ไปทำงานที่อื่น พ่อแม่มยังมีอิทธิพล

การที่ผู้บ่าวสาวชอบพอกันแล้ว ดังนั้นจะเป็นการตกลงกันก่อนหรือไม่ ระหว่างผู้บ่าวสาว ก็ตาม เพื่อเป็นการทำพิธีให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้าน ดังนั้นการที่ผู้บ่าวสาวจะอยู่อย่างที่ตั้งครรภ์ได้ต้องมีการจัดพิธีแต่งงาน พิธีแต่งงานนั้นต้องเริ่มจาก

การขอสาว เมื่อหนุ่มสาวจะแอบตกลงกันก่อนหรือไม่ก็ตาม อย่างน้อยเมื่อตกลงใจแล้ว ฝ่ายผู้บ่าวจะต้องไปปรึกษาพ่อแม่ของตัวเอง เมื่อท่านตกลงท่านจะเป็นผู้จัดแจงทุกอย่างให้การขอสาวในโบราณเขาเรียกว่า การโอม หมายถึงการไปขอสาว คือจะต้องมีการจัดขันหมาก ธรรมดา หมากจิบพลู และเงินอีกสามบาท เป็นค่าจ้างให้ พ่อแม่ของฝ่ายหญิง ที่เรียกว่าเงินไขปากคอก (คำว่า ไข คือ การเปิด หมายถึงการเปิดปากเจรจา ในเรื่องของคำคอง) ซึ่งสมัยก่อน หากญาติของฝ่ายหญิงรับเงินนี้ก็แสดงว่า เป็นอันตกลงหากไม่รับก็เป็นการปฏิเสธซึ่งพ่อแม่ สมัยก่อน หากพ่อแม่ไม่ตกลง ก็ไม่สามารถที่จะแต่งงานได้

ปัจจุบัน การขอสาวนั้นจะเป็นลักษณะที่ถูกต้องเป็นคนที่เลือกเอง การเลือกนั้นจะขึ้นอยู่กับความชอบพอกันของผู้บ่าวสาว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะเป็นคนที่ไปบอกพ่อแม่ของตัวเอง ให้มาขอสาว การขอสาวนั้น จะมีขันหมากไปเช่นกันแต่ เงินไขปากคอกนั้น ไม่นิยม 3 บาทเหมือนแต่ก่อน การขอสาวนั้น เมื่อทั้งสองชอบพอกันในเรื่องของหนุ่มสาวไม่ต้องพูดกันมา แต่สิ่งที่ต้องตกลงกันระหว่างพ่อแม่ของหนุ่มสาวนั้นคือเรื่องของ คำสินสอด ที่ชาวบ้านเรียกว่า คำคอง

คำคอง

คำคอง ก็คือคำสินสอดดังที่กล่าวแล้ว คำสินสอดนั้นฝ่ายหญิงจะเป็นคนเรียก ในสมัยประมาณ คนที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป สินสอดนั้นจะถ้าคิดเป็นราคาปัจจุบันถือว่าถูกมาก เพราะคำสินสอด จะตกอยู่ที่ประมาณ 10 บาทขึ้นไป แต่ต้องมีวัว ควายเป็นของแถม คำกว่า 70 -60 คำสินสอดของชาวบ้าน จะตกอยู่ที่ประมาณ หลักร้อย คือจะเรียกร้อยบาท หรือร้อยเก้าสิบเก้า เป็นต้น ในช่วงอายุ 60- 50 คำคองของชาวบ้านจะขึ้นมาที่หลักพัน เป็นพัน ซึ่งจะก็พันก็แล้วแต่แม่ของฝ่ายหญิงจะเป็นคนเรียก ส่วนช่วงอายุ 50-40 ก็ยังราคาคำคองนั้นอยู่ที่หลักพัน แต่อาจจะเป็นหลายพัน ไม่ใช่พันเดียว ประมาณ 20 กว่าปีให้หลัง จากปัจจุบัน คำคองก็ยังอยู่ที่หลักพัน ถึงหมื่นต้นๆ เช่นในช่วง ที่ผู้วิจัยเรียนอยู่ชั้น ป.6 คำคอง (ปี 2525) จะอยู่ที่หลักพัน ถึงหมื่น

ส่วนในปัจจุบัน คำคองนั้นขึ้นที่หลักหมื่น แต่มีใช้หมื่นเดียว เช่น กรณีของ นางสาวไก่อ (นามสมมติ) ที่แต่งงานเมื่อ (2540) คำคองนั้น 44,499 บาท และทอง อีก 4 บาท ซึ่งจะเห็นได้ว่า คำคองในปัจจุบันนั้นแพงขึ้นตามสมัยนิยม ส่วนของแถมที่สมัยก่อนนิยมเป็นสัตว์นั้น ปัจจุบันก็เปลี่ยนเป็นสิ่งที่มีความนิยมเป็นอันมากก็คือ ทองรูปก้นช้อน ส่วนสัตว์นั้นจะใช้เป็นอาหารเสียมมากกว่าที่จะเอามาเป็นแรงงาน

การเรียกค่าสินสอดนั้น นับว่าเป็นการเรียกค่าน้ำนมคืนจากคนที่มาขอ เพราะหญิงที่แต่งงานแล้ว เหมือนกับเป็นสมาชิกของบ้านฝ่ายสามี ดังนั้นค่าคองนั้นจึงเป็นค่าเลี้ยงดูให้แก่พ่อแม่ของผู้ที่เป็นฝ่ายหญิง ซึ่งส่วนมากค่าคองนั้นพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะเป็นคนเก็บ ส่วนจะแบ่งให้ลูกหรือไม่นั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ส่วนเงินที่ คู่บ่าวสาวเป็นเจ้าของแน่นอนคือ เงินผูกแขนที่เขาเรียกว่า “ผูกเอาสะใภ้ผูกเอาเขย” เงินส่วนนี้จะเป็นทุนในการตั้งตัวของคู่บ่าวสาว

เมื่อตกลงค่าสินสอดได้ บางทีก็มีการต่อรองระหว่างญาติของทั้งสองฝ่าย เพราะหากเรียกราคาสินสอดที่สูงไปก็ไม่สามารถหาได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องต่อรองลงมา หลังจากนั้นเมื่อตกลงเรียบร้อยก็เป็นพิธีหมั้น ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะใช้ทองในการเป็นของหมั้น โดยจะให้ฝ่ายชายสวมให้ฝ่ายหญิง ถ้าเป็นสร้อยคอ ก็ให้สวมที่คอหากเป็นแหวน ก็สวมที่นิ้วมือนิ้วนางด้านซ้าย เพื่อให้คนรู้ว่าคนนี้มีคนจองแล้ว ส่วนมากสังคมชาวบ้านนั้น เมื่อใครไปขอใครก็เป็นที่ยูู้ทั่วบ้านอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่นิยมสวมแหวน เพื่อเป็นสัญลักษณ์ หลังจากนั้นก็จะเป็นการตกลงหาวันแต่งงาน ซึ่งส่วนมากจะเป็นวันคู่ และเป็นเดือนคู่

ภาพที่ 10 แสดงค่าสินสอด (ค่าคอง)

หม้ายขันหมาก

คำว่าหม้ายขันหมาก คือการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดค่านัดหมายหลังที่จากตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หรือหมั้นแล้วเกิดเปลี่ยนใจเพราะเหตุใดก็ตาม หากเป็นฝ่ายชายเป็นฝ่ายเปลี่ยนใจก่อนที่จะถึงวันแต่งงาน ฝ่ายหญิงเป็นผู้เสียหาย เพราะฝ่ายชายทำให้เป็นหม้ายขันหมาก ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายต้องมาตกลงกัน ส่วนมากฝ่ายที่ผิดข้อตกลงจะต้องเป็นฝ่ายที่ชดใช้ ซึ่งแต่ก่อนนั้นเขาจะเรียกเอาเงิน ที่เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า เสียค่าไหมพอมแม่ของฝ่ายที่ผิดสัญญา จะต้องเสียค่าไหมหรือค่าปรับ เป็นสองเท่าของค่าสินสอดที่ตกลงกันได้ ในสมัยก่อนไม่มีการออมชอม เพราะถือว่าเป็นการหมิ่นเกียรติ เป็นการดูหมิ่นคุณคุณคุณคุณคุณคุณของอีกฝ่าย ดังนั้นจึงต้องปรับให้หนักที่เรียกว่าบาทห้าบาท ในกรณีของผู้หญิงเองก็เช่นกัน หากฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายผิดสัญญา ฝ่ายชายก็จะเป็นฝ่ายปรับเหมือนกัน

ส่วนในกรณีของ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอันเป็นไป หรือล้มหายตายไป ถึงแม้จะเป็นหม้ายขันหมากก็ไม่มีการปรับไหม เพราะเป็นเรื่องที่สุจริตเป็นเรื่องที่ป้องกันได้ยากไม่เป็นเรื่องที่เสียหาย เป็นเรื่องที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้อภัยกันได้

การเตรียมตัวก่อนวันแต่ง

เมื่อหาฤกษ์ยามกำหนดวันแต่งแล้ว พอใกล้ถึงวันแต่งสิ่งที่พ่อแม่ ของฝ่ายหญิงนั้นต้องเตรียมคือ

1. เครื่องสมมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย โดยมากจะเป็นผ้าผืนแพรวา ปัจจุบันเครื่องสมมาหรือเครื่องสมมาคุณญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายนั้นจะเป็นเครื่องใช้ประเภท เสื้อ (ผูกนอนที่ชาวบ้านทำเอง) สาด (เสื้อในภาษาถิ่นกลาง) หมอนจืด (หมอนสี่เหลี่ยม ที่ชาวบ้านทอเอง มีลวดลายสวยงาม) ผ้าซิ่น (ผ้าถุงส่วนมากจะเป็นไหม) ผ้าด้าม (ผ้าขาวม้า ส่วนมากเป็นผ้าไหมเหมือนกัน) จะทำเป็นชุดไว้ เพื่อให้ง่ายต่อการหยิบฉวยว่าชุดนี้จะให้ใคร จะใช้ด้ายดิบมัดไว้มีรูปเทียนดอกไม้ ส่วนมากเป็นดอกมะลิ เพราะเป็นของสมมาคุณญาติว่าที่ฝ่ายสามี

2. การจัดหาที่นอน หมอน มุ้ง สำหรับใช้เองของคู่บ่าวสาว รวมทั้งการตกแต่งห้องหอไว้สำหรับเป็นเรือนหอของคู่บ่าวสาว ซึ่งส่วนมากจะจัดที่บ้านของฝ่ายหญิง เพราะหลังจากที่แต่งแล้วฝ่ายชาย จะต้องมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิงซึ่งที่นอน หมอน มุ้ง นั้น ส่วนมากจะหาซื้อจากตลาดมา ซึ่งคู่บ่าวสาวจะเป็นฝ่ายที่ไปเลือกเอง ส่วนสินนั้นจะเป็น สิที่หวานๆ หรือสิที่สดใส ห้องนั้นจะได้รับการตกแต่งเป็นอย่างดี ผ้า màn หน้าต่าง ม่านประตู จะเปลี่ยนทั้งหมด ส่วนค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นฝ่ายชายที่ต้องออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด

3. สถานที่จัดงานแต่ง ที่แต่งงานนั้นชาวบ้านหนองกงธนสารมักจะทำที่บ้านเจ้าสาว ซึ่งถือเป็นธรรมเนียม เพราะเมืองไทยนั้นนิยมนำผู้ชายไปที่บ้านของฝ่ายหญิง ที่เป็นลักษณะของวิวาหมงคล โดยที่บ้านฝ่ายหญิงนั้นหากไม่กว้างพอที่จะรองรับแขก จะต้องทำปะรำ ซึ่งสมัยก่อนการทำปะรำนั้น จะอาศัยความร่วมมือจากญาติของฝ่ายหญิง ในกรณีที่บ้านของฝ่ายหญิงมีสถานที่พอรับรองก็ไม่ต้องทำปะรำ ปัจจุบันปะรำนั้นไม่ต้องทำเพราะเขาใช้เต็นท์เป็นส่วนมาก และสะดวกเพียงแต่หาซื้อหาเข้ามาเท่านั้น ซึ่งส่วนมากที่วัดจะมีให้เช่าสิ่งเหล่านี้

4. บัตรเชิญ ในสมัยก่อนนั้นที่บ้านหนองกงจนสารไม่มีการออกบัตรเชิญ แต่เรียกการไปเชิญเรียกว่า ไปหา หมายความว่าไปขอให้คนมาร่วมงาน ซึ่งหากฝ่ายชายไปหา คนที่มาในงานก็เป็นญาติของฝ่ายชาย มีหน้าที่คอยผูกเอาหลานสะใภ้ ในกรณีที่ฝ่ายหญิงไปหาใคร หรือไปบอกใครคนนั้นจะต้องมาที่บ้านของฝ่ายหญิงเป็นญาติของฝ่ายหญิง เวลาผูกแขนก็เป็นผูกเอาหลานเขย ซึ่งการไปหา นั้น หากอยู่ต่างหมู่บ้านก็จะให้คนไปส่งข่าว ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าไปข่าว คือการไปบอกว่าลูกหลานของคนจะแต่งงานให้มาร่วมวันนั้น หรือวันนี้ ปัจจุบันจะเป็นการออกการ์ดเชิญ หรือบัตรเชิญ เพราะง่าย บัตรที่ส่งไปในซองสีชมพูนั้น จะบอกวันเวลาเป็นอย่างดี และซองที่ส่งไปให้คนที่มาไม่ได้ก็จะส่งเงินมาช่วยเป็นค่าใช้จ่ายแทน ส่วนผู้ที่มาก็จะใส่มาเช่นกัน ส่วนบางคนก็เอาเงินที่ใส่มานั้นเป็นเงินผูกแขน หรือบางคนก็แยกต่างหาก ซึ่งบัตรเชิญนั้น บางทีก็แยกกันออกเชิญระหว่างคู่บ่าวสาว บางทีก็ออกรวมเป็นอย่างเดียวกัน

นอกจากสิ่งที่กล่าวมาแล้วสิ่งที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะต้องทำที่บ้านของตัวเอง ซึ่งส่วนมากจะเป็นของที่ใช้ต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน เพราะต่างฝ่ายจะต้องรองรับแขกที่มาบ้านของตน เพราะก่อนที่เจ้าบ่าวจะยกขบวนมานั้น จะมีการเลี้ยงแขกที่บ้านของเจ้าบ่าวก่อน หมายถึงแขกที่เจ้าบ่าวไปหามา ส่วนเจ้าสาวนั้นจะเลี้ยงแขกที่ตัวเองไปหามาก่อนเช่นกัน ดังนั้นสิ่งที่ต้องเตรียมคือ

1. อาหาร ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญในงานอย่างหนึ่ง เพราะหากไม่มีอาหารที่เพียงพอเลี้ยงแขกอาจได้รับเสียงที่ไม่น่าฟังที่จะตามมาทีหลัง ซึ่งอาหารที่ต้องเตรียมนั้นคือ

1.1 อาหารประเภทคาว หวาน ซึ่งส่วนมากแหล่งที่มาของอาหารประเภทนี้คือการได้จากการฆ่าสัตว์เลี้ยงประเภท วัว ควาย เพื่อนำเนื้อมาเป็นอาหารมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ส่วนหวานนั้นจะนิยมทำข้าวต้มโคลน (ข้าวต้มมัด) เพราะถือว่าเป็นขนมมงคล นอกนั้นก็แล้วแต่เจ้าภาพจะให้ทำส่วนมากหาซื้อจากตลาด

1.2 ประเภทของมีนเมา ในสมัยก่อนนั้นจะนิยมทำเอาเอง คือเหล้าสาโท เพราะทำง่าย และเหล้าขาว 40 ดีกรี ปัจจุบันเนื่องจากบางคนมาทำงานที่กรุงเทพฯ กินเหล้าขาวไม่เป็นจึงต้องใช้เหล้าสีบ้างก็มี แต่เหล้าขาวนั้นจะขาดไม่ได้ เพราะจะใช้ในพิธีสู่ขวัญ ดังนั้นชาวบ้านเขาจึงบอกว่า "จัดงานแต่ละเที่ยว ต้องมีเหล้ายาป่าปิ้ง" (จัดงานแต่ละครั้งต้องเตรียมเหล้ายาอาหาร) ในสมัยก่อนชาวบ้านดื่มเหล้านั้นจะดื่มแบบ ไม่ได้ผสม โซดา หรือน้ำแข็ง ดังนั้นคนอีสานโดยทั่วไปจึงกินเหล้าเก่ง ปัจจุบันนอกจากเตรียมเหล้าขาวแล้ว ในหมู่บ้านยังนิยมเบียร์ อีกด้วย

1.3 ชั้นหมากเบ็ง คือ บาศรี หรือบายศรี สำหรับสูตรขวัญคู่เจ้าบ่าว เจ้าสาว ซึ่งการเตรียมชั้นหมากเบ็งนี้ จะทำก่อนถึงวันงาน เพียง 1 วัน เพราะถ้าทำไว้นานใบตองมันจะเฉาเสียก่อน บาศรีนั้นจะใส่ภาชนะขนาดใหญ่เช่น พาน โศก หรือขันอย่างใหญ่ พระยาอนุমানราชชน (2506 : 84) ได้พูดถึง ชั้นหมากเบ็งว่า เป็นพวกบายศรีปากชาม ใช้ชั้นบรรจุกววยใบตอง 5 กววย ภายในบรรจุกววยไม้รูปเทียน อย่างละคู่ เอาใบตองเย็บเป็นชั้นหมากเบ็ง ลักษณะอย่างบายศรีนมแมว ทำให้เป็น 5 ชั้น เรียกว่า 5 ชั้น เท่ากับเป็นบายศรี 5 ชั้น มีดอกไม้เรียงตามกลีบหมากเบ็งให้ครบทุกยอด จัดเป็นภาชนะขัน โศกหรือขันแล้วแต่จะมี หรือจัดหามาได้

เครื่องบายศรีนั้น จะประกอบด้วย

1. เหล้า 1 ขวด
2. ไข่ไก่ต้ม ที่ยังไม่ปอกเปลือก 1 ฟอง
3. ข้าวแดงงา (ขนมที่คลุกงา) ข้าวต้มกล้วยมัด 2 มัด
4. ปั้นข้าวเหนียว
5. กล้วยน้ำว้า 1 หวี
6. มะพร้าวอ่อน 1 ลูก
7. ข้าวสารเหนียว 1 ขัน
8. ข้าวตอกกระทงเล็ก 2 กระทง
9. น้ำหอม 1 จอก
10. หมาก พลู บุหรี่ 1 กระทง
11. ด้ายสายสิญจน์ สำหรับผูกแขน

เมื่อจัดเตรียมสิ่งเหล่านี้เสร็จแล้ว โดยส่วนมากการเซ็บพาวัวญ หรือขันหมากเบ็งเป็นเรื่องของผู้หญิง เพื่อเป็นการอวดฝีมือในการทำขันหมากเบ็ง เมื่อทำเสร็จแล้วจะยกไปวางที่ห้องโถงใช้ผ้าคลุมไว้เพื่อทำพิธีสู่ขวัญในวันต่อไป

ภาพที่ 11 แสดงลักษณะขันหมากเบ็ง

วันแต่ง

เมื่อวันแต่งงานมาถึง ญาติของแต่ละฝ่ายมารวมกันที่บ้านของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คืบก่อนที่จะถึงวันแต่งนั้น ในตอนกลางคืออาจมีการเลี้ยงคนที่มาช่วยงาน ในส่วนของผู้ที่เตรียมอาหาร ก็จะพากันจัดทำอาหารบางอย่างไว้ เพื่อที่สะดวกในการปรุงในตอนเช้าของวันแต่งงาน ซึ่งจะทำทั้งบ้านของเจ้าสาวและเจ้าบ่าว เพราะบางอย่างต้องใช้เวลานาน ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องเตรียมไว้ก่อน

ในวันแต่งจริง ที่บ้านของเจ้าบ่าว ในตอนเช้าก็จะมีการสูตขวัญของเจ้าบ่าว ที่ชาวบ้านเรียกว่า การสูตขวัญน้อย โดยพิธีการสูตขวัญ หรือสูขวัญ จะเริ่มประมาณ 7 โมงเช้า เพราะต้องรีบทำให้ทันเวลา ที่ต้องยกขบวนขันหมากไปที่บ้านของฝ่ายเจ้าสาว เมื่อเสร็จจากการสูขวัญน้อย ก็จะเป็นการเลี้ยงแขกที่มาที่บ้าน จากนั้นพอใกล้เวลาที่กำหนดไว้ ก็ออกมาตั้งขบวนแห่จากที่บ้านของตัวเอง ในกรณีที่เจ้าบ่าวสาว อยู่คนละหมู่บ้านก็จะใช้รถบรรทุกคนมา เสร็จแล้วพอใกล้ถึงบ้านของเจ้าสาวก็จะลงตั้งขบวน

ในกรณีที่อยู่บ้านเดียวกันก็ ใช้การเดินทางจากบ้านของตัวเองมายังบ้านของเจ้าสาวเลย ขบวนแห่นั้น ขบวนขันสอดทองหมั้นจะต้องนำหน้าขบวน ขันหมากนั้นถ้าขันแต่ง จะมี 3 ขัน สองขันเป็นขันใส่หมาก พลูบู่หรือ อีกขันเป็นขันใส่เงินทอง ต้องใส่ไว้ครบจำนวนที่ตกลงกันไว้ ขาดไม่ได้แต่ถ้าเกินเป็นการดี

การตั้งขบวนเจ้าบ่าวนั้น ผู้ที่ถือขันสอดทองหมั้น หรือขันหมากเดินนำหน้า และญาติผู้ใหญ่จากนั้นก็เป็นขบวนคนที่ถือบริวาร เพราะการแต่งงานนั้นชาวอีสานนั้น หมายถึงการแยกผู้ชายมาอยู่กับผู้หญิง ดังนั้นชาวอีสานจึงนิยมแบ่งของจากเรือนตัวเองให้ลูกชายด้วย เช่น ที่นอน หมอน เสื้อ หม้อ ตู้ใส่เสื้อผ้า เป็นต้น ขบวนเจ้าบ่าวมีการร้องรำทำเพลง บางทีก็มีแตรวงนำหน้า หรือขบวนกลองยาว เพื่อเพิ่มความครื้นเครง เมื่อขบวนของเจ้าบ่าวมาที่บริเวณใกล้บ้านของเจ้าสาว ญาติฝ่ายเจ้าสาวก็ออกไปต้อนรับขบวน มีการช่วยถือของที่ขบวนเจ้าบ่าวนำมา และพูดหยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน

ภาพที่ 12 แสดงขบวนแห่เจ้าบ่าว

เมื่อมาถึงบริเวณบ้านของเจ้าสาว ญาติของเจ้าสาวก็จะทำค่าน เพื่อกันขบวนของเจ้าบ่าวไม่ให้ผ่านไปง่ายๆ เช่นในสมัยก่อนนั้น จะถามว่า "มาเส็ดหยัง" (มาทำไม) ญาติเจ้าบ่าวก็จะตอบว่า "เสื่อของมาให้" (จะเอาของมาให้) ญาติของฝ่ายหญิงก็จะถามอีกว่า "อยากเสื่อผ่านทางบ่" (อยากจะผ่านทางไหม) ญาติฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะตอบว่า "อยากเสื่อ" (อยากจะผ่าน) ญาติของฝ่ายเจ้าสาวก็จะถามอีกว่า "คั้นจั้งซันเสื่อค่าผ่านทาง" (ถ้าอย่างนั้นต้องเสื่อค่าผ่านทาง) ญาติฝ่ายชายก็ถามว่า "เสื่อหยังหละ" (จะเอาอะไรจะมา) จากนั้นญาติของฝ่ายหญิงอยากได้อะไรก็จะขอ ส่วนมากการขอนั้นราคาจะไม่แพงนัก ส่วนที่มักขอกันคือ เหล้า 1 ขวดหรือ 2 ขวด ปัจจุบันยังมีการกันประตูอย่างนั้น นอกจากเจ้าบ่าวจะให้เหล้าบางทีก็ยังให้เงิน เมื่อผ่านด่านที่ 1 แล้วต้องเจอด่านที่ 2 การถามก็ยังเหมือนลักษณะเดิม ด่านที่สองนี้จะอยู่ใกล้หน้าบ้านของฝ่ายสาว หรือหากเป็นเรือนที่ต้องขึ้นบันไดก็จะทำบริเวณให้บันได ด่านนั้นจะเอาเชือกฟาง หรือเข็มขัดก็แล้วแต่มาเป็นเครื่องกันด่าน พอผ่านด่านที่ 2 แล้ว ก่อนที่จะขึ้นบ้านของเจ้าสาวนั้น จะต้องมัดคั้นอ้อยที่นำมา ที่บันไดของบ้านเจ้าสาว หรือถ้าเป็นชั้นล่างก็วางที่ประตูเข้าบ้าน

ก่อนขึ้นบ้านนั้น จะต้องให้ญาติของเจ้าสาวล้างเท้าให้ แต่ต้องเป็นคนที่มีอายุน้อยกว่าเจ้าบ่าว เพราะต้องให้คนที่มิศกค์เป็นน้อง ส่วนมากก็จะให้น้องของเจ้าลาว พอล้างเสร็จเจ้าบ่าวก็จะให้ซองเงินแก่น้องเจ้าสาวที่ล้างเท้าให้

ภาพที่ 13 แสดงการกันประตูเงินประตูทอง

พอเจ้าบ่าวขึ้นมาบนบ้านเสร็จเรียบร้อย ญาติผู้ใหญ่ก็จะให้คู่บ่าวสาวมานั่งร่วมกัน ใกล้บริเวณจะสูตรขวัญ ซึ่งส่วนมากก็จะเป็นห้องเปิง หรือห้องโถงของบ้าน ซึ่งบริเวณนั้นจะมี

- พาชขวัญ หรือพานบายศรี
- พาทานหรือสำรับที่จัดไว้เพื่อเลี้ยงบรรพบุรุษ
- ชั้น 5 สำหรับอัญเชิญเทวดาในการสูตรขวัญ
- ชั้นน้ำมนต์
- เทียนจี๊สำหรับทำน้ำมนต์
- สายสิญจน์รอบพาชขวัญ

เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วญาติทั้งสองฝ่ายก็จะเอาสินสอดออกมานับก่อนที่จะทำพิธีสูตรขวัญ การนับเงินนั้นเมื่อนับเสร็จแล้วก็นำถั่วเขียว ข้าวเปลือกมาโปรยที่เงิน เป็นเครื่องหมายว่า ขอให้งอกงามขึ้นเหมือนข้าวเปลือกที่สามารถนำไปปลูกได้ หรือความหมายว่า ให้งอกงามเหมือนเมล็ดพันธุ์พืชเหล่านั้น การนับเงินจะนับบนผ้าที่วางไว้ เมื่อนับเสร็จ โปรยถั่ว เป็นดิน แล้วก็นำเงินนั้นมาวางไว้ที่พาน จากนั้นพ่อพรหมณ์ ก็เรียกญาติๆมานั่งล้อมพาชขวัญ พรหมณ์ผู้ทำพิธีและคู่บ่าวสาวจะต้องนั่งตรงข้ามกัน ฝ่ายชาย หรือฝ่ายเจ้าบ่าวจะนั่งด้านขวา ส่วนเจ้าสาวนั่งด้านซ้าย ซ้ายมือของเจ้าสาว เป็นเพื่อนเจ้าสาวสองคน ด้านขวามือของเจ้าบ่าว เป็นเพื่อนของเจ้าบ่าวสองคน

การแต่งตัวของเจ้าบ่าววันนั้น ชุดที่แต่งเจ้าพาชขวัญ ส่วนมากฝ่ายชายนั้นไม่พิถีพิถัน กับเรื่องการแต่งตัว แต่จะแต่งง่ายๆ เรียบๆ ดูสะอาด ที่นิยมแต่งกันส่วนมากเป็นเสื้อเชิ้ตสีขาว กางเกงขายาว บุคลิก มีผ้าสะไบเฉียงบ่า หรือไหล่ซ้าย หน้าตาก็แต่งบ้างเล็กน้อย ส่วนเจ้าสาวนั้น จะแต่งตัวสวยงาม ซึ่งแต่ก่อนนั้นจะอาศัยคนที่ฝีมือในหมู่บ้าน ส่วนปัจจุบันจะอาศัยช่างเสริมสวยที่ตลาด โดยตั้งแต่เช้าเข้าไปที่ร้านให้ช่างแต่งหน้าตาพร้อมทั้งผมให้ จากนั้นก็มาแต่งชุดไทยประยุกต์ที่บ้านตัวเอง สมัยก่อนผู้หญิงจะแต่งตัวด้วยชุดพื้นบ้านของชาวอีสานเอง

เมื่อทุกฝ่ายพร้อมแล้ว พรหมณ์ก็จะขึงด้ายสายสิญจน์ให้กับคู่บ่าวสาว และญาติๆ ที่นั่งรอบเรียกวขวัญ ตอนที่พรหมณ์บอกให้เรียก เมื่อทุกคนจับที่สายสิญจน์แล้วพรหมณ์ก็เริ่มพิธี โดยการจุดเทียนที่ พานบายศรี หรือพาชขวัญ จากนั้นก็ยกชั้น 5 ขึ้น แล้วก็กล่าว ตักเศ อัญเชิญเทวดามาเป็นพยานในการชุมนุม

การสูตรขวัญงานแต่งงาน

การสูตรขวัญ เป็นสิ่งที่เชื่อว่าสร้างกำลังใจให้กับคู่บ่าวสาว เพราะความเชื่อของชาวบ้านนั้น เชื่อว่าขวัญนั้น จะอยู่ตามร่างกายของมนุษย์ เมื่อสร้างสิ่งที่ดีขวัญก็จะติดตาม ในกรณีที่คนไม่สบาย ก็เชื่อว่าขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ดังนั้นการสูตรขวัญ จึงเป็นเรื่องของการสร้างกำลังใจให้กับคน เพื่อมีกำลังใจในการครองคู่ ในเรื่องของขวัญนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับฤกษ์ยาม สังกศตจากบทสูตรขวัญต่างๆ

ที่กล่าวถึงเรื่องฤกษ์ดียามดี เป็นการกล่าวให้คู่บ่าวสาวครองเรือนอย่างมีความสุขไม่มีวันตาย พร้อมทั้งกล่าวถึง คำสั่งสอนคู่บ่าวสาว และกล่าวอวยพร

ดังนั้นจึงนิยมคู่ขวัญวันแต่งงาน พ่อพราหมณ์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการคู่ขวัญนั้น จึงร่ายคำคู่ขวัญนั้นยาวๆ เพราะต้องการอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีความสุข การว่าคำคู่ขวัญนั้นจะว่าด้วยภาษาท้องถิ่นผสมภาษาไทย ท่วงทำนองเป็นการกล่าวด้วยทำนองของสารภัญญู สลับกับเสียงเรียกขวัญของผู้ที่เข้าร่วมพิธีเป็นระยะๆ ไป ตัวอย่างคำคู่ขวัญดังนี้

ศรี ศรี มีอันนี้แมนมียดี เป็นดิถีก่อเกิดว่าประเสริฐมงคล
ว่าเปนนุญน้อยหน่อ ใหญ่ทอพอพอแฮนุ่งผ้าแพรตดแต่ง
หวิผมแบ่งกุมาร มีเชื่อนชานให้ได้อยู่ มัมจากอู่สายไหม
เป็นทราวมวยอวนอ่อนแค้นไสสอนนารีสาวผู้ดี ไผ่อยากฮวม
คนอยากร่วมเชื่อนนอนคนอนซอนเหลือหลากหลายหน้าผาก
หุดา กิริยาอ่อน โยนงามทั้งอนเลาดิง สมเป็นหญิงคุณค่า
ไผ่กะว่าเป็นนางแมน มาแต่แดนสมสู่ งามทั้งคู่ชายหญิง
งามชายอิงมาแอบงามหญิงแนบทั้งสอง มากินคองสมผ่า
พี่น้อง เล่าทั้งสองทาง ทั้งสาวนาง และเจ้าบ่าว พี่น้องป่าวมา
โหมคุณมาชมพอมหิน คนแตกตื่น โหมงัน มารวมกันพอล้าน
โบทกล่าวदानเอมเอา ทั้งสองเฮาสมผ่า...ว่ามาเยอขวัญเอ..ฯ

หลังจากที่กล่าวคำคู่ขวัญเสร็จเรียบร้อยแล้ว หมอขวัญก็จะเอาด้ายสายสิญจน์ที่แขวนอยู่ที่ขอดของบายศรี มาผูกแขนของคู่บ่าวสาวเป็นคนแรก พร้อมกับนั้นก็กล่าวอวยพรให้คู่บ่าวสาวมีความสุขโดยใช้คำกล่าวที่เป็นจังหวะที่สอดคล้องเหมือนบทกลอน เป็นภาษาท้องถิ่น เป็นภาษาที่ค่อนข้างฟังง่ายไพเราะ เป็นการกล่าวเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาคุ้มครองนั่นเอง

การผูกแขนของคู่บ่าวสาวนั้น จะหาขันใบใหญ่ หรือพานมาวางไว้ใกล้ๆ เพื่อ รับเงินของผู้ที่ผูกแขน การผูกแขนนั้น จะให้ญาติของเจ้าบ่าวผูกก่อน เพราะเป็นการผูกเอาหลานสะใภ้ เมื่อผู้ที่ผูกเจ้าสาวก็จะเอาสดางค์ ไส้ที่ภาชนะที่จัดไว้ในวันนั้น การผูกแขนนั้นจะผูกทั้งหนุ่มสาว เมื่อญาติของฝ่ายชาย หรือเจ้าบ่าวผูกเสร็จก็จะ เอาเงินที่ใส่ในขันมานับ สมัยก่อนอาจได้เป็นหลักพัน ส่วนปัจจุบันเป็นหลักหมื่นขึ้นไป บางทีก็หลายหมื่นแล้วแต่ญาติของฝ่ายชายจะใจป้ำขนาดไหน จากนั้นก็เป็นญาติฝ่ายหญิงผูกเอาสะใภ้ ก็ทำเหมือนลักษณะเดิม จากนั้นก็จะเอาเงินมานับ ได้เท่าไรก็ประกาศให้ผู้ที่มีร่วมงานได้ทราบ หากฝ่ายที่ผูกเอาแซ่ได้มากกว่า ก็แสดงว่าญาติของฝ่ายหญิงใจป้ำหรือใจใหญ่กว่า บางทีก็แสดงให้เห็นถึงตระกูลของญาติทั้งสองฝ่าย ว่าใครดีกว่ากัน หากฝ่ายที่ผูกเอาสะใภ้ที่ได้เงินจากการผูกแขนมากกว่า ก็แสดงว่าญาติของฝ่ายชายมีฐานะที่ดีกว่า หรืออาจเป็นคนที่ย่างขวางกว่า เพราะสามารถได้เงินผูกแขนมากกว่า เนื่องจากญาติหรือแขกฝ่ายตนมากกว่าญาติของฝ่ายหญิง จึงเป็นการแข่งขันกันในกลุ่มญาติ

เงินที่ได้จากการผูกแขนนั้น จะไม่ใช่เงินของญาติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะเป็นเงินของคู่บ่าวสาว เพื่อที่จะเป็นทุนในการเริ่มต้นชีวิตคู่ ส่วนเงินค่าคองนั้น เป็นธรรมเนียมที่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงนั้นเป็นผู้เอา เพราะถือว่าเป็นค่าคอง หรือค่าแลกเปลี่ยนที่ฝ่ายชายให้มา แต่พ่อแม่ ของฝ่ายหญิงอาจจะแบ่งให้ลูกของตัวเองบ้างก็มี หรือบางคนก็ให้หมด ซึ่งคู่บ่าวสาวนั้นจะไม่เรียกร้องเอา หรือจะเรียกเอาไม่ได้ ต้องอยู่ที่ความพอใจของพ่อแม่ ฝ่ายเจ้าสาวเป็นสำคัญ

ภาพที่ 14 แสดงการบายศรีสู่ขวัญ

การป้อนไข่เลี้ยงทาย

เมื่อผูกแขนและผ่านขั้นตอนนั้นแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การป้อนไข่ คู่บ่าวสาวยังคงต้องนั่งอยู่ที่เดิม จากนั้นญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็เอาไข่ที่เตรียมไว้ ซึ่งไข่นั้นจะเอามาวางที่มีือบ่าวสาวในตอนที่ถูกผูก มาปลอกเปลือกไข่ออก จากนั้นก็จะใช้เชือกเส้นเล็กๆ คัดที่กลางไข่ หรือที่เห็นส่วนมากก็คือใช้เส้นผมที่ยาวๆ ของใครก็ได้ ต้องมั่นใจว่าสะอาด คัดไข่ตรงกึ่งกลาง เพื่อที่จะทำนายว่า คู่สามีจะมีความราบรื่นในชีวิตคู่หรือเปล่า หากราบรื่นไข่แดงนั้นจะอยู่ตรงกลางพอดี หากไข่แดงเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งก็จะบอว่าไม่ค่อยดี อาจมีเรื่องทะเลาะกันบ่อย

หลังจากที่คู่ใจเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำใจนั้นมาป้อนให้กับคู่บ่าวสาว การป้อนใจนั้น คนสมัยก่อนนั้นเขาให้คนที่มีความดี เป็นที่เคารพของชาวบ้าน เป็นคนที่สูงอายุ เป็นคนป้อน ปัจจุบันก็ยังยึดถือแบบนั้น ส่วนมากก็จะเป็นคนที่เคารพนับถือของคนทั่วไป แต่ต้องเป็นผู้หญิงเป็นคนป้อน การป้อนนั้นมีหลักที่ยึดถือมาตั้งแต่โบราณคือ จะต้องเอาใจท่อนบน วางที่มือขวาและ ข้าวเหนียวปั้นเล็กๆ 1 คำ มือซ้ายต้องเอาใจท่อนล่าง กับข้าวเหนียวเหมือนกัน หลักที่ป้อนใจนั้นเขาบอกว่า “มือขวาป้อนใจอ้าย มือซ้ายป้อนใจนาง” (มือขวาต้องป้อนฝ่ายชาย มือซ้ายป้อนฝ่ายหญิง)

ภาพที่ 15 แสดงการป้อนใจ

การสมมาปูย่า

เมื่อป้อนใจเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีที่ต้องทำต่อเนื่องไปคือการสมมาญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเป็นอันดับแรก โดยนำสิ่งที่เตรียมไว้ตั้งแต่ก่อนถึงวันแต่งงาน หรือเครื่องสมมาที่จัดไว้ ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เมื่อของพร้อมแล้วฝ่ายชายก็จะสมมาญาติของฝ่ายหญิงก่อน แต่ส่วนมากบางหมู่บ้าน การสมมาตายนั้นไม่ค่อยมี แต่จะเป็นการกราบเพื่อรับโอวาทเท่านั้น

คำว่า"การสมมาปุ่ ย่า "นั่นในที่นี้หมายถึงการที่ว่าที่สะใภ้ นั้นแสดงความยอมรับ พ่อแม่ของฝ่ายชาย เพราะเขาถือตระกูลฝ่ายชายเป็นใหญ่ ดังนั้นการที่ฝ่ายหญิงที่จะเป็นสะใภ้ นั้น แสดงอาการแบบนั้น แสดงการยอมรับตระกูลฝ่ายชาย รวมทั้งแสดงการยอมให้ญาติหรือพ่อแม่ฝ่ายชาย ตักเตือนได้ และให้อภัยเพราะอาจเผลอทำอะไรที่มันผิดต่อท่านเหล่านั้นด้วย

เมื่อผูกแขนเสร็จผ่านพิธีการป้อนไข่แล้วทั้งคู่ก็จะสมมาญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย จากนั้นฝ่ายหญิงก็จะสมมาพ่อแม่และแม่ของว่าที่สามี โดยการนำเครื่องสมมา ที่มีผ้าผืน แพร่วาที่เตรียมไว้ผู้ชายเครื่องสมมาอาจเป็น ผ้าโสร่ง 1 ผืน เสื้อ 1 ตัวก็ได้ สำหรับแม่ของฝ่ายชายก็จะเป็นผ้าถุง หรือเสื้อตัวหนึ่ง ปัจจุบันก็มีการเอาเสื้อ (ฟูก หรือที่นอนของชาวอีสานเรียกเสื้อ) รวมเป็นเครื่องสมมาด้วย อีกอย่างหนึ่ง สมัยก่อนนั้นการสมมานั้น ผู้ที่เป็นพ่อ และแม่ของฝ่ายชายนั้น จะไม่ทำอะไรอีกนอกจากให้พรและให้โอวาற்ப้าง ปัจจุบันจะมีการเอาเงินตอบแทนน้ำใจของสะใภ้ก็มี เครื่องสมมานั้นจะไม่จัดไว้สำหรับพ่อแม่ของฝ่ายชายเท่านั้น แต่จะจัดไว้เพื่อญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายคนอื่นๆด้วย รวมทั้งจะได้ค่าตอบแทนจากท่านเหล่านั้นด้วย

การส่งเข้าห้องหอ

เมื่อสมมาญาติทั้งสองฝ่าย และการสมมาปุ่ย่าเสร็จแล้ว ก็เป็นการทำพิธีส่งเข้าหอ ในสมัยก่อนนั้นการส่งเข้าหอ จะต้องรอเวลาเย็นๆ จึงจะทำพิธีการส่งเข้าหอ แต่ปัจจุบันการส่งตัวเข้าหอ นั้นทำหลังจากที่มีการสมมาปุ่ย่าเสร็จ โดยการส่งนั้นผู้ที่เป็นญาติของแต่ละฝ่ายจะสลับกันจูงแขนของ คู่บ่าวสาว เมื่อเข้าไปถึงห้องแล้วก็จะให้โอวาற்பะเกี่ยวกับการครองเรือน การใช้ชีวิตอยู่รวมกัน จากนั้นก็จะให้สามีภรรยา นั้นกราบกัน เป็นการยอมรับ การกรายนั้นจะให้ภรรยาเป็นผู้กราบสามี เป็นการยอมรับความเป็นผู้นำของครอบครัว เพราะถือว่าสามีนั้นเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง จากนั้นญาติก็จะแนะนำหน้าที่เบื้องต้นที่ต้องทำคือ การไม่นอกใจสามี การเป็นคนที่ดี ซื่อตรงต่อสามี เป็นต้น

บางที่บางแห่งนั้น เช่นที่บ้านชาวอีสานแห่งหนึ่งในจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นหมู่บ้านของชุมชนชาวอีสานที่ย้ายจากขอนแก่น เวลาส่งลูกเข้าหอเสร็จแล้ว ก็จะมีการโปรยเงินเหรียญลงบนที่นอน แล้วบอกให้คู่สามีภรรยา เก็บแข่งกัน ถ้าใครเก็บได้มาก ก็ถือว่าคนนั้นจะเป็นคนเก็บสตางค์ได้เยอะ และเป็นคนที่ทำมาหาเงินได้เก่ง หลังจากนั้นก็มีการแกลังคู่บ่าวสาว เช่น การสั่งให้คู่บ่าวสาวนั้นหอมแก้มกันบ้าง ให้ทำอะไรที่ออกพิเรนนิคหน่อย หรือให้ทำสิ่งเจ้าสาวเงินอายุบ้าง

จากนั้นญาติของแต่ละฝ่ายก็จะแยกกันกลับบ้านของตัวเอง พวกที่ช่วยงาน ก็ยังคงเก็บของหรือทำความสะอาดสถานที่ จากนั้นหากเป็นหนุ่มต่างบ้านก็จะรออยู่ที่บ้านเจ้าสาว เพราะกลัวเจ้าบ่าวนั้นจะเงินหายก็ต้องอยู่จนเย็นจึงจะกลับ บางคนก็ค้างคืนที่บ้านของเจ้าสาว แต่ไม่ใช่ห้องเดียวกันกับเจ้าบ่าวเจ้าสาว วันรุ่งขึ้นก็กลับ ส่วนคู่บ่าวสาวก็ใช้ชีวิตตามปกติ

ภาพที่ 16 แสดงการส่งตัวเข้าหอ

สิ่งที่ต้องทำหลังแต่งงาน

ที่อยู่หลังแต่งงาน ที่อยู่หลังแต่งงานนั้น เป็นสิ่งที่คู่สามีภรรยา นั้น จะต้องดำเนินการ แต่ต้องใช้เวลาาน อาจเป็นปีหรือสองปี หากเป็นลูกเขยคนสุดท้าย บางทีอาจจะต้องอยู่ดูแลพ่อตาแม่ยายไปจนตาย ส่วนผู้ที่เป็นลูกเขยคนต้นหรือคนกลางนั้น สิ่งที่ต้องทำคือการแยกครอบครัวของตัวเองที่เรียกตามชาวบ้านว่า “การแยกหม้อข้าว” หมายถึงการที่ลูกเขย และลูกสาวจะแยกตัวออกไปตั้งบ้านใหม่ (คำว่าบ้านในที่นี้หมายถึงเรือน) คือการแยกเรือนนอนนั่นเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างเรือนหอใหม่

พระอรียานวัตร (2525 : 2) กล่าวถึงการสร้างเรือนหอใหม่ ว่า “จะนิยมสร้างบริเวณบ้าน พ่อตาแม่ยายของตัวเอง ส่วนมากเป็นทรงมะลิลา มี 3 ห้อง และมีระเบียบด้านหน้า หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “เกย” การปลูกเรือนนั้นจะต้องได้รับการปรึกษาจากผู้ใหญ่เป็นอย่างดี ทั้งฝ่ายชายและหญิงว่าจะสร้างในที่ไหน ส่วนมากก็เป็นบริเวณบ้านของพ่อตาและแม่ยาย ในสมัยก่อนการสร้างบ้านจะทำพอขึ้นอยู่ได้เสียก่อน เป็นการเอาเคล็ด จากนั้นก็จะค่อยเติมแต่งให้เสร็จ เพราะสมัยก่อนนั้นเนื่องจากไม่มีปัจจัยที่เพียงพอที่จะทำให้เสร็จเลย ดังนั้นการสร้างเรือนใหม่ก็เท่ากับการแยกออกมาจากครอบครัวของพ่อตา จะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวนั้นจะต้องตัดสินใจด้วยตัวเองมากขึ้น ดังนั้นคนที่ไม่เข้มแข็งพออาจสร้างฐานะของตัวเองได้ช้า ช่วงที่จะตัดสินใจแยกครอบครัวตัวเองออกจากครัวของพ่อตา จึงนับว่าเป็นการยากยิ่ง การแยกครัวเรือนใหม่นั้นฝ่ายพ่อตาแม่ยายอาจแบ่งของให้บ้าง เช่นตู้เสื้อผ้า ที่เขานำติดตัวมาตอนแต่งงาน หม้อ ไห ถ้วยชาม เป็นต้น ในสมัยก่อนจะแบ่งให้หมด ปัจจุบันการแบ่งสิ่งเหล่านั้น ไม่จำเป็นเหมือนแต่ก่อน เพราะสามารถหาซื้อได้ง่าย และการเดินทางก็สะดวกกว่าเดิมในการเข้าไปซื้อของเหล่านั้น รวมทั้งหลังแต่งงานแล้ว บางคู่ก็แยกออกเลยเพราะได้สร้างเรือนหอไว้ก่อนเรียบร้อยแล้ว

ข้อปฏิบัติของสามีภรรยาหลังแต่งงาน

เมื่อแต่งงานกันแล้วคนอิสานมีภายิต่าง ๆ ที่ใช้สอนคู่สามีภรรยา ว่าหน้าที่ที่ปฏิบัติต่อกันจะเป็นอย่างไร ซึ่งหน้าที่มีดังนี้

- ให้ผัวนอนก่อน ให้เมียนอนทีหลัง
- เก็บสิ่งของทุกอย่างแล้ว ค่อยแช่ข้าว
- ต้องกราบผัวก่อนนอน

“คนอิสานเมื่อแต่งงานกันแล้ว ในขณะที่ทำพิธีการแต่งงานเสร็จจะให้คู่บ่าวสาวมาสมมา คือการแสดงความเคารพต่อผู้หลักผู้ใหญ่ และท่านก็จะให้ศีลให้พร แต่สอนให้ฝ่ายชาย ขยันลูกแต่เช้า สอนผ่านหญิงให้ซื้อสัตย์ต่อสามี” มีคำสอนที่สอนสามีภรรยา คล้ายคำสอนพุทธศาสนา คือ

คลองผัวนั้นให้ข้าพเพงคิด อย่าไปผิดคลองธรรมข้าคะนิงจำไว้ คือ

1. ให้ผัวพาเมียสร้าง นาสวนปลูกว่าน พาเมียเป็นแม่บ้านครองบ้านให้อยู่ดี
2. วาจาเว้า แถลงนิ้วเว้ามวน อย่าได้ฮึกซากฮ้ายคำเข้มเสียดสี
3. ให้เคารพเชื้อชายสกุลทางเมีย อันว่าญาติวงศ์วานทางฝ่ายเมียให้
4. การละเล่นขายไฟเบียดถั่ว ทางสุราพรำพร้อม อย่าอ่อนเว้าจาหา
5. สิ้นสมสร้างศฤงคารทรัพย์สิ่ง ของให้เมียเมียนไว้ ในเล้าวังแม่นคลอง

ข้อปฏิบัติของภรรยา

1. กิจการบ้านให้ทางเมียเป็นใหญ่ ให้เมียเป็นแม่บ้านการสร้างซอยผ้า
2. วาจาไว้ แกล้งน้าวเฝ้ามวน อย่าได้ฮึกซากซ้าคำเข้มเสียดสี
3. ให้เคารพเชื้อชายสกุลทางผ้า อันว่าญาติวงศ์วานทางฝ่ายผ้าให้
4. ให้รู้จักการถือบวราเว้ามวน สงเคราะห์ญาติที่เพียงพร้อมเสมอกำกึ่งกลาง
5. ถิ่นสมสร้างศฤงคารทรัพย์สิ่ง ผัวมอบให้ไว้เมียชู้ร่วมสงวนควรจับจ่ายซื้อของจำเป็นสมค่าอย่าได้จับจ่ายใช้จ่ายสิ้นสิ่งบ่ควร

บทบาทหลังแต่งงาน

บทบาทของผู้ชาย

ผู้ชายนั้นเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้นำของครอบครัวในสมัยก่อนราว 30 ปีคือนหลัง ผู้เป็นสามีจะได้รับการปฏิบัติจากภรรยาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะวันพระจะได้รับการสมนาจากฝ่ายหญิง แต่ปัจจุบันการสมมาจะลดลงไปมาก เพราะทั้งสองต้องออกจากบ้านไปทำงาน เพราะภาวะเศรษฐกิจที่รัดตัวยิ่งครอบครัวที่แต่งงานแล้วบางคู่ไม่ได้อยู่ที่บ้านแต่เข้ามาเป็นหางานในเมืองหลวงยิ่งทำให้บทบาทของผู้ชายที่เป็นสามี ที่แต่ก่อนตื่นก่อนภรรยาและนอนที่หลัง รวมทั้งบทบาทผู้ชายแต่ก่อนที่ทำกิจกรรมทุกอย่าง เช่น การไปประชุม หรือจะเป็นงานด้านอื่น ๆ ปัจจุบันได้รับการแบ่งเบาจากผู้หญิงที่ต้องทำงานแทน

ในสมัยก่อนนั้น เนื่องจากผู้ชายเป็นผู้นำที่สำคัญ แม้แต่ในเวลาทานอาหารที่ภาษาชาวบ้านเรียกว่า กินเข้า กินเข้าเช่า (กินข้าวเช้า) กินเข้าเพล (กินข้าวเที่ยง) กินเข้าแลง (กินข้าวเย็น)

หากผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ยังไม่ลงมือทานพวกลูก ๆ จะไม่ทานเป็นอันขาด รวมทั้งการกินแต่ละครั้ง จะต้องขอให้พร้อมกันในปัจจุบันเนื่องจากความยุ่งยาก ในการปฏิบัติที่มารวมทั้งความรีบร้อนในการทำงาน การเรียนของลูก ๆ จะไม่ค่อยมีเวลาในการรอทานข้าวพร้อมกัน ดังนั้นบทบาทในการทานข้าวที่ต้องให้พ่อทานก่อนจึงค่อย ๆ เปลี่ยนไป ชาวบ้านจะมีโอกาสทานข้าวร่วมกันเฉพาะในช่วงเย็นเท่านั้น

ส่วนบทบาทในการสืบสกุล เป็นบทบาทที่ค่อนข้างเด่นชัดของผู้ชายเพราะปัจจุบันในหมู่บ้านยังให้การยอมรับผู้ชายเป็นส่วนมาก รวมทั้งการอบรมลูกผู้ชาย จะมีบทบาทไม่มากเหมือนกับผู้หญิง อีกอย่างหนึ่งการสั่งสอน หรืออบรมลูกในเวลาที่ถูกกระทำความผิด ส่วนมากจะเป็นผู้หญิงที่พูดบ่อย ๆ ดังนั้นความเคยชินจึงเกิดแก่ลูก แต่การที่พ่อนาน ๆ พูดครั้งจึงได้รับความเกรงใจจากลูกๆ เป็นอย่างมาก แม้ปัจจุบันการที่ลูกๆ มีความเกรงใจพ่อ มากกว่าแม่ยังมีให้เห็นอยู่

บทบาทของผู้หญิง

บทบาทที่สำคัญของผู้หญิงที่สำคัญคือการทำหน้าที่เป็นสะใภ้ของตระกูลฝ่ายสามี ดังนั้นการสงเคราะห์ญาติฝ่ายสามีจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งข้อนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา คือข้อดีที่ปฏิบัติว่าด้วยการปฏิบัติของภรรยาต่อญาติของสามี จะต้องได้รับการสงเคราะห์ รวมทั้งการที่ต้องอดทนต่อคำวักวามของแม่สามี เพราะมีภานิตว่า “การเอาเมียมาอยู่นำยา คือเอาहांเข้าบ้าน” เพราะในอดีตการที่แม่สามีกล่าวว่อะไรผู้ที่ไม่ดีความอดทนเพียงพอ จะต้องได้ตอบข้างเป็นธรรมดา ทั้งนี้จึงทำให้ทะเลาะกันบ่อยจะเป็นที่มาของภานิต

แต่ในปัจจุบัน เหตุการณ์เช่นนั้นไม่ค่อยจะเกิดเพราะส่วนมากแล้ว เมื่อแต่งงานเสร็จบางคู่ก็มาทำงานในเมืองหรือเข้ามาในเมืองหลวงเลย บางคนอยู่แค่เดือนเดียวก็แยกบ้านอยู่ดังนั้นเหตุการณ์เช่นนั้นจึงไม่เกิด

บทบาทที่สำคัญของภรรยาในอดีตนั้น คือความเป็นใหญ่ในบ้าน คือ การเก็บรักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ การเลี้ยงลูก หุงหาอาหารรวมทั้งการดำข้าวในสมัยประมาณ 50 ปีที่แล้ว การเก็บกวาดบ้านเรือน การทอผ้าสำหรับใช้สอย เป็นหน้าที่ของผู้เป็นภรรยาทั้งนั้น เพราะผู้ชายต้องออกทำงานนอกบ้าน

ปัจจุบันบทบาทเหล่านี้จึงมีให้เห็นอยู่เหมือนเดิม แต่ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสถานการณ์ เช่น การออกหางาน ทำงานรับจ้าง การช่วยกันอบรมเลี้ยงลูกครอบครัวสมัยใหม่ในหมู่บ้านจะช่วยกันทำ เช่นการอบรมมารยาทต่าง ๆ ให้แก่ลูกไม่ว่าจะเป็นมารยาท ในการปฏิบัติคือผู้ใหญ่ การปฏิบัติต่อพระสงฆ์ รวมทั้งมารยาท การเก็บส่ง จะต้องรู้จักที่สูงที่ต่ำ ถึงแม้ปัจจุบันมารยาทเหล่านี้ของเด็กจะเปลี่ยนไปเพราะอิทธิพลที่ได้รับจากเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอิทธิพลของตะวันตกที่ผ่านสื่อเข้าสู่หมู่บ้าน ดังนั้นมารยาทบางอย่างจึงค่อย ๆ เปลี่ยนไป รวมทั้งการอบรม ส่วนมากผู้เป็นพ่อแม่ จะมอบให้เป็นที่ของโรงเรียน รวมทั้งปัจจุบันลูกหลานจะมุ่งแต่การเรียนที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพเดิมของตน คือการทำนา ดังนั้นการอบรมต่าง ๆ จึงขึ้นอยู่ที่สถานศึกษา ส่วนมากบทบาทของพ่อแม่ลดลงมาที่แค่หาเงินให้ เป็นเพียงผู้สนับสนุนที่ดีเท่านั้น

สรุปการเปลี่ยนแปลงประเพณีการกินดอง

ประเพณีการแต่งงาน เกิดเพราะเป็นบรรทัดฐานให้คนในสังคมยอมรับในเรื่องของการครองชีวิตคู่ บ้านหนองกงจนสาร มีการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน เนื่องจากเป็นประเพณีที่ต้องให้คนยอมรับการแต่งงาน เรียกว่า กินดอง คือ การที่คนสองคนมาเกี่ยวเนื่องกันเรียกว่า ดอง มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงคือ

1. ขั้นตอนก่อนแต่ง คือกระบวนการเกี่ยวพาราตี การสู่ขอ การหมั้นหมาย กระบวนการเหล่านี้ บางอย่างได้ถูกยกเลิก เช่น พิธีกรรมลงเล่นจิบสาว การเป่าแคนเล่นสาว เป็นต้น เหล่านี้ได้ถูกกลืนเลຍเพราะความคิดที่เป็นสมัยใหม่ของหนุ่มสาวที่ต้องการเป็นคนทันสมัย

2. ขั้นตอนการแต่ง ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในเรื่องของการแต่งตัวของคู่บ่าวสาว สมัยก่อนนั้นแต่งตามอศภาพ แต่ปัจจุบันต้องแต่งให้เป็นสมัยนิยมมากขึ้น รวมทั้งเรื่องของคำสินสอดที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่สูงขึ้น มีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น เพราะการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจและความมีหน้ามีตาในสังคม

3. บทบาทหลังแต่งงาน ในสมัยก่อนผู้ที่แต่งงานแล้ว จะต้องยอมรับภาวะความเป็นใหญ่ของสามี ผู้หญิงมีบทบาทเด่นชัดภายในบ้าน จึงเปรียบผู้ชายเหมือนช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเหมือนช้างเท้าหลัง แต่ปัจจุบันทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีความทัดเทียมกันมากขึ้น เพราะต้องช่วยกันทำมาหากิน ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงาน ถึงแม้ระเบียบพิธีจะยังคงเดิม มีการเปลี่ยนแปลงน้อย แต่องค์ประกอบด้านอื่นๆ ทั้งที่เป็นวัตถุ ทัศนคติ และค่านิยม ของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อปรับตัวตามยุคสมัยนั่นเอง

ประเพณีเกี่ยวกับความตาย

ธรรมชาติของทุกอย่างคือการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นทุกสิ่งที่อยู่ในโลก เมื่อมีเกิดก็มีการเสื่อมสลาย ซึ่งตรงกับหลักทางพระพุทธศาสนา คืออนิจจตา หมายถึงการเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยนั้นๆ การเกิดนั้นจะสร้างความยินดีให้กับมนุษย์ทุกคน ส่วนเรื่องของความตายเป็นเรื่องที่ทุกคนไม่ต้องการ ความตายสร้างความเสียใจให้แก่ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง เป็นสิ่งใครๆก็ไม่อยากให้เกิด แต่ก็เป็นสิ่งที่ทุกคนหนีไม่พ้น

ชีวิตขั้นสุดท้ายของมนุษย์เราก็คือความตาย คำว่า “ตาย” หมายถึงการหมดลมหายใจของ มนุษย์ ร่างกายปราศจากการรับรู้ ที่เรียกตามพุทธศาสนาว่า อเปตวิญญาโณ ก็หมายถึงการปราศจาก วิญญาณ คือการรับรู้ สุข ทุกข์ หนาว ร้อน และเย็น เป็นต้น แต่ธรรมชาติของมนุษย์ทุกเผ่าทุกภาษา เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นในชุมชนของตัวเอง ย่อมมีระเบียบในการปฏิบัติต่อซากคนตาย เนื่องจากมนุษย์ มีความพิเศษกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ ดังนั้นจึงได้พากันคิดกฎเกณฑ์มาใช้ ตามความเชื่อที่ตัวเองได้รับ มาจากบรรพบุรุษและยังได้สืบทอดมาจนปัจจุบัน

ในสมัยก่อนนั้นการจัดงานศพนั้นค่อนข้างที่จะง่าย ๆ เกษม บุญศรี (วารสารวัฒนธรรมไทย, 2508: 38-41) กล่าวว่า การจัดงานศพสมัยก่อนๆนั้น เพียงแค่นำศพไปทิ้ง คือเมื่อมีการตายเกิดขึ้นใน หมู่บ้าน ชาวบ้านก็ย้ายไปหาที่อยู่ใหม่ ต่อมาเมื่อมีการตั้งหลักฐานที่แน่นอนแล้วก็เปลี่ยนมาเป็นฝัง แทน โดยจะฝังรวมกับข้าวของของคนตายไปแล้วต่อมาก็เปลี่ยนเป็นการเผาเพราะกลัวว่าคน จะมาเอาสมบัติเหล่านั้นไป

การตายนั้น จะสร้างความเศร้าโศกเสียใจ ให้แก่ญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลัง ดังนั้นการจัดการ เกี่ยวกับงานศพ เป็นสิ่งหนึ่งที่ญาติทั้งหลายจะต้องทำ เพื่อเป็นการคลายความเศร้าโศก มนุษย์จึงจัด งานศพให้เป็นการที่ครั้นตรงกลับกันไป

ในบ้านหนองกงชนสารนั้น มีระเบียบการจัดงานศพที่คล้ายคนไทยอีสานโดยทั่วไป ซึ่งเป็น กลุ่มไทยลาว เพราะชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนไทยลาว ดังนั้นจึงมีระเบียบการปฏิบัติที่คล้ายๆกันกับ กลุ่มไทยลาวในชุมชนอื่นๆ ซึ่งมีระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับงานศพดังนี้

ข้อปฏิบัติสำหรับคนที่ใกล้สิ้นบุญ

คนที่ ใกล้จะตายชาวบ้านเรียกว่า คนใกล้สิ้นบุญคนบ้านเชื่อว่าบุญส่งให้มาเกิด เพราะฉะนั้นเมื่อตาย เขาจึงเรียกว่า สิ้นบุญ หรือ เหมิดบุญ ตามธรรมดา คนที่ใกล้ตายนั้นนิมิต จะปรากฏในจิตดวงสุดท้าย จ.เปรียญ (2520 : 61) กล่าวว่า เมื่อผู้ป่วยใกล้หมดลมหายใจ และเห็น อากาศที่ไม่อาจจะรอดเต็มที่ ญาติของผู้ป่วยนั้น จะเตือนให้นึกถึงบุญกุศล คุณงามความดีของตัวเอง คนที่เชื่อในพุทธศาสนาก็จะบอกว่าให้นึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เช่นให้ท่องคำบูชาพระ เป็นต้น ที่ทำเช่นนี้เพราะหากกรรมชั่วปรากฏจะทำให้ที่รับรองไม่ดี เพราะเชื่อว่า คนที่ทำกรรมเช่น ไฉจะ ได้รับผลของกรรมนั้น และกรรมจะติดตัวไปเหมือนเงาตามตัว ที่บ้านหนองกงชนสารนั้นก็มีการปฏิบัติเช่นนี้

การนิมนต์พระมาโปรดนั้นเป็นอีกแบบหนึ่ง ที่นิยมทำกันเพราะเชื่อว่า การเห็นบุคคลที่ควรบูชา เป็นเรื่องที่ดีของคนที่ไม่ได้ตาย รวมทั้งการนิมนต์พระให้เทศน์ เพื่อเป็นการลดความทุกข์ ความกังวลของคนที่ไม่ได้ตาย รวมทั้งให้คนได้ใกล้ชิดพระซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านนับถือ และเป็นนาบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวพุทธ

การปฏิบัติเกี่ยวกับศพ

คนเรานั้นเมื่อตายแล้ว ภาระที่หลงเหลือคือ การทิ้งภาระให้คนข้างหลังรับผิดชอบต่อสรีระของตัวเอง ผู้ที่อยู่ข้างหลังจึงต้องจัดการให้ดี อันเป็นที่มาของพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ

ที่บ้านหนองกงจนสารนั้น เมื่อมีคนใกล้ตาย ญาติจะมาเฝ้าที่ข้างกายพูดคุยกันเรื่อยไป รวมทั้งจับตามเนื้อตัวของคนป่วย แล้วก็พูดให้ปลงสิ่งต่างๆ ทำนองไม่ต้องเป็นห่วงลูกหลาน หรือเป็นห่วงเรื่องต่างๆ ที่ยังค้างคาอยู่ เพราะยังงมมีคนรับภาระต่ออยู่แล้ว การที่ญาติหรือคนที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงมาเพื่อให้กำลังใจนั้น เขาเรียกว่า “มาเบิ่งใจ” หรือมาดูใจ เมื่อคนสิ้นใจแล้ว ชาวบ้านในสมัยก่อนนั้นจะจุดประทัด หรือยิงปืนขึ้นฟ้า เป็นสัญญาณให้ชาวบ้านรู้ว่า มีคนตายในหมู่บ้านจะได้มาช่วยกันจัดการเกี่ยวกับงานศพ ที่ภาคเหนือมีการเอาดอกไม้ธูป เทียนมาใส่ที่มือของคนตาย

เมื่อผู้ตายสิ้นลมหายใจ จะใช้ผ้าคลุมตั้งแต่หัวจนถึงปลายเท้า โดยจะปกปิดทุกส่วน และที่สำคัญชาวบ้านจะอยู่ใกล้ศพเพราะกลัว ว่าแมงจะมาข้ามที่ศพ เพราะชาวบ้านจะถือมาก เพราะกลัวว่าศพนั้นจะมีความเฮี้ยน จากนั้นผู้เป็นญาตินั้นก็จะหา เทียนขี้ผึ้ง เอามาจุดไว้ในเวลาที่ยังสิ้นลมหายใจ การตั้งเทียนนั้นจะตั้งไว้ที่ศรีษะของศพ จากการสอบถามก็เพื่อให้แสงสว่างแก่ศพ ในการเดินทางไปสู่ภพหน้า ในสมัยก่อนนั้นชาวบ้านมักจะตั้งศพไว้บนบ้าน ที่บริเวณใกล้ที่ตั้งศพนั้นจะปิดหน้าต่างอย่างมิดชิด ที่สำคัญคือกลัวแมงมาพ่นพ่น จะกลางมุ้งให้ศพนั้นด้วย ปัจจุบันการตั้งศพนั้นบางบ้านตั้งที่บ้านชั้นล่าง ซึ่งเป็นเพราะบ้านปัจจุบันส่วนมากจะสร้างเป็นสองชั้น ชั้นล่างโบกอิฐถือปูน ดังนั้นบริเวณชั้นล่างจึงสะดวกเพราะไม่ต้อง หามศพขึ้นลง แต่มีข้อที่น่าสังเกตคือ ในตอนที่มิชีวิต ตอนที่ยังนอนป่วยอยู่นั้นหากนอนที่ชั้นไหนเป็นประจำเขาก็จะใช้ชั้นนั้น เพราะจะไม่นิยมเปลี่ยนสถานที่ สิ้นใจที่ไหนก็จะตั้งศพที่นั่น หมายถึงเฉพาะบริเวณบ้านของผู้ตาย การที่ตั้งศพไว้เช่นนั้น ชาวบ้านเรียกว่า “การคอยศพ” เมื่อคนตายแล้ว สิ่งที่ญาติต้องเตรียมคือ

1. เตรียมน้ำสำหรับอาบศพ
2. น้ำยาอาบศพ (สมัยโบราณใช้มะกรูดกับขมิ้นตำให้ละเอียดผสมน้ำ)
3. ผ้าสำหรับเช็ดรอยมือและรอยเท้า
4. ขี้ผึ้งสำหรับปิดหน้าต่างของศพ
5. ผ้าขาวสำหรับมุงและห่มอย่างละผืน
6. หีบ (โลง) สำหรับใส่ศพ

7. ที่สำหรับปักรูปเทียน
8. เงินใส่ปากศพ
9. เทียนชั้นน้ำสำหรับเบ็กลอง
10. เชิญสัปเหร่อมา
11. ผ้าสำหรับบังสกุล
12. หวีสำหรับหิวम्म
13. เครื่องบูชาศพ
14. เครื่องเช่น เช่นอาหารคาวหวาน เป็นต้น

ทั้งหมดเป็นเพียงบางส่วนที่เตรียมไว้ ให้พร้อม แต่อย่างอื่นที่ต้องทำนั้นมีมากมาย ดังนี้

การอาบน้ำศพ

โดยปกติแล้วเมื่อชาวบ้านมีการตายโดยธรรมชาติ จะต้องมีการอาบน้ำศพ น้ำที่อาบบางทีก็ดื่มบางทีก็ไม่ดื่ม พระอริยานุวัตร เขมจารี (2525 :10) กล่าวว่า ในกรณีที่ตายผิดปกติ ชาวบ้านจะไม่อาบน้ำศพ เช่น ตายโหง จะไม่นิยมอาบน้ำศพ เพราะถือว่าตายไม่บริสุทธิ์ ในสมัยโบราณเพียงแต่จะมัดแล้วนำไปฝังเท่านั้น (สวิง บุญเจิม, 2536 : 507) เมื่ออาบน้ำแล้วจะเช็ดตัวด้วยผ้าที่เตรียมไว้ จากนั้นก็จะทำให้ศพไม่ศพไม่มีกลิ่น โดยการนำขมิ้น และผิวมะกรูด มาบดผสมกัน จากนั้นก็เอาน้ำมาถูกัน ทาที่ตัวของศพ เพื่อเป็นการป้องกันกลิ่นที่ไม่น่าประสงค์ ในปัจจุบันการทำให้ศพไม่มีกลิ่นนั้น จะต้องใช้ยาฉีดที่ศพ ซึ่งจะสามารถป้องกันกลิ่นได้ดีกว่า ซึ่งส่วนมากจะหาซื้อตามร้านหรือที่โรงพยาบาลแทนความเชื่อของคนสมัยก่อนนั้น คือเป็นการชำระมลทินเปรียบเหมือนกับการทำจิตใจให้หมดจด

การแต่งโต(ตัว)ศพ

การแต่งโต หรือภาษากลางว่า การแต่งตัวศพนั้น เมื่ออาบน้ำศพเรียบร้อยแล้วก็จะแต่งตัวให้ศพ ก็จะใช้ผ้าขาวนุ่งสองชั้น จะเอาชายผ้าไว้ข้างหลังแล้วก็นุ่งอีกชั้นหนึ่งแล้วจะเอาชายผ้าไว้ข้างหน้า ซึ่ง สาร สารทัศนานันท์ (2537:181) ให้ความหมายของการนุ่งแบบนี้ว่า การนุ่งให้คนตายกลับหลัง ส่วนการเอาชายพกไว้ที่ด้านหน้านั้น เป็นการนุ่งสำหรับคนเป็น ซึ่งหมายถึงการตายแล้วเกิดใหม่ ตามหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา การแต่งตัวศพนั้น จะมีการเอาแป้งมาทาที่ตัวของศพด้วย รวมทั้งการทาน้ำหอม เสร็จจากนั้นก็เป็นการใส่เสื้อผ้าให้ศพ การใส่เสื้อผ้าจะใส่ให้กลับกันกับคนเป็นอีก จะเอาด้านหน้าที่มีกระดุมมาไว้ที่ด้านหลัง กางเกงก็ใส่กลับด้านกัน ความเชื่อที่ปฏิบัติมาแต่โบราณนั้น คือ เพื่อให้ผีจำไม่ได้ ต้องการทำให้แปลกจากคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เสื้อผ้าที่นั้นจะเป็นชนิดใดก็ได้ แต่ส่วนมากจะใช้ชนิดที่คนที่ตายนั้นชอบใช้มากที่สุด

การหิวम्मศพ

เมื่อใส่เสื้อผ้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำการหิวम्मให้กับศพ ซึ่งหิวम्मนั้นจะต้องเตรียมไว้ก่อน การหิวम्मของศพนั้น จะให้ผู้ใหญ่ท่านใดก็ได้เป็นคนหิวम्मให้ แต่โดยมากจะเป็นญาติผู้ใหญ่ของผู้ตายเป็นคนหิวम्मให้ การหิวम्मนั้นจะแบ่งครึ่งตรงกลาง ด้านหนึ่งจะหิวम्मข้างหน้า อีกด้านหนึ่งจะ

หวิดกลับไปด้านหลัง เมื่อหวิดเสร็จแล้วก็จะเอาศพมาวางที่ฟูกที่เตรียมไว้ ใช้ผ้าคลุมที่ศพ ส่วนมากจะเป็นผ้าห่มที่ผู้ตายใช้ และผ้าขาวที่เตรียมไว้ ที่ชาวบ้านเรียกว่า คอยศพไว้ก่อนที่จะนำศพเข้าโลงที่เตรียมไว้

การรดน้ำศพ

การรดน้ำศพที่ภาคอีสานในสมัยก่อนนั้นไม่มีพิธีรดน้ำศพเลย ปัจจุบันมีบ้างเป็นบางหมู่บ้านที่บ้านหนองกงวนสารแห่งนี้ ไม่มีการรดน้ำศพ แต่จะมีการปฏิบัติตามแบบเดิมคือการอาบน้ำศพ ดังนั้นศพที่อาบน้ำแล้วจึงไม่จำเป็นต้องรดน้ำศพอีกครั้ง

เงินใส่ปากศพ

ธรรมเนียมของชาวบ้านอย่างหนึ่ง คือการเอาเงินใส่ปากศพ และใช้เหรียญปิดตา ความเชื่อของชาวบ้านที่ต้องทำอย่างนั้นเพราะ ต้องการให้ผู้ตายนำไปใช้เป็นทุนในเมืองผี อีกอย่างหนึ่งที่ต้องใส่ปากของศพนั้น เพราะบางศพนั้นจะอ้าปากเมื่อตาย ดังนั้นการใส่เงินก็เพื่อเป็นการปกปิดความน่าเกลียดของศพเท่านั้น ปัจจุบันความเชื่อเรื่องเงินปากผีนั้น ก็เพื่อใช้เกี่ยวกับโชคลาภ ที่ภาษาชาวบ้านเรียกว่า เก็บไว้เป็นขวัญถุง เพื่อจะได้เป็นคนโชคดีเรื่องการเงิน เป็นต้น

การปิดตา ปิดปาก

การที่ชาวบ้านเอาขี้ผึ้งซึ่งเป็นขี้ผึ้งแท้มาปิดปาก ปิดตาของศพนั้นในปัจจุบันเข้าใจว่าเป็นเพราะต้องการปกปิดส่วนที่มองดูแล้วไม่สวยงาม รวมทั้งการปิดหูของศพด้วย ขี้ผึ้งที่ปิดตาของศพนั้นชาวบ้านเชื่อว่า เป็นสิ่งที่คล้ายวัตถุมงคล คือมีคุณสมบัติในเรื่องของการพ่น ดังนั้นคนที่นำไปใช้เป็นที่ถูกวิธีจะทำให้มีโชคเรื่องของการพ่น เช่น การเล่นไพ่ ไฮโล เป็นต้นบางที่ก็นำไปทำเสน่ห์เมตตามหานิยม ส่วนคนรุ่นปัจจุบันไม่มีความเชื่อในเรื่องแบบนี้ เพียงแต่เชื่อเรื่องของเงินปากผีเท่านั้น ว่าจะเป็นสิ่งนำโชค

การมัดมือศพ

การมัดมือ หรือที่เรียกว่า มัดตราสัง ที่บ้านหนองกงวนสาร จากการสอบถามมัดตายของหมู่บ้านซึ่งเป็นผู้ที่ทำพิธีในการจัดพิธีศพ บอกว่า ที่บ้านหนองกงวนสารนั้นไม่มีการมัดมือศพเหมือนแต่ก่อน เหตุผลก็คือ เพื่อความสะดวกในการจัดงานได้เร็วขึ้น การมัดตราสัง สมัยก่อนนั้นจะใช้ด้ายดิบมัดที่ข้อมือทั้งสองของศพ ซึ่งอยู่ในลักษณะของการพนมมือ ในมือนั้นจะใส่ดอกไม้รูปเทียน บางที่ก็ใส่ขี้ผึ้งในมือ และเงินบ้างเล็กน้อย โดยดอกไม้รูปเทียนนั้นจะต้องใส่อย่างละหนึ่งคู่ ด้ายดิบที่มัดนั้นจะต้องมีขนาดใหญ่ เวลามัด จะต้องมัดเป็น 3 เปราะ คือ ที่ คอ มือ เท้า ทางโลกเชื่อว่า ทางโลกเชื่อว่า เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้โลงแตก แต่ทางธรรมเชื่อว่า เพราะคนเราประคบด้วยกิเลส 3 อย่าง คือ โลภ โกรธ หลง เป็นต้น มัดเพื่อเป็นการสอนคนให้รู้จักละกิเลส 3 อย่างดังกล่าวแล้ว

การเลี้ยงข้าวศพ

การเลี้ยงข้าว หมายถึงชาวบ้านหรือญาติผู้ตาย จะหาข้าวปลาอาหารที่ ชาวบ้านเรียกว่า พากข้าว ไปวางไว้ตรงใกล้กับหัวของศพแล้วก็บอกกล่าว มีการจุดเทียนหรือตั้งตะเกียงไว้ในสำรับกับข้าวนั้น แล้วก่อนที่จะนำไปวางนั้นต้องนำไปถวายพระก่อนแล้วนำไปให้ศพ ซึ่งเป็นประเพณีมาจากโบราณและยังมีปฏิบัติกันอยู่

คันไค้ 3 ชั้น

คันไค้หรือบันไค้จะทำด้วยกาบกล้วย ไม้ไผ่ผูกเป็น 3 ชั้น เหมือนบันไค้ธรรมดากว้างเท่ากับฝาโลง วางไว้นอกโลงหรือนอกโลงก็ได้ ปัจจุบันบันไค้ 3 ชั้น ไม่เห็นมีทำกัน นอกจากเป็นพิธีของโบราณเท่านั้น

การตั้งศพ

การตั้งศพในคราวแรกตายนั้น จะต้องวางศพไว้ในที่เหมาะสม ก่อนที่จะบรรจุในโลงนั้น ชาวบ้านเรียกว่าการคอยศพจะต้องหันหัวศพไปทางทิศตะวันตกเท่านั้น จากนั้นจะต้องนำดอกไม้มาปักไว้ที่ใกล้บริเวณหัวและหน้าของศพเท่านั้น ส่วนมากการวางศพญาติจะนำมาวางไว้ตรงกลางเรือน และนำสายสิญจน์นำมาคเสาเรือนแล้วนำสายสิญจน์มามัดที่เสาเรือนด้านหัวของศพ โยงไปที่เท้าของศพ แล้วก็มัดคเสาเรือนไว้อย่างนั้น บางทีเขาก็เอาไม้ไผ่มามัดเป็นราว สูงประมาณ 1 เมตร จากนั้นก็จะใช้ผ้า หรือมุ้งมาคลุมศพที่แต่งตัว หวีผม และอาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ตรงที่ราวที่ใช้ผ้าคลุมศพนั้น จะผ่าไม้ไผ่เป็นซี่เล็กๆ คล้ายที่หนีบผ้า หนีบผ้าไว้ไม่ให้ฝ้านั้นตก และกลัวสัตว์เลื้อยประเภทแมวมาข้ามศพดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น

ภาพที่ 17 แสดงการการตั้งศพ

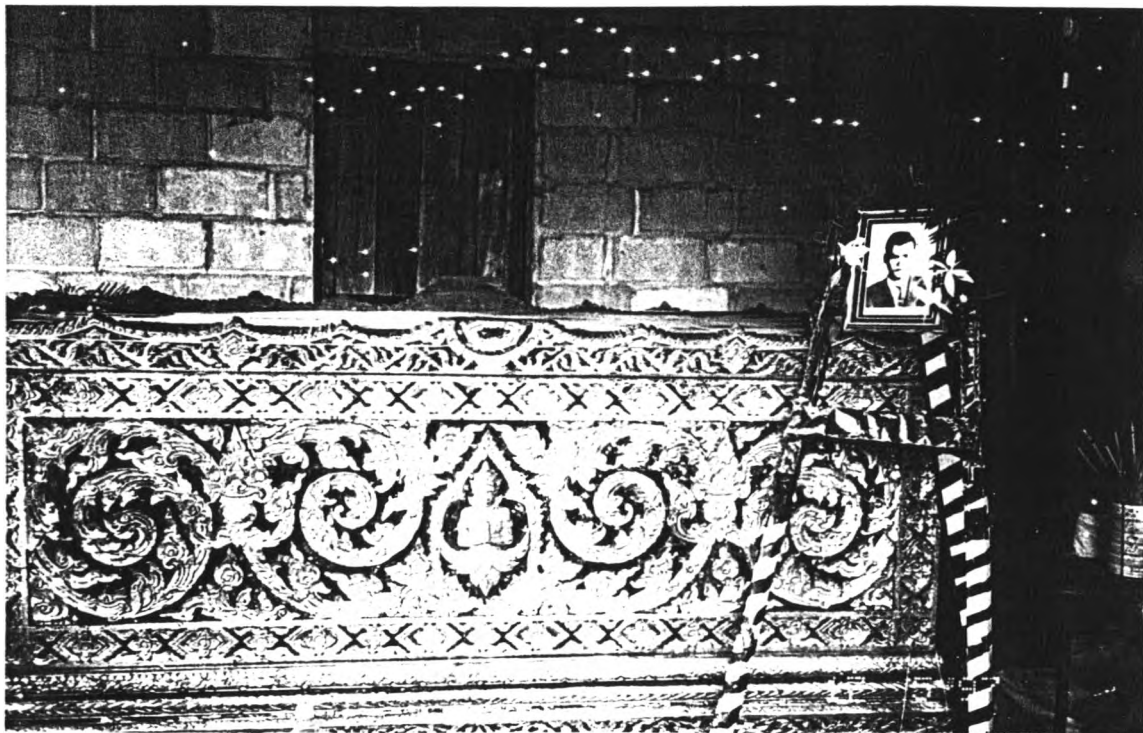
การได้ตะเกียงบอกศพ

การได้ตะเกียง หรือจุดตะเกียง จะนิยมจุดไว้ที่ด้านหัวและด้านเท้าของศพ เพื่อเป็นการบอกทางให้ศพ และเพื่อเป็นการเตือนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า คนที่ถูกครอบงำด้วยกิเลส เป็นคนบอก

หีบใส่ศพ

หีบในภาษาชาวบ้าน ส่วนในภาษากลางคือ โลงใส่ หรือบรรจุศพ ในสมัยก่อนนั้น ชาวบ้านจะช่วยกันทำโลงศพเองโดยจะเอาไม้ที่บ้านของผู้ตายมาทำ เพราะเชื่อว่า เป็นการแบ่งบ้านให้กับคนตาย การทำจะทำให้กว้าง หรือยาวพอที่จะใส่ศพได้ สมัยก่อนนั้นการแต่งโลงศพของชาวบ้านนั้นจะใช้กระดาษสาบ้าง กระดาษหนังสือพิมพ์เก่า มาปิดที่โลง เพื่อให้สวยงาม บางแห่งก็นำกระดาษที่มีสีสันมาตกแต่ง แล้วแต่เจ้าภาพจะหามาได้ จากนั้นก็จะนำศพลงบรรจุ โดยให้ผู้ที่แข็งแรงช่วยกันยก และจะมีคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านเป็นผู้ที่คอยแนะนำ การเอาศพใส่โลงนั้น จะยกทั้งที่นอนที่เอาศพนอนไว้ในตอนแรกนั้นลงไป ทั้งหมดทั้งผ้าที่คลุมนั้นด้วย จากนั้นนำตะปูมาตอกไว้ที่เหนือหัวศพ และที่ด้านเท้าด้วย จากนั้นก็โยงสายสัญญาณจากด้านหัวมาที่เท้า

ปัจจุบันการทำโลงศพจะได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม รวมทั้งมีโลงที่ใช้ประดับในการตั้งศพ โดยเฉพาะรวมทั้งมีการนำไฟมาตกแต่งอย่างสวยงามในตอนกลางคืน ส่วนมากในปัจจุบันโลงศพนั้นจะไม่ได้ทำเองจะหาซื้อจากตลาด เป็นโลงที่เขาทำขาย ซึ่งสะดวกกว่าการทำเอง ราคาของโลงศพนั้น ประมาณ 3,000 บาทขึ้นไป แล้วแต่ชนิดของไม้

ภาพที่ 18 แสดงหีบบรรจุศพ

พิธีเสนาโอง

ในสมัยก่อนนั้นจะมีพิธีเสนาโอง หรือที่เรียกว่า เซ่น โอง หมอผีเท่านั้นจะเป็นผู้ทำอุปราคมที่จะนำมาเสนาโองนั้นหมอผีจะเป็นผู้ที่ทำมาเอง ซึ่ง ได้แก่

- ขันธ 5
- เทียน 5 คู่
- ดอกไม้ 5 คู่
- เหล้า 1 ขวด
- ไข่ 1 ฟอง
- มีด 1 เล่ม
- เงิน 6 บาท

ของทั้งหมดนั้นจะนำไปใส่ในโอง หลังจากนั้นหมอผีจะทำพิธีโดยการกล่าวคาถา ตามที่ตัวเองได้เรียนมา (หมอผี หรือที่เรียกว่าพราหมณ์ จะมีกรรมวิธีการทำที่แตกต่างกัน เพราะการเรียนคาถาที่แตกต่างกัน) ขณะที่ร่ายคาถานั้น ก็จะนำมีดเคาะที่ขอบโอง 3 ครั้ง บางทีก็จะเสนาโองก่อนที่บรรจุกษบางที่บรรจุแล้วก็ทำพิธีเสนาโอง

การขอขมาก่อนเอาศพใส่หีบ

เมื่อทำโองเสร็จแล้ว ก่อนที่จะนำศพใส่ลงในโองนั้น จะมีพิธีทำก่อนที่จะเอาศพลงหีบหรือโอง มีธรรมเนียมปฏิบัติอย่างหนึ่ง คือเมื่อตั้งศพที่ไหนแล้วจะไม่ย้ายศพไปที่ไหน จนกว่าจะมีการบรรจุศพก่อนที่จะบรรจุศพนั้นจะต้องทำพิธีขอขมาศพโดยผู้ที่เป็นเจ้าของพิธีจะเป็นผู้นำในการคารวะศพ และบางที่การขอขมาศพนั้นลูกหลานต้องไปรวมกันนั่งลงข้างศพแล้วก็กล่าวคำขอขมา

การขอขมาอีกแบบคือ เวลาที่แขกไปเยี่ยมศพนั้น จะมีการจุดธูปเทียนเป็นการขอขมาศพอีกแบบหนึ่งจะทำเมื่อตอนที่เคลื่อนย้ายศพออกจากบ้าน

การสวดมนต์

การสวดมนต์นั้น เมื่อมีคนตาย คนในบ้านนั้นก็แต่งขันดอกไม้ รูปเทียนไปหาพระที่วัดเพื่อไปนิมนต์พระมาสวดมนต์ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ให้พระมาให้บุญแก่คนตาย เพราะคนตายนั้นชาวบ้านเชื่อว่า เป็นเพราะการสิ้นบุญที่ทำไว้ในชาติก่อน การนิมนต์พระที่บ้านนั้นไม่จำกัดจำนวนพระมีเท่าไรก็เอาเท่านั้น เพราะที่บ้านนั้นไม่มีการสวดอภิธรรม แต่เป็นการสวดมาติกาแทนการสวดมนต์นั้น หากคนตายนั้นตายในช่วงเช้าก็นิมนต์พระไปให้บุญในตอนนั้นเลย

เมื่อพระไปถึงบ้าน ทายกก็จะนิมนต์พระขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ ที่เตรียมไว้ บางหมู่บ้านนั้นไม่นิยมตั้งพระประธาน แต่ที่บ้านหนองกุงชนสารนั้นจะตั้งพระประธาน แต่จะตั้งแบบง่ายมีที่รองที่ปูด้วยผ้าขาว ไม่นิยมใช้โต๊ะหมู่ใหญ่ๆ ไม่มีเชิงเทียน แต่มีขันดอกไม้ (งานที่ใส่ดอกไม้ เรียกว่า ขันดอกไม้)

ที่นั่งของพระสงฆ์จะเป็นการเอาเสื่อ (ฟูกสำหรับนอน) ของชาวบ้านมาปู แล้วใช้ผ้าขาวม้า หรือผ้าขาวปูข้างบนเสื่อนั้น พระสงฆ์นั่งเรียบร้อยแล้ว ทายกก็จุดธูปเทียน ปักเทียนที่งานดอกไม้ แล้วก็กล่าวคำบูชาพระ จากนั้นก็นำดอกไม้ที่ไปถวายพระที่เป็นประธานสงฆ์ในขณะนั้น จากนั้นก็กล่าวคำอาราธนาศีล สมาทานศีล จากนั้นก็อาราธนาธรรม เพื่อให้พระสวดมนต์ หรือสวดมาติกา

ในบางเจ้าภาพที่ต้องการสวดอภิธรรมในตอนกลางคืนก็จะนิมนต์พระ 4 รูป แต่การสวดอภิธรรมที่บ้านหนองกงชนสารนั้น แต่ละรอบที่พระสวดนั้นจะมีเจ้าภาพ ถวายเงินหรือจตุปัจจัยแก่พระ จะสวดกี่รอบก็ได้ไม่จำเป็นต้องสวด 4 รอบเหมือนงานศพในเมืองหลวงหรือถิ่นกลาง เมื่อพระสวดเสร็จการบังสกุณ ซึ่งห่อบังสกุณนั้นจะทำเป็นห่อเดียว ใช้ผ้าขาวห่อข้างในจะมีเครื่องใช้ เช่น สบู่ เงิน ยาสีฟัน ผงซักฟอก เสื้อผ้าที่ซื้อมาใหม่ๆ เป็นการอุทิศให้คนตายเสร็จแล้วพระให้พร ก็เป็นอันเสร็จพิธีการสวดมนต์

ภาพที่ 19 แสดงพิธีสวดมาติกา

การเอาศพไปป่าช้า

การที่จะย้ายศพออกจากบ้านนั้น จะมีต่อเมื่อญาติมีความพร้อม โดยมากหากญาตินั้นมีความพร้อมก็จะนำไปเผาในวันนั้นเลย ส่วนในกรณีที่ญาติอยู่ห่างไกลนั้นจะต้องรอให้ญาติมาพร้อมเสียก่อน สมัยก่อนการส่งข่าวนั้นจะใช้คนเดินทางไปบอก ดังนั้นกว่าที่จะมาอาจจะรอหลายวัน ในกรณีที่อยู่จังหวัดห่างไกลก็อาจไม่รอ เพราะคนอีสานโดยทั่วไปนั้นจะไม่นิยมตั้งศพที่บ้านนาน เพราะชาวบ้านในหมู่บ้านหากมีคนตายในหมู่บ้านเขาจะไม่ทำงานเลย เช่น ห้ามไม่ให้ทอดกฐิน ห้ามไม่ให้ทอดสาค (เสื่อ) เป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรีบเอาศพไปเผาที่ป่าช้า

การเคลื่อนย้ายศพลงจากเรือนนั้น ในสมัยก่อน มีข้อเคดำ ก็จะไม่เคลื่อนย้ายศพลงมาให้ห่างบ้านออกเอาศพออกทางระเบียงนอกชาน และโบราณจะพริกบันใดคว่ำลง เพราะเป็นการลงผี ให้ผีหลงทาง บางทีก็เอาหนามมาผูกไว้ที่บันได ในกรณีของศพที่ตั้งไว้บนเรือน ปัจจุบันเนื่องจากบ้านของชาวบ้านนั้น ส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น บางศพก็ตั้งศพไว้ชั้นล่าง ดังนั้นจึงเป็นการง่ายในการเคลื่อนย้ายศพเพราะสามารถย้ายศพนั้นออกไปได้เลย การนำศพไปที่ป่าช้านั้น ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ หรือที่เป็นญาติมารวมกันแล้ว ก็จะไปนิมนต์พระมาที่บ้านสวดมาตिकाอิกรอบ จากนั้นถึงจะช่วยกันนำศพไปที่ป่าช้า

ชาวบ้านที่มารวมกันนั้นจะแต่งตัวด้วยชุดที่ดูเหมาะสม ส่วนมากจะเป็นชุดดำ ส่วนที่ใส่เสื้อขาว หรือเสื้อที่เป็นลายก็มี แล้วแต่ใครจะใส่ยังไง เพราะไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว แต่การได้มารวมถือว่าเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพเป็นอย่างยิ่ง การนำศพไปที่ป่าช้านั้นชาวบ้านเรียกว่า การส่งสะการหรือการไปฝังขอน เพราะคนที่ตายแล้ว ชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าขอน เพราะไม่มีความรู้สึกอะไรเปรียบเหมือนขอนไม้ที่ตายแล้วไม่มีความรู้สึกใดๆ

การห้ามศพ

ในสมัยก่อนใช้ไม้ไผ่สองลำ เอาโยงขึ้นตั้งแล้วขึ้นด้วยดอกและชะเนาะข้างละ 2-4 อัน ใช้คน 4 คนห้าม ห้ามให้พูดคำว่าหนักและห้ามเปลี่ยนไหล่ห้ามหยุดพักกลางทางถ้าหนักก็เปลี่ยนคนห้าม เพราะถือว่าเป็นข้อเคดำและห้ามผ่านไร่นา (เข้าใจว่า เพราะไม่ต้องการให้คนทำความเสียหายให้แก่ไร่นาและพืชผลของคนอื่น) ปัจจุบันการห้ามศพนั้นจะสร้างความลำบากให้คนห้าม บางบ้านนิยมใช้รถบรรทุกแทน ในกรณีบ้านหนองกงฐนสารจะใช้รถเงินแทนโดยนำโลงศพมาตั้งบนรถที่ออกแบบเป็นพิเศษแล้วจะใช้คนเงินศพไป แทนการห้ามเป็นการช่วยผ่อนแรง เพราะป่าช้าห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร

การงูศพ

จะใช้ด้ายดิบหรือด้ายสายสิญจน์ผูกต่อจากโลงศพ โดยจะมีพระภิกษุบวชเก่านำหน้า ต่อจากนั้นก็จะเป็นพระลูกชายหรือญาติของผู้ตายที่บวชหน้าไฟบางทีก็มีลูกสาวหรือญาติที่เป็น ผู้หญิงบวชชีพราหมณ์ เช่น กรณีศพของ นางบัวศรี นามนวด บ้านอยู่ที่หมู่ 12 มีหลานสาวบวช หน้าไฟงูศพต่อจากนั้นก็เป็นญาติพี่น้อง ก่อนศพจะเคลื่อนพื้นชายคาบ้านจะจุดประทัดนับว่า เป็นการรับวิญญาณของผู้ตายไปด้วย

การบวชงูศพนั้นแล้วแต่ใครจะสมัครใจบวชเพราะต้องการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าการบวชมีอานิสงส์มาก

ภาพที่ 20 แสดงพิธีงูศพ

การหว่านข้าวสารและข้าวตอก

ขณะที่กำลังจูงศพไปที่ป่าช้า จะมีการหว่านข้าวสารและข้าวตอกที่บรรจุไว้ในภาชนะเล็กๆ เช่น หม้อที่ชาวบ้านเรียกว่าหม้อหนึ่ง สำหรับนึ่งข้าวเหนียว หรือตะกร้าแก่นำหน้าศพไปเรื่อยๆ จนถึงป่าช้าเป็นการสั่งสอนว่า คนที่ตายแล้วจะไม่มีวันเติบโตเจริญงอกงามเหมือนข้าวตอกที่หว่านไปแล้วจะเจริญงอกงามไม่ได้ ข้าวตอกนั้นเมื่อคั่วเสร็จแล้วจะไม่นิยมนำเอาเมล็ดออกเหมือนกับข้าวตอกที่ทำในงานบุญข้าวสากเพราะไม่ได้ใช้บริโภค

ภาพที่ 21 แสดงการหว่านข้าวตอก

การทำดอกไม้จันทร์

ดอกไม้เป็นสิ่งที่ใช้บูชาในสิ่งที่ควรบูชาและบุคคลที่ควรบูชาเมื่อมีคนตายไปแล้วชาวบ้านนอกจากจะใช้ไม้ชนิดหนึ่งมาทำดอกไม้ประดับโลงแล้วยังใช้ทำดอกไม้จันทร์มาทำความเคารพศพก่อนที่จะเผา ดอกไม้จันทร์ประกอบด้วยรูป 1 ดอก เทียน 1 เล่ม ไม่เหมือนดอกไม้จันทร์ทางถิ่นภาคกลางชาวบ้านนิยมใช้ดอกไม้สด ดอกไม้จันทร์ที่ทำเสร็จแล้วจะนำไปปักไว้ที่ท่อนคันท้ายที่ตัดยาวประมาณครึ่งฟุต มีลักษณะคล้ายพุ่มดอกไม้จะมีคนถือหน้าหน้าศพไปเรื่อย ๆ พอถึงป่าช้าพระสวดมาติกาจบรอบหนึ่งก็จะให้คนแจกดอกไม้จันทร์แก่คนที่มาร่วมงาน

การปักธง

ที่บ้านหนองกงชนสารนั้นก็เหมือนกับที่บ้านแห่งอื่นๆ ในภาคอีสาน คือเมื่อมีคนตาย เวลาที่เคลื่อนศพไปที่ป่าช้านั้นชาวบ้าน จะทำธงปักไปตามทางที่เคลื่อนศพไป ธงนั้นจะทำเป็นธงหน้าวัวผืนเล็กๆ เอากระดาษแก้ว หรือกระดาษหนังสือพิมพ์ที่เก่าๆ หรือเป็นกระดาษสีดำก็ได้ ประมาณ 100 เมตร จะปักต้นหนึ่ง แต่ที่บ้านหนองกงชนสารนั้นการปักธงจะไม่ทำเหมือนชาวอีสานโดยทั่วไป เพราะประเพณีการปักธงตามทาง ของชาวบ้านหนองกงชนสารนั้น เลิกปฏิบัติ แต่จะทำธงเพียง 4 ต้นเท่านั้น ทำไว้สำหรับปักที่กองฟอนทั้งสี่มุม เสาธงนั้นจะทำจากไม้ไผ่ซีกเล็ก ยาวประมาณ 2-3 ฟุต

กองฟอน

กองฟอนนั้น หมายถึงกองฟืนที่จะต้องใช้เผาศพ ซึ่งกองฟอนนั้นจะต้องมีการเสี่ยงทายก่อนถึงจะตั้งกองฟอนนั้นได้ เพราะหากไม่เสี่ยง ก็ไม่รู้ว่าผู้ตายนั้นต้องการให้เผาตัวเองที่ไหน เพราะกลัวไปทับที่ของคนอื่น ดังนั้นจะต้องทำการเสี่ยงทายก่อน การเสี่ยงทายนั้นจะไปทำในคอนเข้าโคย จะมีผู้ที่รู้การเสี่ยง หรือรู้พิธี เสี่ยงไปด้วย หากเป็นเจนนั่นจะไม่มีผู้เสี่ยงเป็นอาจทำไม่ถูกวิธี เมื่อไปจะต้องเตรียมสิ่งของสำหรับเสี่ยงทายไปด้วย ของนั้น จะมี ขันธ 5 (ดอกไม้ เทียน อย่างละ 5 คู่ และรูป 3 ดอก) ซึ่งใช้เป็นขันครุ เมื่อเตรียมเสร็จแล้วก็นั่งลง จุดรูปเทียนไหว้พระแล้วก็เป่า สักเค อัญเชิญเทวดา จากนั้นก็เป็นการโยนไข่ที่เตรียมไว้สำหรับการเสี่ยงทาย เมื่อโยนไข่ไปตกแตกที่ไหน ก็จะเอาที่นั่นเป็นที่ตั้งกองฟอน จากนั้นก็จะถางที่รอบที่นั่นออกบางเล็กน้อย เพราะหากเป็นที่มันรกร้างจะต้องเตรียมที่สำหรับคนนั่งด้วย และที่สำหรับพระภิกษุที่นิมนต์มาสวดมาติกาด้วย การตั้งกองฟอนนั้นจะต้องตั้งเพื่อให้ศพหันหัวไปทางทิศตะวันตก การวางไม้กองฟอนนั้นจะวางเรียงกันลักษณะวางซ้อนกันเหมือนภาพข้างล่างนี้ ขณะที่เคลื่อนศพไปถึงป่าช้าแล้วสิ่งที่ต้องระวังคือ จะไม่วางโลงศพลงเลยทันทีเพราะเป็นข้อค้ำของชาวบ้าน ดังนั้นสิ่งที่ต้องทำคือการเวียนรอบกองฟอน การเวียนนั้นจะเวียนซ้ายเพราะถือว่า ไม่เป็นมงคล

ส่วนการเวียนที่เป็นมงคลนั้นจะต้องเวียนขวา เมื่อเวียนครบ 3 รอบแล้วจะต้องเอาโลงศพ และที่กองฟอน 3 ครั้ง que เรียกตามภาษาของชาวบ้านว่า เอาโลงตุ 3 ครั้ง จากนั้นจึงจะวางศพลง

ภาพที่ 22 แสดงลักษณะกองฟอน

การสวดมาติกา

เมื่อวางศพเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านและญาติของผู้ตายที่ไปร่วมงานนั้น ก็จะมานั่งตรงที่เตรียมไว้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นบริเวณใกล้ๆ โลงศพ จากนั้นก็จะนิมนต์พระมานั่ง ถวายน้ำแด่พระคุณเจ้าที่นิมนต์มาแล้ว ทายกก็จะจุดรูปเทียน อารธนาศีล สมาทานศีล เสร็จแล้วก็จะ อารธนาให้ พระสวดมาติกา อีกครั้งหนึ่ง เป็นการส่งบุญครั้งสุดท้ายให้กับผู้ตาย เมื่อสวดเสร็จก็จะถวายเครื่อง บังสกุลให้พระท่านบังสกุลให้ เครื่องบังสกุลส่วนมากจะเป็น หมอนจิด (หมอนที่ชาวบ้านทอผ้าทำเอง สีเหลืองผืนผ้า) หากผู้ตายเป็นผู้หญิงก็มีผ้าถุง เสื้อผ้าของผู้หญิง หากเป็นศพของผู้ชายก็เป็น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า และ หมอน จะมัดเป็นชุดสำหรับพระที่ไปสวดมาติกา ส่วนอีกห่อหนึ่งจะเป็นห่อพิเศษ สำหรับถวายผู้ที่ป็นหัวหน้าสงฆ์ หรือเป็นประธานของสงฆ์ และจากนั้น จะมีคายยอดมุกที่จัดอยู่ในถาดอาหาร คายยอดมุกนี้ จะเป็นเครื่องยกครูสำหรับการสวดคายยอดมุก การสวดคายยอดมุกนั้นเป็นพิธีการสวด โบราณการสวดคายยอดมุกนั้น จะสวดตั้งแต่เริ่มออกจากบ้าน จะมีพระสวดไปจนถึงป่าช้า การสวดนั้นจะสวดบน เผลียง หรือเสลียง ในภาษาของชาวบ้าน เมื่อไปถึงป่าช้าก็จบพอดี แต่ในปัจจุบัน การสวดคายยอดมุกนั้นไม่มี เพราะไม่มีพระ รูปใดในวัดนั้นสวดได้ มีเพียงอดีตเจ้าอาวาสของวัด คือ พระครูชนสาร โสภณ ซึ่งเป็นอดีตเจ้าอาวาสที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือมากกว่าองค์ใดๆ

ปัจจุบันถึงแม้ ไม่มีพระที่สวดได้แต่ชาวบ้านก็คงยังถือปฏิบัติ คือการจัดคายยอดมุกถวายพระ คายยอดมุกนั้นจะประกอบไปด้วย

- ดอกไม้ รูป เทียน อย่างละ 5 คู่ (จันทร์ 5)
- เสียม
- เคียว
- กรวยดอกไม้
- เงินเหรียญ 5 บาท 4เหรียญ (โบราณใช้เพียง 5 บาทเท่านั้น)

การล้างหน้าศพ

เมื่อพระท่านสวดมนต์เสร็จแล้ว ทายกทายิกาถวายของแด่พระ และรับพรพระเสร็จแล้ว ก็จะทำพิธีล้างหน้าศพ ผู้ที่เป็นเจ้าพิธีก็จะสั่งให้คนเปิดโลงศพออก เพราะจะได้ทำพิธีล้างหน้าศพ การล้างหน้าศพนั้น จะให้พระเป็นผู้ล้างก่อน การล้างนั้นจะต้อง ใช้น้ำมะพร้าวอ่อนล้าง เพราะถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์ เป็นน้ำที่เกิดจากผลไม้ที่อยู่สูง บางที่ถ้าเอาน้ำมะพร้าวเสร็จแล้ว ก็ใช้น้ำหอมที่ทำจากน้ำขมิ้น หรือน้ำอบไทย ใช้เทล้างหน้าศพ พระล้างเสร็จแล้ว ก็จะเป็นญาติพี่น้องและผู้ที่เกี่ยวข้องไปร่วมงาน โบราณเชื่อว่าเป็นเพราะต้องการให้ศพไม่มีมลทินติดตัวไปในชาติหน้า

ภาพที่ 23 แสดงการล้างหน้าศพ

การเผาศพ

การเผาศพนั้น จะทำหลังจากพิธีการล้างหน้าศพ เมื่อล้างหน้าเสร็จแล้ว ก็จะเอาโลงศพขึ้นเชิงตะกอน หรือที่ชาวบ้านเรียก กองฟอน จากนั้นก็จะนิมนต์พระให้ไปวางดอกไม้จันทร์ ซึ่งชาวบ้านจะทำจากดอกไม้ที่สดมากกว่า การทำเป็นดอกไม้แห้ง เมื่อพระวางเสร็จก็จะให้ชาวบ้าน ญาติพี่น้องของผู้ตายเป็นผู้วางต่อจากพระสงฆ์ จากนั้นก็จะเตรียมจุดไฟ ก่อนที่จะจุดไฟนั้นจะต้องมีพิธีพลีกรรมให้นอนคว่ำหน้าลงเพราะชาวบ้านเชื่อว่าทำให้ศพนั้นจำทางกลับบ้านไม่ได้ จริงแล้วเป็นการป้องกันเพราะธรรมชาติที่ถูกไฟเผาเส้นเอ็นจะตึงทำให้อวัยวะบางส่วน มันซีเช่นเท้า เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องคว่ำหน้าลงเพื่อไม่เกิดเหตุเช่นนั้น หลังจากทำเอาศพขึ้นกองฟอนแล้วก็เตรียมที่จุดศพในสมัยก่อนใช้ไม้ผุเป็นเชื้อ ส่วนปัจจุบันจะใช้น้ำมันราคาเป็นเชื้อเพลิงแทน

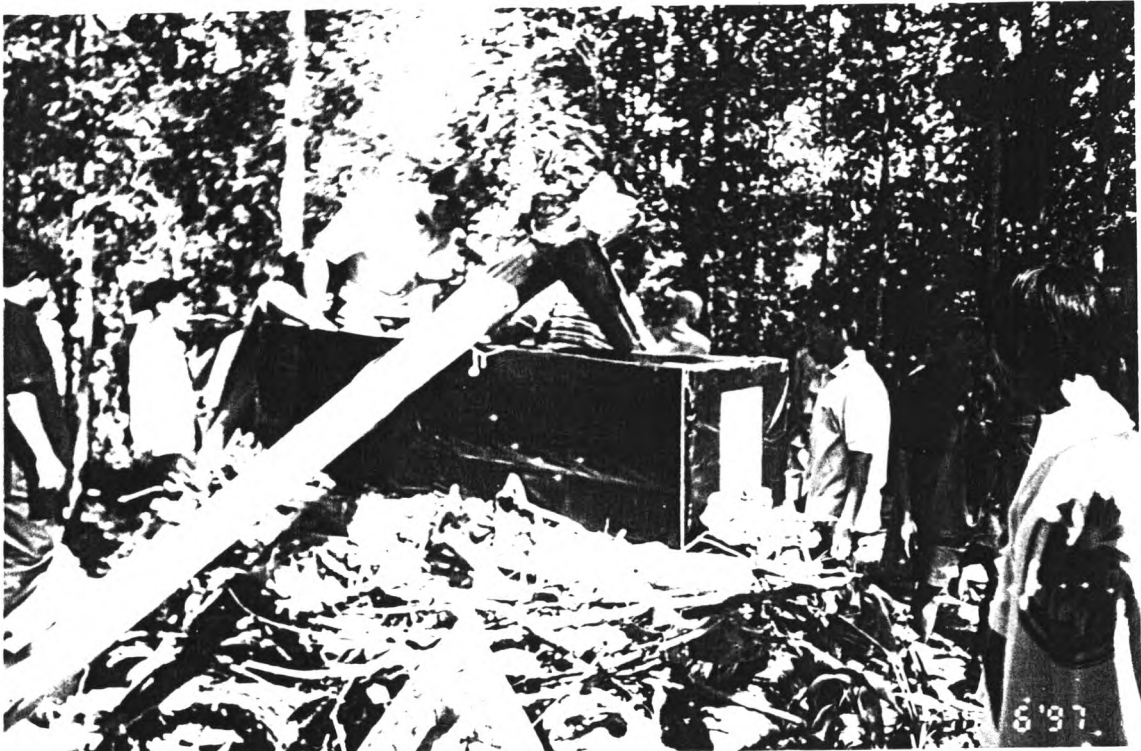

ภาพที่ 24 แสดงการเผาศพ

ไม้ข่มเหง

ไม้ข่มเหง คือไม้ที่ชาวบ้านใช้เรียกไม้ที่ใช้สำหรับวางทับ โลงศพที่กำลังเผา โดยจะหาตัดเอา ไม้ขนาดใหญ่เท่า เสาไฟขนาดเล็ก เพื่อนำมาทับ โลงศพไม้ที่นำมาเป็นไม้ข่มเหงต้องเป็นไม้สด ซึ่งเป็นไม้มะขามป้อม บางแห่งก็ใช้ต้นกล้วย เพราะต้นกล้วยนั้นมีน้ำในลำต้นเยอะชากต่อการติดไฟ ที่ต้องใช้ไม้ข่มเหง ตามความเชื่อของชาวบ้านนั้นจะมีเหตุจากกลัวผีดู

ดังนั้นจึงต้องหาไม้ข่มไว้ การวางไม้ข่มเหงนั้นจะต้องเอาโคนขึ้นพาดที่โลง ส่วนปลายก็จะเอาลงดิน

ภาพที่ 25 แสดงลักษณะไม้ข่มเหง

การโยนผ้า

การโยนผ้า หมายถึงการโยนผ้าข้ามโลงศพ ซึ่งจะทำตอนที่กำลังจุดไฟใหม่ๆก็จะมีญาติของผู้ที่ตายนั่นเอาเสื้อผ้าของผู้ที่ตายนั่นมาโยนข้ามกองไฟ การโยนผ้า นั้นจะต้องโยนข้ามไปมา การโยนแต่ละรอบนั้นจะต้อง ให้ผ้าที่โยนนั้นตกลงดินก่อน แล้วค่อยเอาผ้า นั้นขึ้นมาโยนใหม่จนครบทั้ง 3 รอบแล้วก็เอาผ้า นั้นไปถวายพระต่อไป

ของที่อุทิศให้ศพ

ของที่อุทิศให้ศพนั้น หมายถึง ของที่ญาติพี่น้องนั้นแบ่งให้คนตายซึ่งตามความเชื่อของชาวบ้านเราแล้ว ผู้ที่ตายต้องได้รับของที่ตัวเองสร้างมาได้ด้วย ของที่นำไปให้เช่น

- เสื้อผ้าของผู้ที่ตายไปแล้ว
- อาหารคาวหวานที่จัดไว้เป็นเครื่องเช่น
- ตะกร้า
- ผ้าห่ม
- มีด
- ถ้วย ชาม ช้อน
- เสียม

สิ่งเหล่านี้ที่ต้องแบ่งให้ เพราะเป็นของที่คนตายใช้ประจำอย่างหนึ่ง เพราะต้องการให้คนที่ตายนั้นมีของใช้ในเมืองผีด้วย ของบางส่วนนั้นจะเผาไปพร้อมกับคนที่ตายบางส่วนที่เห็นว่ายังใช้ประโยชน์ได้ ก็นำไปถวายพระท่านก่อน จากนั้นก็จะไปไถ่คืน ที่เรียกว่าไปขอยุชาคืนจากพระภิกษุ เพราะบางอย่างนั้นพระท่านใช้ไม่ได้ ดังนั้นจึงทำพิธีขอไถ่คืน

การอ่านประวัติของคนตาย

เพื่อเป็นเกียรติแก่คนที่ตายไป ชาวบ้านก็จะให้ลูกหลานของผู้ที่ตายเป็นผู้ที่อ่านประวัติ และคุณงามความดีของผู้ที่ตายไป ส่วนมากก็เป็นการอ่านชีวประวัติตั้งแต่เกิดจนไปถึงตาย พร้อมทั้งผลงานที่สร้างให้แก่หมู่บ้าน หากเป็นที่มีย่านี่ในด้านต่างๆก็จะอ่านผลงานด้านนั้นๆด้วย อ่านจบก็จะมีการจุดไฟเผาต่อไป ส่วนการอ่านประวัติในสมัยก่อนนั้น ไม่มีปรากฏ จะมีในช่วงหลังมานี้เอง

วันที่ไม่ควรเผาศพ

โบราณของอีสานนั้นจะมีการเลือกวันในการเผาศพว่าวันไหนควรเผา หรือวันไหนไม่ควรเผา ซึ่งมีนักปราชญ์เช่น สวง บุญเจิม (2537:525) ได้เขียนตำราเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ได้พูดถึงวันที่ห้ามเผาศพ ของชาวอีสานไว้ “ การเผาศพของชาวอีสานนั้น จะมีข้อเคาะลำ คือการห้ามเผาศพในวันพระ หรือวันรั้งมัสวะนะ วันอังคาร และวันเก้ากอง”

วันพระที่ห้ามเพราะ เป็นวันที่ควรปฏิบัติศาสนกิจ ญาติโยมทั้งหลายก็ไปฟังธรรม หรือเป็นวันพระ ข้างขึ้น หรือข้างแรม 15 ค่ำ ท่านก็จะลงปาติโมกข์ ซึ่งพระที่บ้านในชนบทภาคอีสาน ส่วนมากจะลงปาติโมกข์ ในช่วงบ่ายโมง ซึ่งจะตรงกับเวลาที่ชาวบ้าน นิยมนำศพไปที่ป่าช้า ดังนั้นพระท่านลงปาติโมกข์ หากเอาศพไปที่ป่าช้า ก็จะไม่มีการไปให้บุญแก่ผู้ตาย ดังนั้นจึงควรไม่เผาศพในวันนี้

วันอังคาร ที่ห้ามเพราะเพราะถือว่าเป็นวันแจ่ง เป็นวันที่ควรเว้นการเผาศพ คนที่เรียนของจะไม่ยกครูวันอังคาร เพราะ ถือว่า วันอังคารนั้นจะเรียนอะไรก็สำเร็จยาก

วันเก้ากอง ที่ห้ามเพราะเชื่อว่าจะนำความเดือดร้อนมาให้ วันเก้ากองนั้น หากใครทำสิ่งที่เป็นมงคล จะถือว่าไม่เป็นมงคล ที่ห้ามเพศพในวันเก้ากองเพราะ เชื่อว่าจะทำให้คนที่อยู่ในหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ป่วยมากขึ้น วันเก้ากองนั้นไม่มีใครทราบชัดว่า เป็นวันอย่างไร แต่ปีหนึ่งท่านกำหนดให้มีแค่เพียง 1 วัน เป็นวันข้างขึ้นข้างแรม วันเก้ากองของแต่ละปีท่านกำหนดไว้ดังนี้คือ

ปี	ขึ้น-แรม
ชวด	1 ค่ำ
ฉลู	2 ค่ำ
ขาล	3 ค่ำ
เถาะ	4 ค่ำ
มะโรง	5 ค่ำ
มะเส็ง	6 ค่ำ
มะเมีย	7 ค่ำ
มะแม	8 ค่ำ
วอก	9 ค่ำ
ระกา	10 ค่ำ
จอ	11 ค่ำ
กุด	12 ค่ำ

วันเก้ากองของเดือนนั้นดังนี้

เดือน	ข้างขึ้น-ข้างแรม
อ้าย	8 ค่ำ
ยี่	7 ค่ำ
3	6 ค่ำ
4	5 ค่ำ
5	4 ค่ำ
6	3 ค่ำ
7	2 ค่ำ
8	1 ค่ำ
9	12 ค่ำ
10	11 ค่ำ
11	10 ค่ำ
12	9 ค่ำ

การเผาศพในวันต้องห้าม

เมื่อจำเป็นที่ต้องเผาศพในวันที่ต้องห้าม ซึ่งเป็นข้อที่ชาวบ้านถือเป็นข้อตะล้า หากจำเป็นที่ต้องเผาในวันนั้นจริง ท่านก็จะมีวิธีปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณนั้น ก็จะต้องทำพิธีอัปโลกปีเผา คำว่าอัปโลกก็คือการสมมติเรื่องขึ้นมา หรือสมมติเหตุการณ์เพื่อเป็นการเอาเคล็ด

การอปโลกนนั้น ญาติของผู้ที่ตายจะต้องไปตกลงกับพระสงฆ์ ที่วัดเสียก่อน โดยวิธีอัปโลกปีนั้นจะต้องให้พระสงฆ์ไปที่ป่าช้าก่อน ฝ่ายญาติพี่น้องของผู้ตายนั้นจะห้ามศพไปที่ป่าช้า ช้างหน้า ขบวนของศพนั้นจะมีคนจุดได้เดินนำหน้า เมื่อไปถึงที่นัดหมายกับพระ เห็นพระท่านมาอยู่ก่อนแล้ว พระท่านแกลังทำเป็นไม่รู้ก็จะถามญาติโยมที่ห้ามศพไปนั้น

พระ โยมบ้านได้คือมาได้กะบองยามกางเวน (โยมบ้านไหน ทำไมถึงจุดได้ตอนกลางวัน)

โยม มาจากเมืองยม เมืองจันทร์ดอกขำน้อย (มาจากเมืองยม เมืองจันทร์ขอรับ)

พระ แมนวันอิหยังมื่อนี่ (วันนี้เป็นวันอะไร)

โยม วันเผาศพขำน้อย (วันเผาศพขอรับ)

พระ สิพากันไปหยังหลวงหลายแท้ (จะพากันไปที่ไหนเยอะแยะจัง)

โยม สิพากันไปเผาศพขำน้อย (จะพากันไปเผาศพขอรับ)

พระ ไสพระคือบมีนำทาง (ทำไมไม่เห็นพระเลย)

โยม เมืองขำน้อยบมีพระ (บ้านผมไม่มีพระขอรับ)

พระ คนตายต้องมีพระไปสวดให้บุญตัวจึงสิได้ไปสวรรค์ (คนตายจะต้องมีพระไปสวดให้บุญจึงจะไคไปสู่สวรรค์)

โยม ถ้าเป็นจ้งชั้นกะนิมนต์มาเถาะ(ถ้าอย่างนั้น ก็ขอนิมนท่านเลยครับ)

เมื่ออัปโลกเสร็จแล้วก็ ทำทุกอย่างเหมือนขั้นตอนดังที่กล่าวแล้ว อีกอย่างหนึ่งความเชื่อของชาวบ้าน เมื่อมีคนตายโหง คือคนที่ตายก่อน วัยอันสมควร เป็นเพราะอุบัติเหตุ นั้นจะต้องมีการสวดก่อน การสวดอนหมายถึงการสอนสิ่งที่ไม่ดีออกไป เพราะคนที่ตายโหงนั้นชาวบ้านถือว่าตายไม่ดี จากนั้นก็เป็นการเลี้ยงผี โดยใช้ของที่เขาชอบกินในช่วงที่มีชีวิต การเลี้ยงไม่มีอะไรมาก นอกจากการ บอกให้มากินเฉยๆ พอได้เวลาหนึ่งก็จะให้ กลับไป โดยการบอกให้กลับไป การเลี้ยงผีก็มีเท่านั้นเอง

การบำเพ็ญบุญหลังพิธีเผาศพ

การงันเฮือนดี

เสร็จจากการเผาศพเสร็จแล้ว ในเย็นของวันนั้นหรือจากการที่กลับจากการส่งสะการแล้ว จะกลับมาเตรียมสถานที่สำหรับพระสวดมนต์เย็น การนิมนต์พระจะไม่จำกัดส่วนมากจะเอาหมค วัดมาสวดมนต์ที่บ้าน โดยพระจะเป็นคนเดินทางมาเอง การสวดมนต์ส่วนมากจะเริ่มเวลาประมาณ 1 ทุ่มครึ่ง แต่ก่อนที่จะถึงเวลานั้นญาติพี่น้องของผู้ตายจะเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขกที่จะมาร่วมฟังพระสวดมนต์ และที่จะมาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าของบ้านที่สูญเสียคนที่เป็นที่รักไป ดังนั้น การสร้างกำลังใจให้แก่เพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งที่ดีในเวลานั้น ดังนั้นการที่คนมาอยู่ร่วมกันมากๆ เมื่อไม่มีอะไรทำจึงเกิดคิดการเล่นขึ้น เพื่อสร้างความสนุกสนานเฮฮา ซึ่งจะเล่นหลังจากที่พระท่าน สวดมนต์เสร็จแล้ว เมื่อพระสวดเสร็จก็เลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน เพราะถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ อาหารที่ใช้เลี้ยงแขกนั้นส่วนมากจะเป็นอาหาร ประเภทพื้นบ้าน ซึ่งชาวอีสานโดยทั่วไป จะชอบ อาหารประเภทเนื้อเป็นหลัก ดังนั้นจึงนิยมฆ่าสัตว์ประเภทสัตว์เลี้ยงในเวลาที่มีงานพิธีต่าง สัตว์ที่ใช้ ปรุงอาหารนั้นได้แก่ ไก่ วัว ควาย หมู เป็นต้น และนอกนั้นก็จะเป็นของหวาน

การเล่นงันเฮือนดีนั้น ในสมัยก่อนเป็นการเล่นเกมส่เป็นส่วนมาก ดังที่ท่านพระอริยานุวัตร เชมจารี (2525 :12) กล่าวถึงกิจกรรมที่โบราณเขาเล่นในช่วงของการงันเฮือนดีไว้คือ

1. มีการอ่านหนังสือวรรณคดีโบราณอักษรไทยน้อย เช่น เรื่องท้าวกำกาคำ การเกิดสังข์ศิลป์ชัย ไก่แก้ว จำปาสี่ต้น นางผมหอม เป็นต้น
2. กลุ่มหนุ่มสาวก็เล่นเกมส่ เช่น การทายปัญหาเขาวัว (ทายปัญหาเขาวัว) การหมนช้อนกินน้ำ หากทางช้อนไปหยุดตรงหน้าใครก็จะให้คนนั้นคืมน้ำ หรือเล่นหมากฮอด เป็นต้น
3. บางกลุ่มก็จับกลุ่มเกี่ยวพาราสีกัน เป็นช่วงที่หนุ่มสาวบางคูมี โอกาสคุยกันมากขึ้น จนสามารถแต่งงานกันได้ก็มี

ส่วนการเล่นการพนันในสมัยนั้นมีให้ พบเห็นไม่มากนัก ส่วนปัจจุบันการพนันจะเป็นหลัก ใหญ่ เพราะจากการสอบถามชาวบ้านบอกว่า ถ้าไม่ทำอย่างนั้นก็ไม่มีคนใดอยู่เป็นเพื่อนของญาติ ผู้ตายไปจนถึงสว่าง เพราะไม่มีแรงจูงใจ การพนันในสมัยก่อนนั้นส่วนมากจะเป็น โบก (หมายถึง การนำเม็ดมะขาม มาผ่าครึ่ง จะใช้กี่เม็ดก็ได้ แต่ส่วนมากจะใช้ 3 ผล นำมาใส่ กระจบอกไม้ไผ่ เล่า เล่นก็ยกเขย่า เสร็จก็คว้า ไม้ไผ่สั้นลงที่ กระจบที่เตรียมไว้ คล้ายแผ่นไฮโด แต่ที่กระจบสำหรับ ให้คนลงขันนั้น จะเขียนว่า คู่ หมายถึงเม็ดมะขาม ออกมาขาวและดำ เป็นคู่กัน เช่นดำ 1 คู่ ขาว 1 คู่ หากตี ก็หมายถึง ตัวดำ หรือขาวจะออกมาเป็นตี และจะมี ขาวล้วน หรือ ดำล้วน หมายถึง เม็ดมะขาม จะเอาด้านใดด้านหนึ่งโชว์ขึ้นมา) ในปัจจุบันการพนันของชาวบ้านจะเป็น ไฮโล ไพ่ เป็นต้น ส่วนการเล่นของหนุ่มสาวก็ยังมีอยู่ แต่หนุ่มสาวนั้นจะเล่นชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ก็จะกลับไปนอนบ้าน

การงานเขื่อนดินนั้นจะต้องทำ 3 วัน 3 คืน พอวันที่ 4 ในตอนเช้าก็มีการเลี้ยงพระ ชาวบ้านเรียกว่า การตัดบาตรเช้า หรือ การตัดบาตรจ้งหัน โดยญาติของตายจะมารับบาตรของระคุณเจ้าตั้งแต่เช้าตรู่ การนิมนต์พระนั้นไม่จำกัดจำนวน ส่วนมากก็จะเอา รูปที่มีอยู่ในวัด พระจะเดินทางไปที่บ้านของผู้ตายเวลาประมาณ 6 .00 น. เมื่อพระไปถึงก็จะมีชาวบ้านมารวมกันอยู่ก่อน เมื่อได้เวลามัคคทายกก็จะอาราธนาศีล โดยจะจุดรูป เทียนไหว้พระก่อน จากนั้นก็อาราธนาศีล สมาทานศีลแล้ว ก็อาราธนาให้พระสวดมนต์ โดยการกล่าวเป็นทำนองสารถีญะพร้อมกัน จากนั้นก็เป็นการตัดบาตร ถวายอาหารแด่พระคุณเจ้า ขณะที่ถวายอาหารแด่พระคุณเจ้านั้น ก็มีการจัดสำหรับสำหรับคนที่ตายแล้ว โดยจัดไปวางในที่เหมาะสมด้านใดก็ได้ มีจุดตะเกียง ที่สำหรับอาหารด้วย จากนั้นก็เป็นการแสดงธรรมเทศนา เสร็จจากการแสดงธรรมเทศนาก็เป็นการถวาย จตุปัจจัยแด่พระคุณเจ้า พระคุณเจ้าก็สวดบังสกุล ให้ จากนั้นก็ให้พรแก่ชาวบ้านที่มาร่วมงาน หลังจากนั้นก็ส่งพระท่านกลับแล้วก็นำ อาหารมาเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน ก็เป็นอันเสร็จพิธีการบำเพ็ญบุญเนื่องในงานงานเขื่อนดิน

การเก็บกระดูก

การเก็บกระดูก หรือเก็บอัฐิ ของผู้ที่ตายที่ได้เผาไปแล้วนั้นจะเก็บในวันที่ 4 หลังจากที่ได้เผาแล้ว ในตอนเช้าของวันที่ 4 นั้นจะมีการตัดบาตรเช้าที่บ้าน เมื่อเสร็จธุระที่บ้านก็จะพากัน เตรียม น้ำหอม ผ้าขาว แอ่งน้ำ(หม้อดินสำหรับใส่น้ำดื่มของชาวอีสาน) จอบ เสียม ห่อบังสกุล เป็นต้น พวกญาติพี่น้องจะพากันไปยังที่เขาเผาศพ เมื่อไปถึงก็จะนิมนต์พระมาเก็บอัฐิของคนตายก่อน จากนั้นก็จะให้ญาติพี่น้องของผู้ตาย การเก็บนั้นจะเก็บใส่ผ้าขาวที่เตรียมไว้ ขณะที่เก็บนั้นญาติพี่น้องบางคนก็เขี่ยหาเงินที่ใส่ในปาก ก่อนที่จะเผา บางคนก็หาเอากระดูกบางส่วน เช่น ฟันของผู้ที่ตาย เป็นต้น เพื่อเอาไปเป็นวัตถุมงคล หรือเอาไปเป็นสิ่งที่ระลึกถึงผู้ที่ตาย ส่วนมากส่วนที่เขานิยมกันก็คือฟัน ส่วนเงินจะถือเป็นขวัญ เพราะเชื่อว่าจะให้โชคให้ลาภ เมื่อเก็บอัฐิเสร็จก็จะเอาน้ำหอมที่เตรียมมานั้นมาล้าง การล้างก็ให้พระท่านล้างก่อน จากนั้นก็เป็นญาติพี่น้อง เมื่อล้างเสร็จแล้วก็แบ่งกระดูกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะเอาใส่ขวดโหล หรือ โถสำหรับใส่กระดูก อีกส่วนหนึ่งจะเอาใส่ในแอ่งน้ำ หรือหม้อดิน เอาไว้สำหรับฝังลงในดิน เมื่อล้างเสร็จแล้ว ก็จะเอาฝุ่นที่เหลือ นั้นแต่งเป็นรูปหุ่นของคนเพื่อที่จะได้ทำการบังสกุล การทำหุ่นนั้นจะเอาสตาจค์เหรียญบาท แต่งเป็นหน้า ตา จมูก รวมทั้งวางไว้ตามจุดต่างๆเช่นมือขา แขน เป็นต้น จากนั้นเอาห่อบังสกุลที่ห่อด้วยผ้าขาว ข้างในจะเป็นเสื้อผ้าของคนตาย สบู่ ยาสีฟัน พริกแห้ง ข้าวสาร เป็นต้นเมื่อพระท่านบังสกุลเสร็จก็จะกลับหิ้วกลับเท้าของหุ่น โดยใช้จอบกวาดฝุ่นที่อยู่ด้านหัวซึ่งปกติจะเป็นด้านทิศตะวันตก ก็ให้ฝุ่นด้านหัวของศพนั้นกลับมาอยู่ด้านทิศตะวันออก จากนั้นก็ตกแต่งหุ่นนั้นให้เป็นรูปร่างมีหน้าตา เสร็จแล้วก็เอาห่อบังสกุลวางที่อกของหุ่นนั้น จากนั้นก็นิมนต์พระท่านบังสกุลให้ บังสกุลครั้งที่สอง เป็นการบังสกุลเป็น เพราะว่าเป็นการส่งวิญญาณไปเกิดใหม่

บทบังสกุลตายนั้นว่าคั้งนี้คือ "อนิจจา ะตะ สังขารา อุปาทะวะยะธัมมิโน อุปัสซิตะวา นิรุชฌันติ เตสังวุปะสะโม สุโข" (สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง มีเกิดและดับเป็นธรรมดา การระงับ การเกิด และดับของสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข ส่วนบังสกุลเป็นนั้นว่าคั้งนี้ "อะจิริง ะตะ ยัง กาโย ปะฐะวีง อะธิเสสะติ อุกาโท อะเปตะวิญญาโณ นิรัตถังวะ ะริงคะริง" (ร่างกายนี้ไม่ยั่งยืน ไม่นานก็จะนอนลงบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ลอยแล้วหาประโยชน์มิได้) จากนั้นก็จะจุดตรงที่เขาเผาศพนั้น ตรงกลางพอดิ เพื่อที่จะฝังกระดูกส่วนที่เก็บไว้ในหม้อดิน การฝังนั้นจะต้องจุดหลุมลึกประมาณ 1 สอก ขึ้นไป ที่ปากหม้อนั้นจะเอาผ้าขาวมาปิด แล้วมัดที่ปากหม้อดินนั้นด้วยด้ายสายสิญจน์ เมื่อเอาหม้อนั้นลงหลุมแล้วก็จะเอา ไม้ที่ทำเป็นหลัก เตรียมไว้ทำปลายให้แหลมเพื่อที่เอาไม้นั้นกระทุ้งผ้าขาวให้ขาด จากนั้นก็เอาดินกลบโยงสายสิญจน์นั้นจากหม้อ ขึ้นมาวางบนปลายหลักนั้น การเอาหลักลงเป็นเครื่องหมายนั้นจะต้อง เอาด้ายโคนซี่ขึ้นฟ้า ที่ต้องทำให้ผ้าขาวและหม้อดินนั้นแตก เพราะเชื่อว่า เป็นการปล่อยวิญญาณของเขาให้ไปเกิด ด้ายสายสิญจน์ที่โยงจากหลุมนั้นเมื่อฝังเสร็จจะต้องดึงขึ้นมาด้วย เพราะเป็นการเชื่อว่า จะช่วยจุดวิญญาณของผู้ตายขึ้นสวรรค์

อ้ออีกส่วนหนึ่ง ที่เก็บเข้าขวดโหล ในสมัยก่อนที่เก็บเข้าขวดโหลเพราะไม่มี โกฎิดังเช่นในปัจจุบัน ในสมัยก่อนชาวบ้านจะไม่เอากระดูกส่วนที่อยู่ในกฎิดนั้นขึ้นมาไว้บนบ้านแต่นำไปไว้ตามคาบของต้นไม้ที่อยู่ใกล้บ้านของตัวเองแทน หรือบางส่วนก็เอาไปบรรจุที่ธาตุ (เจดีย์) ที่ชาวบ้านทำเอง ซึ่งในสมัยก่อนจะนำไม้เนื้อแข็งมาทำ ส่วนปัจจุบันจะหาซื้อจากท้องตลาด เพราะง่ายกว่าการทำเอง สวยกว่าด้วยไม่ต้องเสียเวลาในการทำ บางคนไม่นิยมซื้อ เพราะเห็นว่าแพง ก็นำอัฐิไปบรรจุที่กำแพงของวัด ที่ทางวัดทำเป็นช่องไว้สำหรับบรรจุกระดูกโดยเฉพาะส่วนตรงหน้าก็มีการนำรูปมาลงใส่แผ่นหินอ่อน พร้อมกับแจ้งวัน เดือน ปี เกิด และตายเป็นอย่างดี

การทำบุญแจกข้าว

ชาวอีสานโดยทั่วไปจะไม่นิยมทำบุญ 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน แต่จะมีการทำบุญอุทิศที่เรียกว่า บุญแจกข้าว ในปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง โดยปกติชาวอีสานโดยทั่วไปจะมี การทำบุญเป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือ การทำบุญอุทิศครั้งใหญ่ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าบุญแจกข้าว ตรงกับภาษากลางว่า เปตพลี คือบุญอุทิศให้กับคนตาย โดยจะจัดเป็นงานใหญ่ คนในหมู่บ้านจะมาช่วยกันกินทาน

พระอริยานุวัตร เขมจารี (2525:14) กล่าวว่า การทำบุญอุทิศ จะต้องไม่ให้เลย 3 ปี นับจากวันที่เผาศพเรียบร้อยแล้ว คั้งนั้นลูกหลานของผู้ตายจะเป็นคนสะสมไว้เพื่อทำบุญนี้ไว้ โดยเฉพาะการทำบุญแจกข้าว

1. นิยมบวชลูกหลาน
2. บางคนทำบุญทอดกฐิน
3. บางคนก็สร้างหอกลองและหอระฆังอุทิศให้กับผู้ตาย

การเตรียมงาน

การเตรียมงานบวชจะต้องเริ่มจากผู้ที่เป็นเจ้าภาพจะกำหนดวัน หลังจากที่มีความพร้อมทางด้านการเงิน จากนั้นก็จะเดินบอกข่าวแจ้งข่าวแก่เพื่อนบ้านในบ้านก็ให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประกาศข่าวให้ว่าจะทำบุญในวันไหน ในวันแรกจะเป็นวันโฮม คือรวมญาติที่อยู่ทั่วสารทิศ สิ่งแรกที่ต้องทำคือเตรียมสถานที่ โดยมากจะใช้บริเวณบ้านของเจ้าภาพมีการกางเต็นท์สำหรับทำเป็นกองอำนวยการรับบริจาค เตรียมข้าวปลาอาหารให้เพียงพอแก่การแจกทานโดยมากจะมีพวกอาหารประเภท เนื้อ เช่น เนื้อวัว เนื้อควาย เนื้อปลา ไก่ และของหวาน รวมทั้งเหล้า ที่จะขาดเสียไม่ได้ รวมทั้งมหรสพจะต้องติดต่อกไว้ก่อน

พอใกล้วันที่กำหนดงาน 1 วัน ก็จะมีการห่อข้าวต้มมัด โดยได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน และพวกผู้ชายจะช่วยทำการประดับตัดกระดาษแก้วทำเป็นคล้ายผ้า幔ประดับตามบริเวณงาน และภายในบ้านบางคนก็จะทำดอกผึ้ง คือเอาขี้ผึ้งมาต้มแล้วใช้มะละกอ ลูกเล็กๆ โดยเอาทางก้นของมะละกอ จุ่มลงไปในหม้อขี้ผึ้งพอเอาขึ้นมามันก็จะเป็กราบ คอยๆ แกะออก ก็จะได้ดอกผึ้งมาประดับบนปราสาท หรือผาสาทที่ทำไว้ ผาสาทจะทำเป็นลักษณะคล้ายบ้านหลังเล็กๆ มีไม้สำหรับห้าม 2 อัน ตอกเฉียง หลังจากมีการตกแต่งด้วยกระดาษเรียบร้อยแล้ว ก็จะนำขี้ผึ้งไปติดบนหลังผาสาท เสร็จแล้วนำฟูก หมอน เสื่อ วางไว้ใกล้กับปราสาท ถ้าผู้ตายเป็นชายก็นำผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ใส่ในหอนั้นด้วย สิ่งที่ผู้ชายเขาใช้จะเอาให้ครบทุกอย่าง ถ้าเป็นผู้หญิงก็เอาเครื่องใช้ของผู้หญิง เช่น ผ้าซิ่น เครื่องแป้ง เป็นต้น ใส่เมื่อถึงวันก็จะมีคนประกาศให้คนในหมู่บ้านทราบ เพื่อที่จะได้มาร่วมกันบริจาคทาน เป็นการช่วยเหลือเจ้าภาพ ซึ่งส่วนมากจะเอาข้าวสาร และเงินมาร่วมอนุโมทนา ซึ่งจะมารวมที่กองอำนวยการ จะมีพิธีกรทำหน้าที่ในการอนุโมทนา บางทีก็เป็นการอนุโมทนาด้วยการแห่พื้นบ้าน อีสาน เป็นการแห่ล้อวพร จากนั้นผู้มาบริจาคทานนั้นก็ช่วยงานเจ้าภาพบ้างในกรณีที่ไม่มีรับไป ที่ไหน หรือมีธุระที่อื่น ก็จะใช้แรงกายตัวเองช่วยเหลือกัน ฝ่ายเจ้าภาพก็จะเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทน รวมทั้งเอาข้าวปลาอาหารให้เอากลับไปกินที่บ้าน ซึ่งเจ้าภาพจะให้ทุกคนที่มาร่วมงาน อันเป็นที่มาของคำว่า "บุญแจกข้าว" การรับทานของเจ้าภาพในวันโฮมนั้นจะรับตั้งแต่เช้าจนเย็น ในช่วงเช้าก็มีการเลี้ยงเพลพระ มีการแสดงธรรมเทศนา การแสดงธรรมเทศนานั้น จะแสดงก็ธรรมาสน์ ก็แล้วแต่ทางเจ้าภาพจะเป็นผู้จัด เรื่องที่พระท่านเทศนาก็เป็นเรื่องของการทำบุญอุทิศ และอานิสงส์ของการทำบุญอุทิศให้กับคนตาย พอตอนเย็นก็จะนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ บางเจ้าภาพก็นิมนต์พระท่านสวดมนต์ ต่อจากการแสดงธรรมเทศนานั้นเลย ไม่ต้องรอให้ตอนเย็นเพราะบางที่เจ้าภาพต้องรับแขกที่มาร่วมงาน รวมทั้งการต้อนรับญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นที่เดินทางมาถึงบ้าน ตอนเย็นหากมีการสวดมนต์เย็น ก็จะเลี้ยงแขกหลังจากที่ส่งพระท่านกลับวัด ซึ่งอาหารที่นำมาเลี้ยงแขกนั้น ก็จะเป็นอาหารพื้นบ้าน เช่น ลาบ น้ำตก แกงอ่อม แกงปลา แล้วแต่ทางเจ้าภาพจะหามา และเตรียมไว้เพื่อให้เพียงพอ ซึ่งส่วนมากหากมีงานเมื่อไร ก็ไม่พ้นที่จะนำสัตว์เลี้ยงมาฆ่า เพื่อเอาน้ำมาเป็นอาหาร ซึ่งนำมาแปรรูปเป็นอาหารต่างๆ ส่วนมากที่นิยมกันก็คือ ประเภทอาหารสุกดิบ เช่น ลาบดิบ ก้อย (อาหารประเภทเดียวกับลาบดิบ แต่จะไม่สับละเอียดเหมือนลาบดิบ) นอกนั้นก็มาทำ คัม เป็นต้น

แนวงั้น

หมายถึงมหรสพที่เจ้าภาพจ้างมาให้ความบันเทิงแก่คนในหมู่บ้าน ซึ่งมหรสพนี้เอง จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นฐานะการเงินของผู้เป็นเจ้าภาพ ซึ่งสิ่งที่ชาวบ้านนิยมมากที่สุดคือหมอลำเรื่องต่อกลอน (หมอลำในภาคอีสานนั้นมีหลายชนิดเช่น หมอลำเพลิน หมอลำกลอน หมอลำซิ่งซู้ หมอลำเดี่ยว และหมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นต้น) หากเป็นหมอลำคณะที่คนนิยมมาก มีชื่อเสียง ราคาที่ประมาณ 60,000 บาทขึ้นไป เช่นคณะที่มีชื่อเสียงในขอนแก่น คือ คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ คณะหนูพานวิเศษศิลป์ ระเบียบวาทศิลป์ เป็นต้น ซึ่งคณะเหล่านี้มีราคาจ้าง 70,000 บาทขึ้นไปต่อการแสดงแต่ละครั้ง แต่ชาวบ้านก็สามารถหามาได้ ในสมัยก่อนหมอลำนั้นจะมีราคาแค่ 3-4 พันบาทเท่านั้น ซึ่งต่างจากปัจจุบันนี้มาก ปัจจุบันหากบ้านใดมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ส่วนเจ้าภาพที่มีฐานะทางการเงินที่ไม่ดี ก็เปลี่ยนมาจ้างหนังเป็นมหรสพลองแทน การจ้างหมอลำนั้นเจ้าภาพจะต้องเสี้ยค่าใช้จ่ายอาหารให้กับทางหมอลำอีกด้วย เพราะต้องเลี้ยงอาหารคณะหมอลำนั้นด้วย ยิ่งคณะที่มีนักแสดงหลายคนก็ยิ่งต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายมากขึ้น ส่วนหนังก็มีเพียงสี่ห้า คนเท่านั้น และค่าจ้างก็ถูกกว่าประมาณ 5,000-10,000 บาทดังนั้น แนวงั้นหรือมหรสพจึงเป็นเครื่องแสดงฐานะการเงินของเจ้าภาพเป็นอย่างดี

การตักบาตร

พอวันรุ่งขึ้นมาก็เป็นพิธีของการบำเพ็ญบุญในช่วงเช้า ก็มีการนิมนต์พระท่านมาฉันที่บ้าน ซึ่งจะเริ่มเวลาประมาณ 6 โมงเช้า ในช่วงนั้นก็จะมีชาวบ้านมาร่วมงาน เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจะพากันสะพายกระบุงข้าวเหนียว หรือใส่ภาชนะอะไรก็ได้เช่น ขันเงิน เป็นต้น มาร่วมกันตักบาตรพร้อมกับเจ้าภาพ พระสงฆ์ฉันเสร็จก็มีการอนุโมทนา จากนั้นก็เลี้ยงแขกที่มา เสร็จแล้วก็จะนำกองบุญ เช่น เสื่อหมอน เป็นต้น ไปถวายพระที่วัดรวมทั้งเงินที่เหลือจากการหักค่าใช้จ่ายก็จะถวายวัด เพื่อเป็นค่าก่อสร้างภายในวัด เสร็จธุระที่บ้านชาวบ้านก็จะนำผาสาทผึ่งไปที่ป่าช้าวงไว้ตรงที่ใกล้กลับที่เผาผู้ตาย บางทีก็นำไปวางที่ใกล้ๆเจดีย์ที่บรรจุกระดูก ก็เป็นอันเสร็จพิธีการทำบุญตักบาตรงานบุญแจกข้าว

ในงานบุญแจกข้าวนอกจาก จะถวายทานแล้วชาวบ้านยังนิยมซื้อของเป็นที่ระลึกเป็นการอุทิศให้คนตาย เช่น คู่พระไตรปิฎก หรือระฆัง เป็นต้น

สรุปการเปลี่ยนแปลงประเพณีเกี่ยวกับความตาย

เรื่องความตายเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ แต่ทุกคนก็มีความกลัวต่อความตาย ความตายเป็นเรื่องของการทิ้งความยุ่งยากให้แก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะต้องมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับงานศพ

ในบ้านหนองกุงชนสาร มีวิธีการจัดการกับศพของผู้ที่ตายและได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี ขึ้นตอนต่างๆ ของพิธีการจัดการกับศพนั้น มีดังนี้คือ

1. ขึ้นตอนก่อนโกสัตาย ชาวบ้านหรือญาติจะไปคอยให้กำลังใจอยู่ใกล้ๆ พุดจาในทำนองให้คลายความกังวล ไม่ต้องมีห่วงอะไร เพื่อที่คนตายจะไปในที่ดีๆ ตามบุญกรรม
2. ขึ้นตอนของการจัดการเกี่ยวกับศพ เป็นขึ้นตอนของการปฏิบัติที่เกี่ยวกับศพ เริ่มจากอาบน้ำ หวีผม แต่งตัว การเคารพศพ การนำศพบรรจุโลง และการนำศพไปเผา รวมทั้งการสวดสังวิญาณ
3. ขึ้นตอนหลังจากการเผาศพ คือการทำบุญอุทิศให้กับศพเป็นสังบุญกุศลให้แก่วิญญาณของผู้ตาย วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับศพของชาวบ้านนั้น ทุกคนเคยเห็นและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนหลายชั่วอายุคน ทำให้ดูเหมือนว่าพิธีกรรมการปฏิบัตินั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะไม่มีใครบันทึกไว้ แต่พิธีศพของชาวบ้านหนองกุงชนสาร จากการศึกษาพบว่าขึ้นตอนบางอย่าง ได้ลดความสำคัญลง เช่น การสวดขอขมา อันเนื่องมาจากไม่มีใครสวดได้ และเพราะชาวบ้านเห็นว่า ไม่สวดหรือไม่ทำก็ไม่เป็นไร ดังนั้นขึ้นตอนบางอย่างจึงลดบทบาทลง

เหตุผลอีกประการหนึ่งเป็นเพราะความเจริญหลายๆ ด้านซึ่งส่งผลต่อทัศนคติ ความเชื่อของคนให้เชื่อต่อสิ่งที่เห็นได้จริงและเห็นผลเร็วมากกว่าการประกอบพิธีกรรม ดังนั้นความสำคัญในขึ้นตอนต่างๆ จึงถูกยกเลิก รวมทั้งชาวบ้านได้นำเทคโนโลยีมาทดแทนสิ่งที่ทำเอง อุปกรณ์หรือวัสดุที่ใช้ในการจัดงานจึงถูกนำมาใช้ในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเดิม ดังนั้นพิธีกรรมการจัดงานศพ จึงแตกต่างออกไปตามยุคสมัย เพราะปัจจุบันรูปแบบ ชาวบ้านได้มีการนำเอารูปแบบของภาคกลางมาใช้ เช่น การพิมพ์การ์ดส่งไปบอกแก่ญาติหรือคนที่รู้จักมีการประดับประดาโลงศพ มีการวางพวงหรีด แสดงความไว้อาลัย เป็นต้น วัตถุเทคโนโลยีสมัยใหม่ พบว่ามีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพเป็นอย่างมาก

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิตในอนาคต

หมู่บ้านหนองกงชนสาร เป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบหลายๆอย่าง อันเป็นผลเพราะ การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาประเทศ นับจากที่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบัน ฉบับที่ 7 ได้ก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะการเน้นการพัฒนาด้านวัตถุ การขยาย สิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ การพัฒนานั้นเน้นที่การต้องการแก้ไข ปัญหาความยากจนเป็นหลัก ดังนั้น การขยายความเจริญสู่ชนบทจึงเป็นงานที่รัฐบาลให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสิ่งที่รัฐบาลได้ทำนั้นเอง เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวชนบท ไม่ว่าจะเป็นด้านไหนก็ตาม รวมทั้งประเพณีชีวิตของชาวบ้าน ที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนบ้านหนองกงชนสาร เป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากวัฒนธรรมภายนอกเป็นหลัก ที่ได้หลั่งไหลเข้าสู่หมู่บ้าน ตามนโยบาย เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การที่วัฒนธรรมของคนเมืองหลั่งไหลเข้าสู่ชนบท จะมีผลต่อ การดำเนินชีวิตของชาวบ้าน คือจะทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ ส่งผลให้ ชาวบ้านรับเอาแนวคิดที่แปลกจากสิ่งทีตนเองได้ทำมา รวมทั้งการยอมรับสิ่งนั้นและนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน จึงเป็นเหตุของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ปัจจัยต่างๆที่สนับสนุนให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในประเพณีชีวิตของชาวบ้านหนองกงชนสารคือ

1. ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ เนื่องจากที่บ้านหนองกงชนสารได้เปลี่ยนแปลงในเรื่องของสิ่งแวดล้อม คือชาวบ้านประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำฝน ภาวะความแห้งแล้งทำให้การประกอบอาชีพ การทำเกษตรไม่เป็นผลตามที่ต้องการ ทำให้ชาวบ้านต้องมองหาอาชีพใหม่มาประกอบการแทน ซึ่ง ส่วนมากที่พบเห็นในหมู่บ้านคือ การที่ชาวบ้านประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรคือการที่ชาวบ้านนิยม ให้ลูกหลานของตัวเองเข้ามาทำงานในเมืองหลวง หรือตามที่ต่างที่มีงานให้ทำ สิ่งที่ชาวบ้านต้องทำเมื่อ เข้ามาทำงานในเมืองคือ การปรับตัวเพื่อการเรียนรู้สิ่งใหม่ในสังคมที่ตนเข้ามาเป็นสมาชิก ดังนั้นภาวะ แห้งแล้งตามธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจึงเป็นบ่อเกิดของ การเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิต ดังกล่าว

2. การเพิ่มขึ้นของประชากรในหมู่บ้าน ประชากรของหมู่บ้านหนองกงชนสารนั้นได้เพิ่มขึ้น มาเรื่อยๆ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า นับจากปีที่ชาวบ้านเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในบ้านหนองกงชนสาร นั้น พบว่าขนาดครอบครัวของชาวบ้าน มีเพียงไม่ถึง 50 ครอบครัว ดังนั้นทรัพยากรที่อยู่ตามธรรมชาติ ในบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านจึงเพียงพอที่จะใช้ในการดำรงชีพของชาวบ้านได้อย่างสบาย ต่อมาเมื่อ ประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของกรมอนามัย กระทรวง สาธารณสุข โดยเจ้าหน้าที่อนามัยประจำตำบล พบว่าบ้านหนองกงชนสาร หมู่ที่ 1 มี 189 ครัวเรือน หมู่ที่ 2 มี 220 ครัวเรือน และหมู่ที่ 3 มี 182 ครัวเรือน แต่ละครัวเรือนในปัจจุบันหากคิดโดยประมาณ มีประชากรไม่ต่ำกว่า 3 คนขึ้นไป จึงแสดงให้เห็นว่า ประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นมาโดยลำดับ

ความต้องการปัจจัยพื้นฐานการดำเนินชีวิตทั้ง 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค จึงต้องเพิ่มขึ้นตามขนาดของประชากรในหมู่บ้านด้วย เมื่อทรัพยากรที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงจำเป็นที่ชาวบ้านจะต้องหาวิธี ในการเพิ่มผลผลิต ประสพกับพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง ดังนั้นชาวบ้านจึง จำเป็นที่ต้องทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตมากๆ วิธีที่ชาวบ้านเห็นว่าดี คือการนำเครื่องมือสมัยใหม่มาใช้ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ต้องการ ซึ่งเครื่องมือสมัยใหม่นี้เองได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขบวนการผลิต ของชาวบ้าน รวมทั้งประเพณี หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตด้วย รวมทั้งก่อให้เกิดผลกระทบต่อ วิธีการดำเนินชีวิตในรูปแบบอื่นๆด้วย

3. แรงงาน แรงงานเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่น่าสนทน!ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนิน ชีวิตของชาวบ้าน เนื่องจากที่บ้านหนองกงธนาสาร มีการอพยพแรงงานในหมู่บ้านเข้ามาทำงานที่ เมืองหลวงเป็นอย่างมาก งานที่ทำนั้นจะแตกต่างจากงานที่ตัวเองคุ้นเคย ซึ่งเป็นแรงงานนอกภาคเกษตร เป็นส่วนมาก การหลั่งไหลเข้ามาทำงานนอกภาคเกษตรนี้เอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน คือ แรงงานในภาคเกษตรนั้นเกิดไม่เพียงพอ ดังนั้นในหมู่บ้านจึงเกิดการจ้างแรงงานขึ้น เช่น ในการทำนา ที่หมู่บ้านมีการจ้างไถนา การดำนา การเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งลักษณะการจ้างงานเช่นนี้ เป็นเพราะ แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ

การจ้างแรงงานนั้นมีผลต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมต่างๆ เช่นประเพณีที่ เกี่ยวข้องกับการทำนา เช่น การเอาแรง เป็นต้นส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตเช่น การแต่งงานมี แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพิ่มมากขึ้น เช่น การเรียกค่าสินสอดที่ค่อนข้างแพง ซึ่งนับวันจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เกิดความฟุ้งเฟ้อ ในการจัดงานประเพณีชีวิต สินค้าที่ไม่จำเป็นถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธี

4. การขยายตัวของระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่นการคมนาคมที่สะดวก ระบบของ การติดต่อสื่อสารที่รวดเร็ว ระบบการแพทย์ที่ทันสมัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้ เกิดความเปลี่ยนแปลง เพราะนับจากที่รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อพัฒนาประเทศ สาธารณูปโภคต่างๆได้ขยายตัวเข้าสู่ชนบท ซึ่งการขยายตัวของสิ่งเหล่านี้เป็นจุด เริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้านโดยทั่วไป อันเป็นผลมาจาก การพัฒนา เทคโนโลยีสมัยเก่าถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เมื่อเป็นแบบนี้แบบแผน การดำเนินชีวิตของชาวบ้านจึงต้องเปลี่ยน เพื่อปรับตัวให้ทันกับสิ่งใหม่ที่มาแทนสิ่งเก่า สิ่งใหม่นั้น ได้มาเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เช่น ระบบการแพทย์สมัยใหม่จะช่วยชาวบ้าน คลอดลูกได้อย่างปลอดภัยสูงกว่าพิธีการแบบเดิมๆ เป็นต้น

5. การขยายตัวทางการศึกษา เนื่องจากการขยายโอกาสทางการศึกษาสู่ชนบทมากขึ้น ทำให้ ชาวบ้านมีความคิดที่ไม่อยากให้ลูกเป็นชาวนาเหมือนบรรพบุรุษ ดังนั้นจึงนิยมส่งลูกหลานของตัว เองเข้าศึกษาตามสถานที่ต่าง จากการศึกษาที่บ้านหนองกงธนาสารพบว่า ชาวบ้านนิยมส่งลูกหลาน เรียนหนังสือเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการที่ลูกของชาวบ้านได้เรียนนั้นถือว่าเป็นสาเหตุของ การเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง เพราะการศึกษาคือการศึกษาศึกษาสมัยใหม่นั้น จะเน้นการเรียนรู้ที่ เกี่ยวพันกับวิทยาศาสตร์ ดังนั้นแนวคิดของคนในรุ่นใหม่จึงผูกพันอยู่กับวิทยาศาสตร์

ส่วนความรู้ที่อิงอยู่กับพื้นฐานความเชื่อของชาวบ้านกลายเป็นเรื่องที่เชยไม่ทันสมัย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดเพราะความเชื่อและการเรียนรู้แบบเดิมเริ่มหายไป

จากการที่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่อย่างนี้ ทำให้เราเข้าใจถึงแนวโน้มที่จะเกิดขึ้น สำหรับพิธีกรรมชีวิต ว่าสาเหตุหลักมาจากการที่ประชากรของหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในหมู่บ้านจน ทรัพยากรที่มีอยู่ของหมู่บ้านไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต ในที่สุดก็ต้องมีการอพยพแรงงานไป นอกถิ่น แรงงานในภาคเกษตรก็ลดลง มีอัตราการจ้างงานในภาคเกษตรมากขึ้น รวมทั้งระบบแก้ไข ความต้องการของชาวบ้านเพิ่มขึ้น มีการแข่งขันในเรื่องของการผลิต ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนา เศรษฐกิจของรัฐบาล ความเจริญด้านต่างๆ ได้หลั่งไหลเข้าสู่ชนบท นับวันชาวบ้านจะได้รับสิ่งใหม่ ที่เข้ามาทดแทน เป็นผลให้การดำเนินชีวิตแบบเดิมๆ ลดลง ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างไม่ได้รับการ สืบทอดมา เพราะไม่มีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต เช่น ในการทำนา ไม่มีพิธี ขอสฝน เช่น คาถา สวดปลาช่อน (คาถาปลาช่อน) การเอาแรง เป็นต้น ได้เปลี่ยนมาสู่การจ้างงาน

ในส่วนของประเพณีชีวิตถึงแม้มีความเปลี่ยนแปลงน้อย แต่ก็มีสิ่งที่แสดงให้เห็น ความเปลี่ยนแปลง เช่นในพิธีกรรมการเกิด การอยู่ไฟ หรือการอยู่กรรม ก็ลดความสำคัญ ข้อละลา ต่างของได้ถูกยกเลิก ส่วนในพิธีกรรมการบวช เนื่องจากการที่ชาวบ้านได้ส่งลูกเข้าเรียนตามสถาน ที่ต่างๆ ที่อาศัยการเรียนรู้แบบสมัยใหม่และอิงวิทยาศาสตร์ การบวชเพื่อพิสูจน์หลักธรรม เป็นเรื่อง ที่ใช้เวลานาน ชาวบ้านจึงไม่เห็นความสำคัญ และจุดประสงค์การบวชได้เปลี่ยนแปลง จึงไม่นิยม บวช ส่วนในเรื่องการแต่งงานได้เปลี่ยนแปลงจากเดิม เช่น การเกี่ยวพาราตี ไม่มีพิธีกรรมอย่าง ไบราณ คือการลงช่วงซึ่งเป็นประเพณีการจับสาวไบราณ นอกจากนั้นแนวโน้มในเรื่องของ คำสินสอดนับวันยังจะมีการจัดงานที่ฟุ่มเฟือย ส่วนประเพณีเกี่ยวกับความตาย ถึงแม้ระเบียบพิธีการ ปฏิบัติของชาวบ้านจะไม่แตกต่างจากเดิมมาก แต่สิ่งประกอบที่ใช้ในการจัดพิธีกรรมนั้น นับวันจะมี รูปแบบที่แตกต่างจากเดิมรวมทั้งค่านิยมในการจัดงานศพของชาวบ้านนั้นมีลักษณะของความ ฟุ้งเฟ้อมาก เพราะมีการแข่งขันในเรื่องของฐานะทางการเงินของชาวบ้าน

จากข้อสังเกตเหล่านี้จะชี้ให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงประเพณีชีวิต เหล่านี้ว่า นับวันจะมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมหน้าที่ของพิธีกรรมได้ลดความสำคัญลง องค์ประกอบของ พิธีกรรมบางอย่างลดบทบาทลง ส่วนที่คงอยู่ได้ก็มีเพียงบางอย่างที่สามารถตอบสนองความต้องการ ของชาวบ้านได้ สิ่งใหม่จะเข้ามาทดแทนสิ่งเก่าที่หมดค่าไป ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมของ ชาวบ้านนับวันจะสูงขึ้น ซึ่งเป็นเพราะสาเหตุหลักดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง